

Met 5 Byl.

BESCHRIJVING
VAN DE PROVINCIE

NOORD HOLLAND

A159
6

BEHORENDE BIJ DE
WATERSTAATSKAART

BEWERKT BIJ DE
DIRECTIE ALGEMENE
DIENST VAN DE
RIJKSWATERSTAAT

A159
6

1.9.5.0

NOORDHOLLAND

20570

(1)
A 159,
6

NADruk, ZONDER BRONVERMELDING, VERBODEN

BESCHRIJVING VAN DE PROVINCIE
NOORDHOLLAND

BEHORENDE BIJ DE
WATERSTAATSKAART

BEWERKT BIJ DE DIRECTIE
ALGEMENE DIENST VAN
DE RIJKSWATERSTAAT

BIJGEWERKT TOT 1 JANUARI 1950

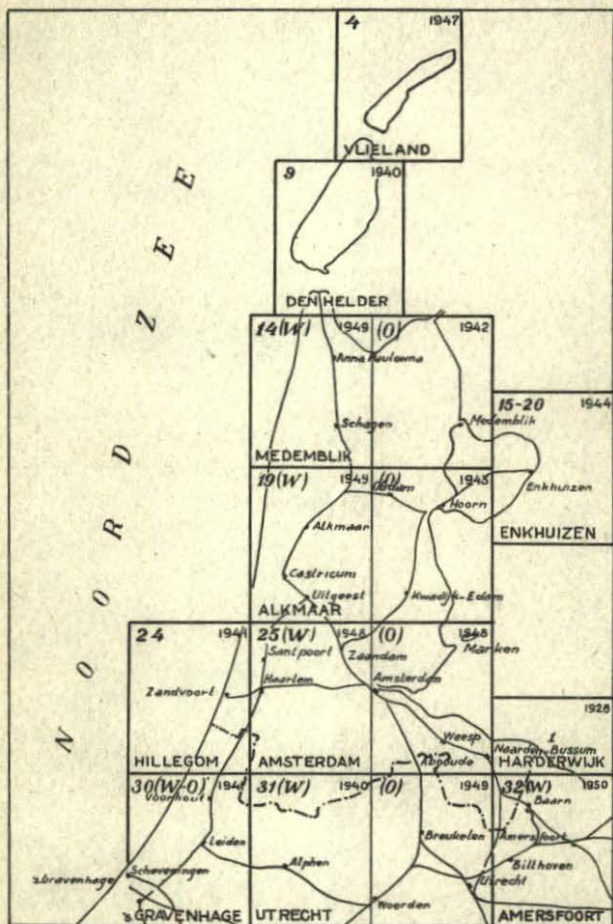

STAATSDRUKKERIJ

UITGEVERIJBEDRIJF

'S-GRAVENHAGE

Provincie Noordholland met indeling van de bladen der waterstaatskaart

De bladen zijn genummerd overeenkomstig de topografische en militaire kaart van het Rijk.
De hoofdverdeling is door dikke, de onderverdeling door dunne lijnen begrensd.
De naam van ieder blad der hoofdverdeling is links beneden aangegeven.

INHOUD

	blz.
VOORWOORD	XV
SCHRIJFWIJZE AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN	XVI
INLEIDING	1
Geologisch overzicht	1
Algemene inleiding	8

HOOFDSTUK I

ZEE-, IJSSELMEER- EN BINNENWATER- KERINGEN	17
Inleiding	17
De kust	19
De duinen	19
De Hondsbossche Zeewering	21
De Pettemer Zeewering	24
I. HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND	26
A. Zeewaterkeringen	26
B. IJsselmeerwaterkeringen	30
C. Binnenwaterkeringen	44
II. DE EILANDEN	47
1. Texel	47
2. Marken	49

HOOFDSTUK II

DROOGMAKERIJEN EN VERVENINGEN	50
(Zie ook de alphabetische naamlijst op blz. 375)	
Inleiding	50
Het vasteland van Noordholland	53
A. HET NOORDERKWARTIER (vasteland van Noord- holland benoorden het voormalige IJ)	54

	blz.
1. Het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	54
2. Het hoogheemraadschap Waterland	73
3. Het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	77
4. Het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland	81
B. BOEZEM VAN HET NOORDZEEKANAAL	83
1. Drooggemaakte polders in het voormalige IJ	83
2. Overige droogmakerijen	88
C. HET ZUIDERKWARTIER (vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)	90
1. Het hoogheemraadschap van Rijnland	90
2. Het hoogheemraadschap Amstelland	99
3. Polders beoosten de Vecht	105
CHRONOLOGISCHE STAAT	107

HOOFDSTUK III

BEDIJINGEN	114
(Zie ook de alphabetische naamlijst op blz. 375)	
I. HET NOORDERKWARTIER (vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)	114
II. HET EILAND TEXEL	128
CHRONOLOGISCHE STAAT	135

HOOFDSTUK IV

KANALEN EN VAARTEN	137
Inleiding	137
Het vasteland van Noordholland	137
A. HET NOORDERKWARTIER (vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)	137
Balgzandkanaal	137

	blz.
Beemsterringvaart	138
Boezem van de Zijpe of Oude Veer	139
Groetkanaal	140
Groote Sloot	141
<i>Kanalen in de Wieringermeer</i>	142
<i>a.</i> Westfriesche Vaart (met het Overlekerkanaal)	143
<i>b.</i> Wieringerwerfvaart	143
<i>c.</i> Slootvaart	144
<i>d.</i> Den Oeversche Vaart	144
Knollendammervaart	145
Kogerpolderkanaal	145
Kolhornerdiep	145
Markervaart	147
Nauernasche Vaart	147
Noordhollandsch Kanaal	148
Purmerringvaart	151
Ringvaart van de Heerhugowaard	151
Ringvaart van de Wijde Wormer	152
Stierop en Alkmaardermeer	153
Trekvaart van Het Schouw naar Monnikendam en Edam	154
Vaart van Edam naar Purmerend	155
Van Ewijksvaart	155
Waardkanaal	156
<i>Westfriesche kanalen</i>	157
<i>a.</i> Kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel- Kolhorn	159
<i>b.</i> Zijkanaal Huigendijk-Alkmaar (Hoornsche Vaart)	161
<i>c.</i> Kanaal Stolpen-Schagen	161
<i>d.</i> Kanaal Schagen-Kolhorn	162
Zaan	162
B. BOEZEM VAN HET NOORDZEEKANAAL	164
Noordzeekanaal met zijkanalen en de Voorzaan	164

	blz.
C. HET ZUIDERKWARTIER (vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)	172
Amstel en Drecht (Amstel-Drechtkanaal)	172
Amstelkanaal	174
's-Gravelandsche Vaart	175
Hilversumsch Kanaal	176
Merwedekanaal en Amsterdam-Rijnkanaal in aanleg	177
Muidertrekvaart	180
Naardertrekvaart	181
Nieuwe Meer, Schinkel en Kostverlorenvaart	182
Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder	184
Spaarne	185
Trekvaart van Haarlem naar Leiden	187
Vecht	188
Weespertrekvaart	189

HOOFDSTUK V

BOEZEMS	192
Het vasteland van Noordholland	192
A. HET NOORDERKWARTIER (vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)	192
I. Schermerboezem	192
II. Vereenigde Raaksmachts- en Nedorperkoggeboezem	199
III. Schagerkoggeboezem	207
IV. Boezem van het Amstelmeer	210
B. V. BOEZEM VAN HET NOORDZEEKANAAL	214
C. HET ZUIDERKWARTIER (vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)	219
VI. Stadswater van Amsterdam	219
<i>a.</i> De waterstaatkundige toestand	219
<i>b.</i> De waterversing	222

	blz.
VII. Rijnlandsboezem	228
VIII. Amstellandsboezem	231
IX. Vechtboezem	237
X. Boezem van de 's-Gravelandsche Vaart . .	242
D. XI. GEBIEDEN, DIE RECHTSTREEKS OP HET IJS- SELMEER EN DE WADDENZEE AFWATEREN	245

HOOFDSTUK VI

OVERSTROMINGEN	247
Inleiding	247
De Allerheiligenvloed van 1570	247
De overstroming van 1625	248
De Sint Pietersvloed van 1651	249
De overstroming van 1665	249
De watersnood van 1675	250
De Kerstvloed van 1717	252
De overstroming van 1775	252
De watersnood van 1825	253
De watersnood van 1916	256

HOOFDSTUK VII

ALGEMENE PROVINCIALE REGLEMENTEN EN VERORDENINGEN	261
--	-----

HOOFDSTUK VIII

WATERSCHAPPEN	264
(Zie ook de alphabetische naamlijst op blz. 375)	
Inleiding	264
Beschrijving van de waterschappen	266
I. Waterschappen op het vasteland van Noord- holland	267

	blz.
A. WATERSCHAPPEN IN HET NOORDER- KWARTIER (dit is benoorden het voormalige IJ)	267
1. Hoogheemraadschap Noordhollands Noor- derkwartier	268
2. Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland .	273
Waterschappen in dit hoogheemraadschap .	278
<i>Binnen de Westfriesche Omringdijk</i>	
a. Waterschappen (geen bannen zijnde) in het vroegere Ambacht van Westfriesland, ge- naamd Geestmerambacht	278
b. Bannen in het vroegere Ambacht van West- friesland, genaamd Geestmerambacht . . .	283
c. Waterschappen in het vroegere heemraad- schap der Strijkmolens van de Nedorper- kogge	284
d. Overige waterschappen	286
<i>Buiten de Westfriesche Omringdijk</i>	
3. Hoogheemraadschap Waterland	302
Waterschappen in dit hoogheemraadschap .	304
4. Waterschappen in Westfriesland	305
Inleiding	305
a. Heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge en van de binnenpolders in die kogge	311
Binnenpolders van de Schagerkogge . .	314
b. Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	315
Waterschappen in dit ambacht	316
c. Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland.	318
Waterschappen in dit ambacht	320
5. De aangedijkte landen	321

B. WATERSCHAPPEN IN HET GEBIED VAN HET VOORMALIGE IJ EN LOZENDE OP DE BOEZEM VAN HET NOORDZEEKANAAL	323
C. WATERSCHAPPEN IN HET ZUIDERKWARTIER (dit is bezuiden het voormalige IJ)	328
1. Hoogheemraadschap van Rijnland	328
Waterschappen in Rijnland	331
2. Hoogheemraadschap Amstelland	335
Waterschappen in Amstelland	338
3. Hoogheemraadschap van Zeeburg en Diemerdijk	341
4. Hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden	343
5. Waterschappen beoosten de Vecht	343
6. Gooiland	345
D. WATERSCHAPPEN BUITEN DE IJSSELMEERDIJKEN (de zogenaamde buitenpolders)	347
II. Waterschappen op de eilanden	348
1. Texel	348
2. Marken	351

HOOFDSTUK IX

WATERSTANDEN	354
Buitenwaterstanden	354
Noordzee	354
Waddenzee	355
Binnenwaterstanden	355
Schermerboezem	356
Vereenigde Raaksmats- en Nedorperkoggeboezem	358
Boezem van het Amstelmeer	359
Boezem van het Noordzeekanaal	360
Stadswater van Amsterdam	361

	blz.
Rijnlandsboezem	361
Amstellandsboezem	364
Vechtboezem	365
Boezem van de 's-Gravelandsche Vaart	366
IJsselmeer	366
GERAADPLEEGDE WERKEN	368
ALPHABETISCHE NAAMLIJST	375
van de waterschappen, droogmakerijen, verveningen en bedijkingen.	
BIJLAGEN (achter in het boekje):	
I. Dwarsprofielen door Noordholland.	
II. Hollands Noorderkwartier in 1300.	
III. Kaart van zee-, IJsselmeer- en binnenwaterkeringen.	
IV. Kaart van droogmakerijen, verveningen en bedijkingen.	
V. Overzichtskaart van de voornaamste boezemgebieden.	

VOORWOORD

De „Beschrijving van de provincie Noordholland behorende bij de waterstaatskaart” is de zesde in de serie van elf, die over de provincies van ons land zal worden samengesteld. Reeds zijn verschenen de beschrijvingen van de provincies Zuidholland (1937), Overijssel (1937), Zeeland (1938), Noordbrabant (1946) en Friesland (1948), terwijl de beschrijving van de provincie Groningen in bewerking is.

Deze beschrijving bevat de administratieve gegevens, die voorheen in het randschrift van de waterstaatskaart werden opgenomen, alsmede tal van historische en andere bijzonderheden betreffende de waterstaatkundige toestand van dit gewest.

Ten einde de bruikbaarheid van het boekje te verhogen, zijn voor de hoofdstukken I, II, III en V kaarten samengesteld, waardoor is bereikt, dat ook zonder waterstaatskaart een duidelijk overzicht van Noordholland verkregen is op waterstaatkundig gebied.

De gebruikers worden verzocht eventuele op- of aanmerkingen ter kennis te willen brengen van de directie Algemene Dienst van de Rijkswaterstaat, Van Hogenhoucklaan 60 te 's-Gravenhage.

SCHRIJFWIJZE AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN

De plaatsnamen zijn overgenomen uit de „Naamlijst van gemeenten en van de voornaamste dorpen, gehuchten, enz. in Nederland” bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (1932).

Namen van waterschappen zijn geen aardrijkskundige namen, maar eigennamen. Zij zijn dan ook geschreven, zoals zij in de provinciale bladen zijn opgenomen.

INLEIDING

Geologisch overzicht

In de Riss-ijstijd werd het gedeelte van Nederland ten noorden van de lijn Vogelenzang-Nijmegen bedekt door gletschers van Scandinavische oorsprong. Deze gletschers troffen hier een deltagebied aan, dat gedurende een zeer langdurige periode was afgezet door rivieren uit het zuiden. De in dit landschap bestaande heuvels en heuvelruggen werden door het ijs opgestuwd, vervormd en ten slotte waarschijnlijk overdekt; de rivierdalen werden dieper uitgeschuurd en verbreed. De bovenste lagen van dit landschap werden door de gletschers omgewerkt tot wat men noemt een grondmorene; de keileem maakt hiervan een voornaam bestanddeel uit.

Bij het smelten van het ijs bleef op de grondmorene ten slotte alles achter, wat de gletschers hadden meegevoerd; smeltwaterstromen werkten dit materiaal om en deponeerden, vooral langs de hellingen van de stuwwallen, afzettingen, welke bekend zijn als de fluviatiele dekmantel.

Van de opgestuwde gedeelten vinden we thans in Noordholland nog de overblijfselen op Wieringen en Texel, alsmede in de heuvels van het Gooi. De grondmorene kan onder geheel Noordholland worden aangetroffen ten noorden van Vogelenzang, terwijl de fluviatiele dekmantel zich verder zuidwaarts uitstrekt, waarschijnlijk ongeveer tot de Nieuwe Waterweg. De hoogteligging van deze lagen is thans zeer verschillend. Komen zij in de Gooise heuvels aan de oppervlakte voor tot een hoogte van ± 30 m + N.A.P., op andere plaatsen liggen zij diep in de ondergrond; onder Schoorl op ca. 100 m — N.A.P., bij Vogelenzang op ca. 60 m, bij Zandvoort op ca. 45 m, bij Loosdrecht op ca. 20 m — N.A.P.; op Wieringen en het uiterste oosten van de Wieringermeerpolder, bij Muiderberg en bij Nederhorst den Berg komen zij juist aan de oppervlakte. (Men vergelijke de dwarsprofielen op bijlage I). Ofschoon het landijs ongetwijfeld in een landstreek kwam, waar hoogteverschillen bestonden, kan toch de aanwezigheid van bovengeschetste grote verschillen in

hoogteligging moeilijk als primair worden beschouwd, zodat men geneigd is, de tegenwoordige ligging mede te verklaren als veroorzaakt door latere plaatselijke bodembewegingen. Hierbij schijnt, ten opzichte van Texel, Wieringen en het Gooi, de streek bij Schoorl en Alkmaar het meeste te zijn gezakt. In het Amsteldiep is door middel van boringen ten behoeve van de afsluitdijk een verschuiving in de ondergrond geconstateerd. Ook bij IJmuiden is de invloed van latere bodembewegingen niet uitgesloten.

De afsmelting van de gletschers uit de Riss-ijstijd veroorzaakte een belangrijke verhoging van de zeespiegel, waardoor bijna geheel Noordholland, met uitzondering van de hoge delen in het Gooi, op Wieringen en Texel, door de zee werd bedekt. Wieringen, Texel en Vlieland met de omliggende Waddenzee vormden één eiland in deze zee.

Deze zee noemt men „de Eemzee”. Op de bodem daarvan werden mariene sedimenten afgezet, de zogenaamde Eemlagen, bestaande uit zand en kleiachtig zand met veel schelpen. Deze lagen worden onder geheel Noordholland aangetroffen en schijnen de bovenomschreven plaatselijke bodemdalingen te hebben meegemaakt, zodat de diepteligging thans eveneens vrij sterk varieert. De Eemlagen komen nergens aan de oppervlakte.

Tijdens de op deze periode volgende laatste ijstijd, de Würm-ijstijd, werd weder veel water in ijs vastgelegd, zodat de zeespiegel daalde en de Eemlagen droog vielen. Het ijs bereikte ons land niet, zodat de rivieren hun werking konden hervatten. De Eemlagen werden bedekt met tamelijk fijnzandige afzettingen, door de rivieren aangebracht en door de wind omgewerkt en verplaatst. Men noemt deze afzettingen „het laagterras” of „de postglaciale dalopvulling”. Zij komen onder geheel Noordholland voor, doch worden in deze provincie slechts aan de oppervlakte aangetroffen in stroken ter weerszijden van de Gooise heuvelrug: oostelijk van Laren en in een strook van Nieuw Loosdrecht naar Maartensdijk.

In Zuidholland komen deze afzettingen aan de oppervlakte onder Hillegersberg. Het blijkt, dat deze opduiking een eenzame

heuvel is op het ondergrondse oppervlak van dit laagterras en men beschouwt haar als een erosierest, welke toevallig tot deze hoogte gespaard is gebleven. Daar op andere plaatsen, in de ondergrond, nog enige van dergelijke heuvels zijn geconstateerd, moet men welhaast aannemen, dat deze laagterrasafzettingen eertijds dikker zijn geweest dan thans en dat dus, na een lange periode van afzetting, weder een gedeeltelijke erosie van deze lagen heeft plaats gehad.

De glaciële periode eindigde ongeveer 20 000 jaar geleden met het wegsmelten van de Würmgletschers. Van dit tijdstip af had een zeer geleidelijke verhoging van de zeespiegel ten opzichte van het land plaats, welke tot op heden wel geschat wordt op ca. 60 m. Het klimaat werd geleidelijk warmer, zodat het ten slotte, na verloop van circa 10 000 jaren, gunstig werd voor veenvorming. Volgens de nieuwe opvattingen vangt met deze veenvorming een nieuw geologisch tijdperk aan: het holoceen. De eerste 7000 jaren van dit holoceen waren gekenmerkt door een warm klimaat. Daarna schijnt de temperatuur, tot op heden, weder af te nemen.

Het erosielandschap van het laagterras werd geleidelijk overdekt met een veenvorming, welke we thans nog terugvinden in boringen als een betrekkelijk dunne laag (dikte van 20 cm tot 1 m) sterk samengedrukt veen, het zogenaamde „veen op grotere diepte”. Het schijnt een bosveen te zijn geweest en oorspronkelijk een dikte te hebben gehad van 10 m en meer. Het is niet overal even oud. In het westen ligt het ongeveer op 18 à 20 m—N.A.P.; naar het oosten ligt het hoger en begon de groei later. Het schijnt, dat dit veenlandschap zich gevormd heeft achter strandwallen (ver buiten onze tegenwoordige kustlijn) waarvan de vorming mogelijk werd, zodra door ijssmelting weer een zee met golfslag ontstond.

De steeds hoger komende zee verschaftte zich ten slotte door of over deze strandwallen toegang tot het achterliggende veenlandschap en overstroomde dit. Hierdoor kwam aan de veenvorming een einde en de zee deponeerde op de veenlagen dikke

afzettingen van zand en klei, welke onderscheiden worden als de „oudholocene afzettingen”. Deze lagen persten door hun gewicht de onderliggende veenlagen samen, waardoor de zeebodem daalde en weder nieuwe klei- en zandlagen voor aanvulling konden zorgen. Het resultaat was ten slotte een betrekkelijk dunne, sterk samengeperste veenlaag met daarop een 10 tot 15 m dik lagenpakket van zand en klei. In geheel Noordholland komen de oudholocene lagen in de ondergrond voor, aan de westzijde het dikst. Naar het oosten uitwiggend, vormen zij de eigenlijke basis van Holland. Aan de oppervlakte komen zij nergens.

Omstreeks 7000 jaar geleden schijnt er in de Noordzee een belangrijke verandering te hebben plaats gehad, waardoor een strandwal door de zee kon worden opgebouwd van Calais af, ongeveer langs de tegenwoordige Franse en Belgische kust tot in Nederland. Deze vorming wordt wel in verband gebracht met een „doorbraak” van het Nauw van Calais en men kan zich een en ander als volgt voorstellen. Het Nauw van Calais, als dalvorming tussen rotsen, is al zeer oud. In de Riss-ijstijd, toen de ijsmassa's van Engeland en Scandinavië aan elkaar raakten, was de Noordzee in het noorden door ijs afgesloten en moet de afwatering van het zuidelijk waterbekken hebben plaats gehad door het Nauw van Calais. Gedurende lange tijd hebben de rivieren in dit bekken zand gedeponeed. Tijdens de Würm-ijstijd ontstond een soortgelijke toestand. Het is mogelijk, dat na deze Würmijstijd, toen de rivieren hun water weer naar het noorden konden lozen, in het zuidelijk deel der Noordzee een grote hoeveelheid plistoceen zand achterbleef, dat aanvankelijk de omgeving van het Nauw van Calais verstopte en wellicht nog verderop in het Kanaal uitgebreide depôts vormde. Bij de voortdurend rijzende zeespiegel tijdens het holoceen, kwam dan, ongeveer 7000 jaar geleden, het moment, dat de zee van het Kanaal uit deze verstopping ging opruimen en een vloedstroom door het Nauw van Calais ging zenden. Deze vloedstroom ruimde de in het Kanaal en omgeving aanwezige zanddepôts langzamerhand op en vormde hieruit de strandwal.

In de tegenwoordige tijd heeft geen zandtransport van betekenis meer plaats door het Nauw van Calais, zodat de diluviale zanddepôts in het Kanaal nagenoeg volledig schijnen te zijn opgeruimd en het Nauw van Calais zelve tot op de rotsbodern is schoongeveegd.

De eerste strandwal, welke op deze wijze werd gevormd, liep in Holland ongeveer van Hoek van Holland in de richting Wieringen en sloot daar waarschijnlijk aan op het oude land (i.c. de gronden van het eiland Wieringen - Texel - Vlieland, waarvan sprake was bij de Eemzee). Het noordoostelijk deel van de tegenwoordige Wieringermeerpolder heeft tot dit „eiland” behoord, terwijl een rivier, welke Rijnwater afvoerde, langs de zuidzijde van dit „eiland” een uitweg naar zee vond.

Op het vasteland van Noordholland vindt men de oostelijke begrenzing van deze strandwal, het zogenaamde „oude zeezand”, in de ondergrond ongeveer langs de lijn Hoofddorp, Spaarndam, Assendelft, Krommenie, Heerhugowaard. Aan de oppervlakte komt het voor op enkele plaatsen in de Haarlemmermeerpolder (zandstrook tegenover Bennebroek), oostelijk van Alkmaar en bij Heerhugowaard. Ten noorden van Bergen breekt het abrupt af en komt tussen Bergen en Texel niet voor. Hoe de toestand hier tijdens het ontstaan van de strandwal geweest is, is thans moeilijk meer uit te maken. Er wordt wel gemeend, dat van de uitstekende westelijke punt van Texel af zich strandwallen hebben gevormd in zuidelijke richting en in noordelijke/oostelijke richting (ongeveer langs de tegenwoordige Waddeneilanden of even daarbuiten) onder invloed van een vloedstroom uit het noordelijk gedeelte van de Noordzee. De naar het zuiden gerichte strandwal zal daarbij ongetwijfeld invloed hebben ondervonden van het langs Wieringen afstromende Rijnwater.

Op de eerste strandwal, welke men zich het beste als een reeks zandbanken kan voorstellen, ontwikkelden zich duinen. Verderop in zee onstonden nieuwe zandbanken, waarop weder duinvorming plaats had, zodat ten slotte het zogenaamde oude duinlandschap ontstond, bestaande uit een brede strook van evenwijdige duinruggen, waartussen langgerekte stroken van oud

dichtgroeden. Voor de afvoer van rivierwater naar zee heeft dit landschap op ten minste twee plaatsen openingen gehad: bij Katwijk en ten noorden van Bergen. Het oude duinlandschap treffen we, waar het door jonge duinvormingen niet is overdekt, nog op vele plaatsen aan. Het is op deze formatie, welke in de loop der tijden sterk ontkalkte, dat we tal van oude buitenplaatsen en bossen vinden, o.a.: de Alkmaarder Hout, Heilose bossen, de Breesaap, Westerveld, Meer en Berg, Haarlemmerhout, Groenendaal, etc. Ook de zogenaamde geestgronden, zo bij uitstek geschikt voor de bloembollencultuur, houden met deze oude duinformatie verband.

Oostelijk van de zich vormende strandwallen ontstond een gebied, waarin de zee voorlopig nog toegang had. Dit haf slibde langzamerhand op tot vloedhoogte, zodat een groot kweldergebied oostelijk van de strandwal ontstond, bestaande uit enkele meters dikke lagen van de zogenaamde „oude of blauwe zeeklei”. Deze kleilagen vormen thans veelal de bodem van de droogmakerijen (o.a. Haarlemmermeerpolder); zij komen onder grote gedeelten van Noordholland voor. Aan de westzijde sluiten zij aan tegen het oude duinlandschap; aan de oostzijde wiggen zij uit in het veen, ongeveer westelijk van de Vecht. De nog bestaande plassen oostelijk van de Vecht hebben dan ook geen kleibodem, doch meestal, nadat zij waren uitgeveend, een bodem van diluviaal zand, zodat zij niet voor drooglegging in aanmerking komen. De Bethunepolder is, wegens de grote kwel dezer zandlagen, geen voorbeeld ter navolging, terwijl de mislukkingen van de droogmaking van het Naardermeer ten deze duidelijke taal spreken.

De opslibbing van dit kweldergebied tot vloedhoogte en de zich langzamerhand sluitende strandwal veranderde dit zeekleigebied in een moerassig zoetwatergebied, waarin veenvorming mogelijk werd. Er ontwikkelde zich, aansluitend aan het gebied beoosten de Vecht, waar de veengroei sinds het begin van het holoceen niet werd onderbroken, een dikke veenlaag, welke het

gehele gebied van Noordholland achter de oude duinformatie, inclusief een groot deel van de Zuiderzee, ten slotte overdekte. Rivieren van betekenis schijnen in het Noordhollandse veengebied, althans ten zuiden van Bergen, aanvankelijk niet gestroomd te hebben; eerst later nam de invloed der rivieren toe. In het rivierbed werd daarbij veen weggespoeld en verdere veenvorming belet; langs het rivierbed werden afzettingen (meestal rivierklei, ook wel zand) gedeponeed. In de bovenlaag van het veen vormden zich derhalve doorgaande stroken van rivierafzettingen, welke thans, daar veen bij ontwatering veel sterker inklinkt dan klei of zand, als verhoogde ruggen in het landschap kunnen worden waargenomen.

Het systeem van strandwallen met daarop de oude duinformatie is gedurende duizenden jaren in westelijke richting gegroeid. De vroegst gevormde duinen zijn daarbij het langste onderhevig geweest aan erosie en afslijting en vormen thans nog slechts flauwe golvingen in het terrein.

Op zeker tijdstip schijnt er een wijziging te zijn gekomen in het regiem van de Noordzee, waardoor de aangroeiing van de kust veranderde in een afnemende. Wat de oorzaak van dit verschijnsel is geweest, is niet bekend. Het kan in verband staan met het verdwijnen van de zanddepôts in het Nauw van Calais en het Kanaal en omgeving, terwijl mede wordt gedacht aan een wijziging van de hoofdwindrichting. In de periode van aangroeiing heeft dan de vloedstroom het daarvoor nodige zand aangebracht, terwijl deze toevoer in de periode van teruggang van de kust sterk verminderd of geheel opgehouden schijnt te zijn, zodat toen de werking van de golfslag hoofdzaak werd. Deze golfslag bracht het zand uit het voorliggende zeegebied omhoog tegen het strand en op het strand, daarbij het strand zelve afbrekend met behulp van de wind, welke het omhooggebrachte zand verder landinwaarts bracht en daarvan duinen vormde. Er kwamen op deze wijze jonge duinen te liggen op de oude duinformaties, waarbij de jonge duinenrij en het strand langzamerhand in oostelijke richting verplaatst werden. Dit proces ging steeds voort, waarbij de hoofdrichting van de kust

een weinig in noordelijke richting draaide. In het zuiden bereikte de kustlijn ten slotte de oostelijke grens van het oude duinlandschap, zodat dit landschap daar geheel verdween. Grote doorbraken van de zee volgden: ten zuiden van Hoek van Holland werd de zeekering, welke de duinen vormden, nagenoeg geheel opgeruimd; tussen Bergen en Texel kreeg de zee eveneens toegang tot het achterland; noordelijk van Texel werd de strandwal in een reeks eilanden veranderd; tussen Bergen en Hoek van Holland schijnt de duinenreeks niet in ernstige mate door de zee doorbroken te zijn geweest.

Wat Noordholland betreft, heeft de zee zich van het noorden uit toegang verschaft tot het veenlandschap achter de duinen. Grote stukken van het veenland werden weggeslagen en opgeruimd, terwijl de zee daarvoor jongere afzettingen, de jonge zee-klei en het jonge zeezand, in de plaats bracht. Dit proces ging door tot in historische tijden. Het veenlandschap tussen Friesland en Westfriesland verdween in de vroege Middeleeuwen en de Zuiderzee werd een zeeboezem. Ook in de oude boezems, welke nog in het veenland voorkwamen of nieuw gevormd werden, zoals de grote IJboezem, zette de zee slib af. Het Haarlemmermeer heeft, getuige de afwezigheid van jongere afzettingen, niet met de zee in verbinding gestaan; maar het heeft niet veel gescheeld.

Het veenlandschap achter de Hollandse duinenrug liep derhalve groot gevaar geheel door de zee te worden opgeruimd. Hoever dit proces gevorderd was, kan men ongeveer beoordelen op de kaart no II, weergevende de toestand omstreeks 1300; men kan nauwelijks meer spreken van het vasteland van Noordholland. Juist op tijd grijpt de mens in door het aanleggen van kaden en dijken, om verdere vernieling tegen te gaan en weder land op de zee te veroveren.

Algemene inleiding

Het vasteland van Noordholland was vóór de droogmaking van het IJ in twee delen gescheiden: het gebied ten noorden en het gebied ten zuiden van het IJ. Het deel ten noorden van het IJ

heet Noorderkwartier; het andere deel wordt Zuiderkwartier genoemd. Deze twee delen zijn waterstaatkundig ook nu nog twee geheel afzonderlijke gebieden, waartussen, na de afsluiting van het IJ bij Schellingwoude in 1872, de boezem van het Noordzeekanaal is gekomen.

Tot voor kort behoorden tot deze provincie zes eilanden: Texel, Vlieland, Terschelling, Wieringen, Marken en Urk. De eilanden Vlieland en Terschelling zijn met ingang van 1 September 1942 bij Friesland gekomen. (Voor nadere bijzonderheden zie het boekje „Beschrijving van de provincie Friesland behorende bij de waterstaatskaart”). Wieringen behoort bij het vasteland van Noordholland sinds de droogmaking van de Wieringermeerpolder in 1930. Urk is in de Noordoostpolder opgenomen en behoort sinds 1 April 1950 tot Overijssel. Wanneer t.z.t. de Zuidwestpolder gereed komt, zal ook Marken als eiland ophouden te bestaan, zodat dan nog slechts Texel over zal zijn.

De Noordzeekust van deze provincie lag vroeger veel verder zeewaarts dan nu. Tijdens de Allerheiligenvloed van 1570 lag de kustlijn langs het Marsdiep nog 1100 à 1700 m noordelijker en bij Huisduinen 1500 à 1600 m meer zeewaarts. Het oude dorp Huisduinen lag dan ook 1300 m westelijker dan het tegenwoordige. In 1665 lag Callantsoog nog 700 m van de hoogwaterlijn en nu nog slechts circa 125 m. De dorpen „Pethem bi der Zipe” en „Pethem dat Hondsbosch hiet” zijn door de Noordzee opgeslokt. Bij Egmond is de kust eveneens meer landwaarts komen te liggen. Het strand aldaar is sinds 1686 ongeveer 320 m en sedert 1718 250 m teruggedaan. Ten zuiden van Egmond is de afnemering minder sterk geweest. Om een indruk te geven van het landverlies langs de Noordzee en het Marsdiep is de huidige landgrens op kaart no II met een streeplijn aangegeven.

Een deel van het Noorderkwartier heet van oudsher Waterland. Zoals de naam reeds te kennen geeft was die streek overdekt met meren en plassen. Men had gevoeglijk geheel Noordholland boven het IJ aldus kunnen noemen, want, met uitzondering van de duinstrook en het oostelijk deel van Westfriesland,

toonde het gehele Noorderkwartier veel overeenkomst met Waterland. Die meren en plassen stonden veelal met elkaar in verbinding. Zo vormde het Zwet de schakel tussen het Schermeer en de Beemster, terwijl de Weere de Beemster met de Purmer verbond. Bovendien stond dit grote merengebied in 1300 in open verbinding met de Zuiderzee, zoals op kaart no II duidelijk te zien is. De aangelegen landen bestonden grotendeels uit laagveen, zodat de oevers meer en meer afbrokkelden.

De bewoners van dit gewest zagen reeds vroegtijdig in, dat bedijking van het land niet alleen een voorwaarde van bewoonbaarheid maar zelfs van behoud was. Vandaar dan ook dat reeds vóór de veertiende eeuw het land bedijkt was, om het tegen het steeds opdringende water te beschermen. Zo was Westfriesland reeds in die tijd beveiligd door één doorlopende ringdijk.

Een tweede maatregel, die veel tot het behoud van deze provincie heeft bijgedragen, was het dichten der gaten, door welke het Zuiderzeewater bij storm of hoge vloed tot diep in het land binnendrong en het water der grote meren opzette. Bij die hoge waterstanden was de afwatering zeer moeilijk, zo niet onmogelijk. Het water beukte tegen de waterkeringen, die daardoor veel te lijden hadden, terwijl het buitendijks gelegen land door afslag zienderogen verminderde. Honderden morgens gingen op die wijze verloren.

Omstreeks het midden der dertiende eeuw stonden de grote meren op vijf plaatsen in open gemeenschap met de zee.

1. Door de Rekere, die een schakel vormde tussen het Schermeer en de Zijpe. Het was waarschijnlijk een ondiepe kreek, waardoor de waterstand in het Schermeer nauwelijks beïnvloed werd. Deze verbinding met het buitenwater is vermoedelijk reeds vóór 1288 verbroken door het leggen van de Rekerdam aan de Zijpe, op de plaats ongeveer waar nu de Jacob Claassensluis ligt.
2. Een andere verbinding was de Zaan, tussen het Starnmeer en het IJ. De Hoogendam of Zaanderdam is waarschijnlijk ook reeds vóór 1288 gelegd, alhoewel er in 1349 voor het eerst melding van wordt gemaakt.

3. Het thans onder de naam van Korssloot bekende water onderhield de verbinding tussen de Beemster en de Zuiderzee. (De Korssloot wordt ook de Uitwatering van Kennemerland genoemd). Het is niet met zekerheid te zeggen wanneer hier door het leggen van de Schardam de afsluiting heeft plaats gehad. Dit is in ieder geval vóór 1319 geschied, want in een Uitspraak van 's Graven Raden in April van dat jaar wordt van die dam gewag gemaakt.
4. De Crommenye vormde de verbinding tussen het IJ en het Lange Meer, thans ook Alkmaardermeer genaamd, dat weer in open verbinding met het Schermeer stond. De afsluiting kwam hier tot stand door het leggen van de Nieuwendam of Crommenyerdam, ingevolge een Handvest van Graaf Willem V van 22 September 1357.
5. Ten slotte had het water van de Zuiderzee toegang tot de Purmer door de Purmer-Ee, nu het Stinkevuil. Deze open verbinding is het langst in stand gebleven. De dichting heeft in 1400 of 1401 plaats gehad. De dam kreeg de naam van Nieuwendam, welke naam hij nog draagt. Albrecht van Beieren heeft bij brieven van 25 Augustus 1401 en 12 December 1403 verscheidene voorrechten geschonken aan zijn goede lieden van Waterland en de Zeevang uit erkentelijkheid voor dit hoogst belangrijke en heilzame werk door hen tot stand gebracht. Hij beloofde hen, dat hij de ondernemers der overdijking met geen andere of nieuwe dijken belasten zou dan zij reeds hadden en op de nieuwe dam kregen. De Graaf liet zelf een sluis in de dam leggen en in het privilege van 1403 werd bepaald, dat die sluis door de Graaf zou worden onderhouden. En nog heden ten dage heet de sluis bij Monnikendam de Graven- of Grafelijkheidssluis.

Een derde middel om de algemene toestand van het gewest te verbeteren was het gebruik van molens. Reeds in de veertiende eeuw begon men kleine stukken land met kaden te omringen waaruit dan het overtollige water door middel van handmolens of paardemolens verwijderd werd. In het begin van de vijftiende

eeuw kwam de windwatermolen in gebruik. Het Noorderkwartier bezat waarschijnlijk de eerste van geheel Holland. Immers uit een rekening van 1408 blijkt, dat de heemraden van Delfland in dat jaar naar Alkmaar togen om een molen te gaan zien waarmee water werd uitgeworpen. In 1430 is de eerste wipwatermolen gebouwd ter bemaling van de polder Bonrepas bij Schoonhoven. In 1434 werd de eerste molen in Schieland opgericht en in 1440 waren er ook molens in Delfland. In de vijftiende eeuw zijn echter weinig windwatermolens in het Noorderkwartier geplaatst, want in de Informatie van de Verponding van 1514 worden slechts enige molens in Drechterland, vier in de Nedorperkogge en twee in de polder Callantsoog opgegeven. Bovendien stond er nog een molen in de polder Burghorn. Het waren echter nog niet de zware achtkante windwatermolens van later tijd, doch molentjes, die zichzelf in hun geheel op de wind stelden, weleens kantelden en dan weer overeind werden gezet. Met zekerheid kan worden gezegd, dat de achtkante windwatermolens reeds in het midden van de zestiende eeuw bestonden, want in een sententie van het Hof van Holland op 23 Juli 1545 is sprake van vier achtkante watermolens tot het bemalen van polderlanden van Hoogkarspel en Westwoud.

In de zestiende eeuw nam het aantal windwatermolens in sterke mate toe. Behalve om het overtollige water uit de polders te verwijderen, werden zij nu tevens gebruikt om poelen en plassen droog te malen. Het eerst kwamen ondiepe meren en plassen hiervoor in aanmerking en zo ontstonden in Geestmerambacht en in Kennemerland de eerste droogmakerijen. Maar allengs kreeg men meer ondervinding op dit gebied en, nadat de molens verbeterd waren en bovendien in gangen werden gebruikt, kwam in de zeventiende eeuw de droogmaking der grote en diepe meren aan de orde. Dit had niet alleen tot resultaat dat veel land — vruchtbaar, zoals de Beemster en de Purmer; van minder goede kwaliteit, zoals de Heerhugowaard en de Wormer — aan dit gewest werd toegevoegd, doch had ook tot gevolg, dat aan het landverlies door afslag der oevers een einde kwam.

Met het voortschrijden der techniek is de windwatermolen ge-

leidelijk aan vervangen door stoom-, diesel- en elektrische gemalen, doch geheel verdrongen is hij nog niet. Op 1 Januari 1950 waren er in Noordholland nog 39 windwatermolens in gebruik en in de oorlogsjaren 1940-1945 is het ongetwijfeld als een gemis gevoeld, dat, bij een zo nijpend gebrek aan de nodige brandstoffen, van de wind slechts in geringe mate kon worden geprofiteerd voor de bemaling der polders.

Zoals hierboven is medegedeeld, begon men reeds in de veertiende eeuw kleine stukken land met kaden te omringen. Dit zijn de eerste poldertjes geweest. Men had binnen het omkade gebied het water in eigen macht, dat, hetzij natuurlijk geloosd werd, door het eenvoudig naar een lager niveau te laten afvloeien, hetzij kunstmatig, door middel van molens. Inpoldering van gronden heeft in Noordholland echter vooral plaats gehad in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw.

Voor enige grote gebieden was deze werkwijze, het opzettelijk aanleggen van kaden, niet nodig, daar die gebieden reeds door zee- en binnendijken omringd waren. Zo vormde de Zeevang met Katwoude oorspronkelijk één grote polder (zie kaart no II). Dit was eveneens het geval met het omdijkte gedeelte van het Schermereiland, de zogenaamde Binnenmaden. Het gebied tussen de drie grote meren en het IJ bestond aanvankelijk slechts uit twee polders, door de Zaan van elkaar gescheiden.

Voor andere gebieden was reeds de aanleg van één kade voldoende om afzonderlijke polders te vormen. Geheel Waterland werd een aparte polder, nadat het zich van Oostzaan had afgescheiden door de aanleg van het Luiendijkje langs het Twiske. Ook nu vormt Waterland nog één grote polder. De Vier Noorder Koggen hebben bijna twee eeuwen één polder gevormd. Slechts een iets hoger gelegen gedeelte was afgekaad en had een afzonderlijke bemaling op zee.

In Drechterland, in de Schager- en Niedorperkoggen, in Geestmerambacht, in Kennemerland en in het Zuiderkwartier zijn in die eeuwen polders ontstaan, daar overal de behoefte ontstond om door bemaling de landen te verbeteren.

Werd het landoppervlak reeds aanmerkelijk vergroot door

het droogmaken van meren en plassen, 61 980 ha zijn aldus aangewonnen, ook door de verschillende aandijkingen nam de oppervlakte van dit gewest in niet geringe mate, nl. met 45 835 ha, toe, zodat in totaal niet minder dan 107 815 ha land aan deze provincie zijn toegevoegd, of wel 38,9% der huidige grootte. Hoe groot daartegenover het landverlies is geweest, valt niet bij benadering te zeggen. Zowel aan de Noordzee- als aan de Zuiderzeekust zijn aanzienlijke stukken grond verloren gegaan (zie kaart no II), doch een blik op kaart no IV laat er geen twijfel over bestaan, dat de landaanwinningen dit verlies ruimschoots hebben gecompenseerd.

De onafgebroken strijd tegen het water is in de loop der eeuwen fel geweest, maar de bewoners van dit gewest, voor wie waterkering en waterlozing levenskwesties waren, wisten het schijnbaar ontembare element te bedwingen. Al werd het land dan ook dikwijls door overstromingen geteisterd, de eindoverwinning was hun.

Het Zuiderkwartier vormt een geheel apart gedeelte van deze provincie. Komt dit reeds tot uitdrukking in het dijksbeheer (zie de Inleiding van hoofdstuk I) ook de verveningen hebben in het Zuiderkwartier een veel belangrijker rol gespeeld dan in het Noorderkwartier.

Ten noorden van het voormalige IJ is in de loop der eeuwen bijna geen land verveend. Slechts één droogmakerij, de Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft, groot 310 ha, is uit een door vervening gevormde plas ontstaan. De vervening in de Graftermeer is zeer beperkt gebleven. Voor het overige kan hier niet van verveningen worden gesproken, doch van turfstekerijen, waarvoor in enkele gemeenten vergunning werd verleend. Het steken van turf geschiedde voor eigen gebruik. De voornaamste bepaling, waaraan deze vergravingen onderworpen waren, was wel deze, dat de turfgaten nog in hetzelfde jaar, waarin de turf gestoken was, weder gevuld moesten worden. Hierdoor werd het ontstaan van grote veenplassen tegengegaan.

In het Zuiderkwartier daarentegen, dat deel uitmaakt van het grote Hollands-Utrechtse veengebied, is op uitgebreider schaal

turf gestoken. De verveningen brachten de eigenaars der landen grote voordelen. Gebieden, die als zodanig voor landbouw en veeteelt ongeschikt waren, kregen als veenderijen een aanzienlijke waarde. Nadat zij dan in veenplassen veranderd waren, ontstond, na droogmaking, vruchtbaar land, daar het veen doorgaans op vruchtbare ondergrond rust. Zo zijn in het Zuiderkwartier 4935 ha cultuurgronden door droogmaking van uitgeveende plassen aangewonnen. Deze oppervlakte is weliswaar uiterst klein vergeleken bij de uitgestrekte veenderijen in Zuidholland, doch tegenover de 310 ha in het Noorderkwartier is zij toch aanzienlijk.

Niet alle veenplassen in het deel van Noordholland ten zuiden van het voormalige IJ zijn drooggemaakt. Beosten de Vecht liggen verschillende polders, die, na reeds in de vorige eeuw uitgeveend te zijn, nog steeds op droogmaking wachten. Dat zulks tot op heden nog niet is geschied, vindt o.a. zijn oorzaak in het feit, dat men hier niet met een gewoon geval van droogmaking te doen heeft. Het Rijk heeft hier nl. een inundatie-linie gevormd, de Nieuwe Hollandse Waterlinie genaamd.

Meermalen is de droogmaking van deze plassen ter sprake gekomen. Zo werd bij Koninklijk besluit van 1 Juni 1858 een Commissie benoemd tot onderzoek omtrent de droogmaking der plassen beosten de Vecht. Op 6 September 1860 was de Commissie met haar rapport gereed. Zij achtte het wenselijk, dat de plassen in vruchtbaar land herschapen werden, waardoor dan tevens aan de afslag der omliggende gronden een einde zou komen. Zij meende, dat de droogmaking zodanig tot stand gebracht kon worden — hetgeen ook werd aangetoond — dat de algemene Rijksbelangen van defensie en de streekbelangen niet met elkaar in botsing behoeften te komen. Zij moest echter bekennen, dat de droogmaking, zonder subsidie, geen financieel voordelige onderneming zou worden, zelfs dan niet, wanneer de kosten, nodig voor het algemeen belang der defensie, voor Rijksrekening werden genomen. Dit rapport heeft echter niet tot droogmaking der plassen mogen leiden. Of het ooit zover komen zal, valt zelfs te betwijfelen, aangezien de bodem van deze plassen meestal uit diluviaal zand bestaat (zie blz. 6).

De verveningen waren een uitkomst voor de ingezetenen, de eigenaars en het Rijk. In een gebied, waar weinig hout te hakken was en geen kolen gedolven werden, was turf de aangewezen brandstof voor de bewoners. Ook de Staat trok vele voordelen uit dit bedrijf. Zo is het te verklaren, waarom in een land, dat zich nauwelijks boven water kon houden, doelbewust nieuwe plassen gevormd werden soms in uitgestrektheid aan binnen-zeeën gelijk. Door wijze maatregelen en strenge verordeningen heeft de Overheid echter voorkomen, dat de verveningen, in plaats van een zegen, een ramp voor deze gebieden zouden geworden zijn.

Voor nadere bijzonderheden over de verveningen in dit gewest wordt verwezen naar hoofdstuk II, waarin iedere vervening afzonderlijk is behandeld.

HOOFDSTUK I

ZEE-, IJSELMEER- EN BINNENWATERKERINGEN

Inleiding

Tot 1920 was het verschil tussen de dijkszorg in het Noorderkwartier en die in het deel van Noordholland ten zuiden van het voormalige IJ zeer opmerkelijk. Berust de dijkszorg in laatstgenoemd deel bij een klein aantal lichamen, in het Noorderkwartier was die zorg vóór 1920 over niet minder dan 24 waterschappen verdeeld. Vanwaar dit verschil?

Het Noorderkwartier bestond van nature uit verschillende van elkaar gescheiden delen: Westfriesland lag binnen zijn eigen omringdijk; Waterland zorgde zelf voor zijn verdediging tegen de zee door het beheer en onderhoud van de Waterlandsche Zeedijk; de aangedijkte landen zoals de Zijpe en Hazepolder, de Wieringerwaard en later het Koegras, de Anna-Paulownapolder en de polder Waard en Groet, voerden van hun ontstaan af het beheer en onderhoud over hun dijken. Van centralisatie van de dijkszorg in het Noorderkwartier was dus geen sprake. Weliswaar werd in 1650 de gemeenmaking van de gehele Westfriesche Omringdijk een feit en kwam in 1843 de „Vereeniging van den Noorder IJ- en Zeedijk” tot stand (zie voor nadere bijzonderheden de beschrijving van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier in hoofdstuk VIII), doch deze gemeenmaking bestond slechts uit een gemeenschappelijk dragen der onderhoudskosten en niet uit een gemeenschappelijk dijksbeheer.

Het Zuiderkwartier, dus het deel van Noordholland ten zuiden van het voormalige IJ, is een onderdeel van het grote Hollands-Utrechtse veengebied. De dijkszorg in dit gedeelte van Noordholland is steeds aan enkele dijkscolleges toevertrouwd.

Een groot deel van dit gebied behoort tot het hoogheemraadschap van Rijnland, dat vermoedelijk reeds sinds de eerste helft der dertiende eeuw het beheer over de dijken in zijn gebied heeft uitgeoefend.

Tussen de grens van Rijnlands gebied en de ban van Diemen, waar de Diemerdijk begon, lag nog een aanmerkelijke tussenruimte, waar eveneens een zeedijk de achtergelegen landen beschermde. Tegenwoordig is het grootste gedeelte van die tussenruimte door Amsterdam ingenomen, doch in oude tijden lag de zeekering nagenoeg geheel buiten de stad en wel in het Ambacht van Nieuwer Amstel. Deze dijk moest, volgens het groot Handvest van 1388, geschouwd worden door 3 schepenen: één uit Nieuwer Amstel, één uit Amstelredamme en één uit Oetewaal. Tussen Rijnland en het hoogheemraadschap van Zeeburg en Diemerdijk lag dus nog een ander heemraadschap, dat naderhand opgeheven is.

Ook het hoogheemraadschap van Zeeburg en Diemerdijk is zeer oud. De oorsprong van dit dijkscollege is de ordonnantie in het jaar 1440 door Hertog Philips van Bourgondië uitgevaardigd.

Het hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden is in 1678 ingesteld.

Een afzonderlijke beschrijving van de drie voornoemde hoogheemraadschappen is in hoofdstuk VIII opgenomen.

Was dus de centralisatie van het dijksbeheer in het Zuiderkwartier reeds eeuwenlang een feit, in het Noorderkwartier kwam zij eerst in 1920 tot stand door de oprichting van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier (zie hoofdstuk VIII, blz. 271). De watersnood van 1916 had aan dit deel van Noordholland ten noorden van het voormalige IJ enorme schade toegebracht. Onafzienbare watervlakten bedekten het land. Geheel Waterland, de polder Oostzaan en de Anna-Paulownapolder waren geïnundeerd. Eenparig waren de Provinciale Staten het er over eens, dat er naar gestreefd moest worden om in den vervolge dergelijke rampen te voorkomen. Over de manier waarop liepen de meningen echter zeer uiteen.

De reorganisatie was doeltreffend en radicaal. De op een historie van eeuwen gegrondveste autonomie der waterschappen werd voor zover doenlijk geëerbiedigd, doch waar zij het beoogde doel — het beveiligen van de provincie tegen nieuwe rampen — in de weg stond, werd onverbiddeijk ingegrepen.

Historisch gegroeide belangen moesten voor de provinciale belangen wijken. Zo werden zeven dijksbeherende lichamen opgeheven en van andere het dijksbeheer overgenomen. Een blik op kaart no III toont overduidelijk aan, welk een verantwoorde-lijke en omvangrijke taak aan het nieuwe hoogheemraadschap werd toevertrouwd.

De kust

Het onderhoud van de kust op het vasteland van Noordholland is als volgt geregeld:

- a. van de grens der provincie Zuidholland tot de noordelijke grens van Rijnland is de kust in onderhoud bij het hoogheemraadschap van Rijnland;
- b. van de noordelijke grens van Rijnland tot de Hondsbossche Zeewering is de kust in onderhoud bij de Provincie ingevolge het besluit der Provinciale Staten van 19 December 1911;
- c. het kustvak tussen de Hondsbossche Zeewering en Den Helder wordt door de Rijkswaterstaat onderhouden ingevolge de wet van 15 Juli 1898 (Staatsblad no 187), terwijl de Provincie bijdraagt in de kosten van een gedeelte van dat vak.

De duinen

Het vasteland van Noordholland wordt aan de westzijde tegen de Noordzee beschermd door een natuurlijke waterkering, de duinen. Zij strekken zich uit van de grens der provincie Zuidholland tot de Heldersche Zeewering, doch zijn op twee plaatsen onderbroken: te IJmuiden, waar het Noordzeekanaal door de duinen is gegraven en te Petten, waar de Hondsbossche en Pettemer zeeweringen het achterland beschermen.

De duinstrook is niet overal even breed. De breedste strook ligt in de gemeente Schoorl. Van Camperduin tot Petten ontbreken de duinen geheel. Bij Callantsoog zijn ze zeer smal; daar is veeleer een zanddijk ontstaan.

De Zanddijk langs het Koe gras, beter bekend als de Dijk van Oldenbarneveldt, behoort ook tot het duingebied. Door een brede duinenrij aan de zeezijde gedekt, is hij op vele plaatsen ondergestoven en daar niet meer als dijk herkenbaar. Hij is ongeveer 4 km lang.

Door de Provinciale Staten van Noordholland is op 17 December 1891 een „Verordening op het in stand houden der duinen en duingronden in de provincie Noordholland” vastgesteld, welke in het provinciaal blad no 41 van 1892 is afgekondigd en sindsdien tweemaal gewijzigd is (zie blz. 261). Deze verordening is — met uitzondering van het verbod afgravingen en vergravingen te doen in de duinen en duingronden, welke verbod voor *alle* duinen en duingronden in de provincie geldt — niet van toepassing op het gebied van het hoogheemraadschap van Rijnland en het eiland Texel. In deze verordening is o.m. bepaald, dat de duinen en duingronden door de onderhoudsplichtigen tegen zandverstuiving moeten worden beveiligd. Dit voorschrift is niet toepasselijk op de duinen en duingronden, die krachtens Koninklijk besluit van 27 Mei 1876 bij het Rijk in beheer en onderhoud zijn, doch dit geldt slechts zolang dit beheer en onderhoud bij het Rijk blijven.

Hieronder volgt een overzicht van het beheer en onderhoud van de duinen op het vasteland van Noordholland.

- 1e. Van de grens der provincie Zuidholland tot 195 m ten noorden van strandpaal 58 (de noordelijke grens van Rijnland) zijn de duinen over een breedte van 250 m in beheer en onderhoud bij het hoogheemraadschap van Rijnland. De achterliggende duinen zijn in onderhoud bij particulieren onder toezicht van voornoemd hoogheemraadschap.
- 2e. Van laatstgenoemd punt tot de zuidelijke grens der gemeente Schoorl onderhoudt de Rijkswaterstaat de duinen over een breedte van ongeveer 70 m.
De achterliggende duinen worden ten zuiden van IJmuiden door particulieren en ten noorden van IJmuiden door de Provincie en particulieren onderhouden, uitgezonderd een klein gebied ten zuiden van het Noordzeekanaal en een duinencomplex tussen IJmuiden en Wijk aan Zee, die bij de Rijkswaterstaat in onderhoud zijn. Bovendien is een duinstrook, afwisselend in breedte van 300 tot 700 m en gelegen

in het waterschap genaamd de Oningepolderde landen onder Egmond-binnen, bij voornoemd waterschap in onderhoud (zie blz. 293).

- 3e. Van de zuidgrens der gemeente Schoorl tot de Hondsbossche Zeewering onderhoudt de Rijkswaterstaat een duinstrook ter breedte van 300 m, uitgezonderd een strook van ongeveer 70 m breedte, van strandpaal 26¹⁷⁰ tot strandpaal 25⁹²⁰ (dat is tot de Hondsbossche Zeewering), die in onderhoud is bij het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier.
Alle overige duinen in de gemeente Schoorl zijn in onderhoud bij het Staatsbosbeheer.
- 4e. Van de Pettemer Zeewering tot strandpaal 13⁷⁰⁰ is een duinstrook, afwisselend in breedte van 100 m tot 1 km, bij de Rijkswaterstaat in onderhoud.
Het achterliggende duin is in onderhoud deels bij de N.V. Zwanewater, deels bij het Staatsbosbeheer.
- 5e. Van strandpaal 13⁷⁰⁰ tot strandpaal 2⁵⁰⁰ onderhoudt de Rijkswaterstaat de duinen over de volle breedte. Ook de Koe-graszanddijk is bij de Rijkswaterstaat in onderhoud, doch de daarop aansluitende Helmdijk onderhoudt het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier.
- 6e. Van strandpaal 2⁵⁰⁰ tot strandpaal 0⁸³⁰ is bij de Rijkswaterstaat een duinstrook in onderhoud, die van ongeveer 250 m breedte geleidelijk aan tot ongeveer 70 m vermindert.
Het achterliggende duin is deels bij de gemeente Den Helder, deels bij het Ministerie van Oorlog in onderhoud.
- 7e. Van laatstgenoemd punt tot de Heldersche Zeewering, dus over een afstand van 830 m, zijn de duinen in onderhoud bij het Ministerie van Oorlog.

De Hondsbossche Zeewering

Langs de Noordzeekust strekte zich in de vijftiende eeuw een onafgebroken duinstrook uit, die bij de Zijpe, waar het vaste

land ophield, eindigde. De duinen behoorden aan de Graaf, die dan ook voor de helmbeplanting zorgde om het stuiven tegen te gaan. Maar de aanwonenden roofden helm en ruigte voor brandstof en lieten het vee daar weiden, zodat de gepote helm vertreden werd. De wind joeg het losse zand landwaarts en de kust nam gestadig af.

Bij Petten was de duinenrij al smaller en smaller geworden en tijdens de St. Elizabethsvloed in 1421 werd deze natuurlijke waterkering zwaar beschadigd en zelfs ten dele weggeslagen. Het dorp „Pethem dat Hondsbosch hiet” verdween in de golven en 400 mensen, die hun toevlucht in de kerk hadden gezocht, kwamen jammerlijk om het leven. De Graaf liet de bij het Hondsbosch ontstane opening in de duinen door de mannen van Kennemerland dichten. De toestand ter plaatse bleef echter zorgelijk, daar de maatregelen, door de Graaf genomen, niet effectief waren. Deze beperkten zich tot het leggen van een soort slaperdijk achter de gevaarlijke smalle duinstrook en tot het dichten der gaten met een kleidijk. Hierbij zat echter geenszins de bedoeling voor om die dijken als zodanig te onderhouden. Zij dienden alleen om, door aanstuiving en aanvoer van zand van de hoger gelegen plaatsen, nieuwe duinen te vormen.

In 1466 was de toestand zeer precair. Het bekende handvest door Philips van Bourgondië op 5 Juli 1466 uitgegeven betrof zowel de Westfriesche Zeedijk als de duinen tussen Petten en het dorp Camp. Hij gelastte o.a. het leggen van een slaper tussen de Pettemermolen en de duinen van het oude Hondsbosch. De uitvoering der beraamde werken werd in handen van buitengewone commissarissen gelegd en er werd een omslag der kosten bevolen, waarin geheel Noordholland met Rijnland en Amstelland moesten bijdragen, Zelfs Delfland en Schieland zouden in deze omslag betrokken zijn geweest, indien zij niet reeds bij ordonantie van de Graaf met andere zware werken waren belast.

De getroffen buitengewone maatregelen hadden slechts een tijdelijk effect. Bij elke storm werd schade aan de duinen en aan de gemaakte dijken toegebracht. Een vast bestuur, om voortdurend toezicht te houden, was er niet en de dijkplichtigen, om voor een regelmatig onderhoud zorg te dragen, ontbraken even-

ens. Bij het Hondsbosch dreigde steeds gevaar. Haarlem, als hoofdstad van Kennemerland, vroeg en verkreeg van Keizer Maximiliaan en Gravin Maria, waarschijnlijk in 1477, octrooi om de noodzakelijke werken te doen maken en een omslag te heffen. Uitgaande van het beginsel, dat alle landen, die bij doorbraak zouden kunnen onder lopen, moeten bijdragen tot het betalen der kosten van aanleg en onderhoud — een grondslag waarnaar sindsdien de onderhoudslast geregeld is — werd het gehele Noorderkwartier omslagplichtig verklaard; zelfs Westfriesland, behalve de bedijking Burghorn. Doch Waterland, Katwoude en Zeevang werden weldra van onderhoudsplicht ontheven. Zij hebben zich waarschijnlijk beroepen op hun privilege bij de overdijking der Purmer-Ee verkregen (zie blz. 11).

Waarschijnlijk is reeds dadelijk bij de uitvoering van het octrooi van 1477 een bestuur van dijkgraaf en heemraden ingesteld, dat echter ondergeschikt was aan het Hof van Holland. Het Hof zond commissarissen om de werken op te nemen, zag de rekening na en gaf ordonnantiën. Aan deze ongewone gang van zaken kwam een einde door de provisionele sententie van Keizer Karel V van 15 Mei 1555, toen het heemraadschap een zelfstandig bestuur kreeg.

Het heemraadschap, later hoogheemraadschap, van den Hondsbosche en Duinen tot Petten is eeuwenlang met de zorg voor het onderhoud van de Hondsbosche Zeewering belast geweest. Aanvankelijk werd het stelsel van wijken voor de zee toegepast. Na iedere stormvloed trok men de onverdedigde duinregel landwaarts terug. In 1506, toen de eerste vier hoofden en paalwerken werden gelegd, ging men tot een verdedigend stelsel over, dat tot 1548 is gehandhaafd. Vóór Petten en het Hondsbosch lagen ten minste 22 hoofden, die de zanddijk en het voorliggend strand zodanig tegen de zee verdedigden, dat geen belangrijke beschadiging van de zanddijk of afnemning van de kust plaats hadden. Doch ten gevolge van een gebrekkig onderhoud en een onregelmatig beheer werden de kunstwerken spoedig aan de zee prijs gegeven. Keizer Karel V gaf weliswaar in 1555 nuttige voorschriften voor een geregeld beheer en bestuur, doch tegelijkertijd deed het stelsel van terugtrekken weer zijn

intrede, dat tot 1793 is toegepast. Men waande zich veilig achter de gelegde slaperdijken, hetgeen een verwaarlozing der kunstmatige verdediging en daardoor een voortdurende achteruitgang der Hondsbossche Zeewering tot gevolg had. Niet ten onrechte had Haarlem in 1525 geadviseerd niet tot aanleg van een slaperdijk over te gaan — de dijk is in de jaren 1526-1528 toch gelegd — aangezien de ondervinding had geleerd, dat, na het leggen van slapers, de buitenwerken verwaarloosd werden. In 1793 ging men wederom tot het verdedigend stelsel over. In den beginne nog onvolmaakt, zodat zowel de strandverdediging als de achterliggende zanddijk voor de zee moesten wijken, is het stelsel sinds 1839 zodanig verbeterd, dat van dat jaar af de Hondsbossche Zeewering op de plaats gebleven is, waar zij is aangelegd.

Bij de centralisatie van het dijksbeheer in dit gewest is het hoogheemraadschap van den Hondsbossche en Duinen tot Petten opgeheven. Zijn taak is op 20 December 1921 door het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier overgenomen.

De Pettemer Zeewering

Het dorp Petten viel buiten het omslagplichtig gebied van het (hoog) heemraadschap van den Hondsbossche en Duinen tot Petten. Wel heeft het heemraadschap het zo zwaar geteisterde dorp telkens bijgestaan, maar die hulp moest betaald worden. In 1613 echter weigerde het heemraadschap verdere hulp te verlenen. Toen hebben de Staten van Holland en Westfriesland zich het lot van Petten aangetrokken en het dorp soms met aanzienlijke sommen gesteund. Maar ondanks deze hulp moest het dorp meermalen geheel of gedeeltelijk worden teruggetrokken.

Vóór 1798 is de hulpverlening aan dit dorp, om het in zijn strijd tegen de zee bij te staan, nooit wettelijk geregeld. Aan deze eigenaardige toestand kwam in dat jaar een einde, toen het Rijk het onderhoud van de zeewering op zich nam. In 1812 moest het hoogheemraadschap van den Hondsbossche en Duinen tot Petten zich met het onderhoud belasten. In 1816 weer door het

Rijk teruggenomen, gingen bij K.B. van 17 December 1819, prov. blad no 2 van 1820, het beheer en onderhoud van de zee-
wering aan de Provincie over. Van 1826 tot 1839 was de zee-
wering aan de zorgen van voornoemd hoogheemraadschap toe-
vertrouwd tegen een vaste provinciale uitkering, maar bij K.B.
van 31 December 1839 no 86 kwam zij weer aan de Provincie.
De zee-
wering bestond toen uit een 600 m lange zanddijk, door
een paalscherm en hoofden verdedigd. Zij begon 100 m ten
noorden van de Hazedwardsdijk en lag in het verlengde van de
Hondsbossche Zee-
wering. Aansluitend op de provinciale zee-
wering heeft het Rijk in de jaren 1868-1872 de zogenaamde
Rijkszee-
wering benoorden Petten aangelegd. Deze is met de
provinciale zee-
wering op 1 Augustus 1876 onder beheer van het
Rijk gekomen. Zij vormen samen de tegenwoordige Pettemer
Zee-
wering, die ook na de centralisatie van het dijkswezen onder
beheer van het Rijk gebleven is.

Kaart no III geeft een overzicht van het beheer en onderhoud
der zee- en IJsselmeerwaterkeringen. Tevens zijn daarop alle
binnenwaterkeringen aangegeven, die bij het hoogheemraad-
schap Noordhollands Noorderkwartier in beheer en onderhoud
zijn, alsmede de zuidelijke waterkering van het voormalige IJ.
Om het zoeken naar die binnendijken te vereenvoudigen — de
namen der buitendijken staan duidelijk op de waterstaatskaart
vermeld — is bij iedere binnendijk een letter geplaatst, die cor-
respondeert met de volletter in kolom 1 der beschrijving. Het
omslagplichtig gebied van de hoogheemraadschappen, die met
het beheer en onderhoud van buitenwaterkeringen belast zijn,
is eveneens op de kaart aangegeven. Ten slotte komen er alle
sluizen op voor, die in de zee- en IJsselmeer waterkeringen liggen
en de voornaamste sluizen in de binnenwaterkeringen.

Hierna volgt een opsomming van de zee- en IJsselmeerwater-
keringen met de daarin gelegen sluizen. Van de binnenwater-
keringen zijn de hierboven bedoelde opgenomen met vermeld-
ing van slechts die sluizen, welke bij het hoogheemraadschap
Noordhollands Noorderkwartier in beheer en onderhoud zijn.

I. HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND

A. Zeewaterkeringen

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
Van de grens der provincie Zuidholland tot de Helderse Zeewering bestaat de kustverdediging achtereenvolgens uit:			
1e. een duinstrook tot IJmuiden, welke ten gevolge van de doorgraving van het Noordzeekanaal daar onderbroken is door de Rijkshavenwerken en zeesluizen;	± 15.845	Voor het beheer en onderhoud van de duinen zie blz. 20 Rijkswaterstaat	Hillegom en Amsterdam West idem
2e. een duinstrook, van IJmuiden tot de Hondsbossche Zeewering, eindigende bij Camperduin;	± 28.980	De 9 met steen bezette strandhoofden zijn in onderhoud bij de Provinciale Waterstaat; 1 betonnen strandhoofd is in onderhoud bij het hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier. Voor het beheer en onderhoud van de duinen zie blz. 20	Hillegom, Amsterdam West en Medemblik West
3e. de Hondsbossche Zeewering met 29 daarvoor gelegen hoofden;	4.484	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier	Medemblik West

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
4e. de Pettemer Zeewering met 9 daarvoor gelegen hoofden;	1.060	Rijkswaterstaat	Medemblik West
5e. een duinstrook, van de Pettemer Zeewering, die ten noordoosten van Petten eindigt, tot de Heldersche Zeewering.	± 20.800	De 90 strandhoofden zijn in onderhoud bij de Rijkswaterstaat. Voor het beheer en onderhoud van de duinen zie blz. 20	Medemblik West en Den Helder
Aansluitende aan de duinen, bestaat de hoofdwering tot het voormalige ciland Wieringen achter-eenvolgens uit:			
1e. de Heldersche Zeewering met 9 daarvoor gelegen hoofden, van Huisduinen af, ten noorden van strandpaal 0, tot de havenmond van het Nieuwediep;	4.678	Rijkswaterstaat	Den Helder
2e. de westelijke havendijk te Nieuwediep, van de Heldersche Zeewering tot de zeedijk langs het fort Oostoever, waarin liggen: de Marinezeedoksluis, de Marineschutsluis, de Koopvaardersschutsluis en de sluis in het Nieuwe Werk;	1.955	idem Ministerie van Marine idem Rijkswaterstaat idem	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
3e. de zeedijk langs het fort Oostoever, tussen de sluis in het Nieuwe Werk en de Koe-graszeedijk;	0.382	Ministerie van Oorlog	Den Helder
4e. de Koe-graszeedijk, van het fort Oostoever tot de Dwarsdijk naar de Balgzanddijk;	1.650	Rijkswaterstaat	Den Helder en Medemblik West
5e. de Dwarsdijk naar de Balgzanddijk, waarin de uitwaterings-sluis van het Balgzandkanaal;	0.480	Zuiderzee- werken idem	Medemblik West
6e. de Balgzanddijk, zich uitstreckende tot het Amstelmeer;	7.770	idem	Medemblik West en Oost
7e. de Amsteldiepdijk, die het voormalige eiland Wieringen met het vasteland van Noordholland verbindt.	2.400	idem	Medemblik Oost
Van de aansluiting van de Amsteldiepdijk aan Wieringen tot de grote Afsluitdijk bestaat de zee-waterkering achtereenvolgens uit:			
1e. de zeekering langs het Westerlander Klijf;	0.675	idem	idem
2e. de Normerdijk, waarin de Normersluis;	1.865	idem idem	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
3e. de Marskedijk, beginnende op het punt waar de waterkering van richting verandert en waarin liggen: de Marskesluis en de Broekersluis;	2.920	Zuiderzee- werken idem idem	Medemblik Oost
4e. de Rinkewielsdijk, beginnende even ten noorden van de Broeker- sluis en lopende tot het punt, waar de zeekering van richting verandert;	0.720	idem	idem
5e. de dijk voor het Hooge Land van Stroe;	0.830	idem	idem
6e. de hoge gronden van Stroe, die een natuurlijke waterkering vormen;	± 0.600		idem
7e. de Bierdijk;	1.250	idem	idem
8e. de hoge gronden van Vatrop;	± 0.600		idem
9e. de Groene Molgerdijk;	0.400	idem	idem
10e. de Molgerdijk;	0.530	idem	idem
11e. de Noorder Oeverdijk en ten slotte	0.555	idem	idem
12e. de Oeverdijk, van de noordelijkste punt van Wieringen tot de Af- sluitdijk te Den Oever.	0.675	idem	idem

B. IJsselmeerwaterkeringen

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
Langs het IJsselmeer bestaat de waterkering, van de Afsluitdijk tot Medemblik, achtereenvolgens uit:			
1e. de Stonteldijk, van de Afsluitdijk tot en met de inlaatsluis van de Stroeër- en Oosterlanderpolder;	1.200	Zuiderzee- werken Heemraadschap Wieringen	Medemblik Oost
2e. de dijk van de Wieringermeerpolder, waarin liggen: a. de Stontelerkeersluis aan het einde van het Amstelmeerkanaal en b. de Stontelerschutsluis ten westen van het ge- maal Leemans;	± 19.000	Heemraadschap de Wieringer- meer idem idem	idem
3e. de Westerdijk van de Vier Noorder Koggen, van de Wieringermeerdijk tot het Noorderhaven- hoofd te Medemblik.	± 0.600	Hoogheemraad- schap Noordh. Noorderkwar- tier	idem
<i>De waterkering van Medemblik begint bij het Noorderhavenhoofd en bestaat uit:</i>	2.254		idem
1e. een keermuur, die zich uitstrekt langs de noord- en westzijde van de havens;		Rijkswaterstaat	

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
2e. twee dijkes aan weers- zijden van de Wester- havensluis;		Rijkswaterstaat	
3e. de hoge gronden van het provinciaal ziekenhuis;		Een strook ter breedte van on- geveer 8 m is in onderhoud bij de Rijkswater- staat.	
4e. de waterkering aan de zuid- en oostzijde van de voormalige Pekelharing- haven;		Gem. Medemblik	
5e. de hoge gronden van het kasteel Radboud, tot het punt waar de Oosterdijk van de Vier Noorder Koggen begint.		Het buitentalud is deels bij de Rijkswaterstaat, deels bij de ge- meente Medem- blik in onder- houd.	
In de waterkering liggen: a. een inlaatsluis aan de Westerhaven, o.a. voor waterinlating in de Vier Noorder Koggen;		Gem. Medemblik	
b. de Westerhavensluis, schutsluis in de Wester- haven.		Rijkswaterstaat	

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
Van Medemblik tot Enkhuizen bestaat de waterkering uit:			
1e. de Oosterdijk van de Vier Noorder Koggen, van de haven van Medemblik tot de noordwestelijke hoek van de Nespolder, waarin de uitwaterings-sluis voor het gemaal van de Vier Noorder Koggen;	3.319	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	Medemblik Oost
2e. de Nespolderdijk langs de Nespolder;	1.827	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier	idem
3e. de Noorderdijk van Drechterland, van de zuidoostelijke hoek van de Nespolder tot de waterkerende muur te Enkhuizen. Het deel van de Noorderdijk, gelegen achter de Rijksproefpolder te Andijk, is binnendijk geworden, daar de buitendijk van deze polder thans de waterkering vormt. In de Noorderdijk liggen 3 uitwateringssluizen:	15.031	idem	Medemblik Oost en Enkhuizen
a. van de Koopmanspolder te Driehuizen;		Gem. Andijk	Enkhuizen
b. voor het gemaal van de polder het Grootslag te Andijk;		Polder het Grootslag	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<p>c. van de Immerhornpolder, ten noorden van Enkhuizen.</p>		Immerhornpolder	Enkhuizen
<p><i>De waterkering van Enkhuizen bestaat uit:</i></p>			
<p>1e. een waterkerende muur, die aan de Noorderdijk van Drechterland aansluit en eindigt bij het noordelijke havenhoofd;</p>	1.511	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier	idem
<p>2e. de havenmuur van de Zuider- of Buitenhaven, waarop langs de noord- en westzijde van de Buitenhaven een kade is aangebracht en waarin liggen:</p>		Gem. Enkhuizen	
<p>a. een schutsluis, aan de noordzijde, tussen de Buitenhaven en de binnenhavens (Oosterhaven en Oude Haven) en</p>		idem	
<p>b. een inlaatsluis, aan de westzijde, voor het Snouck van Loosenpark;</p>		idem	
<p>3e. de havenmuur van de Spoorweghaven, waarachter gedeeltelijk hoge gronden (stations-emplacement) zijn gelegen.</p>		Nederl. Spoorwegen	

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<p>Van Enkhuizen tot Hoorn bestaat de waterkering uit de Zuiderdijk van Drechterland, die tegen de zuidelijke kaaimuur van de Spoorweghaven aansluit en loopt tot de dijk langs het A.B.C. bij de Noorderpoort te Hoorn.</p> <p>De aansluitende dijk langs het A.B.C. en de Binnenluidendijk worden mede tot de Zuiderdijk gerekend.</p> <p>In deze dijk liggen:</p> <p><i>a.</i> de keersluis tussen de binnen- en buitenhaven te Broekerhaven;</p> <p><i>b.</i> de uitwateringssluis voor het gemaal van de polder het Grootslag ten westen van Broekerhaven;</p> <p><i>c.</i> de inlaatsluis voor de voormalige Houterpolder ten zuidwesten van Broekerhaven;</p> <p><i>d.</i> de uitwateringssluis voor het gemaal van het waterschap de Drieban;</p> <p><i>e.</i> twee inlaatsluizen voor het waterschap de Drieban, resp. ten noordoosten van Oosterleek en bij de haven van Wijdenes;</p>	22.504	<p>Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier</p> <p>Gemeenten Bovenkarspel, Grootebroek, Hoogkarspel en Andijk</p> <p>Polder het Grootslag</p> <p>idem</p> <p>Waterschap de Drieban</p> <p>idem</p>	<p>Enkhuizen en Alkmaar Oost</p> <p>Enkhuizen</p>

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<i>f.</i> de inlaatsluis voor de polder Schellinkhout;		Polder Schellinkhout	Alkmaar
<i>g.</i> de uitwateringssluis van de buitenpolder de Binnen- en Buiten-Uiterdijk op de polder Schellinkhout;		idem	Oost
<i>b.</i> de uitwateringssluis voor het gemaal van de polder Schellinkhout;		idem	
<i>i.</i> de uitwateringssluis voor het gemaal van de Oosterpolder in Drechterland.		Oosterpolder in Drechterland	
<i>De waterkering van Hoorn</i> bestaat achtereenvolgens uit:			idem
1e. de dijk langs het A B C en de Binnenluijendijk, die tot de Zuiderdijk behoren (zie hierboven);			
2e. een stenen muur langs het Baadland tot de Gevangenisbrug, waarin de Sas- of Grootte Sluis, een keersluis tussen de binnen- en buitenhaven;	0.303	Gem. Hoorn	idem
3e. de dijk langs het Hoofd en het Achter op 't Zand tot de voormalige Westerpoot. Dit gedeelte van de waterkering van Hoorn behoort tot de Westerdijk (zie hieronder).		idem	

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
Van Hoorn tot de Afsluitdijk te Schellingwoude bestaat de waterkering achtereenvolgens uit:			
1e. de Westerdijk van Drechterland, van de Gevangenisbrug te Hoorn tot de Schardam en Keukendijk, waarvan het laatste gedeelte, dat de zuidgrens vormt van de buitenpolder de Rietkoog, vandoord Klamdijk heet en waarin de uitwateringsluuis ligt voor het gemaal van de polder de Westerkogge;	7.756	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier Polder de Westerkogge	Alkmaar Oost
2e. de Schardam en Keukendijk, van de Westerdijk van Drechterland (Klamdijk) tot de Zeevangs Zeedijk, waarin drie uitwateringsluizen van Schermerboezem liggen: <i>a.</i> de Hornsluis, bij de Beemsteruitwatering, te Lutjeschardam en <i>b</i> en <i>c.</i> de Noordersluis en de Zuidersluis, bij de Uitwatering van Kennemerland (Korssloot) te Schardam;	2.045	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
3e. de Zeevangs Zeedijk, van de aansluiting aan de Schardam en Keukendijk bij de Slingerdijk, die de grensscheiding vormt tussen polder de Westerkoog en polder de Zeevang, tot de schutsluis tussen de Zeevangs Zeedijk en de Zuidpolder Zeedijk;	9.156	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Alkmaar Oost
4e. de Zuidpolder Zeedijk, van voornoemde schutsluis tot de grens tussen de gemeenten Edam en Katwoude, 68 m ten noorden van de Katwoudersluis;	4.553	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier	idem
5e. de Katwouder Zeedijk, van voornoemde gemeentegrens tot bij de Rietvinkbrug te Monnikendam, waarin de Katwouder-sluis, zijnde de uitwateringssluis voor het ge-maal van de polder Katwoude Hoogendijk te Katham;	5.282	idem Polder Katwoude	Alkmaar Oost en Amsterdam Oost Alkmaar Oost
6e. de Nieuwendam,	0.518	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier	Amsterdam Oost

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<p>waarin aan het zuidoende de spuisluis te Monnikendam, van de aansluiting aan de Katwouder Zeedijk tot de Grafelijkheidssluis te Monnikendam, schutsluis en tevens uitwateringsluis van Schermerboezem tussen de Nieuwendam en de Waterlandsche Zeedijk gelegen;</p>		Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland idem	
<p>7e. de Waterlandsche Zeedijk, die zich uitstrekt tot de Afsluitdijk te Schellingwoude. In eerstgenoemde dijk ligt de Damsluis te Monnikendam, zijnde een schutsluis tussen het hoogheemraadschap Waterland en het IJsselmeer.</p>	18.450	Hoogheemraadschap Noordh. Noorderkwartier Gem. Monnikendam	Amsterdam Oost
<p>Van de Waterlandsche Zeedijk tot de Zeeburg en Diemerdijk bestaat de waterkering uit:</p>			
<p>1e. de Afsluitdijk te Schellingwoude tot de Oostvoorhavendijk van het Merwedekanaal, waarin de Oranjesluizen te Schellingwoude, bestaande uit 3 schutsluizen en één uitwateringsluis onmiddellijk ten zuiden van de schutsluizen gelegen;</p>	0.844	Rijkswaterstaat idem	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<p>In de Zeeburg en Diemerdijk liggen 2 uitwateringsslui- zen van Amstellands- boezem:</p> <p><i>a.</i> de Ipenslootersluis; <i>b.</i> de Diemerdammersluis.</p> <p><i>De waterkering van Muider bestaat achtereenvolgens uit:</i></p> <p>1e. een gedeelte van de Zee- burg en Diemerdijk tot de Groote Zeesluis, zijnde een complex van</p>		<p>Het overige deel van de zee- wering, onge- veer 9500 m, is in beheer en onder- houd bij het hoogheemraad- schap van Zee- burg en Diemer- dijk, behalve het dijkvak, lang 150 m, onmid- dellijk ten oos- ten van de Die- merdammer- sluis, dat bij het Ministerie van Oorlog in onderhoud is.</p> <p>Beide sluisen zijn in beheer en onderhoud bij het hoogheem- raadschap Am- stelland, behalve de hoofden, die het hoogheem- raadschap van Zeeburg en Die- merdijk beheert en onderhoudt.</p> <p>Directeuren van de Groote Zee-</p>	<p>Amsterdam Oost</p>

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
drie uitwateringssluizen, waarvan de oostelijke tevens als schutsluis dienst doet, en liggende tussen voornoemde dijk en de oostzijde van de Buitenhaven;		sluis te Muiden, tegelijk dijkgraaf en hoogheemraden van den Zeedijk beoosten Muiden	
2e. de oostzijde van de Buitenhaven, van de Groote Zeesluis tot de Oostsluis;	0.324	idem De laatste 15 m ten zuiden van de Oostsluis bij het Ministerie van Oorlog	
3e. de voormalige zeewaterkering van het Muider slot, waarin liggen:	\pm 0.300	Ministerie van Oorlog	
a. aan het zuidelijke einde de Oostsluis, uitwateringssluis van de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart;		idem	
b. aan het noordelijke einde een stenen beer, waarin 3 kokers, dienende als uitwateringssluis van voornoemde boezem.		idem	
De Zeedijk beoosten Muiden bestaat uit twee delen, die door de hoge gronden te Muiderberg van elkander gescheiden zijn. Het eerste deel begint bij de stenen beer te Muiden en strekt zich uit tot bij de westzijde van voor-	3.620	De eerste 220 m bij het Ministerie van Oorlog; 3400 m bij het	Amsterdam Oost

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
noemde hoge gronden. De laatste 300 m zijn door voorland gedekt. Dit ge- deelte heet Bokkedijk.		Hoog- heemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden	
Een kade vormt de verbinding tus- sen de Bokkedijk en de hoge gronden.	0.075	Provincie	
De hoge gronden te Mui- derberg.	0.600	idem	
Ook aan de oostzijde is een kade, die de hoge gronden met de Krommedijk verbindt.	± 0.180	idem	
Het tweede deel, de Krommedijk genaamd, strekt zich uit van voor- noemde kade tot het hek op de grensscheiding tus- sen de gemeenten Muiden en Naarden.	0.618	Hoogheemraad- schap van den Zeedijk beoos- ten Muiden	
Van de Zeedijk beoosten Muiden tot Naarden be- staat de waterkering ach- tereenvolgens uit:			
1e. de voormalige zeedijk tussen Muiderberg en Naarden, ook Provinciale Zeedijk of Westdijk ge- naamd, aansluitende op de Krommedijk en strek- kende tot het Meenthek onder Naarden;	3.170	Provincie	Amsterdam Oost
2e. de dijk op de Gooyer- meent, thans Naardermeent ge- naamd. Deze waterkering	0.677	Vereeniging Stad en Lande van Gooiland. De onderhouds-	idem

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaats- kaart
<p>is het verlengde van de Provinciale Zeedijk en eindigt bij de westelijke stenen beer te Naarden.</p>		<p>plicht wordt door voornoemde Vereeniging echter ontkend.</p>	
<p><i>De voormalige vestingwerken van Naarden</i> bestaan, als waterkering, uit:</p>		<p>Ministerie van Oorlog</p>	<p>Amsterdam Oost</p>
<p>1e. de westelijke stenen beer in de Buiten-Vesting-gracht;</p>			
<p>2e. stenen muren met daarachter liggende aarden wallen, lopende van de westelijke naar de oostelijke stenen beer, waarin de Zeebrug, een overwelfde schotbalksluis naar de noordelijke vestinggrachten;</p>		<p>idem</p>	
<p>3e. de oostelijke stenen beer in de Buiten-Vesting-gracht.</p>			
<p>Van Naarden tot de grens tussen de provincies Noordholland en Utrecht bestaat de waterkering ten slotte uit:</p>			
<p>1e. de Oostdijk, van de oostelijke stenen beer te Naarden tot de Zandkade bij het zogenaamd Provinciaal Bosch;</p>	<p>1.078</p>	<p>De eerste 100 m bij het Ministerie van Oorlog; 978 m bij de Provincie</p>	<p>Amsterdam Oost en Harderwijk</p>

Omschrijving	Lengte in km	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
2e. de Zandkade, van het Provinciaal Bosch tot de hoge gronden van Oud-Naarden;	± 1.500	Provincie	Harderwijk
3e. de hoge gronden van het Gooi, gelegen onder de gemeenten Naarden, Huizen en Blaricum, zich uitstreckende van de Zandkade tot het Vetdijkje;			idem
4e. het Vetdijkje, tussen voornoemde hoge gronden en de bedijking van de Noordpolder te Veer (waterschap Eemnes). In het Vetdijkje ligt, precies op de grens tussen de provincies Noordholland en Utrecht, de uitwateringssluis van de Gooiergracht.	± 0.320	Vereeniging Stad en Lande van Gooiland Waterschap Eemnes in de provincie Utrecht	idem

C. Binnenwaterkeringen

Volg-letter	Omschrijving	Blad der waterstaatskaart
	Het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier is belast met de zorg voor het onderhoud en de instandhouding overeenkomstig hun bestemming van de volgende binnenwaterkeringen en sluisen:	

Volg- letter	Omschrijving	Blad der waterstaatskaart
A	de Hondsbossche Slaperdijk met de daarin liggende keersluis bij de Schoorlsche Zeedijk, strekkende van de duinen bij Hargen tot laatstgenoemde dijk;	Medemblik West
B	de Schoorlsche Zeedijk, van het punt waar de Dromerdijk en de Hazedijk samenkomen tot het Noordhollandsch Kanaal;	idem
C	de Dromerdijk met de daarin liggende sluis bij de Leihoeck, strekkende van de Hondsbossche Zeewering tot de Schoorlsche Zeedijk;	idem
D	de dijken van de Zijpe en Hazepolder: de Hazedijk, van de Schoorlsche Zeedijk tot de Hazedwardsdijk,	idem
E	de Hazedwardsdijk, van de Hondsbossche Zeewering tot het punt waar de Hazedijk en de Zijperzeedijk samenkomen,	idem
F	de Zijperzeedijk, van de Hazedwardsdijk tot de Noordwesterdijk van de polder Wieringerwaard en	idem
G	de Slikkerdijk, van de Noordwesterdijk van de polder Wieringerwaard tot de Westfriesche Binnendijk;	idem
H	de dijken van de polder Callantsoog: de Zuid-Schinkeldijk, van de duinen bij Callantsoog tot de Zijperzeedijk,	idem
J	de Noord-Schinkeldijk, van de Zijperzeedijk tot de Helmdijk,	idem
K	de Helmdijk, van de Noord-Schinkeldijk tot de Voordijk en	idem
L	de Voordijk, van de Helmdijk tot de duinen bij Callantsoog;	idem
M	de dijken van de Anna-Paulownapolder: de Balgdijk, van het Noordhollandsch Kanaal tot de Van Ewijcksluis,	Medemblik West en Oost
N	de Amstedijk, van de Van Ewijcksluis tot de Wieringermeer en	Medemblik Oost
O	de Oostdijk, van de Amstedijk tot de Noorddijk van de polder Wieringerwaard;	idem

Volg- letter	Omschrijving	Blad der waterstaatskaart
P	de dijken van de polder Wieringerwaard: de Noordwesterdijk, van het punt waar de Zijperzeedijk en de Slikkerdijk samenkomen tot de Noorderdijk,	Medemblik West
Q	de Noorderdijk, van de Noordwesterdijk tot de Oosterdijk en	Medemblik West en Oost
R	de Oosterdijk, van de Noorderdijk tot het aansluitingspunt van de Waarddijk;	Medemblik Oost
S	de dijken van de polder Waard en Groet: de Waarddijk, van de Oosterdijk van de polder Wieringerwaard tot Kolhorn en	idem
T	de Groetdijk, van Kolhorn tot de Westfriesche Binnendijk;	idem
U	de Westfriesche Binnendijk met de daarin liggende keersluis te Schoorldam, strekkende van de Wieringermeerdijk bij Medemblik, over Aardswoud, Krabbendam, Oudorp en Rustenburg tot de Klamdijk bij Schardam;	Medemblik West en Oost, Alkmaar West en Oost
V	de Westfriesche Binnendijk achter de Nespolder onder Wervershoof;	Medemblik Oost
W	de Westfriesche Binnendijk achter de Rijksproefpolder te Andijk;	Enkhuizen
X	de noordelijke waterkering van het voormalige IJ:	
X	de St. Aagtendijk met de Nieuwendijk, van de Hoflanderweg te Beverwijk tot het begin van de Assendelver Zeedijk bij de Stenen Paal,	Alkmaar West en Amsterdam West
IJ	de Assendelver Zeedijk, van de Stenen Paal tot de schutsluis te Nauerna,	Amsterdam West
Z	de Westzoner Zeedijk, van voornoemde schutsluis tot de Hoogendam te Zaandam,	idem
A ₁	de Hoogendam te Zaandam, tussen de Westzoner Zeedijk en de Oostzoner Zeedijk,	idem
B ₁	de Oostzoner Zeedijk, van de Hoogendam te Zaandam tot de Oostzoner Overtoom en	Amsterdam West en Oost
C ₁	de Waterlandsche Zeedijk, van de Oostzoner Overtoom tot de Afsluitdijk te Schellingwoude.	Amsterdam Oost

Volg-letter	Omschrijving	Blad der waterstaatskaart
	Aangezien de noordelijke waterkering van het voormalige IJ hierboven opgenomen is, volgt hieronder volledigheidshalve ook de zuidelijke waterkering.	
D ₁	De Slaperdijk, van de Hoofdstraat te Santpoort tot Spaarndam. In onderhoud bij het hoogheemraadschap van Rijnland.	Amsterdam West
E ₁	De Spaarndammerdijk, van Spaarndam tot de spoorweg Amsterdam-Zaandam. In onderhoud bij het hoogheemraadschap van Rijnland.	idem
F ₁	De hoogwaterkering van Amsterdam, van voornoemde spoorweg tot de Zeeburg en Diemerdijk bij het begin van het Lozingskanaal en van dit punt tot de westzijde van de voorhaven van het Merwedekanaal. De hoogwaterkering is in onderhoud bij de gemeente Amsterdam.	Amsterdam West en Oost
G ₁	De westzijde van voornoemde voorhaven, de Merwedesluizen en de oostzijde van de voorhaven tot het punt waar de Zeeburg en Diemerdijk aan de Oostvoorhavendijk aansluit. In onderhoud bij de Rijkswaterstaat.	Amsterdam Oost

II. DE EILANDEN

1. Texel

De zeewaterkering van het eiland Texel bestaat uit duinen en dijken.

De duinen strekken zich uit langs de noord-, west- en zuidzijde van het eiland. De breedte van de duinstrook varieert van 3000 m, ten westen van het dorp Den Hoorn, tot ruim 400 m bij het dorp De Koog. Zij zijn Staatseigendom en worden — voor zover het de buitenduinregel betreft — door middel van rietschermen, helmbeplanting en strobepoting door de Rijkswaterstaat onderhouden. Het overige gedeelte wordt door het Staatsbosbeheer onderhouden met helmbeplanting en stro-

bepoting en door aanplanting met dennen en loofhout. Slechts een klein gedeelte van het duingebied is particulier bezit.

De duinen kwamen bij Koninklijk besluit van 17 December 1819, provinciaal blad no 2 van 1820, in beheer en onderhoud bij de provincie Noordholland, doch zijn bij Koninklijk besluit van 27 Mei 1876 (Staatsblad no 109) op 1 Augustus van dat jaar weer door het Rijk teruggenomen.

De dijken, welke het eiland tegen de zee beschermen, zijn de volgende:

Omschrijving	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
1e. de Eijerlandsche Zeedijk, waarin de Roggesluis in De Cocksdoorp;	Polder Eijerland op Texel idem	Vlieland en Den Helder Den Helder
2e. de zeedijk van de polder de Eendracht, waarin een uitwateringssluis;	Polder de Eendracht idem	idem
3e. de zeedijk van de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel, waarin 5 uitwateringssluizen: a. de uitwateringssluis van de polder het Noorden, van het uitwateringskanaal van de polder Waal en Burg op Texel, e.a.;	Waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel, behalve het dijksgedeelte vóór de bebouwde kom van Oudeschild en de daar aansluitende havendijk, welke bij de Rijkswaterstaat in onderhoud zijn. Waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel	idem

Omschrijving	In beheer en onderhoud bij:	Blad der waterstaatskaart
<i>b.</i> de Oostersluis bij Oosterend;	Waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel	
<i>c.</i> de Kleine Waaldersluis bij Dijkmanshuizen;	idem	
<i>d.</i> de Groote Waaldersluis ongeveer 150 m ten zuiden van de Kleine Waaldersluis;	idem	
<i>e.</i> de Schanssluis ten zuidwesten van Oudeschild;	idem	
4e. de zeedijk van de Prins-Hendrikpolder op Texel, waarin een uitwateringssluis van de Prins-Hendrikpolder, e.a.;	Prins-Hendrikpolder op Texel Waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel	Den Helder
5e. de zeedijk rond de polder het Horntje;	Rijkswaterstaat	idem
6e. de zeedijk, genaamd het Molwerk, vóór de polder Hoorder Nieuwland en de Kuil;	idem	idem
7e. de stuifdijk op de Hors;	idem	idem
8e. een dijkje ten westen van de polder Eijerland op Texel in het Sluftergebied.	idem	idem

2. Marken

Het eiland Marken is omgeven door een omringdijk, waarin 3 uitwateringssluizen:	Rijkswaterstaat	Amsterdam Oost
<i>a.</i> de uitwateringssluis, tevens inlaatsluis, in de haven;	idem	
<i>b.</i> het Nieuwe sluisje bij de vuurtoren;	idem	
<i>c.</i> het Meuninger sluisje, zijnde de uitwateringssluis voor het gemaal van het waterschap Marken.	idem	

HOOFDSTUK II¹⁾

DROOGMAKERIJEN EN VERVENINGEN

Inleiding

Het gebied van Noordholland en in het bijzonder Noordhollands Noorderkwartier heeft in de loop der eeuwen, zelfs nog na de dertiende eeuw, grote veranderingen ondergaan. Een vergelijking van kaart no II „Hollands Noorderkwartier omstreeks 1300” met een kaart, waarop de tegenwoordige toestand staat aangegeven, toont niet alleen duidelijk aan, dat dit gewest aanmerkelijk is vergroot, maar ook dat van de talrijke meren en plassen slechts enkele zijn overgebleven. Het groei-proces is in het hoofdstuk „Bedijkingen” behandeld, terwijl dit hoofdstuk aan het droogmaken der meren en plassen is gewijd.

Het zijn vooral de rijke kooplieden geweest, die in onze gouden eeuw tot het droogmaken van meren en plassen hebben aangespoord. Zij zochten voor hun in de handel verdiende grote kapitalen beleggingsmogelijkheden en investeerden hun geld in de nieuw aangewonnen gronden.

De geschiedenis der droogmakerijen is echter ook ten nauwste aan die der windwatermolens verbonden. Vóór de zestiende eeuw is er van droogmaking van meren en plassen in dit gewest nog geen sprake. In de zestiende eeuw werden slechts ondiepe plassen drooggemaakt. De geringe opvoerhoogte der molens o.a. was hieraan niet vreemd. Later kwam men op het idee om bij de droogmaking van diepe plassen de molens op verschillende hoogte te plaatsen, zodat zij elkaar het water toemaalden. De aldus bijeenbehorende molens, twee-, drie- of vierhoog geplaatst, al naar gelang de diepte van de droog te maken plas, noemde men een gang. Mede door het feit, dat in het begin der zeven-

¹⁾ Dit hoofdstuk houdt nauw verband met hoofdstuk VIII. Immers de hierin beschreven drooggemaakte meren en plassen zijn tevens waterschappen, zodat zij alle, zonder uitzondering, ook in hoofdstuk VIII voorkomen. Deze hoofdstukken vullen dus elkander aan.

tiende eeuw de molenwiek belangrijk verbeterd werd, zijn in die eeuw ook de grotere en diepere meren drooggemaakt. De laatste droogmaking in die tijd dateert, voor wat het Noorderkwartier betreft, van 1645. In de achttiende eeuw lag in Noordholland deze vorm van landaanwinning nagenoeg stil.

De uitvinding der stoommachine opende ook op bemalingsgebied ongekende mogelijkheden. De droogmaking van meren en plassen nam in de negentiende eeuw een nieuwe vlucht. Ook in de twintigste eeuw wordt het werk onzer voorvaders nog steeds voortgezet, al betreft het in dit gewest nu voornamelijk het weder droogmaken van plassen, die door vervening zijn ontstaan.

De oppervlakte der droogmakerijen in Noordholland be draagt:

A. Het Noorderkwartier	27 854 ha
B. Boezem van het Noordzeekanaal	6 143 „
C. Het Zuiderkwartier	27 983 „
	<hr/>
Totaal	61 980 ha

Van deze oppervlakte is slechts 5245 ha door droogmaking van uitgeveende plassen aangewonnen, en wel:

1e. In het Noorderkwartier	
de Drooggemaakte Veepolder te Assendelft . . .	310 ha
2e. In het Zuiderkwartier	
a. in Rijnland:	
Stommeer	170 ha
Hornmeer	190 „
Schinkelpolder	420 „
Middelveldsche Akerpolder	215 „
Rietwijkerorderpolder	340 „
Osdorperbovenpolder	141 „
Osdorperbinnenpolder	242 „
	<hr/>
	1718 ha

b. in Amstelland:

Bovenkerkerpolder	1345 ha
Thamer binnenpolder	190 „
Holendrecht- en Bullewijkerpolder	435 „
Middelpolder onder Nieuwer-Amstel	680 „
Polder de Nieuwe Bullewijk	307 „
Buitendijksche Buitenveldersche polder	160 „
Veenderij de Toekomst	100 „

3217 ha

Alle droogmakerijen in Noordholland, waarvan het jaar of het tijdvak van droogmaking bekend is, zijn hieronder beschreven.

Ofschoon het Twisk onder Landsmeer geen droogmakerij is, werd niettemin een beschrijving van deze ontginning op blz. 77 opgenomen, daar een belangrijk complex cultuurgronden door deze inpoldering wordt aangewonnen.

Wat de verveningen betreft, zijn slechts die opgenomen, welke na uitvening zijn drooggelegd. Een uitzondering is gemaakt voor zes polders beoosten de Vecht. Deze polders zijn weliswaar uitgeveend, doch van droogmaking is tot op heden niets gekomen. Zij zijn echter te belangrijk om ze onvermeld te laten, maar komen op kaart no IV en in de chronologische staat aan het einde van dit hoofdstuk niet voor, daar opneming slechts verwarring zou stichten.

Concessie tot vervening werd tot 1895 verleend bij Koninklijk besluit. Na de totstandkoming der wet van 13 Juli 1895 (Staatsblad no 113) wordt voor het vervenen vergunning vereist van Gedeputeerde Staten.

Op kaart no IV zijn alle bedijkingen, droogmakerijen en verveningen aangegeven. De nummers verwijzen naar de volgnummers in de hoofdstukken II en III.

De droogmakerijen en verveningen zijn groepsgewijze ingedeeld, waarbij, voor zover mogelijk, de indeling van het hoofdstuk „Waterschappen” is aangehouden. Zij zijn in iedere groep in chronologische volgorde beschreven. Om het bezwaar te

ondervangen, dat door deze groepsgewijze indeling geen chronologisch overzicht verkregen wordt van de opeenvolgende droogmakerijen en verveningen door de eeuwen heen, is aan dit hoofdstuk nog een staat toegevoegd (zie blz. 107), waarin zij in zuiver chronologische volgorde zijn opgenomen. Bovendien komen alle droogmakerijen en verveningen ook nog voor in de alfabetische naamlijst op blz. 375 e.v.

Hierna volgt een beschrijving van de in deze provincie drooggemaakte meren en plassen in onderstaande volgorde:

HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND

- A. het Noorderkwartier (vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)
onderverdeeld in:
1. het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland,
 2. het hoogheemraadschap Waterland,
 3. het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen en
 4. het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland;
- B. boezem van het Noordzeekanaal
onderverdeeld in:
1. drooggemaakte polders in het voormalige IJ en
 2. overige droogmakerijen;
- C. het Zuiderkwartier (vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)
onderverdeeld in:
1. het hoogheemraadschap van Rijnland,
 2. het hoogheemraadschap Amstelland en
 3. polders beoosten de Vecht.

A. Het Noorderkwartier

(vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)

1. HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN DE UITWATERENDE SLUIZEN IN KENNERLAND EN WESTFRIESLAND

1. *Kromwater* (17 ha)

Graaf Lamoraal van Egmond heeft bij uitgiftbrief van 31 Juli 1546 een watertje, „die Kromme” geheten en gelegen in zijn heerlijkheid Warmenhuizen, ter bedijking uitgegeven. Dat watertje is nog in datzelfde jaar bedijkt, hetgeen is op te maken uit een akte in 1547 verleden voor schout, burgemeester en schepenen van Alkmaar, de dijkgraaf van Geestmerambacht en de rentmeester van Kennemerland en (West) Friesland, bij welke akte vergunning tot bedijking van het Kerkmeer is gegeven.

2. *Kerkmeer* (65 ha)

Op 24 Augustus 1546 sloot Graaf Lamoraal van Egmond een accoord met Willem Jansz., vroeger schout en toen poorter te Alkmaar. Deze nam op zich het Kerkmeer voor eigen rekening te bedijken en droog te maken, waarvoor de graaf hem de helft der droog te maken gronden in eigendom afstond.

Op 16 April 1547 hebben o.a. molenmeesters en waarschappen van Geestmerambacht er in toegestemd, dat het Kerkmeer door Willem Jansz. c.s. zou worden bedijkt en drooggemaakt, onder voorwaarde echter, dat de drooggemaakte landen van 1 Januari 1548 af de lasten van Geestmerambacht zouden helpen dragen. Deze akte van toestemming is opgenomen in het geschreven perkamenten privilegieboek van Geestmerambacht.

3. *Greb*

De Greb bestaat uit twee delen: de Oude- of Weidgreb en de Nieuwe- of Rietgreb.

De Oude- of Weidgreb (62 ha) is in 1548 drooggemaakt

krachtens uitgiftbrief van Graaf Lamoraal van Egmond van 31 October 1547.

De Nieuwe- of Rietgreb (30 ha) is omstreeks 1550 bedijkt.

4. *Dergmeer* (45 ha)

Weinige jaren na de Oude- of Weidgreb, dus omstreeks 1550, gaf Graaf Lamoraal van Egmond het Dergmeer ter bedijking en droogmaking uit.

5. *Dielofsmeer* (26 ha)

Dit meer, ook wel Dorregeestermeer genaamd, is door Koning Philips II bij brief van 24 Mei 1557 ter bedijking uitgegeven.

6 *Daalmeer* (6) 91 ha; *Mare* (7) 26 ha en *Oudie* (8) 5 ha

t/m Koning Philips II heeft aan Willem Anthonisz. Souck,
8. poorter van Alkmaar, op 30 Augustus 1560 octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van het Aal- of Daalmeer. Dit octrooi werd op 28 Maart 1561 ook tot de Mare, 't Oudije en het Waerdermeerken uitgebreid. De bedijking en droogmaking van deze meertjes schijnt omstreeks 1561 te hebben plaats gehad.

9. *Vroonermeer* (105 ha)

Koning Philips II heeft op 28 November 1561 aan zekere Klaas Hendriksz. te Alkmaar octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van het Vroonermeer. Dit meer, ongeveer 125 morgen groot, is het jaar daarop drooggemalen en tot land gemaakt.

10 *Bergermeer* (10) 620 ha en *Egmondermeer* (11) 590 ha

en De twee grootste meren, die in de loop der zestiende eeuw
11. in Noordholland zijn drooggemaakt, zijn het Bergermeer en het Egmondermeer. De goede uitkomsten, die Graaf Lamoraal van Egmond in Geestmerambacht verkregen had door de meertjes in zijn dorpen aldaar ter bedijking uit te geven, waren voor hem een stimulans om ook het Egmondermeer in vruchtbaar land te herscheppen. Dit meer grensde

aan het Bergermeer, dat aan Hendrik van Brederode, als Heer van Bergen, toebehoorde. Zij besloten krachtens hun eigen rechten, dus zonder octrooi van de Koning, beide meren gezamenlijk te bedijken en droog te maken. In 1562 werd met de bedijking van het Bergermeer een aanvang gemaakt. In 1564 was het werk voltooid. De droogmaking van het Egmondermeer was gelijktijdig geschied.

12. *Achtermeer* (35 ha)

Het octrooi tot droogmaking van dit meer is verleend op 20 November 1532. Het Achtermeer is echter eerst in 1566 bedijkt, zoals in de aantekeningen van S. Eikelenberg, die in het archief van Alkmaar bewaard worden, staat beschreven.

13. *Zwijnsmeertje* (16 ha)

Op 7 December 1565 werd het octrooi tot bedijking van dit meertje verleend aan Jarich van Tiepma, rentmeester der Vroonlanden en aan Bartol van Teylingen, baljuw van den Nyenborgh. Bij octrooi van 4 Juli 1567 werd het eerste octrooi enigszins gewijzigd. Het Zwijnsmeertje is in laatst genoemd jaar bedijkt en drooggemaakt.

14. *Boekelermeer* (340 ha)

Op 1 Juli 1567 verleende Koning Philips II aan C. J. van Tiepma, rentmeester van de Graaflijkheids Vroonlanden, Jacob Waerdendel, poorter van Alkmaar en anderen octrooi tot bedijking en droogmaking van het Boekelermeer. In 1568 ving men met de uitmaling van het meer met 2 windwatermolens aan.

Ten einde de Spanjaarden de toegang naar Alkmaar te beletten, werden in 1573 de dijken van de nieuwe polder doorgestoken en de beide molens verbrand. Na het beleg van de stad heeft het de eigenaars der ondergelopen gronden blijkbaar aan moed ontbroken om de droogmaking te hervatten. Bijna anderhalve eeuw lang bleef het meer als een plas vol riet liggen.

Gerard van Egmond van den Nyenborgh, Heer van Petten, Egmond, Schoorl en Camp, en de Regenten van het „Wees en Huijsarmenhuijs” binnen de stad Alkmaar vroegen in 1711 aan de Staten van Holland en Westfriesland octrooi tot herdijking en droogmaking van het Boekelermeer aan. De Staten verleenden hen op 19 Mei van dat jaar het gevraagde octrooi en stonden aan de bedijkers verschillende vrijdommen van belasting toe. De dijken werden hersteld en drie windwatermolens gebouwd.

Het resultaat was echter verre van schitterend, want dertig jaren na de droogmaking waren de gronden nog totaal ongeschikt voor bouw- of weiland. De Staten verleenden dan ook herhaaldelijk verlenging van octrooi: 1 Juli 1741, 14 Juni 1747, 8 Nov. 1753, 6 Oct. 1768 en 9 Mei 1783.

15. *Kleimeren* (70 ha)

Het eerste octrooi tot bedijking en droogmaking van het Groote (thans Noorder en Zuider) en Kleine Kleimeer is verleend in 1564. Daar het werk niet binnen de bepaalde tijd was uitgevoerd, kwam het octrooi te vervallen. Op 25 Augustus 1567 verleende Koning Philips II aan Jan Michiels Louff, koopman en poorter te Amsterdam, c.s. een nieuw octrooi, krachtens welk octrooi de beide meren toen zijn bedijkt en drooggemaakt.

16. *Heilooërmeer* (*Groenewater* of *Rietmeer* en *Kooimeer*) 45 ha

3 Januari 1566 werd octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van het Heilooërmeer, ook wel Nieuwpoortmeer genaamd, onder voorwaarde, dat om de polder een vaart zou worden gegraven en door het bedijkte land een dwarsvaart zou worden gelegd. In 1570, toen de droogmaking voltooid was, maar de landen nog niet geheel in cultuur gebracht waren, is de dijk op verschillende plaatsen bezweken. Tijdens het beleg van Alkmaar in 1573 werd de inmiddels herstelde dijk doorgestoken, de polder weer onder water gezet en de molen verbrand. In 1581 kwam de droogmaking voor goed tot stand.

Uit deze droogmaking zijn de polders Groenewater of Rietmeer en Kooimeer ontstaan. De bij het octrooi van 1566 voorgeschreven dwarsvaart vormt de scheiding tussen deze polders.

17. *Slootgaard* (235 ha)

Jonkvrouw Sabina van Egmond, die voornemens was de in het graafschap Egmond gelegen Slootgaard te bedijken, waarvoor zij geen octrooi van de Staten behoefde en er dan ook niet om gevraagd heeft, verzocht de Staten om vrijdom van verponding. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden haar bij besluit van 20 Maart 1590 vrijdom van alle verpondingen voor de tijd van tien jaar. Het meer werd nog in datzelfde jaar bedijkt en drooggemaakt, zoals uit een rekening van de rentmeester van Egmond blijkt.

18. *Diepsmeer* (18) 182 ha en *Moorsmeer* of *Tjaarlingmeer* (19) en 45 ha

19. Koning Philips II heeft op 16 December 1570 octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van het Diepsmeer en van het Moors- of Tjaarlingmeer. De verkrijgers van dit octrooi hebben echter de termijn voor de onderneming gesteld ongebruikt laten voorbijgaan. De Staten van Holland en Westfriesland hebben toen op 18 November 1593 aan Jonkvrouw Sabina, Gravin van Egmond, een nieuw octrooi tot bedijking en droogmaking van beide meren gegeven, waarna tussen haar en de gemachtigden van Geestmerambacht op 4 Mei 1594 een accoord getroffen is o.a. over de voorwaarden der droogmaking.

20. *Wogmeer* (690 ha)

Op 21 December 1598 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan de Heer van Obdam en Hensbroek octrooi tot bedijking en droogmaking van het Wogmeer. — Een gedeelte van dit meer, ruim 200 morgen, lag in de banne Ursem en werd daarom ook wel Ursemmermeer ge-

noemd. — Daar het werk niet binnen de gestelde termijn ten uitvoer was gelegd, kwam het octrooi te vervallen. De Staten verleenden echter op 8 November 1607 een nieuw octrooi aan de eigenaar van genoemde heerlijkheden, krachtens welk octrooi het meer toen is bedijkt en drooggemaakt.

21. *Beemster* (7100 ha)

De Beemster is ontstaan uit de aloude stroom Bamestra, welke zich geleidelijk uitbreidde en een meer vormde. Door deze uitbreiding verenigde het zich met het Havermeer en de Schar en nam voortdurend in grootte en diepte toe, daar het water van de Zuiderzee ongehinderd op twee plaatsen kon in- en uitstromen (zie kaart no II). In het begin der veertiende eeuw is de Schardam of Schaderdam gelegd en in 1400 of 1401 de Nieuwendam bij Monnikendam, waardoor de open verbinding met de Zuiderzee verbroken was.

In 1570 werd voor het eerst van een plan tot droogmaking van de Beemster gesproken, maar de oorlog verhinderde een verdere uitwerking. In 1592 werd octrooi tot bedijking en droogmaking aangevraagd, hetwelk eerst 21 Mei 1597 door de Staten van Holland en Westfriesland werd verleend. Van dit octrooi is toen echter geen gebruik gemaakt.

Op 14 April 1607 werd te 's-Gravenhage door Dirck van Oss en anderen een maatschappij opgericht om de Beemster geheel of gedeeltelijk droog te maken. De Staten verleenden 21 Mei 1607 aan deze maatschappij, ten name van Dirck van Oss c.s., octrooi tot bedijking en droogmaking van de Beemster. Op 19 September van dat jaar kwam er een overeenkomst tot stand tussen de regenten van de Uitwaterende Sluizen — deze regenten moesten er voor waken, dat de belangen van Schermerboezem niet in het gedrang kwamen — en de bedijkers van de Beemster. De laatsten namen op zich een uitwateringskanaal te graven van het Schermeer bij Ursem, langs Avenhorn en Oudendijk, naar de zeedijk te Lutjeschardam. In die dijk mocht voorlopig een *bouten* duikersluis (de Hornsluis) worden gelegd, van gelijke afmetingen als de bestaande stenen sluis te Schardam. Het

college van de Uitwaterende Sluizen was reeds enige jaren later van mening, dat voornoemde werken nog niet toereikend waren om de Schermerboezem naar behoren te ontlasten. Bij akte van 4 Juni 1611 werden de bedijkers van de Beemster verplicht om nog een tweede duikersluis te maken, ditmaal te Zaandam. (Deze sluis is vervolgens het eigendom van de Uitwaterende Sluizen geworden). Daartegenover stond echter de toezegging, dat de Beemster altijd vrij zou mogen uitmalen en aan geen peil gebonden zou zijn. De bedijkers van de Beemster hebben de voorgeschreven werken inderdaad uitgevoerd. In 1734 besloot de Beemster de houten duikersluis te Lutjeschardam te herbouwen in steen. In 1941 is deze sluis door het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen overgenomen van het waterschap de Beemster. Het uitwateringskanaal echter, d.w.z. de Ursemmervaart, van de Schermerringvaart te Ursem naar de Beemsterringvaart bij Avenhorn, en de Beemsteruitwatering, van de Beemsterringvaart bij Oudendijk naar Lutjeschardam aan het IJsselmeer, is ook heden ten dage nog zowel in eigendom als in beheer en onderhoud bij laatstgenoemd waterschap).

Aanvankelijk meende men de plas met 16 windwatermolens te kunnen droogmalen, doch kort daarna werd dit aantal met 10 uitgebreid. Eind 1608 waren enkele molens in bedrijf en begin 1609 waren alle gereed. Jan Adriaanszoon Leeghwater, ingenieur en molenmaker in De Rijk, had de leiding bij het droogmalen. Eind 1609 zag men overal de grond boven komen. Slechts een dieper gedeelte, de Kil, stond nog onder water. Op 23 Januari 1610 brak echter de Waterlandsche Zeedijk bij Durgerdam door ten gevolge van een hevige storm. Ook de ringdijk van de Beemster bezweek bij Neck en bij De Rijk en de droogmakerij liep weer onder.

De Staten verleenden 15 Februari 1610 een amptiatie octrooi, teneinde de hernieuwde droogmaking te bevorderen. Op 19 Mei 1612 was het water opnieuw uitgemalen. 4 Juli van dat jaar kwamen Prins Maurits en Frederik

Hendrik het goed geslaagde werk bezichtigen. Op 30 Juli 1612 had de toewijzing van de kavels plaats.

De Beemster, na de Haarlemmermeer het grootste der drooggemaakte meren van Noordholland, is tevens de best geslaagde van alle droogmakerijen, in dit gewest tot stand gebracht.

In de bedijking van de Beemster is opgenomen het uit oud land bestaande Kruisoord, groot 45 ha en vroeger behoord hebbende tot de polder Beetskoog. Vandaar dat Kruisoord niet met de lasten van de Beemster wordt bezwaard en jaarlijks aan polder Beetskoog *f* 3.75 per ha betaalt.

22. *Purmer* (2760 ha)

Nadat reeds in 1612 een concept gemaakt was om de Purmer te bedijken, verleenden de Staten van Holland en Westfriesland, ondanks de aangevoerde bezwaren, eindelijk op 10 Juni 1617 aan burgemeesters en regeerders van Edam en Monnikendam octrooi tot bedijking en droogmaking van de Purmer. Het werk kwam in 1622 gereed en 12 Augustus van dat jaar had de toewijzing van de kavels plaats.

Binnen de ringdijk ligt de thans tot de Purmer behorende polder „de Nes”. Deze polder is geheel verveend, waarvoor vergunning werd verleend door Gedeputeerde Staten bij besluit van 13 Januari 1904. In verband met deze verving werd de polder bij besluit der Staten van 14 Juli 1904 als afzonderlijk waterschap opgeheven en zijn gebied bij het waterschap de Purmer gevoegd.

23. *Wijde Wormer* (1620 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 25 Maart 1624 aan de regenten van de stad Purmerend octrooi tot bedijking en droogmaking van de Wijde Wormer, o.a. op voorwaarde, dat in de Nieuwendam in de Krommenije een houten duikersluis gemaakt moest worden en, daarop corresponderende, een uitwatering naar het deel van het IJ,

de Wijkermeer genaamd. (Deze werken zijn inderdaad uitgevoerd, — de sluis heeft de Wijde Wormer *f* 1573.— gekost — doch weldra bleek, dat de uitwatering sterk verzandde. In 1651 kwam de duikersluis te Nauerna gereed, waaraan de Wijde Wormer *f* 3100.— heeft bijgedragen).

Aanvankelijk verliep de droogmaking zó gunstig, dat reeds een jaar na de aanvang van het werk de verkaveling zou kunnen plaats hebben. Begin 1625 echter brak de Waterlandsche Zeedijk op vier plaatsen door en ook de pas gelegde ringdijk om de Wijde Wormer bezweek. De Staten verleenden bij octrooi van 18 Maart 1625 nieuwe gunstige voorwaarden aan de regenten van Purmerend. Het werk werd hervat en in 1626 was de droogmaking voltooid. Op 1 Augustus van dat jaar had de toewijzing van de kavels plaats.

Op 6 Februari 1825 liep de Wijde Wormer nogmaals onder, toen bij de bekende storm- en springvloed van 4 Februari de Waterlandsche Zeedijk bij Durgerdam was doorgebroken met alle gevolgen van dien. Het gat in de ringdijk om de Wijde Wormer werd niet gedicht, daar hieraan belangrijke bezwaren waren verbonden. Men gaf de voorkeur aan een nieuwe waterkering, bestaande uit 2 dammen in de ringvaart, één bewesten en één beoosten de doorbraak. Hieraan aansluitende werd een nieuwe dijk gelegd buitenwaarts om de doorbraak heen op gronden van de polder Oostzaan. Daarna ging men opnieuw tot droogmaking over.

24. *Heerhugowaard* (3500 ha)

Op 11 Maart 1625 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan Van Loon, koopman te Amsterdam c.s., octrooi tot bedijking en droogmaking van de Heerhugowaard of Zuiderwaard. Ook de bedijkers van de Heerhugowaard moesten, evenals die van de Wijde Wormer (zie no 23) in de Nieuwendam een duikersluis maken en bij die sluis voor flinke uitdieping zorg dragen. De bouw van de sluis vorderde *f* 2045.—. Ook in de kosten van de duikersluis te

f 3600.—

Het octrooi was verleend voor de tijd van vier jaren. Vóór April 1627 werden de eerste zes windwatermolens aanbesteed. In 1628 viel het besluit om 24 molens aan te besteden, ten einde in acht gangen driehoog te kunnen malen. Intussen werd al hard aan de indijking gewerkt en in 1629 werd de ringdijk gesloten. In datzelfde jaar vielen reeds enige gronden droog, doch de drooglegging van de gehele Heerhugowaard kwam eerst in 1630 tot stand. Op 20 Juni 1631 had de toewijzing van de kavels plaats.

De polder Oterleek, de Zuid-Scharwouderpolder, de Noord-Scharwouderpolder en de Smuigelpolder liggen weliswaar binnen de omringdijk van de Heerhugowaard, doch behoren niet tot de droogmakerij. Zij bestaan uit oud land, d.w.z. vóór dat met de droogmaking van de Heerhugowaard begonnen werd, bestonden deze polders reeds.

Ook een gedeelte van de banne Hensbroek is in de bedijking van de Heerhugowaard opgenomen. Deze gronden met een oppervlakte van 32.75.25 ha dragen nog steeds bij in de lasten van de banne en polder Hensbroek, terwijl zij, voor zover het ongebouwde eigendommen betreft, door de Heerhugowaard slechts in de kosten voor de wegen worden aangeslagen.

25. *Schagerwaard of Witsmeer* (470 ha)

Bij decreet van het Hof van Holland van 1607 is de Schagerwaard of het Witsmeer, liggende in de heerlijkheid van Harenkarspel, door de schuldeisers van Graaf Lamoraal van Egmond verkocht. Aangezien de visserij in dat meer weinig opbracht, besloten de kopers het te bedijken en droog te maken. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 10 Mei 1630 octrooi en reeds op 26 Februari 1631 had de toewijzing van de kavels plaats.

26. *Schaalsmeer* (70 ha)

Dit meer is bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi

van 4 April 1631, door de Staten van Holland en Westfriesland verleend aan burgemeester en regeerders van Wormer. Door deze droogmaking werd voorkomen, dat de aanslag van het water de toen nieuw aangelegde ringdijk van de banne Wormer zou beschadigen en in gevaar brengen.

27. *Etersheimerbraak* (48 ha)

Op 7 April 1631 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan Reinoud van Brederode, Vrijheer van Wezenburch, Heer van Veenhuizen, Spanbroek, Oosthuizen en Etersheim, octrooi tot bedijking en droogmaking van drie braakjes in zijn heerlijkheid Etersheim. Uit deze bedijking ontstond een polder, thans als de Etersheimerbraak bekend.

Bij het voornoemde octrooi werd bepaald, dat aan Reinoud van Brederode en zijn rechtverkrijgenden jaarlijks als recognitie (erfpacht) 20 stuivers per morgen land zou worden betaald. Heden ten dage keert het polderbestuur nog steeds f 48.— per jaar als recognitie aan de rechthebbenden uit.

Op 20 Juli 1631 is tussen de polder de Zeevang en de Etersheimerbraak een bemalingsovereenkomst gesloten, volgens welke de Etersheimerbraak het recht heeft tot uitmaling op de Zeevang tegen een, sindsdien gewijzigde, vergoeding van f 107.14 per jaar.

28. *Schoutsbraakje* (6 ha)

Jan Janszoon van Amerongen, Schout te Ursem, heeft dit braakje bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 12 December 1631. Aan deze schout ontleent het braakje zijn naam.

Als bijzonderheid zij nog vermeld, dat Jacob Pieterszoon Mienes in een verzoekschrift om ontheffing van lasten, ingediend in September 1685, zich beklagt, dat dit braakje door hem in 1683 „onbedachtelijck in koop is aangestaan voor een silveren lepel van f 4.— à f 5.—”.

29. *Volendammermeertje* (24 ha)

Dit meertje, ook wel Volendammer IJ of Voor-IJ ge-

naamd, is bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi van 16 December 1631, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland aan het bestuur van de stad Edam.

30. *Weel en Braken onder Obdam* (87 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 19 Januari 1632 aan Jhr Jacob van Wassenaar, Heer van Obdam, Hensbroek, enz. octrooi tot bedijking en droogmaking van vier braakjes onder Obdam. Enige tussen die braakjes gelegen percelen land en water werden hierbij gevoegd, waarna de gehele oppervlakte verdeeld werd in negen afzonderlijke poldertjes, die door grondduikers met elkaar in verbinding werden gebracht.

31. *Bleekmeer* (31) 75 ha en *Schaapskuilmeer* (32) 75 ha

en Het Bleekmeer is in 1607 tegelijk met het Schaapskuilmeer uit de boedel van Graaf Lamoraal van Egmond verkocht. Beide meren zijn bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi van 20 Januari 1632, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland.

32. *Tjaddinxrijtje* (25 ha)

Deze plas is bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi van 20 Januari 1632, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland.

Thans omvat de Tjaddinxrijtpolder, behalve de oorspronkelijk drooggemaakte gronden, ook enige aangrenzende percelen van de Westerkamperpolder, die vanwege hun lage ligging binnen de bedijking van de Tjaddinxrijtpolder getrokken zijn.

33. *Warmenhuizer Kerke- of Debbemeertje* (20 ha)

Onder de goederen van het Huis van Egmond, die in 1612 krachtens decreet van het Hof van Holland zijn verkocht, behoorde ook het Kerkmeertje te Warmenhuizen. De koper kreeg 4 Augustus 1632 van de Staten van Holland en Westfriesland octrooi om het meertje te bedijken en droog te

maken. Het was slechts 9 morgen groot, maar de bedijker heeft het verenigd met een gedeelte, dat reeds enige jaren tevoren bedijkt en drooggemalen was.

35. *Schermeer* of *Schermer* (4770 ha)

Het Schermeer was het laatste grote meer in het Noorderkwartier, dat nog niet drooggemaakt was. Nadat de eerste pogingen waren gestrand, vroegen de regenten van Alkmaar — het meer reikte bijna tot aan de muren van die stad — octrooi tot bedijking en droogmaking aan.

Maar met het Schermeer zou een grote waterberging komen te vervallen, hetgeen voor het toch reeds zo aanmerkelijk verkleinde boezemgebied van midden-Noordholland noodlottig zou kunnen zijn. Op 9 September 1631 kwam echter een overeenkomst tot stand tussen het College van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen — dit college was toen reeds met de zorg voor de Schermerboezem belast — en de regeerders van de stad Alkmaar. De aanvragers van het octrooi namen op zich twee grote vaarten te graven: 1e. de zgn. Uitwatering-Noorduit, van de Vriesche poort te Alkmaar door de Pettemer- of Nieuwe Vaart (thans Noordhollandsch Kanaal) tot aan de Jacob Claassensluis en van daar door de Groote Sloot naar de Zuiderzee bij Oudesluis en 2e. de zgn. Uitwatering-Zuid, aanvangende in de Stierop en lopende naar het IJ te Nauerna. Het gedeelte tussen de Stierop en de Tochtsloot is echter door de bedijkers van het Starnmeer gegraven. Behalve beide kanalen moest bovendien een stenen schutsluis worden gebouwd te Nauerna.

De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 26 September 1631 aan de regeerders van Alkmaar octrooi tot bedijking en droogmaking van het Schermeer. In dit octrooi was ook het contract, aangegaan met het bestuur van de Uitwaterende Sluizen, opgenomen.

Het met het Schermeer samenvloeiende Lange- of Alkmaardermeer werd door de ringdijk afgesneden. Dit meer bestaat nu nog. Het heeft echter maar weinig ge-

scheeld, of het was ook polderland geworden. De Alkmaarse oud-burgemeester Pieter Kessel Willemsz. had reeds een verzoek om droogmaking ingediend. Doch deze en ook nog andere pogingen, die het bestaan van het Alkmaardermeer bedreigd hebben, zijn mislukt.

De verloting en toewijzing der kavels van de drooggemaakte Schermeer had plaats op 25 October 1635.

De ver buiten het waterschap de Schermeer gelegen Nauernasche Vaart behoort ook heden ten dage nog tot het gebied van dit waterschap. Deze vaart en een gedeelte der dijken ter weerszijden, dat bij het waterschap in beheer en onderhoud is, herinneren nog aan het contract van 1631.

Ook de lastenverdeling inzake de Matten gaat terug tot de zeventiende eeuw. Aangezien de Matten vóór de droogmaking van het Schermeer een eiland vormden, dragen zij niet bij in de polderlasten van het waterschap de Schermeer.

36. *Braakpolder onder Winkel* (75 ha)

Op 17 November 1634 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan schepenen en regeerders van Winkel octrooi tot bedijking en droogmaking van het meertje Segerijd en van enige braakjes. De polder, door deze indijking in 1635 ontstaan, heet de Braakpolder onder Winkel.

37. *Woudmeer* (220 ha)

Het Woudmeer of de Langedijkerwaard is in 1612, krachtens decreet van het Hof van Holland, door de schuldeisers van Graaf Lamoraal van Egmond verkocht. Kopers waren de vroedschappen en gecommitteerden van het gemene land van Geestmerambacht, die het echter later weer aan anderen hebben verkocht. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 1 Maart 1635 aan de nieuwe eigenaren octrooi tot bedijking en droogmaking van het meer, hetgeen door hen in datzelfde jaar is ondernomen en voltooid.

38. *Berkmeer* (280 ha)

Tot bedijking en droogmaking van het Berkmeer zijn

door de Staten van Holland en Westfriesland twee octrooien verleend. Het eerste van 14 December 1626 werd verleend aan Reinoud van Brederode, als Heer van Veenhuizen en Spanbroek, het tweede van 21 Maart 1633 aan Johan van Mathenesse, als Heer van Opmeer, en aan de voogden der kinderen van wijlen de Heer van Obdam, onder welke heerlijkheden het meer zich uitstreckte. De bedijking en droogmaking was in 1636 voltooid.

39. *Engewormer* (165 ha)

Ten einde de nieuw gelegde dijk van Wormer te beveiligen tegen de aanslag van het water, besloten burgemeester en regeerders van die plaats, in 1632, vergunning te vragen om de Engewormer te bedijken. In het octrooi van de Wijde Wormer was echter het uitdrukkelijk verbod tot droogmaking van de Engewormer opgenomen. Toch verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan de regenten van Wormer op 27 November 1634 octrooi tot bedijking en droogmaking van het meer. In 1637 viel het meer droog. De toewijzing van de kavels had plaats 16 Juli 1638.

Vlietpolder

Zie onder Boezem van het Noordzeekanaal, no 89.

40. *Oude Dijkje* (25 ha)

Op 20 Januari 1632 hadden de Staten van Holland en Westfriesland octrooi verleend tot het bedijken en droogmaken van het Tjaddinxrijtje (zie no 33) en het Oude Dijkje. Van dit octrooi is toen voor het Oude Dijkje geen gebruik gemaakt. Dit meertje, binnen de Moerbeekerpolder gelegen, berokkende echter door afkabeling veel nadeel aan de omliggende landen. De eigenaars van die landen beloofden een tegemoetkoming in de kosten der droogmaking. Ook de Staten stonden bij een nader octrooi van 4 Juli 1642 nieuwe vrijdommen toe. Onder deze gunstige voorwaarden is de bedijking en droogmaking van het meertje aangevat en volbracht.

41 *Starnmeer* (41) 575 ha en *Kamerhop* (42) 55 ha

en 42. De regenten van De Rijk hadden hoge kosten gemaakt om hun kerk te vergroten, een predikantswoning te bouwen en om hun armen te onderhouden. Ten einde deze kosten te kunnen dekken, verleenden de Staten van Holland en Westfriesland 30 Maart 1632 aan voornoemde regenten octrooi tot bedijking en droogmaking van het Starnmeer en het Kamerhop, die vóór de indijking samen één grote plas vormden. Dit komt ook nu nog bij de administratieve indeling van het tegenwoordige waterschap de Starnmeer en Kamerhop tot uiting. Want hoewel zij sedert de aanleg van het Groot Noordhollandsch Kanaal zijn gescheiden en twee afzonderlijke polders vormen, zijn ze toch in één waterschap verenigd en bestaat er tussen deze twee polders geen verschil van lasten.

De onderneming had aanvankelijk met veel tegenspoed te kampen. Het heeft dan ook tot 1642 geduurd vóór de dijk geheel dicht was, terwijl eerst op 17 Augustus 1643 de toewijzing van de kavels kon plaats hebben.

De Markerpolder en de Oostwouderpolder bestaan uit oud land. Door het graven van de Markervaart omstreeks 1640, in verband met de bedijking van het Starnmeer, werden deze twee polders van de tegenwoordige polder het Woud en de Westwouderpolder gescheiden en in de bedijking van de Starnmeer getrokken. De beide eerstgenoemde polders behoren dan ook niet tot het waterschap de Starnmeer en Kamerhop, doch vormen samen het waterschap de Marker- en Oostwouderpolder.

43. *Nederlands polder* (\pm 19 ha)

In een notulenboekje van de Strijkmolens, in het archief van de Nedorperkogge bewaard, staat opgetekend, dat op 8 December 1667 de schout het verzoek heeft gedaan, om voor de landen van zijn „nieuw Nederlands polderken tot Winkel aen dijk” verschoond te wezen van de contributie van de Strijkmolens, uit hoofde zijn water door een eigen vijzelmolen en stenen heul in zee werd gebracht, zonder dat

de strijkmolens enige dienst deden tot ontlasting van het poldertje. Het staat dus vast, dat de Nederlandspolder in 1667 reeds droog was. Maar aangezien van de onder 44 en 45 genoemde meren gezegd wordt, dat zij „de laatste bedijking in Noord-Holland” zijn geweest, althans in de zeventiende eeuw, mag hieruit worden geconcludeerd, dat de Nederlandspolder vóór 1644 moet zijn bedijkt en drooggemaakt.

De droogmakerij was oorspronkelijk niet groter dan 22 morgen, maar later en vooral na 1860 zijn verscheidene landen, die in de bemaling opgenomen wensten te worden, er bijgevoegd.

44 *Noordeindermeer* (44) 210 ha en *Sapmeer* (45) 26 ha

en Beide meren zijn bedijkt en drooggemaakt krachtens
45. octrooi van 26 Juli 1631, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland. De onderneming schijnt echter eerst in 1644 te zijn aangevangen. De droogmaking van het Noordeindermeer was in 1644, die van het Sapmeer het jaar daarop voltooid.

De Noordeindermeer noemde men met de Sapmeer „de laatste bedijking in Noord-Holland” (Noorderkwartier).

46. *Graftermeer* (110 ha)

Op 16 November 1735 was reeds door de Staten van Holland en Westfriesland octrooi tot bedijking en droogmaking van het Graftermeer verleend aan de schepenen en vroedschappen van Graft, Graftdijk en Noordeinde, doch van dit octrooi is geen gebruik gemaakt.

Het meer is ruim een eeuw later bedijkt en drooggemaakt krachtens concessie verleend bij Koninklijk besluit van 5 Maart 1842 no 70, later gewijzigd bij K.B. van 21 Augustus 1845 no 55. Het werk was in 1846 voltooid. Dit is de eerste droogmakerij in Noordholland geweest, die met een stoommachine is drooggemalen.

In de concessie was bepaald, dat deze polder zijn uitwatering zou hebben op het Groot Noordhollandsch Kanaal. De aanvankelijk geplaatste stoommachine voldeed niet en

werd vervangen door twee windwatermolens op één gang. De molens maalden het water van de Graftermeer op in een molenkolk, waaruit het, door middel van een stenen grond-duiker onder het water van de Eilandspolder door, gebracht werd in een voorwaterloop, die op het kanaal loosde. In de nacht van 30 December 1859 sprong de grondduiker, die niet meer hersteld werd. De bemaling van de Graftermeer had nu rechtstreeks plaats op de Eilandspolder. Op 4 Maart 1863 werd overeengekomen, dat de Graftermeer voortdurend haar water kan afmalen op de Eilandspolder tegen betaling van f 500.— per jaar. De eigenaar van de Graftermeer heeft datzelfde jaar nog die jaarlijkse betaling afgekocht.

De lagere landen, uitmakende het drooggemalen meer, hebben een gezamenlijke oppervlakte van ruim 110 ha. De rest van de polder is oud land, dat schuldplichtig was gebleven aan de Eilandspolder en aan de (vroegere) banne Graft, waartoe het vóór de indijking van het Graftermeer behoorde. Deze schuldplichtigheid is in 1863 eveneens afgekocht.

Vervening in de Graftermeer

In de gewijzigde vergunning tot bedijking en droogmaking van het Zuider- of Graftermeer, verleend bij K.B. van 21 Augustus 1845 no 55, komt een bepaling voor, dat de binnen de bedijking te trekken oude landen zouden mogen worden verveend. Ingevolge deze bepaling heeft de Minister van Binnenlandse Zaken, bij beschikking van 7 April 1847, de voorwaarden, waarop de vervening zou mogen geschieden, goedgekeurd. Door niet naleving der voorwaarden moest bij besluit van Gedeputeerde Staten van 28 Maart 1850 de aangevangen vervening voorlopig worden gestaakt. Dit verbod tot vervening werd eerst bij besluit van voornoemde Staten van 23 October 1856 opgeheven. De minister had intussen de in 1847 goedgekeurde voorwaarden ingetrokken en bij beschikking van 17 October 1856 een nieuw reglement vastgesteld, dat bij beschikking van 23 Juli 1858 opnieuw gewijzigd is.

Van het oude land, dat een oppervlakte heeft van ongeveer 80 ha, was einde 1863 een gebied van 16,5 ha verveend. Nadien hebben nog verveningen op bescheiden schaal plaats gehad, voornamelijk voor eigen gebruik.

Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft

Zie onder Boezem van het Noordzeekanaal, no 90.

47. *Kerkerijtje* (19 ha)

Deze plas met enige omliggende lage hooi- en rietlanden is in 1857 omkaad en drooggemaakt voor rekening van de Hervormde Kerk te Winkel.

48. *Zandbraak* onder Warder (13 ha)

Dit braakje is in 1866 bedijkt en drooggemaakt krachtens concessie verleend bij Koninklijk besluit van 25 Augustus 1865 no 60.

Op 6 October 1865 is tussen de polder de Zeevang en de Zandbraak een bemalingsovereenkomst gesloten, volgens welke de Zandbraak het recht heeft tot uitmaling op de Zeevang tegen een vergoeding van f 70.— per jaar.

49. *Zwaansmeertje* (6 ha)

Het meertje is in 1879 bedijkt en drooggemaakt krachtens vergunning verleend bij Koninklijk besluit van 18 Februari 1879 no 5.

50. *Heintjesbraak* in de Zeevang (7 ha)

Dit braakje onder Warder is in 1882 bedijkt en drooggemaakt krachtens concessie verleend bij Koninklijk besluit van 12 Juli 1881 no 13.

Op 7 September 1881 is tussen de polder de Zeevang en de Heintjesbraak een bemalingsovereenkomst gesloten, volgens welke de Heintjesbraak het recht heeft tot uitmaling op de Zeevang tegen een vergoeding van f 44.— per jaar.

2. HET HOOGHEEMRAADSCHAP WATERLAND

51 *Belmermeer* (51) 140 ha; *Broekermeer* (52) 320 ha en *Buik-
t/m slotermeer* (53) 330 ha

53. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 18 December 1623 aan burgemeester en regeerders van Monnikendam octrooi tot bedijking en droogmaking van het Belmermeer. Bij octrooi van 26 Maart 1624 verkregen voornoemde bedijkers met de regenten van Ransdorp, Zuiderwoude en Broek in Waterland van de Staten vergunning om ook het Broekermeer en het Buikslotermeer te bedijken en droog te maken. Aanvankelijk was men van plan deze drie meren, bekend onder de gemeenschappelijke naam van de Drie Waterlandsche Meren, door één omringdijk te omsluiten. Dit plan werd echter opgegeven. Ieder meer is afzonderlijk ingedijkt en drooggemaakt. Op 15 Juni 1628 werden te Monnikendam de percelen aan de eigenaren toegewezen.

Alhoewel uit ieder der meren een afzonderlijke polder is ontstaan, hebben zij bijna twee en een halve eeuw een gemeenschappelijk bestuur en gemene rekening gehad. De drie polders malen hun water af op de boezem van het hoogheemraadschap Waterland. Ten einde deze boezem te vrijwaren voor wateroverlast, hadden zij aan de Kloosterdijk even buiten de stad Monnikendam twee eigen molens, genaamd de Spekmolens, die het water van de boezem van Waterland uitsloegen op Schermerboezem in het Stinkevuil. Op 12 November 1842 is er echter tussen het bestuur der Drie Meren en dijkgraaf en hoogheemraden van Waterland een overeenkomst gesloten: de molens werden eigendom van het hoogheemraadschap, terwijl de Drie Meren jaarlijks een vaste uitkering aan Waterland zouden betalen voor het recht van uitmaling. Bij contract van 31 Mei 1843 werd deze jaarlijkse uitkering vastgesteld op f 800.—.

20 November 1855 stelden de Provinciale Staten een bestuursreglement vast voor het heemraadschap der Drie Waterlandsche Meren.

In 1857 had het heemraadschap zich willen onttrekken aan de reeds meer dan twee eeuwen bestaande verplichting om Waterlandse dijk-, sluis- en molengelden en bannelasten te betalen voor de indertijd ten behoeve der bedijking vergraven of ingenomen gronden. Op 3 December 1862 werd het heemraadschap veroordeeld tot betaling dier gelden. 13 Februari 1865 kwam er tussen het hoogheemraadschap en het heemraadschap een overeenkomst tot stand: het heemraadschap zou voortaan aan Waterland jaarlijks een vast bedrag betalen van *f* 600.— ter vervanging der steeds wisselende omslagen en bannelasten.

Bij besluit der Provinciale Staten van 4 November 1875 is het heemraadschap der Drie Waterlandsche Meren opgeheven en is voor ieder der polders een bijzonder reglement van bestuur vastgesteld. Bij akte van 27 Mei 1876 is, ten gevolge van de splitsing van het bestuur over de Drie Meren, het aandeel bepaald door ieder Meer afzonderlijk aan Waterland te voldoen. Dit aandeel is in de bijzondere reglementen vastgelegd en bedraagt voor de Belmermeer *f* 100.— voor de Broekermeer *f* 450.— en voor de Buikslotermeer *f* 850.— per jaar; in totaal dus *f* 1400.— zijnde de vaste jaarlijkse uitkeringen, door het vroegere heemraadschap der Drie Waterlandsche Meren aan het hoogheemraadschap Waterland betaald.

54. *Wilmkebreek* (25 ha)

Deze waal is in de jaren 1512 en 1518 door dijkbreuk ontstaan. Zij is drooggemaakt krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 11 Juli 1633.

De Wilmkebreek is aan drie zijden omgeven door een ringdijk, die met zijn beide uiteinden aan de Waterlandsche Zeedijk aansluit. Toen in 1759 de ringdijk van de Wilmkebreek doorbrak en het droogmakerijtje onder water liep, verleenden de Staten bij octrooi van 13 Juni 1759 vrijdom van hoorn- en koehouderszoutgeld aan het weer droog te maken poldertje, dat deze gelden sedert 1727 had betaald. De vrijdom is zelfs tot in de negentiende eeuw verlengd.

Na een nieuwe doorbraak van de ringdijk verleenden de Staten bij octrooi van 8 Maart 1781, aan de eigenaar van het poldertje voor herstel der werken een geldelijke tegemoetkoming van *f* 4000.—.

Voor het recht van uitmaling op Waterlands boezem betaalt het poldertje jaarlijks een vast bedrag van *f* 47,75 aan het hoogheemraadschap.

Buiksloterham

Zie onder Boezem van het Noordzeekanaal, no 91.

55. *Monnikenmeer* (145 ha)

Dit meer dankt waarschijnlijk zijn naam aan de monniken van het klooster Mariëngaarde in Friesland. Het eiland Marken moet in de dertiende eeuw eigendom van dat klooster zijn geweest, terwijl vermoedelijk ook het Monnikenmeer hun toebehoorde.

Het meer is bedijkt en drooggemaakt krachtens Koninklijk besluit van 29 Mei 1863 no 64. Het werk kwam hetzelfde jaar nog gereed. De verkaveling was in Augustus 1864 voltooid.

Sinds het twaalfde jaar na de droogmaking betaalt de polder jaarlijks aan het hoogheemraadschap Waterland, voor het recht van uitmaling op Waterlands boezem, *f* 0.50 voor iedere hectare binnen de bedijking begrepen.

56. *Noordmeer* (129 ha)

Bij Koninklijk besluit van 6 October 1863 no 83 is concessie verleend tot bedijking en droogmaking van het Noordmeer. In 1865 kwam het werk gereed en had de verkaveling plaats.

Voor het recht van uitmaling op Waterlands boezem betaalt de polder jaarlijks aan het hoogheemraadschap *f* 0.50 per hectare.

57. *Burkmeer* (50 ha)

Dit meer is bedijkt en drooggemaakt krachtens Koninklijk

besluit van 24 September 1863 no 65. De droogmaking heeft met veel moeilijkheden te kampen gehad. De ringdijk was in 1866 gereed, doch eerst sedert April 1872 is de polder werkelijk droog gebleven. Het is echter onmogelijk gebleken, bij de uitvoering de ringdijk op de voorgeschreven hoogte te brengen, vanwege de te slappe bodemgesteldheid. De ringdijk is dan ook geheel verzakt, zodat het poldertje thans bijna geheel tussen hogere gronden ligt, waaromtrent bepaald werd, dat zij de ringdijk zouden mogen vervangen. Slechts een stuk dijk van ongeveer 200 m lengte is nog aanwezig.

Het poldertje, dat op Waterlands boezem loost, betaalt hiervoor jaarlijks f 0.50 per ha aan het hoogheemraadschap.

58. *Blijkmeer* (50 ha)

Het meertje is bedijkt en drooggemaakt krachtens concessie verleend bij Koninklijk besluit van 24 Augustus 1873 no 35. De droogmaking is in 1875 voltooid. In 1876 had de verkaveling plaats.

59. *Durgerdammer Die* (35 ha)

Bij Koninklijk besluit van 24 Januari 1879 no 15 is aan Jhr Mr J. W. H. Rutgers van Rozenburg te Amsterdam concessie verleend tot bedijking en droogmaking van het meer genaamd Durgerdammer Die. Het werk kwam nog hetzelfde jaar gereed.

Op 15 October 1911 stond de polder geheel onder water ten gevolge van het onderloops zijn van de ringdijk. De nodige verbeteringen zijn toen door de twee eigenaren van de polder aangebracht.

Tussen het hoogheemraadschap Waterland en de Durgerdammer Die is een overeenkomst gesloten: van de vergraven of in de bedijking getrokken gronden worden al de gewone lasten gegeven; voor het recht van uitmaling op Waterlands boezem betaalt de polder aan het hoogheemraadschap jaarlijks f 0.50 per ha.

Onderstaande beschrijving van een ontginning onder Landsmeer, enz. is vanwege haar belangrijkheid opgenomen. Deze inpoldering is geen droogmakerij in de zin van dit hoofdstuk. Zij valt dan ook buiten de doorlopende nummering en komt noch op kaart no IV, noch in de chronologische staat aan het einde van dit hoofdstuk voor.

Ontginning van gronden onder Landsmeer, Ipendam en Oostzaan (Twisekeplan)

Door de Provinciale Waterstaatsdienst van Noordholland werd in Juni 1938, in samenwerking met de Cultuurtechnische Dienst en de Nederlandse Heidemaatschappij, een plan opge maakt tot omdijking en herontginning van gronden onder de gemeenten Landsmeer, Ipendam en Oostzaan, eendeels gelegen in het hoogheemraadschap Waterland, anderdeels in de polder Oostzaan.

Begin 1941 werd met het opwerpen van de ringdijk en het graven van de hoofdwatering, het Nieuwe Twiske genaamd, een aanvang gemaakt, welk werk in de loop van 1943 gereed kwam. In dat jaar werd een tijdelijk gemaal gesticht, waarmee het peil van het 310 ha grote zuidelijke deel der ontginning voorlopig is verlaagd tot ongeveer 4.30 m — N.A.P. De verkaveling en herontginning van de gronden in het zuidelijke poldergedeelte is ter hand genomen.

3. HET AMBACHT VAN WESTFRIESLAND, GENAAMD
DE VIER NOORDER KOGGEN

60. *Bennemeer* (120 ha)

Het Ambacht de Vier Noorder Koggen had het Bennemeer, dat tot zijn boezem behoorde, in erfpacht van de Staten van Holland en Westfriesland. Toen de Staten hun voornemen kenbaar maakten het Bennemeer ter bedijking uit te geven, achtten dijkgraaf en heemraden het van belang het werk zelf ter hand te nemen, ofschoon zij liever gezien hadden, dat het meer als boezem behouden bleef. Nadat de voorwaarden geregeld waren, hebben zij het octrooi van

17 Augustus 1629 aanvaard en de droogmaking het jaar daarop tot stand gebracht.

In 1634 werd het gemaal van het ambacht met een nieuwe windwatermolen versterkt, ter tegemoetkoming aan de klachten van Oostwoud en Hauwert, die beweerden door de verkleining van de boezem en de opmaling uit de nieuwe polder waterlast te ondervinden. De Bennemeer behoefde echter niet bij te dragen in de onderhoudskosten van die molen, omdat de droogmaking van het meer voor rekening van het ambacht was geschied. Ook heden ten dage nog betaalt de polder de Bennemeer geen vergoeding aan het ambacht voor uitmaling van de polder op zijn ringsloot, die tot de boezem van het ambacht behoort.

61. *Braakpolder onder Hoogwoud* (\pm 60 ha)

Vrouwe Louise van der Noot, weduwe van Philips Houtain, in leven kolonel en gouverneur van Vlaanderen, verzocht de Staten van Holland en Westfriesland een meertje in haar heerlijkheid van Hoogwoud en Aardswoud te mogen bedijken. Dit meertje, met inbegrip van enige rietbosjes en verdolven landen, behoorde haar in vrije eigendom toe. De Staten verleenden haar 17 April 1631 octrooi tot bedijking en droogmaking van het meertje, ondanks het verzet van het Ambacht de Vier Noorder Koggen, dat door deze droogmaking wederom zijn boezem zag verkleinen.

Dit meertje is in 1631 de Braakpolder onder Hoogwoud geworden. De eigenlijke Braaklanden hebben een oppervlakte van ongeveer 31 ha. In 1853 zijn nog ruim 29 ha oud land bij de Braak gevoegd en mede ingedijkt, zodat nu de totale grootte ongeveer 60 ha is.

62 *Brake* (62) 110 ha; *Poel en Wijmers* (63) 32 ha en *Lichtwater* (64) 22 ha

64. Deze vier meertjes zijn resp. in 1634, 1635 (*Poel en Wijmers*) en 1636 bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi van 3 Juni 1630, verleend door de Staten van Holland en

Westfriesland aan burgemeesteren en regeerders der stad Medemblik.

De meertjes vormen thans drie afzonderlijke omdijkte polders: de Brake, de Poel en Wijmers (binnen één omringdijk gebracht) en het Lichtewater.

Op 9 Juli 1631 legden Gecommitteerde Raden aan de bedijkers o.a. de verplichting op, om, alvorens tot de droogmaking over te gaan, een windwatermolen bij de zeedijk te bouwen ten behoeve van het Ambacht de Vier Noorder Koggen. — Het ambacht beschouwde dit als een vergoeding voor de last, die de overbrenging van het water der drie droogmakerijtjes op zijn boezem zou veroorzaken. — Bovendien moesten de bedijkers voor het onderhoud van die molen een jaarlijkse bijdrage aan het ambacht betalen van *f* 200.— aflosbaar tegen de penning zestien. Deze aflossing schijnt inderdaad te hebben plaats gehad, aangezien de drie poldertjes thans, zonder hiervoor enige vergoeding te betalen, op de boezem van de Vier Noorder Koggen mogen afmalen.

65. *Kolk van Dussen* (100 ha)

Omstreeks 1640 wendden de kerkmeesters van Hoogwoud en Aardswoud zich tot de Staten van Holland en Westfriesland met het verzoek de geheel in vrije eigendom aan de kerk behorende rietlanden te mogen bedijken en droogmaken. Deze rietlanden, langs de zeedijk tussen Aardswoud en Lambertschaag gelegen, waren geleidelijk zodanig verhoogd, dat het rietgewas niet meer kon gedijen en weldra geheel verdwijnen zou. Deze slechte toestand der rietlanden was een nadeel voor de kerk, die reeds genoodzaakt was geweest om aan Gecommitteerde Raden subsidie te vragen. De Staten verleenden 26 Januari 1641 aan de verzoekers octrooi tot bedijking en droogmaking der rietlanden, ten einde hen in de gelegenheid te stellen om zonder verdere subsidie in de kosten van hun kerk te voorzien. Een jaarlijkse recognitie werd door de Staten niet bedongen.

Deze in 1641 drooggemaakte rietlanden vormen thans de

op de boezem van het Ambacht de vier Noorder Koggen betaalt de polder jaarlijks een vergoeding van *f* 75.—.

66. *Groote Hop* bij Medemblik (5 ha)

In 1854 is door het ambachtsbestuur van de Vier Noorder Koggen vergunning verleend om een gedeelte van de Groote Vliet, die tot de boezem van het ambacht behoort, te bedijken en droog te maken. Dit droogmakerijtje, dat een oppervlakte heeft van ruim 5 ha, is het Groote Hop bij Medemblik.

67. *Weelpolder onder Hoogwoud* (45 ha)

Tegen de Westfriesche Zeedijk onder Hoogwoud lag tot 1856 een uitgestrektheid water, genaamd de Weel, omgeven door enige stukken rietland en moerassig weiland. De eigenaars hiervan hebben zich verenigd om dit gebied te bedijken en droog te maken. Bij Koninklijk besluit van 4 Juni 1856 no 57 werd de vereiste vergunning verleend en nog datzelfde jaar was het werk voltooid. Reeds op 16 Juli 1857 werd bij besluit der Provinciale Staten een bijzonder reglement voor de Weelpolder vastgesteld.

Het lage gedeelte van de polder, de vroegere Weel, groot 14 ha, wordt bemalen. Voor het recht van uitmaling moest jaarlijks een recognitie van *f* 20.— aan de Binnenpolder worden betaald. Dit bedrag wordt ook nu nog jaarlijks uitgekeerd, al is de voormalige Binnenpolder reeds jaren in de bemaling van het Ambacht de Vier Noorder Koggen opgenomen.

Bij de inpoldering van de Weel is tussen de eigenaren en het (vroegere) Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht bij notariële akte overeengekomen, dat 1.98.10 ha van het ingepolderde terrein eigendom zou blijven van het genoemde ambacht. — Geestmerambacht had nl. een „jurisdictie” van 40 vierkante roeden in de Weel, ingevolge een rechterlijke uitspraak van October 1575. — Bovendien werd overeengekomen, dat voor deze grond

„nimmer eenige polderlasten, molengelden, of andere dergelijke ongeden zullen verschuldigd zijn”. Dit perceel is later in particuliere handen overgegaan, doch het is nimmer in de omslag van de Weelpolder betrokken. In het provinciaal blad no 23 van 1936 is de vrijstelling van polderlasten voor deze gronden wettelijk vastgelegd.

4. HET AMBACHT VAN WESTFRIESLAND, GENAAMD DRECHTERLAND

68. *Baarsdorpermeer* (210 ha)

Dit meer, vroeger ook wel het Woggenummermeer genaamd, is in 1624 bedijkt en drooggemaakt krachtens octrooi van 8 Maart 1624, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland. Alhoewel de hoedanigheid van de grond zeer was tegengevallen, hadden de bedijkers van het meer besloten geen verlenging van vrijdommen aan te vragen, in de hoop dat zij zich zouden kunnen redden. De onderneming leverde echter meer schade dan voordeel op, zodat de Staten, om de bedijkers enigszins tegemoet te komen, de bedongen recognitie van 25 stuivers het morgen bij octrooi van 3 Augustus 1663 hebben verminderd tot 5 stuivers per morgen.

Voor het recht van uitmaling op de boezem van de Westerkogge betaalt de Baarsdorpermeer aan deze een vaste jaarlijkse uitkering van *f* 100.— volgens een beslissing van Gecommitteerde Raden van Westfriesland en het Noorderkwartier van 22 December 1623.

69. *Groote Waal* (57 ha)

In 1514 was in de Westfriesche Zeedijk ten westen van Hoorn een groot gat geslagen, zodat veel grond wegspelde. Het ontstaan van een diepe plas (waal of weel) was er het gevolg van. Deze plas werd de Groote Waal of Berkhouter Waal genoemd.

De Staten van Holland en Westfriesland, verleenden 18 Januari 1627 octrooi tot bedijking en droogmaking van

voornoemd water, dat nog in hetzelfde jaar is drooggemaakt en aan één eigenaar toebehoorde. Zijn nakomelingen zijn lange tijd in het bezit van de droogmakerij gebleven.

De polder de Grootte Waal betaalt aan de Westerkogge voor het recht van uitmaling op haar boezem een vaste uitkering van f 67,50 per jaar.

70 *Zuiderbraak* (70) 10 ha en *Bedijkte Waal* (71) 14 ha

en Deze twee braakjes of waaltjes bezuiden het dorp Scharwoude, beide in de polder Beschoot gelegen, zijn bedijkt 71. en drooggemaakt krachtens octrooi van 21 December 1630, verleend door de Staten van Holland en Westfriesland.

De Zuiderbraak is doorsneden door de spoorweg Purmerend-Hoorn, waardoor twee poldertjes zijn ontstaan.

72. *Noorderbraak* of *Achterwaal* (6 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 7 April 1631 aan Albert Matthijsz Ens, poorter der stad Hoorn, octrooi tot bedijking en droogmaking van een braakje ten noorden van het dorp Scharwoude gelegen en bekend onder de naam van Achterwaal.

Deze Achterwaal of Noorderbraak betaalt jaarlijks een vaste vergoeding van f 4,75 aan de Westerkogge voor het recht van uitmaling op haar boezem.

De Noorderbraak bestaat, sinds zij wordt doorsneden door de spoorweg Purmerend-Hoorn, uit twee poldertjes.

73. *Bedijkte Leek* of *Kleine Waal* bij Wognum (9 ha)

Aan Sybrant Alberts Curtius, burger te Hoorn, is door de Staten van Holland en Westfriesland bij octrooi van 22 Januari 1633 vergunning verleend te mogen bedijken en droogmaken het watertje, genaamd de Leek, gelegen omtrent Hoorn.

Dit poldertje, het Leekemeertje genaamd, doch thans beter bekend als de Bedijkte Leek of Kleine Waal, heeft steeds vrijdom van hoorn- en koehouderszoutgeld genoten.

74. *Oude Moer* (10 ha)
Dit poldertje is omstreeks 1860 bedijkt en drooggemaakt.
75. *Zwarte'Waal* (4 ha)
Dit poldertje is in 1866 bedijkt en drooggemaakt krachtens Koninklijk besluit van 9 Februari 1866 no 79.
76. *Oude Gouwspolder* bij Enkhuizen (\pm 12 ha)
Dit poldertje bestaat uit twee delen, waarvan het ene, groot 6.46.20 ha, in 1871 en het andere, groot 5.42.70 ha, in 1873 is bedijkt.
77. *Lutjebroekerweel* (13 ha)
Deze polder is in 1872 bedijkt en drooggemaakt voor rekening van de (vroegere) banne Grootebroek en Lutjebroek en daarna verkocht.

B. Boezem van het Noordzeekanaal

1. DROOGGEMAAKTE POLDERS IN HET VOORMALIGE IJ

Tot 1865 was de vorm van het IJ nagenoeg dezelfde als in 1300 (zie kaart no II). Slechts in het gedeelte ten noorden van „de Caeg” en in de inham tussen „de Nes” en „Voolwijk” hebben vóór 1865 belangrijke veranderingen plaats gehad.

- 1e. Het gedeelte ten noorden van „de Caeg”. Na de aanleg in 1718 van het gedeelte van de St. Aagtdijk, dat ook nu nog bekend is als de Nieuwendijk, hebben zich vóór die dijk door aanslibbing gronden gevormd. Deze gronden vormen thans de gereguleerde polders: polder de Buitenlanden onder Beverwijk en polder de Buitenlanden onder Assendelft en Wijk aan Zee en Duin.
- 2e. De inham tussen „de Nes” en „Voolwijk”. In 1851 is hier polder de Buiksloterham ontstaan.

Het deel van het IJ ten noordwesten van de polder Buitenhuizen heette Wijkermeer.

Bij Koninklijk besluit van 5 December 1861 no 82 werd aan de heer Jäger concessie verleend tot het maken en exploiteren van een kanaal ter verbinding van de Noord- en de Zuiderzee en daarmede in verband staande werken, benevens indijking en droogmaking van gronden in het IJ en het Wijkermeer. Een plan, waarbij ook de afdamming van het oostelijk IJ was op te nemen, zou aan de goedkeuring der Regering zijn te onderwerpen.

In April 1862 werd dit plan door de concessionaris ingezonden en verwierf de goedkeuring der Regering.

Bij de wet van 23 Januari 1863 (Staatsblad no 4) werd de concessie bekrachtigd. Zij moest echter worden overgedragen aan een daartoe te vormen naamloze vennootschap. 28 November 1863 kwam de N.V. De Amsterdamsche Kanaalmaatschappij tot stand, die het gehele werk heeft uitgevoerd.

Met de afsluiting van het IJ werd in 1867 een aanvang gemaakt en 5 Juni 1872 was de afscheiding van de Zuiderzee een feit.

De gehele oppervlakte van het IJ ten westen van Amsterdam en het Wijkermeer, voor zover niet voor het Hoofdkanaal (Noordzeekanaal) en de zijkanalen nodig, is drooggemaakt.

De kleine polder VII, tussen de spoorweg Amsterdam—Zaandam en zijkanaal G gelegen, is niet drooggemaakt, maar als baggerbergplaats gebruikt. Hij is ten slotte tot boven kanaalpeil opgehoogd, doch niet in cultuur gebracht. De artillerie-inrichtingen aan de Hembrug beslaan een groot gedeelte van het poldertje.

Ook in het IJ ten oosten van Amsterdam zijn gronden bedijkt voor het vormen van baggerbergplaatsen. In 1881 zijn deze gronden, die tot boven kanaalpeil waren opgehoogd, door de Kanaalmaatschappij verkocht. Bedoelde gronden liggen tussen de afsluitdijk bij Schellingwoude en de Volewijkenlanden. Zij zijn door zijkanaal K in twee delen gescheiden. Het westelijke deel, de Nieuwendammerham, is thans deels bebouwd en deels door havens en industrieterrein ingenomen. Het oostelijke deel, dat indertijd verkaveld is, is thans deels industrieterrein, deels bouwland.

Hieronder volgen de drooggemaakte polders in het voor-

malige IJ ten westen van Amsterdam en in het vroegere Wijkmeer.

78 *Noord-Wijkmeerpolder* (78) 30 ha en *Zuid-Wijkmeerpolder* en (79) 450 ha

79. De droogmaking van deze polders kwam in het voorjaar van 1873 gereed. 16 December van dat jaar zijn ze door de Kanaalmaatschappij in openbare veiling gebracht.

De polders hadden een gemeenschappelijke bemaling. Zij stonden met elkaar in verbinding door een grondduiker onder zijkanaal A en kregen dan ook gezamenlijk één bijzonder reglement (provinciaal blad no 46 van 1874). Reeds in 1875 echter werd de Zuid-Wijkmeerpolder afzonderlijk gereguleerd (provinciaal blad no 64 van 1875) en is voor de Noord-Wijkmeerpolder, die in zijn geheel aan één familie behoort, geen reglement meer vastgesteld. In 1906 is de duiker afgesloten en sindsdien heeft elke polder zijn eigen bemaling.

80 *Noord-Spaarndammerpolder* (80) 130 ha en *Zuid-Spaarndammerpolder* (81) 390 ha

81. Deze polders zijn in 1873 drooggemaakt en verkaveld. In 1874 zijn ze door de Kanaalmaatschappij verkocht.

Zij hebben een gemeenschappelijke bemaling. Een grondduiker onder zijkanaal B vormt de verbinding tussen beide polders. Gezien deze belangengemeenschap zijn ze niet afzonderlijk gereguleerd, doch is bij besluit der Provinciale Staten van 9 Juli 1874 een bijzonder reglement vastgesteld voor de Zuid- en Noord-Spaarndammerpolder.

Het gedeelte van de polder Buitenhuisen onder Assendelft ten zuidwesten van het Noordzeekanaal loost op de Zuid-Spaarndammerpolder. Eerstgenoemde polder betaalt hiervoor jaarlijks f 600.— ingevolge een overeenkomst in 1913 gesloten. Dit gedeelte is bij de aanleg van het Noordzeekanaal binnen de bedijking van de Zuid-Spaarndammerpolder getrokken.

82. *Houtrakpolder* (1240 ha)

Ook deze polder is in 1873 drooggemaakt en verkaveld. Op 14 October 1874 en 11 Februari 1875 zijn de gronden door de Kanaalmaatschappij geveild. De polder is bij besluit der Provinciale Staten van 5 November 1875 gereguleerd.

Binnen de bedijking van deze polder ligt het voormalige eiland Ruigoord. Het zuidelijke deel van dit eiland behoorde vroeger in eigendom aan het hoogheemraadschap van Rijnland, dat het op 7 Maart 1876 in percelen heeft verkocht. Krachtens overeenkomst van 3/5 Mei 1873 en 7/9 Maart 1874 tussen dijkgraaf en hoogheemraden van Rijnland en het bestuur der Kanaalmaatschappij gesloten, mag Ruigoord vrijelijk op de Houtrakpolder lozen en er water uit inlaten.

83 *Zaandammerpolder* (83) 275 ha en *Westzanerpolder* (84) 200 ha

en De droogmaking van de Zaandammerpolder was in 1874, 84. die van de Westzanerpolder in 1875 voltooid. Beide polders zijn in 1875 verkaveld en 27 October van dat jaar door de Kanaalmaatschappij bij veiling verkocht.

Deze polders hebben tezamen met de Nauernasche polder (zie no 88) een gemeenschappelijke bemaling. Zij staan met elkaar in verbinding door middel van grondduikers onder de zijkanalen D en E. Deze drie polders zijn dan ook in één waterschap verenigd: het waterschap de Vereenigde Nauernasche, Westzaneer en Zaandammer polders, dat bij besluit der Provinciale Staten van 10 November 1876 is opgericht.

Het binnen de bedijking van de Zaandammerpolder getrokken oude land van de Hem is bij besluit der Provinciale Staten van 13 Juli 1880 binnen het gebied van de polder gebracht. Aan deze gronden werd echter vrijdom van lasten toegekend, hetgeen toen in het bijzonder reglement is vastgelegd.

85. *Groote IJpolder* (1870 ha)

De grote zuidoostelijke polder in het voormalige IJ werd door de spoorwegdijk Amsterdam-Zaandam in tweeën ver-

deeld: de Groote IJpolder en de Amsterdammerspolder (zie no 86).

De droogmaking van de Groote IJpolder kwam in 1875 gereed. In dat jaar had ook de verkaveling plaats. Hij is in 1876 door de Kanaalmaatschappij geveild. Bij besluit der Provinciale Staten van 10 Juli 1877 werd het bijzonder reglement voor de Groote IJpolder vastgesteld.

Binnen de bedijking van de polder ligt het voormalige eiland de Horn of de Hoorn, dat op deze polder loost, zonder hiervoor enige vergoeding te moeten betalen. De voormalige eilandjes de Waard en Jan Rebellewaard, die door een dam met de Hoorn verbonden waren, zijn bij de aanleg van de Groote IJpolder en de Amsterdammerspolder geheel in die polders opgenomen. Verder wateren op de Groote IJpolder nog kosteloos af de volgende voorheen op het IJ lozende buitenpolders: de Heining, de Spieringhornerbuitenpolder, de Overbrakerbuitenpolder, wat betreft het gedeelte ten zuidwesten van de spoorweg Amsterdam-Zaandam, en de Baten.

86. *Amsterdammerspolder* (400 ha)

In 1875 is een gedeelte (48 ha) van de polder aan de gemeente Amsterdam verkocht om er een houthaven in aan te leggen.

De droogmaking en verkaveling van deze polder, die ook wel als polder IIIb wordt aangeduid, waren in 1877 voltooid. In 1878 zijn de gronden door de Kanaalmaatschappij verkocht. Bij besluit der Provinciale Staten van 4 Juli 1879 is het bijzonder reglement voor de Amsterdammerspolder vastgesteld.

De polder is thans ongereguleerd (zie blz. 326). Nagenoeg alle gronden zijn eigendom der gemeente Amsterdam. De aanleg van de Petroleumhaven, de Coenhaven, de Minervahaven en de Vlothavens heeft op een groot deel van de polder beslag gelegd.

87. *Noorder IJpolder* (465 ha)

Deze polder, ook bekend als polder VIII, is droogge-

maakt en verkaveld in 1877. De gronden zijn in 1879 door de Kanaalmaatschappij geveild. Bij besluit der Provinciale Staten van 7 November 1879 is het bijzonder reglement voor de Noorder IJpolder vastgesteld.

Het vroeger direct op het IJ lozende buitenland van de polder Oostzaan, genaamd Buitendijk, groot 50 ha, is binnen de bedijking van de Noorder IJpolder getrokken. Alhoewel het niet tot het gebied van laatstgenoemde polder behoort, wordt het toch door deze bemalen zonder hiervoor enige vergoeding verschuldigd te zijn.

Een klein noordwestelijk deel van de polder bestaat nog uit polderland. Het overige deel is eigendom van de gemeente Amsterdam, die hier o.m. het tuindorp Oostzaan heeft gebouwd.

88. *Nauernasche polder* (137 ha)

De droogmaking van deze polder was reeds in 1877 bijna voltooid. Een klein gedeelte echter is eerst in 1879 gereed gekomen. De verkaveling heeft in 1878 reeds plaats gehad. De gronden zijn door de Kanaalmaatschappij in 1879 geveild. Voor verdere bijzonderheden zie nos 83 en 84.

2. OVERIGE DROOGMAKERIJEN

89. *Vlietpolder* (20 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland hebben 15 Juli 1638 aan de eigenaar van de Vliet onder Assendelft octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van dat meertje in die heerlijkheid. Vroeger stond er bij het meertje een slot, dat in 1424 is verwoest.

Het poldertje loost op de polder Assendelft (Zuiderpolder) en betaalt hiervoor dezelfde lasten als de andere landen. Het wordt echter door het bestuur van de polder Assendelft niet aangeslagen wegens zijn bijdragen aan het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier (de vroegere Hondsboschlasten en de vroegere omslag voor de

Assendelver Zeedijk), omdat de Vlietpolder voorheen een meertje is geweest.

90. *Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft* (310 ha)

Dit is de enige droogmakerij ten noorden van het Noordzeekanaal, die ontstaan is uit een door vervening gevormde plas.

Vervening

Bij resolutie van het Departementaal bestuur van Holland van 21 Februari 1804, bekrachtigd bij besluit van het Staatsbewind der Bataafse Republiek van 6 Maart 1804, is vergunning verleend tot het vervenen van 300 morgen in de Zuiderpolder van Assendelft. De vergunning had een tijdsduur van 50 jaar met de bepaling, dat de veenderij, na het verstrijken van die termijn, weer drooggemaakt zou moeten worden. In 1845 echter was de vervening reeds zó ver gevorderd, dat aan droogmaking kon worden gedacht.

Droogmaking

Bij Koninklijk besluit van 16 Juli 1845 no 53 is het plan om de veenderij weer droog te maken goedgekeurd. De droogmaking kwam in 1847 tot stand en het jaar daarop heeft men het eerste gewas geoogst.

De polder is bij besluit der Provinciale Staten van 20 Juli 1855 gereglementeerd als de Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft.

De polder heeft het recht zijn water vrij in de polder Assendelft te doen afvloeien. Vroeger betaalde de Veenpolder hiervoor jaarlijks *f* 300.—. Bij besluit der Provinciale Staten van 22 Juli 1931 is een nieuwe regeling getroffen, die in de reglementen is opgenomen.

91. *Buiksloterham* (224 ha)

Door het leggen van een dijk, strekkende van de Waterlandsche Zeedijk ten westen van Buiksloot tot aan de dijk van het Groot Noordhollandsch Kanaal bij de Willemsluis, is een inham van het IJ afgesloten. Na gedurende enige jaren

met baggerspecie uit Amsterdam volgebaggerd te zijn, werd hier in 1851 een polder gevormd: de Buiksloterham.

Het eigendom van deze gronden met het recht van bedijking werd bij Koninklijk besluit van 14 Januari 1844 no 54 aan de stad Amsterdam overgedragen. Bij K.B. van 11 Februari 1851 no 84 werd tot de bedijking en droogmaking concessie verleend. Deze concessie werd met het eigendom der gronden door Amsterdam verkocht. Er werd een polder gevormd, die door de eigenaren in bebouwing is gebracht.

Bij besluit der Provinciale Staten van 4 Juli 1879 is het bijzonder reglement voor de polder de Buiksloterham vastgesteld (provinciaal blad no 48 van 1879). Geleidelijk aan echter is het polderland een stadswijk van Amsterdam geworden. Wegens toenemende bebouwing — de gemeente Amsterdam was in 1909 eigenares van 218.5 ha grond in die polder — is de Buiksloterham dan ook bij besluit der Staten van 28 September 1910 (provinciaal blad no 90) als gereglementeerd waterschap opgeheven.

C. Het Zuiderkwartier

vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)

1. HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RIJNLAND

92. *Sloterdijkmeer* (115 ha)

Het meer is door het dorpsbestuur van Sloterdijk in eigendom verkregen „tot profijt en onderhoud van de Kerke van Slooterdijk”, zoals in de schenkingsbrief van Maria van Bourgondië van 28 Maart 1479 geschreven staat. Schout, schepenen en kerkmeesters verkochten het meer bij overeenkomst van 28 December 1639 aan Cornelis Gerritsz van Dijck en meester Sijbrant Albertz Kort „om de selven Meer droogh en tot Land te maeken”. Volgens deze overeenkomst zullen „voorsz. koopers gehouden sijn Jaarlijcx te betalen aan de Kerckmeesters in der tijd zijnde van ijder Morgen soode voorsz. Meer groot bevonden wort, twee gulden en twee st”. Het polderbestuur betaalt

ook heden ten dage nog dit bedrag aan de Ned. Hervormde gemeente te Sloterdijk. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden 7 December 1641 octrooi tot bedijking en droogmaking van het meer. In 1644 was het meer droog.

De Sloterdijkermeer loost op het waterschap de Sloterbinnen- en Middelveldsche gecombineerde polders. Voor het recht van uitmaling betaalt de polder per ha een bedrag gelijk aan de polderlasten per ha in het waterschap. Een en ander is vastgelegd in het contract van 19 Februari 1653.

Tijdens een hoge springvloed liep de polder op 28 Februari 1662 weer onder water. Ongeveer dertien jaar later onderging de polder een zelfde ramp, toen de zeedijk tussen Halfweg en Amsterdam bezweek. Een dergelijk lot trof de polder op 8 December 1703. Een hevige storm uit het zuid-zuidwesten zwiepte het Haarlemmermeerwater zodanig op, dat de kade langs de Osdorperweg bezweek en de polder voor de derde keer overstroomde. De Sloterdijkermeer is in totaal achtmaal geïnundeerd. De twee laatste overstromingen dateren van 1836 en 1867.

93. *Stommeer* (170 ha)

Het Stommeer was ontstaan door vervening. De Staten van Holland en Westfriesland hebben op 23 Juli 1622 octrooi tot bedijking en droogmaking van het meer verleend, doch eerst in 1650 is met de bedijking een aanvang gemaakt.

Op 4 December 1854 is de polder ondergelopen, toen bij noordwestenwind het boezemwater van Rijnland aan de zijde van Aalsmeer in de polder liep. Hij is naderhand weer drooggemaakt.

94. *Hornmeer* (190 ha)

Dit meer was een uitgevende plas, bekend als het Horn- of Geilmeer. De droogmaking is in 1674 tot stand gebracht, krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland

op 4 Mei 1657 aan de dijkgraaf van de Stommeer c.s. verleend.

Ook de Hornmeerpolder is in 1854 ondergelopen. Hij is later echter, evenals de Stommeerpolder (zie no 93), weer drooggemaakt.

De Hornmeerpolder is lange tijd eigendom van één familie geweest, zodat een bestuur overbodig was. Naderhand zijn de gronden in het bezit van meer eigenaren gekomen, op wier verzoek bij besluit der Provinciale Staten van 17 December 1919 een bijzonder reglement voor de Hornmeerpolder is vastgesteld.

95. *Haarlemmermeer* (18 100 ha)

Het Haarlemmermeer was ontstaan door de uitbreiding en vereniging van verschillende kleine meren. In 1531 waren er nog vier: het Oude Haarlemmermeer, het Leidse meer, het Oude meer en het Spieringmeer. Tussen die meren door liepen wegen van de duinkant naar Aalsmeer en van Haarlem naar Amsterdam. Aan de noordoostzijde van het Oude Haarlemmermeer lagen drie dorpen: Vijfhuizen, Nieuwerkerk en Rijk. De gezamenlijke oppervlakte van deze vier meren bedroeg in 1531 slechts 5600 ha. Van jaar tot jaar echter breidden deze meren zich uit, doordat de omliggende landen, die uit zeer fijne aarde bestonden, eerst door afkabeling en later door golfslag voortdurend afzandden en wegspoelden. In 1591 stonden de vier meren met elkaar in verbinding en hadden een oppervlakte van 10 570 ha. Het dorp Vijfhuizen was toen reeds door het water opgeslokt. In 1647 vormden zij één geheel, het Haarlemmermeer, dat een oppervlakte besloeg van 14 450 ha. Het Spieringmeer bleef echter onder die naam bekend. Ook de beide andere dorpen waren toen verzwolgen, terwijl in het zuidwesten het Kagermeer ontstaan was. In 1687 was de oppervlakte aangegroeid tot 15 410 ha en in 1740 bedroeg zij reeds 16 600 ha. In 1808 heeft A. Blanken Jansz. de vier verenigde meren met het Kagermeer op hoog bevel opgemeten. De grootte was toen 17 775 ha.

In 1840 was zij wederom met 425 ha toegenomen. In drie eeuwen had het water dus ruim 12 000 ha land verzwolgen. Ook de eilanden Abbenes, Beinsdorp en de Vennip waren grotendeels door het Haarlemmermeer opgeslokt.

Uit het voorgaande mag niet worden geconcludeerd, dat in vroeger eeuwen geen middelen zijn aangewend om aan de gestadige uitbreiding van het meer paal en perk te stellen. Alleen reeds in de periode van 1766 tot en met 1793 is aan de oeverwerken van het meer een bedrag van f 1 793 762.— besteed. Het doeltreffendste middel echter was het meer droog te maken, hetgeen bovendien een aanzienlijke uitbreiding van vruchtbaar land betekende. Dat ook hieraan voldoende aandacht is geschonken, moge uit het volgende blijken.

In de gedrukte Resolutiën van Holland staat, gedateerd 19 Mei 1617, het volgende: „Een requeste van A. d. Hoog en syne meede Consorten, versoekers van het Octroy tot bedykinge van de Haarlemsche en Leydsche Meer, waarbij wordt versogt praefereentie voor anderen; waarop niet is gedisponeert”. Dit is, voor zover bekend, het eerste octrooi geweest tot bedijking en droogmaking van het Haarlemmermeer aangevraagd.

In 1631 verzocht Gerard Meerman c.s. om een dergelijk octrooi aan de Staten van Holland en Westfriesland. De regenten van Leiden verzetten zich heftig daartegen.

Het eerste volledige plan tot bedijking en droogmaking van het Haarlemmermeer is ontworpen in 1643 door de ver over de grenzen vermaarde Jan Adriaansz. Leeghwater, ingenieur en molenmaker van De Rijp¹⁾. Zijn ontwerp verscheen in boekvorm en is als het „Haarlemmer-Meer-Boeck” beroemd geworden. Om het gehele meer zou een ringdijk en een zeer brede ringvaart komen, doch het Kagermeer zou buiten de droogmaking vallen. 160 Kloeke, achtkante molens, vierhoog opmalende, zouden het water op de ringvaart brengen. Deze ringvaart zou gemeen liggen

¹⁾ Aldaar geboren in 1575.

met Rijnlandsboezem, zodat het uitgemalen water op die boezem zou komen en dan door de sluizen op het IJ lozen zou. Vóór Halfweg zou echter een plempdijk in het IJ worden gemaakt om een voorboezem te vormen, ten einde bij het lozen minder van het vloedwater afhankelijk te zijn. De kosten schatte Leeghwater op f 3 600 000, terwijl 17 000 ha vruchtbaar land zou worden opgeleverd.

Tal van plannen om het Haarlemmermeer droog te maken zijn er na dat van Leeghwater nog ontworpen. Zo is, op last van hoogheemraden van Rijnland, door hun „Toezieners” Cruquius en Noppen met de landmeter Bolstra in 1742 een beredeneerd ontwerp opgemaakt. In 1821 verscheen de bekende „Verhandeling over de droogmaking van het Haarlemmermeer” door F. G. Baron van Lijnden van Hemmen, waaraan kosten noch moeite zijn gespaard. Geen dezer plannen is weliswaar uitgevoerd, doch zij hebben toch tot het uiteindelijke ontwerp het hunne bijgedragen.

Door de stormen van November en December 1836 trad het meer buiten zijn oevers. Verschillende polders en droogmakerijen, o.a. de Sloterdijkermeer (zie no 92), liepen onder water. De aangerichte schade was aanzienlijk. Een poldergebied van 7500 ha stond blank. Zelfs een gedeelte van Leiden was overstroomd. Deze ramp is de aanleiding geweest, dat het niet langer bij plannen maken gebleven is, doch dat eindelijk tot droogmaking van het Haarlemmermeer zou worden besloten.

Bij Koninklijk besluit van 7 Augustus 1837 no 51 werd een Staatscommissie benoemd om de verschillende reeds bestaande ontwerpen te onderzoeken en vóór November 1837 een bepaald eindontwerp met een begroting van kosten over te leggen. De commissie had reeds op 24 October 1837 haar taak volbracht. In Februari 1838 ontving de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wetsontwerp om gelden beschikbaar te stellen ter uitvoering van openbare werken van verschillende aard. Onder deze werken werd bepaaldelijk de droogmaking van het Haarlemmermeer

genoemd. In de zitting van 2 April 1838 werd het wetsontwerp verworpen, daar te veel omvattende maatregelen in het wetsontwerp verenigd waren. De Regering zat echter niet stil en bij de wet van 22 Maart 1839 (Staatsblad no 7) verkreeg zij een geldlening van f 8 000 000 om deze grote onderneming ten uitvoer te leggen. Bij Koninklijk besluit van 20 Mei 1839 no 12 werd bepaald „dat het Haarlemmermeer zou worden bedijkt en drooggemaakt, naar aanleiding van het Ontwerp van 1837, behoudens de nader vast te stellen wijzigingen. Een speciale Commissie zou door de Koning worden benoemd, aan welke meer bijzonder de uitvoering der Onderneming zou worden opgedragen.” Een Koninklijk besluit van 22 Mei 1839 benoemde deze commissie. Zij werd door de minister van Binnenlandse Zaken op 4 Juni van dat jaar geïnstalleerd.

Voor het graven van de ringvaart en het aanleggen van de ringdijk om het Haarlemmermeer werd de eerste spade gestoken door de voorzitter der commissie op 5 Mei 1840. De ringdijk was begin Juni 1848 gesloten, zodat met de uitmaling van het meer kon worden begonnen. De droogmaking is geschied door middel van drie stoompompwerktuigen. De Leeghwater, aan de Kaag, begon tot lediging van het meer te werken op 7 Juni 1848; de Lijnden, aan het Lutkemeer, op 1 April 1849 en de Cruquius, aan het Spaarne, op 19 April van dat jaar. Op 21 Juli 1852, dus na ruim vier jaren, was het peil van 4 m beneden A.P. bereikt en lag het gehele maaiveld van de polder droog. De Commissie van Beheer en Toezicht kondigde dit heuglijke feit aan in de Staatscourant met deze vier woorden „Het Meer is droog”.

De oude stoompompwerktuigen van de Leeghwater en de Lijnden zijn reeds lang vervangen.

In 1912 en in 1932 is in de Leeghwater een dieselmotor van 400 pk geplaatst, direct gekoppeld aan een centrifugaal-pomp. In October 1941 kwam er nog een derde motor bij, nl. een electromotor van 400 pk, die de in 1912 geleverde centrifugaal-pomp drijft.

In 1893 werd een centrifugaalpomp in de Lijnden geplaatst. Een draaistroom-electromotor van 800 pk is in 1919 aan voornoemde pomp gekoppeld. Naast deze bemalingsinrichting kwam in 1924 een tandem compound stoomwerktuig van 550 pk, direct gekoppeld aan een centrifugaalpomp.

De oude Cruquius is in 1933 als poldergemaal buiten werking gesteld, daar de capaciteit van de beide andere gemalen groot genoeg is om de Haarlemmermeerpolder op peil te houden.

Twee bezwaren tegen de droogmaking van het Haarlemmermeer hadden bij het hoogheemraadschap van Rijnland steeds bestaan: de vrees voor wateroverlast op zijn verkleinde boezem en de bezorgdheid, dat die verkleinde boezem in droge zomers ongeschikt zou zijn voor de scheepvaart en niet bij machte om de polders van inlaatwater te voorzien.

Door de droogmaking van het meer werd de oppervlakte van Rijnlandsboezem aanzienlijk verkleind, daar hij van 22 700 ha tot 4600 ha werd teruggebracht.

De nadelen van het verkleinen van Rijnlandsboezem werden opgeheven door:

- 1e. het stichten van drie stoomgemalen: te Spaarndam, te Halfweg en te Gouda;
- 2e. de verbetering van de uitwatering bij Katwijk;
- 3e. de verruiming van het Spaarne;
- 4e. het geven van ruime gelegenheid tot het inlaten van zoetwater uit de IJssel bij het stoomgemaal te Gouda.

De Haarlemmermeerpolder is bij besluit der Provinciale Staten van 20 Juli 1855 gereglementeerd.

De droogmaking van het Haarlemmermeer mag met recht tot een der grootste werken van de negentiende eeuw gerekend worden.

96. *Schinkelpolder* (420 ha)

De Schinkel- of Zwartepolder is, na te zijn uitgeveend,

in 1858 drooggemalen en verkaveld. De concessie tot vervening en droogmaking werd verleend bij Koninklijk besluit van 20 September 1818 no 55.

Bij besluit der Provinciale Staten van 3 Juli 1862 is het bijzonder reglement voor de Schinkelpolder vastgesteld.

97. *Lutkemeer* (190 ha) en *de gronden van Raasdorp* (35 ha)

Het Lutkemeer, oudtijds Luittickemeer genaamd, was oorspronkelijk een afzonderlijk meertje, dat later echter in verbinding stond met het Haarlemmermeer. Na de droogmaking van laatstgenoemd meer lag het gemeen met de ringvaart.

Krachtens een bij Koninklijk besluit van 19 Maart 1863 no 61 goedgekeurde overeenkomst is het Lutkemeer door het Rijk verkocht aan de heren Rutgers van Rozenburg, waarbij tevens concessie tot bedijking en droogmaking is verleend. In 1864 en 1865 is het meer drooggemaakt. De verkaveling had in 1865 plaats.

Bij besluit der Provinciale Staten van 5 Juli 1872, provinciaal blad no 70, is het bijzonder reglement voor de Lutkemeerpolder vastgesteld. Tevens zijn toen de *gronden van Raasdorp*, die krachtens concessie verleend bij K.B. van 3 Mei 1867 no 64 verveend werden en tot de Osdorperbovenpolder behoorden, bij de Lutkemeerpolder gevoegd. Volgens laatstgenoemd K.B. moesten deze gronden in 1886 worden drooggemaakt.

98. *Oosteinderpoel* (560 ha)

De concessie tot bedijking en droogmaking van deze plas is verleend bij Koninklijk besluit van 23 Juni 1865 no 58. De droogmaking is geschied door twee stoomcentrifugaalpomp, ieder van 20 pk. Zij kwam in het laatst van 1867 gereed.

De Oosteinderpoelpolder is gereglementeerd bij besluit der Provinciale Staten van 5 Juli 1872, provinciaal blad no 65.

99. *Ookmeer* (18 ha)

In 1873 zijn er vergeefse pogingen aangewend ter verkrijging van een vergunning om dit meertje nat te vervenen. Bij Koninklijk besluit van 20 September 1873 no 15 is echter concessie verleend tot bedijking en droogmaking van het meertje. In 1874 was de droogmaking voltooid.

Het poldertje is door een kade omgeven. Het maalt, tegen betaling der volle lasten, zijn water uit op de Osdorperbinnenpolder, waarin de Ookmeer gelegen is.

100. *Middelveldsche Akerpolder* (215 ha)

Bij Koninklijk besluit van 6 December 1875 no 18 is concessie verleend voor de vervening en weder droogmaking van de Middelveldsche Akerpolder. Een gedeelte van de polder, groot 15 ha, bij de kom der vroegere gemeente Sloten, viel echter buiten de vervening. In 1896 is de veenpolder drooggelegd.

101. *Rietwijkeroorderpolder* (\pm 340 ha)

De concessie tot vervening en droogmaking van de Rietwijkeroorderpolder is verleend bij Koninklijk besluit van 9 April 1879 no 10. In 1906 is de veenpolder weder drooggemaakt.

102. *Osdorperbovenpolder* (141 ha)

Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 23 December 1896 no 48 is concessie verleend tot vervening en weder droogmaking van de Osdorperbovenpolder voor de tijd van vijf en twintig jaar. Slechts een klein gedeelte van 4.56.41 ha, het zogenaamde bovenland, is buiten de vervening gebleven. In 1920 is de veenpolder drooggemaakt, terwijl daarna een aanvang is gemaakt met de verkaveling.

103. *Osdorperbinnenpolder* (Veenderij de Eendracht) 242 ha

Een gedeelte van deze polder is verveend door de N.V. de Eendracht te Sloten. Bij besluiten van Gedeputeerde Staten van 6 Maart 1918 no 33, 4 December 1918 no 97 en

16 Maart 1921 no 239 had de N.V. vergunning gekregen om 242.40.05 ha land en water in de Osdorperbinnenpolder te vervenen. Deze concessie liep 8 Maart 1943 af.

Van deze veenderij is het oostelijke deel, groot 100 ha, in 1937 drooggemaakt; het overige deel van de veenderij was einde 1941 droog.

2. HET HOOGHEEMRAADSCHAP AMSTELLAND

104. *Bijlmermeer* (550 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland hebben op 22 December 1622 aan Abel Mathijszoon Burch, burger en koopman te Amsterdam, c.s. octrooi verleend tot bedijking en droogmaking van het Bijlmermeer. De gronden waren in 1627 droog.

Toen op 20 Juni 1672 Naarden zich aan de Fransen had overgegeven, werd de polder om strategische redenen onder water gezet, doch naderhand opnieuw drooggemaakt. In de nacht van 5 op 6 April 1702 brak de Diemer- of Muiderzeedijk door met als gevolg, dat ook de Bijlmermeer overstroomde. Door de hoge kosten werd van hernieuwde droogmaking afgezien. Na 1702 heeft de polder meer dan honderd jaren onder water gestaan. Amsterdam liet de met modder uit haar grachten gevulde pramen in het meer ledigen, zodat hier langzamerhand nieuw land ontstond, waarop omstreeks 1750 reeds enige moestuinen waren aangelegd.

De polder werd bestuurd naar een reglement, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 12 Maart 1826 no 145. Bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1866, provinciaal blad no 169, is een bijzonder reglement voor de Bijlmermeer vastgesteld.

105. *Watergraafsmeer* (560 ha)

Het Watergraafsmeer of Diemermeer was eigendom van de burgemeesters van Amsterdam, die in 1624, met voorkennis en goedvinden van de Raad der stad, besloten

octrooi tot bedijking en droogmaking van het meer aan te vragen. De Staten van Holland en Westfriesland verleenden hen op 14 Mei 1624 het gevraagde octrooi, dat in 1626 nog werd aangevuld. In 1629 was het meer droog. Op 31 Juli 1631 had de toewijzing van de kavels plaats.

In de nacht van 5 op 6 Maart 1651 brak de ringdijk aan het Nieuwe Diep door en liep de polder onder water. Nadat de Staten de in hun octrooi van 1624 verleende vrijdommen met tien jaar hadden verlengd, werd het meer opnieuw drooggemaakt. Doch in 1672 stond de polder voor de tweede maal blank, toen, na de verovering van Naarden door de Fransen, ter beveiliging van Amsterdam de ringdijk van de Watergraafsmeer was doorgestoken. Na de aftocht der Fransen werd de polder terstond weer drooggemaakt.

106. *Bovenkerkerpolder* (1345 ha)

Deze polder is krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 12 December 1621 ingepolderd. Hij bestond uit veengrond en enig weiland. Omstreeks 1750 was de polder voor het grootste gedeelte uitgeveend. Slechts een smalle strook langs de Amstel, groot 190 ha, is onverveend gebleven. In 1764 hebben enige ingelanden, met goedkeuring van de burgemeesters van Amsterdam als Ambachtsheren van Nieuweramstel, aan de Staten verzocht de polder droog te mogen maken. Op 7 September 1764 hebben de Staten het gevraagde octrooi verleend. Omstreeks 1770 was de polder droog.

In de bedijking van de polder is in 1764 ook het onverveende gedeelte opgenomen, de zogenaamde bovenlanden. De droogmakerij is echter door een ringdijk van de bovenlanden gescheiden. Bij de lastenverdeling is reeds in het octrooi van 1764 met het belangenverschil tussen droogmakerij en bovenlanden rekening gehouden. Ook in het thans van kracht zijnde bijzonder reglement is een artikel aan de lastenverdeling gewijd.

107. *Thamer binnepolder* (190 ha)

Het octrooi tot vervening en weder droogmaking van de Thamer binnepolder is op 15 Februari 1792 verleend door de Staten van Utrecht. De polder werd bijna geheel uitgeveend. Slechts een smalle strook langs de Amstel, groot 35 ha, is onverveend gebleven. De bedijking moest in 1848 voltooid zijn, terwijl de particuliere vervening in 1853 moest ophouden. In 1848 echter waren de ingelanden reeds gereed om met de droogmaking te beginnen en in 1851 konden de gronden voor het eerst worden beploegd.

Van het onverveende gedeelte, de zogenaamde bovenlanden, wordt een vaste jaarlijkse bijdrage geheven van *f* 2,33 per ha, overeenkomstig het octrooi van 1792. Overigens worden de lasten alleen over de landen der droogmakerij omgeslagen.

108. *Holendrecht- en Bullewijkerpolder* (435 ha)

De vervening in deze polder heeft plaats gehad krachtens octrooi van het Staatsbewind der Bataafse Republiek van 26 Februari 1802, voor de tijd van zestig jaar. De concessie werd bij Koninklijk besluit van 25 Januari 1856 no 54 geschorst, daar nagelaten was de ringdijk behoorlijk te verhogen. Nadat een plan tot verdere uitvoering van de vervening, bedijking en droogmaking ontworpen was, werd bij Koninklijk besluit van 22 Maart 1860 no 47 de schorsing ingetrokken en voornoemd plan goedgekeurd. De vervening was in 1866 afgelopen. In 1869 kwam de droogmaking gereed. Op 2 Maart van dat jaar was de akte van verdeling der droogmakerij gesloten.

Langs de Bullewijk en de Holendrecht is een strook land, groot 85 ha, onverveend gebleven. De lasten van deze bovenlanden bedragen in totaal ten hoogste *f* 12.— per ha.

109. *Noorder Legmeerpolder* (1400 ha)

De Legmeerplassen waren vroeger in twee delen (een noordelijk en een zuidelijk deel) gescheiden door een pad, dat van De Kwakel naar Kudelstaart liep. In 1836 is dit

pad echter doorgebroken. Bij de droogmaking van het noordelijke gedeelte der plassen is het pad hersteld en vormt de zuidelijke waterkering van de Noorder Legmeerpolder.

Bij Koninklijk besluit van 21 April 1873 no 3 is concessie verleend tot indijking van het noordelijke gedeelte der Legmeerplassen. De droogmaking was in 1879 zover voltooid, dat een groot deel der gronden reeds publiek was verkocht en aan het provinciaal bestuur verzocht werd een bestuursreglement vast te stellen. Bij besluit der Provinciale Staten van 7 November 1879, provinciaal blad no 64, is een bijzonder reglement voor de Noorder Legmeerpolder vastgesteld.

110. *Zuider Legmeerpolder* (910 ha)

Aan J. R. M. Wiegel is bij Koninklijk besluit van 27 Januari 1878 no 6 concessie verleend het zuidelijke gedeelte der Legmeerplassen droog te maken. Nadat eerst in 1882 aan de droogmaking begonnen werd, was het werk reeds in 1883 geheel voltooid.

Bij besluit der Provinciale Staten van 20 November 1906 is een bijzonder reglement voor de Zuider Legmeerpolder vastgesteld. De pogingen, om de Noorder en de Zuider Legmeerpolder in één waterschap te verenigen, hadden gefaald.

111. *Middelpolder onder Nieuwer-Amstel* (680 ha)

Deze polder is voor twee derde gedeelte verveend. Concessie voor verveening in het zuidelijke gedeelte is verleend bij Koninklijk besluit van 20 Februari 1843 no 4 voor de tijd van veertig jaar. Voor verveening in het noordelijke deel van de polder is concessie verleend bij Koninklijk besluit van 28 Januari 1869 no 2 voor de tijd van vijf en twintig jaar. De verveening was in 1891 afgelopen, waarna met de droogmaking der gronden een aanvang is gemaakt. Het werk kwam in 1894 gereed.

Het onverveende gedeelte, de zogenaamde bovenlanden,

groot 330 ha, vormt een strook grond, die de droogmakerij aan drie zijden omringt. De verdeling der lasten over de bovenlanden en de droogmakerij is in het bijzonder reglement van de Middelpolder onder Nieuwer-Amstel vastgelegd.

112. *Polder de Nieuwe Bullewijk* (273 ha)

Bij Koninklijk besluit van 15 October 1875 no 22 werd aan C. Bruijnings te Amsterdam c.s. concessie verleend tot het vervenen, bedijken en weder droogmaken van gedeelten van de Klein Duivendrechtsche en eensdeels Binnenbullewijkerpolder en van de Westbijlmer- en Laanderpolder. Volgens het reglement van deze veenderij, die de Nieuwe Bullewijk genoemd werd, zou de vervening dertig jaar duren en daarna met de droogmaking worden aangevangen.

Door deze veenderij werden voornoemde polders met elkaar in watergemeenschap gebracht, zodat zij één waterstaatkundige polder vormden. Bij besluit der Provinciale Staten van 4 Juli 1879 werd dan ook een bijzonder reglement voor de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder vastgesteld en werden de reglementen van de Klein Duivendrechtsche en eensdeels Binnenbullewijkerpolder en van de Westbijlmer- en Laanderpolder ingetrokken, zodat die polders ophielden als afzonderlijke waterschappen te bestaan.

In 1908 was de droogmaking voltooid. Bij besluit der Provinciale Staten van 21 December 1909 werd de drooggemaakte veenderij van de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder gescheiden en een afzonderlijk waterschap opgericht, dat de naam ontving van „de polder de Nieuwe Bullewijk”.

Zuidveenderij (34 ha)

In 1898 vormde zich naast de Nieuwe Bullewijk een nieuwe veenderij. Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 27 Juli 1898 no 51 werd vergunning verleend tot vervening

van ruim 32 ha in de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder, waaraan nog 2 ha zijn toegevoegd bij besluit van voornoemd college van 24 Juli 1901 no 37. De duur der verving, bekend als de Zuidveenderij, was bepaald op vijftien jaar en zou in 1914 aflopen. In dat jaar had de verkaveling der gronden plaats en werd bij besluit der Provinciale Staten van 22 December ook deze drooggemaakte veenderij van de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder gescheiden en aan de polder de Nieuwe Bullewijk toegevoegd.

113. *Buitendijksche Buitenveldersche polder* (160 ha)

Aan de Commissie tot verving van het noordelijke gedeelte van de Buitendijksche Buitenveldersche polder is bij besluit van Gedeputeerde Staten van 31 Augustus 1904 no 1 vergunning verleend tot verving van dat gedeelte van de polder. Bij besluit der Provinciale Staten van 16 Juli 1918 werd opgericht de „Veenpolder in het Noordelijk gedeelte van den Buitendijkschen Buitenvelderschen polder”. Nadat de verving was geëindigd en de gronden in 1925 weer waren drooggemaakt, werd de Veenpolder opgeheven bij Statenbesluit van 1 Juli 1930 en opnieuw in de Buitendijksche Buitenveldersche polder opgenomen. In het bijzonder reglement van laatstgenoemde polder is de begrenzing der zogenaamde Benedenlanden, dus van de drooggemaakte veenderij, nauwkeurig omschreven; zulks met het oog op de verdeling der lasten.

114. *Veenderij de Toekomst* (100 ha)

Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 21 Februari 1912 no 21 is aan de N.V. de Toekomst te Ouderkerk vergunning verleend tot het vervenen van ongeveer 106 ha weiland, voor de tijd van vijf en twintig jaar. De gronden behoorden tot het gebied van de Groot-Duivendrechtsche polder en de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder.

Op 1 Maart 1912 trad een overeenkomst in werking, die

tussen de polder de Nieuwe Bullewijk en de veenderij de Toekomst gesloten was. Overeengekomen werd, dat de polder de veenderij bemalen zou; dat, na afloop van de concessie, de veenderij leeggemalen wordt door het gemaal van de Nieuwe Bullewijk en dat, ook na de droogmaking, de veenderij onder de bemaling van de polder blijft.

De veenderij is in 1940 drooggemaakt.

3. POLDERS BEOOSTEN DE VECHT

115. *Horstermeer* (610 ha)

Op 19 Februari 1612 verleenden de Staten van den Lande van Utrecht aan Jhr Gerard van Rhede, Heere van den Horst, octrooi tot bedijking en droogmaking van het Horstermeer. Op 16 Juli 1624 gaven de Staten octrooi om de ringdijk te verzwaren. De onderneming was echter tot mislukken gedoemd. De polder was nl. door het vele kwelwater niet droog te houden, ondanks alle moeite en offeringen. Zo zijn dan ook in 1636 de reeds verkavelde gronden weer gemeen gemaakt, de contracten met de Meerdijksche polder in 1649 en die met Ankeveen in 1661 ontbonden en is ten slotte in 1695 van het octrooi afgezien.

Van 1649 tot 1882 bleef de polder grotendeels als water, rietland en wildernis liggen. In 1882 echter is de droogmaking wederom, krachtens het oude octrooi, doch nu met stoomkracht, ondernomen en tot stand gebracht.

Onderstaande verveningen zijn vanwege hun belangrijkheid opgenomen, alhoewel de door de vervening ontstane plassen *niet* zijn drooggemaakt. Daar zij dus niet onder de droogmakerijen vallen, zijn zij noch op kaart no IV noch in de chronologische staat aan het einde van dit hoofdstuk opgenomen en vallen om dezelfde reden buiten de doorlopende nummering.

Stichtsch-Ankeveensche polder

Op deze vervening zijn toepasselijk: het reglement op de veenderij te Ankeveen van 23 Februari 1697, goedgekeurd door

de Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht op 9 Juli van dat jaar; de Generale Ordonnantie van de Prins Erfstadhouder en de Staten van den Lande van Utrecht van 29 Juli 1767; een nadere resolutie van de Gedeputeerde Staten van den Lande van Utrecht van 9 Februari 1776 en ten slotte de provinciale verordening van 1851, provinciaal blad no 124.

Bijzondere concessies zijn nog verleend bij de Koninklijke besluiten van 28 Juni 1859 no 119 en 13 April 1860 no 64, waarbij de vervening van nog ongeveer 62 ha is vergund.

De polder is bijna geheel uitgeveend, zodat de vervening als afgelopen kan worden beschouwd.

Blijkpolder en Spiegelpolder

De vervening in de Blijk- en Spiegelpolders is geschied krachtens de Generale Ordonnantie van 29 Juli 1767, een latere Ordonnantie van 21 Juni 1797 en het Koninklijk besluit van 30 Januari 1850 no 63. De provinciale verordening van 1851, provinciaal blad no 124, is ook op deze vervening van toepassing.

De polders zijn bijna geheel uitgeveend. De vervening kan hier dus als afgelopen worden beschouwd.

Polder Kortenoef

Op deze veenderij zijn van toepassing: de Generale Ordonnantie van 29 Juli 1767; een nadere Ordonnantie van 25 Februari 1784; het Koninklijk besluit van 1 Juni 1839 no 88, waarbij in afwijking van de bepalingen der oude concessie nog vergunning verleend wordt tot het vervenen van enige stroken grond, en de provinciale verordening van 1851, provinciaal blad no 124.

Ook deze polder, waarvan een klein gedeelte in de provincie Utrecht ligt, is bijna geheel uitgeveend.

Hollandsch-Ankeveensche polder en Heintjesrak- en Broekerpolder

Bij octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 25 Januari 1777 is deze vervening toegestaan, terwijl op 11 Maart 1778 bij resolutie der Staten het reglement is goedgekeurd. Ingevolge beschikking van de Minister van Waterstaat van 2 October 1810 en de Koninklijke besluiten van 10 Maart 1825 no 141

en 9 Juli 1829 no 121 is vergunning verleend tot het venen op kortere afstand van de kade en dijken dan het octrooi toeliet.

Bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1856 no 66 is het oude reglement gewijzigd en werd o.a. de voltooiing der ringkade op de vereiste hoogte binnen vijf jaar bevolen. Bij nader Koninklijk besluit van 26 Augustus 1858 no 41 is de tijdsbepaling voor de aanleg en voltooiing der ringkade voorwaardelijk buiten werking gesteld.

De Hollandsch-Ankeveensche polder is bijna geheel en van de Heintjesrak- en Broekerpolder is slechts een klein gedeelte verveend.

CHRONOLOGISCHE STAAT

Volg-nummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Opper-vlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
1	Kromwater	31 Juli 1546	1546	17	Medemblik West
2	Kerkmeer	24 Aug. 1546	1547	65	Medemblik West en Alkmaar West
3	Greb	31 Oct. 1547	1548	62	Alkmaar West
	Oude- of Weid-greb	—	omstr. 1550	30	Alkmaar West
	Nieuwe- of Rietgreb	—	omstr. 1550	30	Alkmaar West
4	Dergmeer	—	omstr. 1550	45	Medemblik West
5	Dielofsmeer	24 Mei 1557	omstr. 1557	26	Alkmaar West
6	Daalmeer	30 Aug. 1560	omstr. 1561	91	Alkmaar West
7	Mare	28 Mrt 1561	omstr. 1561	26	Alkmaar West
8	Oudie	28 Mrt 1561	omstr. 1561	5	Alkmaar West
9	Vroonermeer	28 Nov. 1561	1562	105	Alkmaar West
10	Bergermeer	—	1564	620	Alkmaar West
11	Egmondermeer	—	1564	590	Alkmaar West
12	Achtermeer	20 Nov. 1532	1566	35	Alkmaar West
13	Zwijnsmeertje	7 Dec. 1565	1567	16	Alkmaar West
14	Boekelermeer	1 Juli 1567	omstr. 1568	340	Alkmaar West

Volgnummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Opper-vlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
15	Kleimeren	25 Aug. 1567	omstr. 1568	70	Alkmaar West
16	Heilooërmeer (Groenewater of Rietmeer en Kooimeer)	3 Jan. 1566	1570	45	Alkmaar West
17	Slootgaard	—	1590	235	Medemblik West
18	Diepsmeer	18 Nov. 1593	1594-1595	182	Alkmaar West
19	Moorsmeer of Tjaarlingermeer	18 Nov. 1593	1594-1595	45	Medemblik West en Alkmaar West
20	Wogmeer	8 Nov. 1607	omstr. 1608	690	Alkmaar Oost
115	Horstermeer	19 Febr. 1612	omstr. 1612	610	Utrecht Oost
21	Beemster	21 Mei 1607 15 Febr. 1610	1612	7100	Alkmaar West en Oost
22	Purmer	10 Juni 1617	1622	2760	Alkmaar Oost en Amsterdam Oost
68	Baarsdorpermeer	8 Mrt 1624	1624	210	Alkmaar Oost
23	Wijde Wormer	25 Mrt 1624 18 Mrt 1625	1626	1620	Alkmaar West en Oost, Amsterdam West en Oost
104	Bijlmermeer	22 Dec. 1622	1627	550	Amsterdam Oost
69	Groote Waal	18 Jan. 1627	1627	57	Alkmaar Oost
51	Belmermeer	18 Dec. 1623	1628	140	Amsterdam Oost
52	Broekermeer	26 Mrt 1624	1628	320	Amsterdam Oost
53	Buikslotermeer	26 Mrt 1624	1628	330	Amsterdam Oost
105	Watergraafsmeer	14 Mei 1624	1629	560	Amsterdam Oost
24	Heerhugowaard	11 Mrt 1625	1630	3500	Medemblik West en Oost, Alkmaar West en Oost
60	Bennemeer	17 Aug. 1629	1630	120	Medemblik Oost
25	Schagerwaard of Witsmeer	10 Mei 1630	1630	470	Medemblik West
70	Zuiderbraak	21 Dec. 1630	omstr. 1631	10	Alkmaar Oost

Volg-nummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Opper-vlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
71	Bedijkte Waal	21 Dec. 1630	omstr. 1631	14	Alkmaar Oost
26	Schaalsmeer	4 April 1631	omstr. 1631	70	Alkmaar West
27	Etersheimerbraak	7 April 1631	omstr. 1631	48	Alkmaar Oost
72	Noorderbraak of Achterwaal	7 April 1631	omstr. 1631	6	Alkmaar Oost
61	Braakpolder onder Hoogwoud	17 April 1631	1631	± 60	Medemblik Oost
28	Schoutsbraakje	12 Dec. 1631	omstr. 1632	6	Alkmaar Oost
29	Volendammermeertje	16 Dec. 1631	omstr. 1632	24	Alkmaar Oost
30	Weel en Braken onder Obdam	19 Jan. 1632	omstr. 1632	87	Alkmaar Oost
31	Bleekmeer	20 Jan. 1632	omstr. 1632	75	Medemblik West
32	Schaapskuilmeer	20 Jan. 1632	omstr. 1632	75	Medemblik West
33	Tjaddinrijtje	20 Jan. 1632	omstr. 1632	25	Medemblik West
34	Warmenhuizer Kerk- of Debbemeertje	4 Aug. 1632	omstr. 1633	20	Medemblik West
73	Bedijkte Leek of Kleine Waal bij Wognum	22 Jan. 1633	omstr. 1633	9	Alkmaar Oost
54	Wilmkebreek	11 Juli 1633	omstr. 1633	25	Amsterdam Oost
62	Brake	3 Juni 1630	1634	110	Medemblik Oost
63	Poel en Wijmers	3 Juni 1630	1635	32	Medemblik Oost
35	Schermeer of Schermer	26 Sept. 1631	1635	4770	Alkmaar West en Oost
36	Braakpolder onder Winkel	17 Nov. 1634	1635	75	Medemblik Oost
37	Woudmeer	1 Mrt 1635	1635	220	Medemblik West
38	Berkmeer	14 Dec. 1626 21 Mrt 1633	1636	280	Alkmaar Oost
64	Lichtewater	3 Juni 1630	1636	22	Medemblik Oost

Volgnummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Opper-vlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
39	Engewormer	27 Nov. 1634	1637	165	Alkmaar West en Amsterdam West
89	Vlietpolder	15 Juli 1638	omstr. 1638	20	Amsterdam West
65	Kolk van Dussen	26 Jan. 1641	1641	100	Medemblik Oost
40	Oude Dijkje	4 Juli 1642	omstr. 1642	25	Medemblik West
41	Starnmeer	30 Mrt 1632	1643	575	Alkmaar West
42	Kamerhop	30 Mrt 1632	1643	55	Alkmaar West
43	Nederlands-polder	—	vóór 1644	± 19	Medemblik Oost
44	Noordeindermeer	26 Juli 1631	1644	210	Alkmaar West
92	Sloterdijkermeer	7 Dec. 1641	1644	115	Amsterdam West
45	Sapmeer	26 Juli 1631	1645	26	Alkmaar West
93	Stommeer	23 Juli 1622	omstr. 1650	170	Amsterdam West en Utrecht West
94	Hornmeer	4 Mei 1657	1674	190	Amsterdam West en Utrecht West
106	Bovenkerkerpolder	7 Sept. 1764	omstr. 1770	1345	Amsterdam West en Oost, Utrecht West en Oost
46	Graftermeer	K.B. 5 Maart 1842 no. 70 K.B. 21 Aug. 1845 no. 55	1846	110	Alkmaar West
90	Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft	K.B. 16 Juli 1845 no. 53	1847	310	Amsterdam West
107	Thamer binnenpolder	15 Febr. 1792	1851	190	Utrecht West
91	Buiksloterham	K.B. 11 Febr. 1851 no. 84	1851	224	Amsterdam Oost
95	Haarlemmermeer	K.B. 20 Mei 1839 no. 12	1852	18100	Hillegom, Amsterdam West, 's-Gravenhage West en Oost, Utrecht West

Volgnummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Oppervlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
66	Groote Hop bij Medemblik	—	omstr. 1854	5	Medemblik Oost
67	Weelpolder onder Hoogwoud	K.B. 4 Juni 1856 no. 57	1856	45	Medemblik Oost
47	Kerkerijtje	—	1857	19	Medemblik Oost
96	Schinkelpolder	K.B. 20 Sept. 1818 no. 55	1858	420	Amsterdam West
74	Oude Moer	—	omstr. 1860	10	Enkhuizen
55	Monnikenmeer	K.B. 29 Mei 1863 no. 64	1863	145	Amsterdam Oost
97	Lutkemeer en de Gronden van Raasdorp	K.B. 19 Mrt 1863 no. 61 K.B. 3 Mei 1867 no. 64	1865 1886	190 35	Amsterdam West Amsterdam West
56	Noordmeer	K.B. 6 Oct. 1863 no. 83	1865	129	Amsterdam Oost
48	Zandbraak onder Warder	K.B. 25 Aug. 1865 no. 60	1866	13	Alkmaar Oost
75	Zwarte Waal	K.B. 9 Febr. 1866 no. 79	1866	4	Alkmaar Oost
98	Oosteinderpoel	K.B. 23 Juni 1865 no. 58	1867	560	Amsterdam West en Utrecht West
108	Holendrecht- en Bullewijkerpolder	K.B. 22 Mrt 1860 no. 47	1869	435	Amsterdam Oost
76	Oude Gouws- polder bij Enkhuizen	—	1871 en 1873	± 12	Enkhuizen
57	Burkmeer	K.B. 24 Sept. 1863 no. 65	1872	50	Amsterdam Oost
77	Lutjebroekerweel	—	1872	13	Enkhuizen
78	Noord-Wijker- meerpolder	K.B. 5 Dec. 1861 no. 82	1873	30	Amsterdam West

Volgnummer	Naam van de droogmakerij	Datum octrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Oppervlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
79	Zuid-Wijkermeerpolder	K.B. 5 Dec. 1861 no. 82	1873	450	Amsterdam West
80	Noord-Spaarn-dammerpolder	idem	1873	130	Amsterdam West
81	Zuid-Spaarn-dammerpolder	idem	1873	390	Amsterdam West
82	Houtrakpolder	idem	1873	1240	Amsterdam West
83	Zaandammerpolder	idem	1874	275	Amsterdam West
99	Ookmeer	K.B. 20 Sept. 1873 no. 15	1874	18	Amsterdam West
84	Westzanerpolder	K.B. 5 Dec. 1861 no. 82	1875	200	Amsterdam West
85	Groote IJpolder	idem	1875	1870	Amsterdam West
58	Blijkmeer	K.B. 24 Aug. 1873 no. 35	1875	50	Amsterdam Oost
86	Amsterdammerpolder	K.B. 5 Dec. 1861 no. 82	1877	400	Amsterdam West en Oost
87	Noorder IJpolder	idem	1877	465	Amsterdam West en Oost
88	Nauernasche polder	idem	1879	137	Amsterdam West
109	Noorder Legmeerpolder	K.B. 21 April 1873 no. 3	1879	1400	Amsterdam West en Utrecht West
59	Durgerdammer Die	K.B. 24 Jan. 1879 no. 15	1879	35	Amsterdam Oost
49	Zwaansmeertje	K.B. 18 Febr. 1879 no. 5	1879	6	Alkmaar West
50	Heintjesbraak in de Zeevang	K.B. 12 Juli 1881 no. 13	1882	7	Alkmaar Oost
110	Zuider Legmeerpolder	K.B. 27 Jan. 1878 no. 6	1883	910	Utrecht West

Volgnummer	Naam van de droogmakerij	Datum oecrooi van droogmaking	Jaar van droogmaking	Oppervlakte in ha	Blad der waterstaatskaart
111	Middelpolder onder Nieuwer-Amstel	K.B. 20 Febr. 1843 no. 4 K.B. 28 Jan. 1869 no. 2	1894	680	Amsterdam West en Oost
100	Middelveldsche Akerpolder	K.B. 6 Dec. 1875 no. 18	1896	215	Amsterdam West
101	Rietwijkeroorderpolder	K.B. 9 April 1879 no. 10	1906	± 340	Amsterdam West
112	Polder de Nieuwe Bullewijk en de Zuidveenderij	K.B. 15 Oct. 1875 no. 22 Besl. Ged. Staten 27 Juli 1898 no. 51	1908 1914	273 34	Amsterdam Oost Amsterdam Oost
102	Osdorperbovenpolder	Besl. Ged. Staten 23 Dec. 1896 no. 48	1920	141	Amsterdam West
113	Buitendijksche Buitenveldersche polder	Besl. Ged. Staten 31 Aug. 1904 no. 1	1925	160	Amsterdam West
103	Osdorperbinnenpolder (Veenderij de Eendracht)	Besl. Ged. Staten 6 Mrt 1918 no. 33	1937 en 1941	242	Amsterdam West
114	Veenderij de Toekomst	Besl. Ged. Staten 21 Febr. 1912 no. 21	1940	100	Amsterdam Oost

HOOFDSTUK III

BEDIJINGEN

I. Het Noorderkwartier

(vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)

Omstreeks 1300 vormden de Schoorlsche Zeedijk en de Westfriesche Omringdijk de uiterste zeewering van het Noorderkwartier (zie kaart no II). Al het land, dat nu ten noorden van voornoemde zeewering ligt, was toen water, behoudens enkele eilanden, die zich uitstrekten langs de tegenwoordige duinstrook tussen Petten en Huisduinen.

Vóór de afdamming van de Rekere, die een schakel vormde in de verbinding van het Schermeer met de Zijpe, was Westfriesland geheel door buitenwater omringd — het Schermeer en de Beemster stonden in open verbinding met de Zuiderzee — en was dan ook omsloten door één doorlopende ringdijk, de Westfriesche Omringdijk. Deze dijk lag in het begin der veertiende eeuw, wat sommige gedeelten betreft, op een andere plaats dan de tegenwoordige. Een nauwkeurige omschrijving van deze dijk, waarin de lengten der onderdelen van punt tot punt zijn opgegeven, komt voor in een Uitspraak van de Bisschop van Zuden en anderen van 's Graven Raden. Dit stuk is van April 1319.

Een dezer afwijkingen betreft de Schagerdam, „die men hiet Vriesendijk”. Hier liep de dijk om de tegenwoordige polder Burghorn heen, die in 1461 is ingedijkt.

Kort vóór 18 Januari 1334 werd een grote inlaagdijk gelegd van Medemblik tot Barsingerhorn, waarvan het laatste gedeelte, zijnde de achterdijk van de Heerenkoog, waarschijnlijk is opgehoogd. Alle ambachten van Westfriesland hebben hieraan meegewerkt. Deze dijk vormt een gedeelte van de tegenwoordige Westfriesche Omringdijk. Door deze inlaag — zie streeplijn op kaart no II — werd een groot gebied, o.a. de Heerenkoog, aan de zee prijs gegeven.

Een derde afwijking is slechts van administratieve aard. Zij wordt hier echter vermeld, omdat het een aandijking betreft. In vorengenoemde Uitspraak van 1319 staat, dat die van Heer Huigenkoog „zich zelve zullen dijken”, hetgeen wil zeggen, dat zij zelf de buitendijk van die koog moeten onderhouden. In 1326 werd echter bepaald, dat die van Heer Huigenkoog met het gehele Houtwouder Ambacht zouden dijken, terwijl de achterdijk van die polder, waaraan Wervershoof ligt, niet meer onderhouden behoefde te worden. Hieruit blijkt dus, dat de buitendijk van die koog eerst in 1326 als een gelijkwaardig onderdeel van de Westfriesche Omringdijk is beschouwd.

In de loop der eeuwen zijn in dit gewest vele gronden bedijkt of omkaad. Zo zijn de Neskaag, de Neerkaag, de Westerkaag en de Oosterkaag, alle in de Schagerkogge gelegen, buitenland geweest, die vóór de veertiende eeuw zijn ingedijkt. De Floriskoog was reeds in de middeleeuwen omkaad. De bekading van de Beetskoog geschiedde in 1304. De Lutkedrechterkoog en de Mijzerkoog zijn eveneens ingedijkte gronden. Van de bedijkingen in het Noorderkwartier zijn echter slechts die hieronder beschreven, welke in het hoofdstuk „Waterschappen” onder het hoofd „De aangedijkte landen” staan vermeld. Voor de polder Burghorn is een uitzondering gemaakt, evenals voor de Rijksproefpolder te Andijk. Tot deze beperking is overgegaan, aangezien van de overige bedijkingen te weinig nauwkeurige gegevens bekend zijn.

Door de verschillende indijkingen is dit gewest belangrijk gegroeid. Een gebied van 40 135 ha is er aan toegevoegd. De grootste aanwinst is de Wieringermeer. Nog staat het groeiproces niet stil, want bij de verdere droogmaking van het IJsselmeer zal de provincie nog met een groot gebied worden verrijkt.

Hieronder zijn de bedijkingen in chronologische volgorde beschreven. Het volgnummer verwijst naar hetzelfde nummer op kaart no IV.

In de chronologische staat aan het einde van dit hoofdstuk zijn zowel de bedijkingen in het Noorderkwartier als die op het eiland Texel opgenomen. Bovendien komen alle bedijkingen ook nog voor in de alphabetische naamlijst op blz. 375 e.v.

116. *Polder Callantsoog* (745 ha)

't Oghe was een der eilanden, die vroeger de scheiding vormden tussen de Noordzee en de Zuiderzee (zie kaart no II). Op Zondag na Pasen (10 April) van het jaar 1328 gaven Hendrik van Brederode en Isabelle van Fontenes, zijn gemalin, aan hun lieden van Callantsoog een privilege, waarbij zij hun toestonden om hun beesten te laten grazen op de dijk, die de lieden van slik en wier maakten. Hieruit blijkt dus, dat een gedeelte van 't Oghe reeds in de eerste helft van de veertiende eeuw bedijkt was. Het bedijkte terrein strekte zich echter niet verder uit dan van de voet der duinen tot aan de grens, die de tegenwoordige Boskerpolder en Zandpolder van de Jewelpolder scheidt.

Op 27 Mei 1536 verleende Reinoud, Heer van Brederode, aan zijn lieden van Callantsoog vergunning om de Jewel te bedijken. Dit gedeelte van het eiland werd door de steeds hoger lopende vloeden herhaaldelijk overstroomd, zodat de bewoners hun dorp Callinghe op 't Oghe bedreigd zagen.

Na de bedijking van de Zijpe (zie no 118) is door de aanleg van de Schinkeldijken de Uitlandsche polder ontstaan.

Door de Allerheiligenvloed van 1570 werd het gehele dorp weggevaagd, alsmede de beide achtkante windwatermolens, die reeds in 1514 in de polder stonden. Slechts de kerk, alhoewel zwaar beschadigd, was blijven staan. De polder lag toen gemeen zowel met de Noordzee als met de Zuiderzee.

De polder is „rijdende” gebleven totdat einde Juni 1610 de aanbesteding plaats had van de Oogmergatsdijk, ter afsluiting van een in 1570 ontstane opening, het Oogmergat, in de duinen tussen Callantsoog en Dubbelduin, en nadat, krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 13 Maart 1612, de in 1570 vernielde Noord-Schinkeldijk was hersteld.

117. *Polder Burghorn* (315 ha)

Op 2 Maart 1456 heeft Philips van Bourgondië aan zijn

bastaardbroeder Willem, Heer van Schagen, uitgegeven om te bedijken „een ham of hoek slik, strekkende langs de heerlijkheid van Schagen en den ban van 't Nieuwe land, als van Sint-Maartenskerk in 't voorzegde Nieuwe land afgaande regt uit tot Burghorn". Deze gronden waren ontstaan door aanslibbing tegen de Schagerdam, die deel uitmaakte van de Oude Westfriesche Zeedijk. In 1461 was de nieuwe dijk voltooid en is de oude slaper geworden.

Omstreeks 1466 hebben de bedijkers van polder Burghorn een windwatermolen gebouwd, welke waarschijnlijk de eerste watermolen in de Schagerkogge is geweest.

118. *Zijpe en Hazepolder (6250 ha)*

Reeds vóór dat de St. Elizabethsvloed van 1421 de duinen bij Petten verbrak, baarde de zeeboezem de Zijpe reeds voortdurende zorg. De stormvloeden uit de Noordzee golfdend over de vlakke stranden tussen Petten en Callants-oog, zwiepten het water van de Zijpe hoog op en beukten tegen de dijken van Geestmerambacht en de Schagerkogge. Vandaar dat in 1388 Graaf Albrecht zijn onderzaten van geheel Holland en Westfriesland opgeroepen heeft om hulp te verlenen bij het bedijken van de Zijpe. Er werd een dijk gelegd van de duinen te Petten tot die op 't Oghe over het vlakke strand en door de geulen daartussen (zie kaart no II), maar een dijk van 't Oghe door de zeeboezem de Zijpe naar de zeedijk van de Schagerkogge kwam niet tot stand. Aangezien de nieuw gelegde dijk niet onderhouden werd, raakte hij spoedig in verval. In 1403 riep de Graaf nogmaals dezelfde hulp in, doch deze bleef ditmaal achterwege. Ook Philips van Bourgondië heeft in 1438 en in 1443 pogingen aangewend om tot bedijking van de Zijpe te geraken, doch tevergeefs. In 1487 verklaarde de Graaf van Egmond zich bereid om dit werk te ondernemen, maar tot bedijking kwam het niet.

Op 31 Maart 1552 verleende Keizer Karel V aan Jan van Schorel, priester en kanunnik van de kerk van Maria te Utrecht, octrooi tot bedijking van de Zijpe. Deze bekende

priester had in 1550 van de Keizer octrooi gekregen op de uitvinding van een nieuwe manier van dijkmaken. Hij en zijn medewerkers waren echter niet bij machte om de dijk in zeeverende staat te brengen. In November 1555 werd de dijk aanmerkelijk beschadigd en brak op verschillende plaatsen door. Koning Philips nam daarop in 1556 het werk gedeeltelijk voor zijn rekening. Op 23 Mei 1561 werd een amptiatie octrooi verleend, waarin nieuwe vrijdommen en voorrechten waren opgenomen, daar het werk nog in een treurige staat verkeerde. Daarna echter is de Zijpe toch bebouwd en in cultuur gebracht.

In 1570 stroomde de ingedijkte polder door de Allerheiligenvloed weder vol. Nadat krachtens een nieuw octrooi van 22 Maart 1571 de dijk hersteld was, werd in 1572 bij het naderen der Spanjaarden op last van de Gouverneur van het Noorderkwartier Diederik Sonoy de dijk van de Zijpe doorgestoken. Nu duurde het tot 1596 vóóraler tot herdijking van de Zijpe kon worden overgegaan. Krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 20 September 1596 werd het werk hervat en kwam in 1597 gereed. De polder is sindsdien droog gebleven.

Na de herdijking van de Zijpe is in 1598 ook de Hazedwarsdijk weder gelegd en werd daardoor de Hazepolder met enige buitenlanden opnieuw bedijkt.

119. *Polder Wieringerwaard* (1800 ha)

Vóór de bedijking bestond de Wieringerwaard uit schorgronden buiten de Westfriesche Zeedijk en de Zijpsche Slikkerdijk gelegen. Op 10 Juni 1597 verzocht Adriaan Maertensz. Coetenburgh te Alkmaar octrooi om deze gronden te mogen bedijken, hetgeen hem op 6 September van dat jaar door de Staten van Holland en Westfriesland werd toegestaan. De Staten verleenden in het octrooi tal van voordelen, mits de bedijking binnen zes jaar zou zijn voltooid en een vaste winterdijk op de voorgeschreven hoogte en breedte gelegd zou zijn. Bij gebrek aan arbeiders echter waren de bedijkers in 1603 genoodzaakt om een

tweede termijn van zes jaar aan te vragen, waartoe de Staten bereid waren. Het duurde nog tot 1608 alvorens het werk met man en macht werd aangepakt, doch het jaar daarop kwam de bedijking gereed. De dijk had echter niet die afmetingen gekregen, zoals in het gemaakte bestek voorgeschreven, daar het nodige materiaal niet voorhanden was. Tijdens de zware storm van 20 Januari 1610 vielen er dan ook verschillende gaten in de dijk. De weersomstandigheden verhinderden de ondernemers de aangerichte schade nog in hetzelfde jaar te herstellen en tevens een behoorlijke winterdijk te leggen. Nauwelijks was in 1611 het werk gereed, of nieuwe tegenspoeden daagden op. Verschillende dijkvakken waren door verzakking met de grond gelijk gemaakt, hetgeen zich op sommige plaatsen tot driemaal toe herhaalde, zodat een verdere verlenging van het octrooi noodzakelijk bleek. Op 23 Maart 1612 stonden de Staten de gevraagde verlenging voor nog vijf jaar toe en in dit tijdsbestek zijn de ondernemers er inderdaad in geslaagd de Wieringerwaard definitief van het buitenwater af te sluiten. Holland was hiermede een vruchtbaar stuk land rijker geworden, daar de ingedijkte kleigronden van zeer goede hoedanigheid bleken te zijn.

120. *Polder Waard-Nieuwland op Wieringen* (465 ha)

In de zeventiende eeuw zijn aan de zuidoostzijde van Wieringen buitengronden ingedijkt, die het „Nieuwland” vormden. In 1683 echter brak de dijk door en het overstromde land is toen drijvende gebleven tot 1846.

Bij Koninklijk besluit van 28 December 1845 no 41 is concessie verleend om de indertijd verloren gegane gronden wederom te bedijken. Het grootste gedeelte is het jaar daarop ingedijkt als polder Waard-Nieuwland. In de week van 15 tot 21 Juni 1846 had de sluiting van de zeedijk plaats. De Horn-, de Stroeër- en de Hippolytushoeverdijk werden hierdoor slaper.

Het eerste reglement van bestuur voor de polder Waard-Nieuwland is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van

5 November 1847 no 59. Op 3 Mei 1852 werd de polder openbaar verkocht en is het bestuur ontbonden. In 1864 is de polder wederom verkocht en in handen van verschillende eigenaren gekomen. Hij is toen bij besluit der Provinciale Staten van 10 November 1865 opnieuw gereguleerd.

121. *Het Vlak van Petten* (50 ha)

Het Vlak van Petten heette voorheen ook wel Krabbe-water of 's Heeren Uiterdijk of -Uiterland. Nadat de Noordzee de noordoostelijke dijk, die met grote kosten was aangelegd, nagenoeg geheel had weggeslagen, hebben de Staten van Holland en Westfriesland op 16 April 1699 octrooi tot herdijking verleend. Gerard van Egmond van den Nyenborgh, Heer van Petten, heeft, krachtens voornoemd octrooi, de Spreuwendijk laten aanleggen en zodoende de polder opnieuw bedijkt.

122. *Polder het Koegras* (3960 ha)

Op 20 Januari 1610 bracht een zware storm veel ellende over het Noorderkwartier. De Waterlandsche Zeedijk brak door en ook de pas bedijkte Wieringerwaard liep onder. Deze ramp was de rechtstreekse aanleiding dat de Staten van Holland en Westfriesland in 1610 een dijk lieten leggen van het vroegere eiland Callantsoog tot het eiland Huisduinen. Hierdoor werd voorkomen, dat het water uit de Noordzee bij hoge vloed nog langer over het tussen Callantsoog en Huisduinen gelegen Koegras heen stortte en zo met volle kracht tegen de Westfriesche Zeedijk beukte. De in 1610 gemaakte dijk, bekend als de dijk van Oldenbarneveldt, stoof aan de westzijde aan, zodat hij weldra de Zanddijk werd genoemd. In de loop der eeuwen vormde zich hier een brede duinenrij. Op vele plaatsen is de dijk ondergestoven en daar zelfs als dijk niet meer kenbaar.

Aan de oostzijde van de dijk lagen uitgestrekte slikken en gorzen, waarop schapen en rundvee weidden. Er zijn

indertijd verschillende ontwerpen gemaakt om deze gronden te bedijken, doch de grote kosten verhinderden de uitvoering van die plannen. Zo hebben de Staten van Holland en Westfriesland op 6 April 1629 aan verschillende steden vergunning verleend alle waardgronden te bedijken, gelegen tussen een lijn van het Nieuwediep en Huisduinen af, over Wieringen, tot de noordoosthoek van de Wieringerwaard en van dat punt langs de zeedijk van de Wieringerwaard, de Zijperzeedijk, de Noord-Schinkeldijk en de Zanddijk van het Koegras. In die bedijking zou dus, behalve het Koegras, ook de tegenwoordige Anna-Paulownapolder begrepen zijn. Aangezien van deze vergunning geen gebruik gemaakt is, hebben de Staten op 15 December 1663 opnieuw octrooi verleend tot bedijking van voornoemd gebied. Om deze onderneming aan te moedigen, loofden de Staten niet alleen een zestigjarige vrijdom van belastingen uit, doch stelden tevens een geldelijke bijdrage van f 200.000.— in het vooruitzicht. De slechte uitkomsten verkregen met de Zijpe en elders waren echter oorzaak, dat niemand zich aan deze grootse onderneming durfde wagen. Het zou nog twee en een halve eeuw duren, alvorens het Noorderkwartier verder noordwaarts zou worden uitgebreid, al is in 1666 en in 1759 de bedijking van het Koegras nog aan de orde geweest, zó zelfs, dat op bevel der Staten kaarten, bestekken en berekeningen van kosten zijn gemaakt.

Met de aanleg van het Groot Noordhollandsch Kanaal is tevens de bedijking van het Koegras tot stand gekomen door het opwerken van de Koegraszeedijk langs de oostelijke oever van het kanaal. In 1818 waren de werkzaamheden zover gevorderd, dat de bedijking van het Koegras was voltooid.

In 1849 is de polder het Koegras, ook wel het Buitenveld genaamd, in zijn geheel verkocht aan Mr Pieter Loopuyt te Schiedam, die daarvan tot 1873 eigenaar is geweest. De verdeling der landerijen tussen de erven is de aanleiding geweest, dat bij besluit der Provinciale Staten van 4 Juli

1873 een bijzonder reglement van bestuur voor de polder het Koegras is vastgesteld.

De Heerlijkheidslanden onder Callantsoog, tussen de Scheidingsvliet en de Helmdijk en Schinkeldijk gelegen, bleven ongereguleerd. Toch ontstond naderhand ook voor deze landen behoefte aan reglementering. Verschillende eigenaren hielden het van de duinen afkomende water op of voerden het af, al naar gelang zij het voor hun landerijen nodig achtten, zonder echter rekening te houden met de belangen der verderop wonende eigenaren. Om nu aan deze ongewenste toestand een einde te maken, zijn de Landen van Callantsoog bij besluit der Provinciale Staten van 21 December 1909 gereguleerd onder de naam van polder 't *Hoekje*.

123. *Anna-Paulownapolder* (5030 ha)

In December 1843 leverde J. D. Zocher c.s. plannen in tot bedijking van zand- en schorgronden gelegen tussen de polder het Koegras, de Zijpe en Hazepolder en polder Wieringerwaard. Bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1844 no 134 werd de gevraagde concessie verleend. Deze gronden, door een breed zwin, het Oude Veer, in twee delen gescheiden, zijn ook in twee gedeelten ingedijkt: de Westpolder en de Oostpolder. De scheiding tussen deze polders vormen echter het zuidelijke deel van het Oude Veer en de Van Ewijcksvaart, terwijl het noordelijke deel van het Oude Veer binnen de Oostpolder is getrokken. Aan de bedijking van de Anna-Paulownapolder is met voortvarendheid door tal van arbeiders gewerkt. In ruim veertien weken kwam die van de Westpolder tot stand. Op 18 Juli 1845 werd het laatste gat in de dijk gedicht. De bedijking van de Oostpolder was in 1847 voltooid. Een groot deel van de Koegraszeedijk, het laatste gedeelte van de Zijperzeedijk, de Noordwesterdijk en nagenoeg de gehele Noorderdijk van de polder Wieringerwaard zijn toen slaper geworden.

Bij Koninklijk besluit van 7 Maart 1850 no 6 is het door de Staten vastgestelde reglement van bestuur goedgekeurd.

Bij besluit der Provinciale Staten van 9 Juli 1869 is een nieuw bijzonder reglement van bestuur voor de Anna-Paulownapolder vastgesteld, waarin o.a. is opgenomen: „De binnengedijkte landen gelegen in het westelijk deel van de polder aan de Koegraszeedijk, groot 86 bunders, 4 roeden, 43 ellen, vroeger in eigendom behoord hebbende aan de Staat en in openbare veiling verkocht ten overstaan van de ontvanger der registratie en domeinen te Schagen, de 13de November 1865, worden niet in de omslag begrepen”. Deze landen zijn vrij van lasten, omdat zij behoorden tot een schor, die reeds omkaad was en in cultuur gebracht, toen de zeedijk, de Balgdijk, daar doorheen werd gelegd.

Bij de watersnood van 1916 is de Oostpolder geheel en de Westpolder gedeeltelijk geïnundeerd (zie blz. 258). In hetzelfde jaar is het gat in de Amsteddijk gedicht en de polder weer drooggemalen.

124. *Polder Waard en Groet* (1530 ha)

Het plan om de Waard- en Groetgronden te bedijken is ontworpen door P. Koomen te Winkel, die daartoe met C. J. L. Portman te Alkmaar bij Koninklijk besluit van 5 Juli 1843 no 42 concessie heeft gekregen. De minister van Binnenlandse Zaken stelde op 2 Augustus 1843 de voorwaarden vast. Op 30 November van dat jaar werd opgericht de Maatschappij tot inpoldering en bebouwing van de Waard- en Groetgronden. Deze maatschappij heeft de bedijking tot stand gebracht. Het werk, in April 1844 begonnen, was in October 1847 geheel voltooid.

Door deze bedijking werd de Oosterdijk van de polder Wieringerwaard bijna geheel slaper, terwijl tevens wederom een gedeelte van de Westfriesche Zeedijk slaper werd.

De polder Waard en Groet bestaat eigenlijk uit twee polders, de Waard en de Groet, die door het Kolhornerdiep van elkaar gescheiden zijn. Evenals zij echter gezamenlijk zijn ingedijkt, zijn ze ook gezamenlijk gereglementeerd. Het eerste reglement is door de reeds genoemde maat-

schappij ontworpen en werd bij Koninklijk besluit van 13 Mei 1847 no 64 goedgekeurd.

125. *Rijksproefpolder te Andijk* (40 ha)

In de Memorie van Toelichting bij de ontwerpbegroting voor het Zuiderzeefonds voor het dienstjaar 1926 staat o.a.: „Een werk eindelijk, dat zo mogelijk ook in 1926 moet worden uitgevoerd, is het maken van een proefpolder van ongeveer 40 ha bij Andijk, waartoe langs de kust aldaar een nieuwe zeedijk ter lengte van ongeveer 1800 m moet worden aangelegd en het gedeelte van de zeebodem, ingesloten door die dijk en de bestaande zeedijk, moet worden drooggelegd en verkaveld, ten einde in dit terrein, dat wat aard en diepteligging betreft een grote overeenkomst vertoont met de bodem van de droog te maken Wieringermeer, onder deskundig toezicht proeven te kunnen nemen ten aanzien van de beste wijze van ontwatering en ontzilting van de drooggelegde bodem en met voor de eerste bebouwing te kiezen gewassen”.

In Augustus 1926 is een begin gemaakt met het aanleggen van de dijk van de proefpolder met bijkomende werken. De bedijking kon niet eerder dan 15 Juli 1927 worden gesloten, daar een opening behouden moest worden voor de doorvaart der bij de uitvoering van het werk gebezigde vaartuigen. Eind 1927 werd de dijk voor de eerste maal voltooid opgeleverd. De droogmaling van de polder geschiedde met behulp van een tijdelijke elektrische bemalingsinstallatie. Begin 1928 werd de definitieve bemalingsinrichting, bestaande uit een horizontale centrifugaalpompe, gedreven door een electromotor, in gebruik gesteld. Om de bedrijfszekerheid van de bemaling te verhogen, is aan deze installatie naderhand nog een reservepompe toegevoegd, welke zodanig werd opgesteld, dat zij door een landbouwtractor kan worden aangedreven.

De dijk van de proefpolder is bij besluit van de Secretaris-Generaal van het Ministerie van Waterstaat van

29 Februari 1944 in beheer en onderhoud overgedragen aan het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier.

126. *De Wieringermeer* (19 950 ha)

Aangezien het ontstaan van de Wieringermeer onafscheidelijk verbonden is aan de indijking en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee, volgen hier enige bijzonderheden, die met laatstgenoemde werken in verband staan.

Reeds in de zeventiende eeuw is er sprake van geweest om de Zuiderzee af te sluiten en droog te maken. Deze plannen zullen toen wel als onuitvoerbaar zijn beschouwd. In 1849 verscheen te Zwolle een boek van Ingenieur van Diggelen getiteld „De Zuiderzee; de Friesche Wadden en de Lauwerzee, hare bedijking en droogmaking beschouwd”, waarin de mogelijkheid en belangrijkheid worden aangetoond om de Zuiderzee te bedijken. Dit plan werd in de loop der jaren door tal van andere projecten — o.a. het plan Leemans — gevolgd, doch zij hadden de belangstelling der Regering niet. Omstreeks 1880 stelde Prof. van Bemmelen een onderzoek in naar de bodemgesteldheid van de Zuiderzee. De bodem bleek over grote oppervlakten uit goede kleigrond te bestaan. In 1886 werd de Zuiderzeevereniging opgericht, die het initiatief nam om een volledig en grondig onderzoek te doen instellen naar de wenselijkheid en uitvoerbaarheid van de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee. Dit onderzoek werd opgedragen aan Ir C. Lely, die in acht nota's aantoonde, dat een dergelijk werk tot stand kon worden gebracht. Naar aanleiding van dit rapport, dat in 1892 gereed kwam, stelde de Regering een Staatscommissie in, die in 1894 de door Ir C. Lely ontworpen plannen, zij het enigszins gewijzigd, aanbeval. Nadat reeds enige malen bij de Volksvertegenwoordiging ingediende wetsontwerpen tot uitvoering der plannen waren ingetrokken, kondigde de Troonrede in 1913 de indiening van een nieuw wetsontwerp aan, doch de het jaar daarop uitgebroken wereldoorlog

dwarsboomde de plannen der Regering. De oorlogsomstandigheden hebben evenwel toch invloed op het bespoedigen van de uitvoering der plannen uitgeoefend. De voedselvoorziening geraakte dermate in de knel, dat landaanwinning als zeer urgent werd beschouwd. Ook de watersnood van 1916, die zoveel schade in Noordholland heeft aangericht, was een belangrijke prikkel om tot spoed aan te zetten. In September 1916 bereikte een nieuw wetsontwerp de Staten-Generaal en de toenmalige Minister van Waterstaat, Ir C. Lely, de ontwerper der plannen, zag zijn werk eindelijk bekroond, toen bij de wet van 14 Juni 1918 (Stbl. no 354) de uitvoering der Zuiderzeewerken bekrachtigd werd.

Het eerste belangrijke werk was het maken van een afsluitdijk door het Amsteldiep van de Noordhollandse kust naar het eiland Wieringen, een lengte van 2.4 km. Op 29 Juni 1920 te 12.05 uur werd de eerste bak grond voor de afsluiting van de Zuiderzee gestort en wel in het profiel van de beteugelingsdam door de Kleine Geul van het Amsteldiep. De beteugelingsdammen van het Amsteldiep kwamen in de maand October van dat jaar gereed. Met de bouw van de afsluitdijk, de Amsteldiepdijk, werd in het begin van Februari 1924 aangevangen en reeds op 31 Juli van dat jaar was de afsluiting van het Amsteldiep een feit. Het werk werd 28 December 1925 definitief opgeleverd.

Het aanvankelijke plan was om eerst de gehele afsluiting van de Zuiderzee tot stand te brengen en daarna met de inpoldering te beginnen. De behoefte aan cultuurgrond noopte echter tot wijziging van dit plan, hetgeen bij de wet van 25 Mei 1926 (Stbl. no 150) haar beslag kreeg. De uitvoering der werken voor het maken van de afsluitdijk en voor de droogmaking van de noordwestelijke polder (de Wieringermeer) zou krachtig ter hand genomen worden. De afsluiting der Zuiderzee was op zichzelf reeds een zó belangrijk werk, dat het uitgesloten was tegelijkertijd zeer omvangrijke inpolderingswerken uit te voeren. Op technische gronden kon dus alleen de droogmaking van de

kleinste der vier geprojecteerde polders in overweging komen. Deze polder, de Wieringermeer, was bovendien reeds zodanig beschermd, dat de droogmaking met een betrekkelijk korte dijk tot stand gebracht kon worden.

Met de bedijking van de Wieringermeer werd in 1927 een aanvang gemaakt. Het laatste gat in de dijk Wieringen-Medemblik werd gedicht op 29 Juli 1929 door het boven water brengen van de keileemdam. Op 10 Februari 1930 werden de beide gemalen van de Wieringermeer plechtig in bedrijf gesteld ter drooglegging van de eerste polder in de Zuiderzee. De Minister van Waterstaat gaf bij die gelegenheid aan het elektrische gemaal bij Medemblik de naam „Lely” en aan het dieselgemaal bij Den Oever de naam „Leemans”, ter herinnering aan de uitnemende verdiensten van Dr Ir C. Lely en de belangrijke arbeid van Ir W. F. Leemans voor de afsluiting en droogmaking der Zuiderzee. Op 21 Augustus 1930 was het peil van 5 m —N.A.P. in de drie diepst gelegen polderafdelingen bereikt en lag het maaiveld van de gehele polder droog, zodat hierbij de periode van het droogmalen als afgesloten mocht worden beschouwd. Het droogmalen had slechts ruim een half jaar geduurd in welke periode de beide gemalen vrijwel onafgebroken in werking waren en 600 000 000 m³ water hebben uitgeslagen.

Op 21 October 1930 kon de eerste rogge reeds gezaaid worden op enige verkavelde en begreppelde terreinen ten zuiden van De Haukes. Dit was het begin van de geleidelijk aan toenemende bloei van deze nieuwe polder. Op 31 December 1930 bedroeg de verkavelde oppervlakte bereids 3500 à 4000 ha. Op 1 November 1934 had de eerste uitgifte van 45 boerderijen in de Wieringermeer plaats. In 1934 kwam het wegennet, zij het dan ook in een voorlopige uitvoering, in hoofdzaak gereed. In 1941 werd het heemraadschap de Wieringermeer opgericht. Het reglement van bestuur trad 1 Januari 1942 in werking.

Op 17 April 1945, dus vlak voor de bevrijding, heeft

de Duitse bezetting de Wieringermeer onder water gezet. Een groot gat werd in de dijk geslagen. In twee dagen werd verwoest waaraan door duizenden zovele jaren was gewerkt. Onmiddellijk na de bevrijding werden de nodige maatregelen getroffen om de dijk zo spoedig mogelijk te herstellen. Begin Augustus kon met het droogmalen begonnen worden en reeds op 11 December 1945 was de polder opnieuw droog, dank zij het inschakelen van hulp-gemalen. De schade was aanzienlijk. Van de 517 boerderijen zijn er 437 totaal verwoest; de 80 overige waren nog te herstellen. Met de arbeiderswoningen was het nog treuriger gesteld; van de 440 werden er 403 onherstelbaar verwoest. Een gelukkige omstandigheid is het geweest, dat de inundatie uit het IJsselmeer, dus met zoetwater, heeft plaats gehad, zodat de grond als zodanig geen schade geleden heeft.

Ten slotte zij hier nog vermeld, dat in Januari 1927 een aanvang werd gemaakt met het eerste werk voor de afsluiting van de Zuiderzee tussen Wieringen en Friesland en dat de dichting van het laatste sluitgat in de afsluitdijk van de Zuiderzee plaats had op Zaterdag 28 Mei 1932 te 13.02 uur.

II. Het eiland Texel

De naam van het eiland Texel komt in de oude archiefstukken voor het eerst voor op een lijst van goederen en voorrechten der St. Maartenskerk te Utrecht, in het jaar 900 opgesteld. In dat stuk wordt het eiland met de naam Texle aangeduid.

Texel, Vlieland en de achtergelegen waardgronden maakten vroeger waarschijnlijk één geheel uit. Zeker is, dat Texel reeds in de achtste eeuw door het Marsdiep van Huisduinen was gescheiden.

Het eiland heeft in de loop der eeuwen grote veranderingen ondergaan. Er zijn grote gebieden bij gekomen, doch er is ook land verloren gegaan. Drooggemaakte meren en plassen zijn er

op het eiland niet. De uitbreiding heeft uitsluitend plaats gehad door aanstuiving aan de west- en zuidzijde en door indijking van schorgronden aan de oost- en noordzijde.

De oude kern van het eiland bestaat uit een duinstrook en uit het gebied, dat door het waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders wordt ingenomen, met uitzondering van het poldertje de Grie en de polder het Noorden. Doch ook in dit gebied zijn nog gronden door indijking aangewonnen, de zogenaamde kogen of buitenlanden, zoals de Koog, Everste-Koog en het Gerritsland. Zij zijn weliswaar niet meer als afzonderlijke bedijkingen gescheiden, doch het Oude Dijkje, de Pijpendijk en het Gerritslander Dijkje zijn daar nog als wegen of oude dijkstallen over. Aangezien geen juiste gegevens o.a. over het tijdstip van deze indijkingen bekend zijn, komt een afzonderlijke beschrijving ervan hieronder niet voor.

Het overige gedeelte van het eiland is door indijking aan de zee ontruikt. De bedijkers bleven echter niet altijd in het ongestoord bezit van het aangewonnen land.

De polder Waal en Burg overstroomde in 1533 en is tot omstreeks 1612 geïnundeerd gebleven.

Op 15 Januari 1591 stelde de Rekenkamer een zekere Moeynis aan tot dijkgraaf van de door hem opnieuw te bedijken Buitenkuil. — De nu nog bestaande polder de Kuil werd vroeger ook wel Binnenkuil genoemd, in tegenstelling met de meer zuidwaarts gelegen Buitenkuil. — De Buitenkuil was dus reeds een keer bedijkt geweest. Moeynis schijnt toen inderdaad de polder herdijkt te hebben. In 1706 en 1710 wordt nog van de Buitenkuil gewag gemaakt. Naderhand is de polder verloren gegaan, toen de duinen ten zuiden van de Kuil en het Hoorder Nieuwland waren weggeslagen.

Ook de polder Hoorn en Burg moest in 1796, na tot driemaal toe herdijkt te zijn geweest, aan de zee worden prijs gegeven en het duurde tot 1847 vooraleer opnieuw tot herdijking werd overgegaan (zie no 133 Prins-Hendrikpolder).

De polder de Volharding is de laatste bedijking, die verloren is gegaan. In 1846 had P. Langeveld Kz. van de Vereniging tot bedijking van Eijerland enige schorgronden gekocht. Van dit

buitenland, ruim 66 ha groot, zijn door hem slechts 16 ha ten noorden van De Cocksdorp ingedijkt. Sinds 1926 worden de gronden van dit poldertje niet meer tegen de zee verdedigd. Het is nagenoeg geheel verdwenen.

Texel is door de verschillende indijkingen 5700 ha groter geworden. Onze voorvaderen hebben de verbeterde strijd tegen de woeste elementen met succes gevoerd en vele tonnen gouds voor het behoud van dit mooie eiland geofferd.

Hieronder zijn de indijkingen in chronologische volgorde beschreven. Het volgnummer is terug te vinden op kaart no IV.

In de chronologische staat aan het einde van dit hoofdstuk zijn zowel de bedijkingen op het eiland Texel als die in het Noorderkwartier opgenomen. Bovendien komen alle bedijkingen ook nog voor in de alfabetische naamlijst op blz. 375 e.v.

127 *Poldertjes de Kuil* (127) 38 ha; *de Grie* (128) 20 ha en *bet t/m Weezenspijk* (129) 8 ha.

129. Tussen het oude land van Texel en de domaniale duingronden aan het Horntje bevond zich eertijds een inham, bestaande uit schor- of slikgronden, die bij vloed onderliepen. Reeds vroeg is men er op bedacht geweest om gedeelten van die gronden in te dijken. Zo stond Margaretha van Bourgondië bij handvest van 12 Mei 1426 aan haar secretaris Daniël van Nyewail en aan Jan van Noorde toe om een gedeelte van die inham in te polderen. De poldertjes de Kuil, de Grie en het Weezenspijk danken vermoedelijk hun ontstaan aan dit handvest. Het staat echter vast, dat de Kuil en het Weezenspijk — op oude kaarten eenvoudig het Spijke genoemd — bedijkt waren vóór 1557. Immers Koning Philips II heeft bij octrooi van 22 Mei 1557 aan de bedijkers van „die Cuele en Spijcke” toegestaan drie heemraden te kiezen, terwijl de aanstelling van een dijkgraaf hun reeds vroeger was vergund.

Na de doorbraak van de Griedijk in 1825 is het poldertje de Grie bij de 28 gemeenschappelijke polders van het oude eiland gevoegd.

130. *Polder het Burger Nieuwland* (105 ha)

Aangezien de dijkstallen der oude achterdijken nog zijn weer te vinden, staat het vast, dat het Burger Nieuwland certijds is ingedijkt. Wanneer die indijking heeft plaats gehad, is niet met zekerheid op te geven. In ieder geval is zij geschied vóór die van de polder Waal en Burg, dus vóór 1436.

131. *Polder Waal en Burg* (705 ha)

Ten noordwesten van De Waal maakte de Texelse zee-wering vroeger een diepe inham, die geleidelijk aan met slikgronden werd opgevuld. Ter bedijking van deze gronden was reeds in 1436 octrooi verleend, waarvan toen waarschijnlijk geen gebruik is gemaakt. Immers op 4 Augustus 1488 verleende Keizer Maximiliaan eveneens octrooi om voornoemde inham te bedijken. De ondernemers hebben het werk tot stand gebracht en de polder kreeg de naam van Waal en Burg (vroeger Waalenburg). Een gedeelte van de Texelse zee-wering werd hierdoor slaper.

In 1533 werd de dijk geheel weggeslagen en is de polder met de zee gemeen blijven liggen tot in het begin van de zeventiende eeuw. Op 14 Maart 1612 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland octrooi tot herdijking van de polder, die toen voor goed herdijkt is.

132. *Polder Hoorder Nieuwland* (120 ha)

Een ander gedeelte van de onder de nummers 127 t/m 129 beschreven inham werd bedijkt krachtens octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 5 Maart 1649. De Staten verleenden in dit octrooi aan Huybrecht Symonsen te Hoorn toestemming om een watervlakte bij den Hoorn op Texel, buitendijks gelegen en ongeveer 250 morgen groot, te bedijken. Aan dit octrooi heeft de polder Hoorder Nieuwland zijn ontstaan te danken.

Aanvankelijk bepaalde de concessionaris zich tot indijking van circa 36 morgen slikgrond. Naderhand verzocht en verkreeg hij, op 4 December 1658, octrooi om de

bedijking zover uit te breiden als voor hem doenlijk was. Niet al de in het eerste octrooi aangewezen gronden zijn echter in de bedijking opgenomen.

133. *Prins-Hendrikpolder* (497 ha)

De Staten van Holland en Westfriesland verleenden op 18 Mei 1768 aan Maarten Dekker c.s. octrooi tot bedijking en droogmaking van de schor- of slikgronden, die, na de indijking van de Grie, het Weezenspijk en het Hoornder Nieuwland (zie nos 128, 129 en 132) in de onder die nummers genoemde inham onbedijkt waren gebleven. In September 1769 was de inpoldering voltooid en was de polder Hoorn en Burg reeds verkaveld en bezaaid. Doch op 29 November van dat jaar verwoestte een stormvloed alles: dijk, molens, polderhuis en bezaaiing van de zo voorspoedig tot stand gekomen inpoldering. Op 3 April 1770 vernieuwden de Staten het octrooi. De geleden schade was nauwelijks hersteld of bij de stormvloed van 21 en 22 November 1776 liep de polder weer grotendeels onder. Opnieuw volgde droogmaking. Nadat de dijk in 1792 nogmaals doorgebroken was en deze ramp zich in 1796 had herhaald, gaf men de strijd tegen de elementen op en werd de polder aan de zee prijs gegeven.

Omstreeks 1844 besloot Pieter Langeveld c.s. om de oude polder Hoorn en Burg weer in te dijen. De Staat verkocht, krachtens Koninklijke beschikking van 17 April 1846 no 2, al zijn rechten op de vroegere polder aan voornoemde Langeveld c.s. onder voorwaarde, dat de kopers gehouden zouden zijn het verkregen eigendom te doen bedijken. In het voorjaar van 1847 werd met de indijking van die gronden een aanvang gemaakt. De concessie daartoe was bij Koninklijk besluit van 15 April 1847 no 110 verleend. In 1848 was het werk voltooid.

Met toestemming van Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden, die zich voor de indijking bijzonder had geïnteresseerd, gaven de bedijkers haar de naam van Prins-Hendrikpolder.

134. *Polder Eijerland* (3155 ha)

Zoals het woord het reeds zegt, dankt Eijerland zijn naam aan de eieren, die daar, vóór de bedijking, in grote getale gevonden werden. Duizenden zeemeeuwen hadden daar hun broedplaats. Het was vroeger een eilandje, een hoge zandplaat met duinen, waarop reeds in 1650 een pachthoeve, het Eijerlandsche Huis, stond. Eijerland was met het eiland Texel verbonden door een vlak strand, waarover de hoge vloed van de Noordzee naar de Zuiderzee stroomden.

Over dit strand lieten de Staten van Holland en Westfriesland in 1629–1630 een zanddijk leggen van de duinen van Texel tot die van Eijerland. Aan de westzijde stooft deze dijk weldra aan tot een duinenrij, waarvoor een breed strand lag. Aan de oostzijde vormden zich schorggronden, het zogenaamde Buitenveld, waarop veel vee geweid werd, voornamelijk schapen.

In 1644 is door Corn. Hooft c.s. octrooi aangevraagd om een gedeelte van Eijerland te mogen bedijken, maar tot bedijken is het niet gekomen. Evenmin in 1753, toen door Leendert den Berger het denkbeeld geopperd werd om het Buitenveld te bedijken. Het zou 1835 worden, alvorens de polder Eijerland tot stand kwam.

Op 21 Februari 1835 werd geheel Eijerland, dus ook het Buitenveld, bij notariële akte door het bestuur der Domeinen voor f 90 000 verkocht aan Paulus Langeveld Kz. c.s. onder beding, dat de daartoe geschikte gronden binnen acht jaar bedijkt zouden worden. De plannen van het werk zouden aan de goedkeuring van de Minister van Binnenlandse Zaken onderworpen zijn. In de ongelooflijk korte tijd van nog geen twintig weken — van half April tot begin September — kwam de bedijking tot stand, waaraan met ongeveer 1500 man gewerkt was. In die korte spanne tijds was o.a. een dijk gelegd, die in het noorden aan de Eijerlandsche duinen en in het zuiden aan de dijk van de polder Waal en Burg aansloot, die toen grotendeels slaper werd. Nog in 1835 werden enige stukken grond met winterkool-

zaad bezaaid. De toewijzing van de kavels heeft bij akte van 28 December 1840 plaats gehad.

135. *Polder de Eendracht* (250 ha)

Tegen de zeedijk van de polder Eijerland, ten zuidoosten van De Cocksdorp, zijn in 1846 krachtens Koninklijk besluit van 17 Augustus 1846 no 312 enige schorgronden bedijkt, die thans de polder de Eendracht uitmaken. Door deze indijking werd een gedeelte van voornoemde zeedijk slaper.

136. *Polder het Horntje* (14 ha)

Aan J. S. Daalder en C. S. Duinker te Texel werd bij Koninklijk besluit van 17 Juni 1848 no 84 concessie verleend om een stuk grond, groot ongeveer 14 ha en gelegen op de zuidoostelijke punt van het eiland, in te dijken. Er is bij die indijking gebruik gemaakt van een nog overgebleven gedeelte dijk van de voormalige polder Hoorn en Burg (zie no 133). Deze indijking is thans bekend onder de naam van de polder het Horntje.

137. *Polder het Noorden* (788 ha)

Door de bedijking van de polders Eijerland en de Eendracht was er tussen deze polders ter ene en het oude land van Texel ter andere zijde een inham ontstaan. Deze inham verzandde meer en meer en was oorzaak dat het water daarin bij stormen uit het noordoosten opgezet werd. Zowel om nieuw land aan te winnen, als om de dijken der naburige polders van het waterbezwaar te bevrijden, heeft het bestuur van het waterschap de Negen en twintig gemeenschappelijke polders op Texel, de bedijking van die inham ondernomen. Het had daartoe concessie verkregen bij Koninklijk besluit van 30 April 1874 no 7. Alhoewel de uitvoering van het werk niet zonder tegenspoed verliep, kon toch in 1877 het eerste gedeelte der drooggevalen gronden worden verkocht. In 1880 werd de polder het Noorden in voornoemd waterschap opgenomen, zie blz. 349.

CHRONOLOGISCHE STAAT

Volg-nummer	Naam van de bedijking	Jaar van:			Opper-vlakte in ha	Blad der waterstaats-kaart
		be-dijking	over-stro-ming	her-dijking		
116	Polder Callantsoog	vóór 1328 en omstr. 1536	1570	1612	745	Medemblik West
127	Polder de Kuil	omstr. 1426			38	Den Helder
128	Polder de Grie	omstr. 1426			20	Den Helder
129	Polder het Weezenspijk	omstr. 1426			8	Den Helder
130	Polder het Burger Nieuwland	vóór 1436			105	Den Helder
117	Polder Burghorn	1461			315	Medemblik West
131	Polder Waal en Burg	omstr. 1488	1533	omstr. 1612	705	Den Helder
118	Zijpe en Hazepolder	na 1561	1570	1597 en 1598	6250	Medemblik West
119	Polder Wieringerwaard	1609	1610	omstr. 1617	1800	Medemblik West en Oost
132	Polder Hoornder Nieuwland	omstr. 1659			120	Den Helder
120	Polder Waard-Nieuwland op Wieringen	17e eeuw	1683	1846	465	Medemblik Oost
121	Het Vlak van Petten	—	—	omstr. 1699	50	Medemblik West
133	Prins-Hendrikpolder	1769	1796	1848	497	Den Helder
122	Polder het Koe gras	1818			3960	Den Helder en Medem- blik West

Volg- nummer	Naam van de bedijking	Jaar van:			Oppervlakte in ha	Blad der waterstaats- kaart
		be- dijking	over- stro- ming	her- dijking		
134	Polder Eijerland	1835			3155	Vlieland en Den Helder
123	Anna-Paulownapolder	1845 en 1847	1916	1916	5030	Medemblik West en Oost
135	Polder de Eendracht	1846			250	Den Helder
124	Polder Waard en Groet	1847			1530	Medemblik Oost
136	Polder het Horntje	omstr. 1848			14	Den Helder
137	Polder het Noorden	1877			788	Den Helder
125	Rijksproefpolder te Andijk	1927			40	Enkhuizen
126	De Wieringermeer	1929	1945	1945	19950	Medemblik Oost

HOOFDSTUK IV KANALEN EN VAARTEN

Inleiding

In dit hoofdstuk zijn de voornaamste gegevens van de belangrijkste kanalen en vaarten in dit gewest opgenomen, waarbij zij opgemerkt, dat bijzonderheden, die beter in hoofdstuk Boezems op haar plaats zijn, in dat hoofdstuk zijn ondergebracht, om herhalingen te voorkomen.

Voor kanaalpeil is in dit hoofdstuk de afkorting K.P. gebruikt. Dit peil slaat niet speciaal op de waterhoogte in kanalen, maar ook op de waterstand in andere wateren.

Evenals de meeste andere hoofdstukken is ook dit hoofdstuk onderverdeeld in:

het vasteland van Noordholland:

- A. het Noorderkwartier (vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ);
- B. boezem van het Noordzeekanaal;
- C. het Zuiderkwartier (vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ).

De wateren zijn in alfabetische volgorde gerangschikt. De Westfriese kanalen en de kanalen in de Wieringermeer zijn ter wille van het verband groepsgewijze beschreven.

HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND

A. Het Noorderkwartier

(vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)

BALGZANDKANAAL

Dit kanaal loopt van het Noordhollandsch Kanaal bij De Kooy naar het Amstelmeer bij Van Ewijcksluis. Op 200 m uit het Noordhollandsch Kanaal ligt een schutsluis.

Het gedeelte ten noordwesten van die sluis ligt gemeen met

laatstgenoemd kanaal en behoort tot Schermerboezem. Het heeft een lengte van 200 m. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt 40 m; in de bodem 20 m. De diepte is daar 3.35 m —K.P.

Het kanaalgedeelte ten zuidoosten van de schutsluis staat in open verbinding met het Amstelmeer, zodat het tot de boezem van dit meer behoort. Op 500 m van de sluis takt noordwaarts een arm af naar de uitwateringssluis bij Oostoever aan de Waddenzee. Deze zijtak, lang 2.5 km, dient uitsluitend voor afwatering. Het kanaalgedeelte tussen de schutsluis en het Amstelmeer heeft een lengte van 5.9 km. Het kanaalpeil ligt op 0.50 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van de Amstelmeerboezem. De breedte op K.P. bedraagt, dit geldt ook voor de zijtak, 65 à 66 m; in de bodem 25 m. De diepte bedraagt bij de Van Ewijcksluis 4.90 m —K.P. en wordt geleidelijk aan 5.30 m —K.P. bij de uitwateringssluis te Oostoever.

Het Balgzandkanaal is in beheer en onderhoud bij de dienst van de Zuiderzeewerken.

Het kanaal vormt een onderdeel der Zuiderzeewerken. Bij de aanleg luidde de naam Afwateringskanaal Van Ewijcksluis-Oostoever. Het is dan ook gegraven ten behoeve van de afwatering der landen rondom de Wieringermeer, doch het is tevens als scheepvaartkanaal aangelegd. Het is gegraven langs de buitenzijde van de Balgdijk en, voor zover het de zijtak naar Oostoever betreft, langs die van de Koegraszeedijk, waardoor toen tegelijkertijd de smalle Balgpolder is ingedijkt, daar langs de buitenzijde van het nieuwe kanaal een nieuwe zeedijk werd opgeworpen.

Op 27 December 1922 had de eerste aanbesteding voor de aanleg van dit kanaal met bijkomende werken plaats. In November 1926 is het kanaal, dat de naam kreeg van Balgzandkanaal, zowel voor de afwatering als voor de scheepvaart in gebruik genomen.

BEEMSTERRINGVAART

Deze ringvaart beantwoordt niet alleen aan haar oorspronke-

lijke bestemming als waterberging van de Beemster, maar zij dient tevens als scheepvaartweg. Van Purmerend tot Spijkerboor maakt zij deel uit van het tweede pand van het Noordhollandsch Kanaal. Ook het gedeelte Spijkerboor-Avenhorn is voor de binnenvaart van belang. In dit gedeelte zijn twee verbindingen met de Schermerringvaart: door het Zwet bij Schermerhorn en door de Ursemmervaart bij Avenhorn. Het traject Avenhorn-Purmerend wordt minder bevaren. Door de Weere staat het in verbinding met de Purmerringvaart.

De ringvaart heeft een lengte van 38.4 km. Zij behoort tot Schermerboezem, zodat het gemiddelde peil op 0.45 m — N.A.P. ligt met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P. Het gedeelte Spijkerboor-Avenhorn-Purmerend heeft een breedte op K.P. van 15 tot 30 m. De bodembreedte bedraagt 6 tot 8.50 m; de diepte 2.03 m — K.P.

De vaart is in beheer bij het waterschap de Beemster, behalve het gedeelte behorende tot het Noordhollandsch Kanaal, dat bij de Rijkswaterstaat in beheer en onderhoud is.

De ringvaart kwam tot stand met de bedijking en droogmaking van de Beemster. Zij was in 1608 voltooid. Bij de aanleg van het Noordhollandsch Kanaal werd een gedeelte van de ringvaart vergraven en opgenomen in het tracé van het kanaal.

BOEZEM VAN DE ZIJPE OF OUDE VEER

De Boezem van de Zijpe, ook wel het Oude Veer genaamd, ligt tussen de Groote Sloot en de Van Ewijcksvaart. Hij staat met beide in open verbinding, doch kan eventueel van de Groote Sloot worden afgescheiden door de Oude Sluis, een schut- en uitwateringssluis in de Zijperzeedijk, die meestal openstaat. Hij behoort tot Schermerboezem, zodat het peil gemiddeld ligt op 0.45 m — N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P.

De Boezem van de Zijpe heeft een lengte van 4 km. De breedte op K.P. varieert van 20 tot 225 m. De bodembreedte is ten minste 8 à 11 m. De onderhoudsdiepte bedraagt 2.05 m — K.P.

Het beheer en onderhoud berusten bij de Anna-Paulownapolder.

Het Oude Veer was vóór de bedijking en droogmaking van de Anna-Paulownapolder een breed zwin, dat zich in de zand- en schorgronden gevormd had. Na de droogmaking van voornoemde polder in de jaren 1845-1847 kwam het binnendijs te liggen. Bij de Kleine Sluis, een schutsluis die toegang geeft naar de Molenvaart, is het Oude Veer toen afgedamd. Het zuidelijke deel, thans beter bekend als Boezem van de Zijpe, vormt met de Van Ewijcksvaart de scheiding tussen de Westpolder en de Oostpolder. Het noordelijke deel van het Oude Veer is in de Oostpolder opgenomen en ligt op polderpeil.

GROETKANAAL

Dit kanaal is de voortzetting in zuidoostelijke richting van het Waardkanaal. Het loopt van de voormalige buitenhaven te Kolhorn, waarmede het in open verbinding staat, tot de keersluis in de Groetdijk ten noorden van Aardswoud. Het behoort tot de boezem van het Amstelmeer.

Het kanaal heeft een lengte van 4.6 km. Het kanaalpeil ligt op 0.50 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van de Amstelmeerboezem. De breedte op K.P. is ongeveer 35 m; in de bodem 13 à 14 m. De minste diepte bedraagt 2.40 m —K.P.

Het Groetkanaal is in beheer en onderhoud bij het heemraadschap de Wieringermeer.

In October 1928 is de aanleg van het kanaalvak Aardswoud-Kolhorn — het kreeg naderhand de naam van Groetkanaal — aanbesteed. Het was eind December 1929 voltooid en werd een maand later definitief opgeleverd. Evenals het Waardkanaal is ook het Groetkanaal gebaggerd langs de voormalige Zuiderzeekust aan de buitenzijde van de zeedijk. Aanvankelijk werd het te Kolhorn nog niet in gemeenschap gebracht met de Amstelmeerboezem, maar verbonden met een der hoofdkanalen in de Wieringermeerpolder. Door het aanleggen van de kade Aardswoud-Kolhorn aan de oostzijde van het kanaal, welke kade dient als waterkering voor de Wieringermeer, is de verbinding met de Wieringermeer op 15 December 1930 opgeheven en de gemeenschap met voornoemde boezem tot stand gebracht. Het

Groetkanaal dient uitsluitend voor de afwatering van de Verenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem.

GROOTE SLOOT

Deze eeuwenoude watergang loopt van het Noordhollandsch Kanaal naar de Boezem van de Zijpe of Oude Veer. De Groote Sloot ligt geheel in de Zijpe en Hazepolder en behoort tot Schermerboezem, waarvan het gemiddelde peil 0.45 m — N.A.P. is met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P. Zij staat in open verbinding met het tweede pand van het Noordhollandsch Kanaal, doch kan, bij doorbraak, van dit kanaal worden afgesloten door een keersluis, de Jacob Claassensluis of Zijpersluis, die aan het zuideinde van de Groote Sloot aan de Schoorlsche Zeedijk ligt. Zij staat eveneens in open verbinding met de Boezem van de Zijpe, daar de Oude Sluis, een schut- en uitwateringssluis in de Zijperzeedijk, gewoonlijk openstaat.

De Groote Sloot heeft een lengte van 14.7 km. De breedte op K.P. varieert van 15 tot 20 m; de bodembreedte is 5 m. De diepte bedraagt 1.75 m — K.P. en wordt door baggeren in stand gehouden.

De Groote Sloot is in beheer en onderhoud bij de Zijpe en Hazepolder.

De Groote Sloot is even oud als de Zijpe en Hazepolder, die in de tweede helft van de zestiende eeuw is bedijkt en droog-gemaakt. Aanvankelijk stond zij door de Jacob Claassensluis in verbinding met de Pettemer- of Nieuwe Vaart, die tussen de jaren 1819–1824 grotendeels in het Noordhollandsch Kanaal is opgenomen, terwijl zij eertijds door de Oude Sluis in de Zijperzeedijk op de Zuiderzee loosde.

Reeds in de zestiende eeuw waren er over de verwijding van het „Jacob Claassesluisje”, dat eigendom was van de Zijpe en Hazepolder, geschillen aanhangig. Deze kwestie kwam eerst tot oplossing, toen het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland in 1808 het sluisje in eigendom, beheer en onderhoud overnam. Nog datzelfde jaar liet het bestuur met de verbouwing der sluiswerken een aanvang

maken en in 1809 kwam de Jacob Claassensluis gereed, zoals zij daar nu nog ligt.

Bij de bedijking en droogmaking van het Schermeer in de jaren 1631-1635 kwam de verbreding van de Groote Sloot in het geding (zie hoofdstuk II, blz. 66). De regenten van de Zijpe en Hazepolder hebben zich echter steeds tegen een verbreding van die vaart door anderen verzet, daar zij zulks als inmenging in hun interne aangelegenheden beschouwden. Het ene proces volgde op het andere, doch het Hof en de Hoge Raad stelden de regenten in het gelijk. Eerst in het begin van de negentiende eeuw is met de verwijding van de Jacob Claassensluis ook de verbreding van de Groote Sloot tot stand gekomen.

KANALEN IN DE WIERINGERMEER

Binnen de Wieringermeer is een net van kanalen, vaarten en tochten aangelegd, waarvan de totale lengte ongeveer 240 km bedraagt. Deze waterwegen dienen in het algemeen zowel voor de ontwatering van de polder — zij voeren het water naar de gemalen — als voor de scheepvaart. Zij zijn alle in beheer en onderhoud bij het heemraadschap de Wieringermeer.

Bij het droogmalen van de Wieringermeerpolder was het van groot belang voor een voldoende toevloeiing van het water naar de gemalen te kunnen blijven zorgen. Dit laatste was slechts mogelijk, als de in het verkavelingsplan van de Wieringermeerpolder opgenomen hoofdkanalen in hoofdzaak gereed zouden zijn. Deze kanalen moesten derhalve door baggeren tot stand worden gebracht, hetgeen bovendien belangrijk minder kostbaar was dan ze in de drooggevallen zeebodem te graven of te baggeren. In het tweede kwartaal van 1928 hadden de eerste aanbestedingen van dit werk plaats. Eind 1929 waren alle hoofdkanalen gebaggerd. Deze hoofdkanalen zijn:

Westfriesche Vaart (met het Overlekerkanaal);

Wieringerwerfvaart;

Slootvaart;

Den Oeversche Vaart;

Nieuwesluizervaart;

- Robbevaart en Hooge Kwelvaart;
- Hoekvaart en Lage Kwelvaart;
- Medemblickervaart.

Van de vier voornaamste volgt hieronder een beschrijving.

a. Westfriesche Vaart (met het Overlekerkanaal)

Deze vaart loopt van de Overlekersluis te Medemblik, langs Nieuw-Almersdorp en Middenmeer, naar de voormalige buitenhaven van Kolhorn. Het is de voornaamste vaart in de polder en geeft via het Overlekerkanaal, dat gemeen ligt met de boezem van de Vier Noorder Koggen, verbinding met het IJsselmeer. Zij is van dit kanaal gescheiden door de bovengenoemde schutsluis, de Overlekersluis, in de Oude Westfriesche Zeedijk en van de voormalige buitenhaven van Kolhorn eveneens door een schutsluis, Westfriesche Sluis genaamd.

De Westfriesche Vaart is lang 14.7 km. Het kanaalpeil ligt op 5.30 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van Afdeling II. De breedte op K.P. is 28.80 m; in de bodem 12 m. De diepte bedraagt 2.80 m —K.P.

Het Overlekerkanaal is tussen twee schutsluizen gelegen: de reeds genoemde Overlekersluis en de Westerhavensluis, waardoor verbinding is met de Westerhaven van Medemblik, die gemeen ligt met het IJsselmeer.

Het kanaal heeft een lengte van 0.7 km. Het kanaalpeil ligt op 2.08 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van de Vier Noorder Koggen. De breedte op K.P. is 42.80 m; in de bodem 25 m. De diepte bedraagt 2.97 m —K.P.

b. Wieringerwerfvaart

Te Middenmeer takt de Wieringerwerfvaart van de Westfriesche Vaart af en loopt in noordoostelijke richting tot bij Wieringerwerf, waar ze is afgedamd. Zij staat met de Westfriesche Vaart in open verbinding. Ongeveer 100 m uit laatstgenoemde vaart takt in noordwestelijke richting de Slootvaart af naar het Amstelmeer.

De Wieringerwerfvaart heeft een lengte van 3.4 km. Het

kanaalpeil ligt op 5.30 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van Afdeling II. De breedte op K.P. is 33 m; in de bodem 16.20 m. De diepte bedraagt 2.80 m —K.P.

Aanvankelijk stond deze vaart in verbinding met de Robbevaart en de Hoekvaart. Naderhand is zij echter afgedamd.

c. Slootvaart

De Slootvaart loopt van de Wieringerwerfvaart te Middenmeer in noordwestelijke richting, langs Slootdorp, naar het Amstelmeer. Zij bestaat uit twee panden, die door de schutsluis te Slootdorp van elkaar gescheiden zijn.

De totale lengte is 9 km. De breedte op K.P. is 22.60 m; in de bodem 10 m. De diepte bedraagt 2.10 m —K.P.

Het zuidelijke pand, in Afdeling II gelegen, staat in open verbinding met de Wieringerwerfvaart. Het heeft een lengte van 4.2 km. De waterspiegel ligt hier op 5.30 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van Afdeling II.

Het noordelijke pand ligt tussen twee schutsluizen: de Slootsluis en de Haukessluis en behoort tot Afdeling I. Laatstgenoemde sluis scheidt dit pand van het Amstelmeer. Het pand is lang 4.8 km. De waterspiegel ligt op 4.60 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van Afdeling I.

Op 200 m ten noordwesten van de Slootsluis takt aan de westzijde de Nieuwesluizervaart af en aan de oostzijde de Den Oeversche Vaart. Eerstgenoemde vaart is 4 km lang en heeft overigens dezelfde afmetingen als laatstgenoemde, die hieronder is beschreven.

d. Den Oeversche Vaart

Deze vaart loopt van het noordelijke pand van de Slootvaart in noordoostelijke richting naar het IJsselmeer. Zij staat met de Slootvaart in open verbinding, doch is van het IJsselmeer gescheiden door een schutsluis, de Stontelersluis genaamd, bij het gemaal Leemans.

De vaart heeft een lengte van 10 km. Het kanaalpeil ligt op 4.60 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van Afdeling I. De

breedte op K.P. is 22.60 m; in de bodem 10 m. De diepte bedraagt 2.10 m —K.P.

KNOLLENDAMMERSVAART

Deze vaart verbindt de Zaan bij Knollendam met het Noordhollandsch Kanaal bij Spijkerboor en ligt met beide gemeen. Zij maakt deel uit van Schermerboezem.

De lengte van de vaart is 3.8 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt ten minste 20 m; de diepte 2.03 m —K.P.

De vaart is als vaarwater in beheer bij het waterschap de Starnmeer en Kamerhop.

Aangezien de Knollendammervaart het zuidoostelijke deel vormt van de ringsloot om de Starnmeer, mag hieruit worden geconcludeerd, dat deze vaart is ontstaan bij de bedijking en droogmaking van het Starnmeer en het Kamerhop, dus omstreeks 1640.

KOGERPOLDERKANAAL

Tussen de Markervaart en het Noordhollandsch Kanaal ligt het Kogerpolderkanaal, dat met beide in open verbinding staat. Het maakt deel uit van Schermerboezem.

De lengte van het kanaal is bijna 0.8 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt 18 tot 35 m; de diepte ongeveer 3.10 m —K.P.

Het kanaal is in beheer en onderhoud bij de Provincie.

Dit kanaal is gegraven in 1848 om een betere verbinding tussen het Noordhollandsch Kanaal en de Zaan te verkrijgen en tevens om als overlaadplaats van zeeschepen in binnenvaartuigen te dienen. Op het Alkmaardermeer n.l. komt bij sterke wind veel golfslag voor, hetgeen voor kleine schepen veelal bezwaarlijk is. Bij storm, mist en ijs wordt dan ook door de schippers aan het Kogerpolderkanaal de voorkeur gegeven.

KOLHORNEDIËP

Tot het Kolhornediëp behoort een gedeelte van het kanaal

agen-Kolhorn. Dit gedeelte begint bij de schutsluis te
horn en loopt tot de Waardpolderbrug. Het heeft een lengte
van 0.7 km.

Ten oosten van voornoemde brug begint het eigenlijke Kol-
hornerdiep, dat zich uitstrekt tot de keersluis, die het van de
boezem van het Amstelmeer (de voormalige buitenhaven) kan
scheiden. De keersluis staat altijd open en wordt alleen bij door-
braak gesloten.

Het derde pand van het kanaal Omval-Kolhorn, dat bij de
Braaksluis begint, staat met het Kolhornerdiep in open ver-
binding.

Van de Waardpolderbrug tot de keersluis heeft het Kolhorner-
diep een lengte van 1.4 km. De waterspiegel ligt op 0.50 m
—N.A.P., zijnde het zomerpeil van de Amstelmeerboezem. De
breedte varieert van 25 tot 150 m. De diepte bedraagt ongeveer
2 m onder Amstelmeerboezempeil.

De voormalige buitenhaven is lang ongeveer 200 m, breed
ongeveer 70 m en diep ten minste 1.85 m onder de waterspiegel.
Zij staat in open verbinding met het Waardkanaal en het Groet-
kanaal, beide deel uitmakende van de boezem van het Amstel-
meer. Met de Wieringermeer heeft zij verbinding door een
schutsluis, de Westfriesche Sluis genaamd.

Bij besluit der Provinciale Staten van 31 Mei 1938 is het be-
heer en onderhoud van het Kolhornerdiep, dat bij de polder
Waard en Groet berustte, naar de Provincie overgegaan. De
voormalige buitenhaven is in beheer en onderhoud bij het heem-
raadschap de Wieringermeer.

Het Kolhornerdiep loopt door de in de jaren 1844-1847
ingedijkte landen en vormt de scheiding tussen de Waard- en
Groetgronden. Na de bedijking en droogmaking van de polder
Waard en Groet was het van de Buitenhaven en dus van de
Zuiderzee gescheiden door een schutsluis. Na de bedijking en
droogmaking van de Wieringermeer kwam het Kolhornerdiep
ver in het binnenland te liggen. De schutsluis behoefde als
zodanig geen dienst meer te doen en stond dan ook zo goed als
altijd open. Tegelijk met het maken van een vak van het kanaal
Oudkarspel-Kolhorn (kanaalvak door de Groetpolder) werd in

1940 aanbesteed: het maken van een vaargeul in het Kolhornerdiep, van een keersluis met schotbalkenloods, alsmede het slopen van de schutsluis in de afsluitdam van het Kolhornerdiep. Met de uitvoering van deze werken werd nog in 1940 een aanvang gemaakt. Zij kwamen omstreeks Juli 1942 gereed.

MARKERVAART

Deze vaart ligt tussen de Tochtsloot, ook wel de Tocht of Tapsloot genoemd, en het Kogerpolderkanaal en staat met beide in open verbinding. Zij maakt deel uit van Schermerboezem.

Zij heeft een lengte van 3.4 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt 30 m; de diepte ten minste 2.60 m —K.P. Tussen de Tochtsloot en de Stierop zal de vaart worden verdiept tot 3.15 m —K.P. over 20 m bodembreedte. De Tochtsloot zal, tussen de Markervaart en de Knollendamervaart, op dezelfde diepte worden gebracht, doch over 30 m bodembreedte.

De Markervaart is, evenals het voornoemde gedeelte van de Tochtsloot, in beheer en onderhoud bij de Provincie overgegaan met ingang van 1 Januari 1948.

Deze vaart, die aanvankelijk van de Stierop tot de Tochtsloot door de bedijkers van het Schermeer moest worden gegraven (zie blz. 66), is, doordat zij een deel van de ringsloot om het droog te maken Starnmeer zou vormen, omstreeks 1640 door de octrooianten van het Starnmeer tot stand gebracht.

NAUERNASCHE VAART

Deze vaart ligt tussen Zijkanaal D van het Noordzeekanaal en de Tochtsloot ten westen van Knollendam. Zij is van Zijkanaal D gescheiden door de schutsluis te Nauerna, doch zij staat met de Tochtsloot in open verbinding. De vaart maakt deel uit van Schermerboezem.

De vaart is lang 9.1 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt 35 m en meer; de diepte ruim 2.30 m —K.P.

De Nauernasche Vaart en het gedeelte Tochtsloot tot de

kervaart zijn in beheer bij het waterschap de Schermeer. Toen de bedijkers van het Schermeer in 1631 op zich namen om, als compensatie voor de verkleining van Schermerboezem door de droogmaking van het Schermeer, ook een Uitwatering-Zuid te maken (zie blz. 66), hield dit geenszins in, dat er geheel nieuwe kanalen gegraven moesten worden. Voornoemde uitwatering zou langs bestaande vaarten gaan. De voornaamste hiervan was de Twisch, die, na de verwijding, de Nauernasche Vaart genoemd werd.

NOORDHOLLANDSCH KANAAL

Dit kanaal, vroeger Groot Noordhollandsch Kanaal genoemd, vormt de verbinding tussen het Afgesloten IJ te Amsterdam en het Nieuwediep in Den Helder en bestaat uit twee panden, die door de dubbele schutsluis te Purmerend van elkaar gescheiden zijn.

De totale lengte van het kanaal bedraagt 79.3 km. De breedte op K.P. varieert van 37 tot 70 m; de bodembreedte is ten minste 10 m. De diepte is ongeveer 5 m onder de laagste waterstanden, doch er komen verondiepingen voor tot 3.80 m — N.A.P.

Het kanaal heeft van het IJ uit, tegenover het Centraalstation te Amsterdam, twee bijna even lange toegangskanalen, die zich 700 m landwaarts verenigen. In de westelijke toegang bevindt zich de dubbele schutsluis Willem I en in de oostelijke de schutsluis Willem III. Vóór laatstgenoemde sluis is een aarden dam aangebracht, waardoor zij buiten gebruik is gesteld.

Het eerste pand strekt zich uit van voornoemde sluizen tot aan de dubbele schutsluis te Purmerend en heeft een lengte van 15.8 km. Het kanaalpeil ligt op 1.35 m — N.A.P., zijnde het peil van het hoogheemraadschap Waterland, waarmede dit pand in open verbinding staat.

Het tweede pand ligt tussen de dubbele schutsluis te Purmerend en de Koopvaardersschutsluis aan het Nieuwediep en maakt deel uit van Schermerboezem. — De Koopvaarders Binnenhaven ligt gemeen met dit pand. — Het is lang 63.5 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m — N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P.

Het kanaal kan zo nodig in drie panden worden verdeeld en wel door sluiting van de Zijperschutsluis in de Zijperzeedijk. Vroeger werd het noordelijke deel van het kanaal, dus het derde pand, en de Koopvaarders Binnenhaven opgezet tot het gemiddelde hoogwaterpeil te Nieuwediep ten behoeve van diepgaande schepen. In de laatste twintig jaar is dit niet meer voorgekomen en staat de Zijperschutsluis steeds open. Thans wordt niet eerder tot sluiting van deze sluis overgegaan dan bij een eventuele overstroming van de polder het Koe gras, ten einde de Zijpe en Hazepolder voor inundatie te behoeden.

Het kanaal met de kunstwerken is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat.

In de tweede helft der zeventiende eeuw begon de scheepvaart van Amsterdam last te krijgen van de ondiepte het Pampus genaamd, aan het oostelijke uiteinde van het IJ. De door Meeuwis Meindertzoon Bakker in 1690 uitgevonden scheepskamelen brachten hier aanvankelijk redding. Het waren twee met water gevulde bakken, zodanig geconstrueerd, dat zij om de romp van het schip pasten en eraan bevestigd konden worden. Men pompte dan zoveel water uit de bakken totdat het gehele samenstel voldoende gerezen was om over de ondiepte heen te komen. In later tijd moesten de binnenvallende en de uitvarende zeeschepen, zelfs die, welke door de scheepskamelen geholpen werden, een deel der lading op de rede van Texel in kleinere schepen, kagen genaamd, overladen, respectievelijk door middel van die Kaagschepen inladen. Dit had een aanzienlijke verhoging van de vrachtprijs ten gevolge en werkte bovendien diefstal in de hand.

Het was voor Amsterdam van het grootste belang, dat de zeeschepen ongehinderd de stad konden bereiken, daar deze stad zonder scheepvaartverbinding een kwijnend bestaan tegemoet zou gaan. Het is Jan Blanken Janzn., Inspecteur-Generaal van de Rijkswaterstaat, geweest, die in 1817 het Noordhollandsch Kanaal heeft ontworpen, zoals dat in de jaren 1819-1824 is uitgevoerd. Koning Willem I wilde het kanaal door Holland op zijn Smalst aangelegd zien. Blanken raadde dit plan af van-

wegé de hoge kosten en bracht naar voren, dat een kanaal naar Den Helder van groot belang voor de militaire verdediging was. Door dat kanaal immers zouden de oorlogsschepen te allen tijde Amsterdam kunnen bereiken, hetgeen toen, zelfs met behulp van de scheepskamelen, niet meer mogelijk was. Het is vooral deze overweging geweest, die bij het ontwerp van Blanken een voorname rol heeft gespeeld. Onder de bezielende leiding van Blanken was het Noordhollandsch Kanaal, ondanks de vele moeilijkheden, in 1824 voltooid. In December van dat jaar werd het voor de scheepvaart opengesteld. De kosten van het gehele kanaal hebben ruim elf millioen gulden belopen, waartoe Amsterdam één millioen heeft bijgedragen.

Dit kanaal was indertijd het grootste scheepvaartkanaal ter wereld. De afmetingen waren zodanig, dat de grootste zeeschepen er gebruik van konden maken. De schepen werden door paarden van Nieuwediep naar Amsterdam v.v. getrokken, aangezien de vele bochten in het kanaal het zeilen te bezwaarlijk maakten. De reis duurde voor grote fregatten twee dagen. Bij slecht weer drie.

Reeds 25 jaar na de voltooiing rezen dezelfde moeilijkheden voor de scheepvaart op Amsterdam als vóór de aanleg van het kanaal. De diepgang der schepen was geleidelijk toegenomen en wederom moest een gedeelte der lading in lichters worden overgeladen, als men van het kanaal gebruik wilde maken. In 1856 werd een Staatscommissie ingesteld, ten einde een algemeen plan te vormen voor verbetering van het Noordhollandsch Kanaal. Er zijn toen inderdaad verbeteringen tot stand gekomen, zoals verschillende bochtafsnijdingen, doch de plannen tot aanleg van het Noordzeekanaal, die toen reeds vaste vorm hadden aangenomen, hebben een aanmerkelijke invloed op de werkzaamheden aan het Noordhollandsch Kanaal gehad. Op 23 Mei 1861 werd de bouw van een nieuwe schutsluis, naast de reeds bestaande Willemsluis aan het IJ, aanbesteed en op 15 December 1864 werd de nieuwe sluis in gebruik genomen. In de jaren 1865-1868 werd de reeds genoemde Willemsluis, waarvan het houtwerk onder water door de paalworm ernstig was aangetast, belangrijk verbeterd. Inmiddels was in 1864 krachtens Konink-

lijke goedkeuring de oude Willemsluis herdoopt in Schutsluis Willem I, terwijl de nieuwe sluis de naam Schutsluis Willem III ontving.

Sinds de opening van het Noordzeekanaal in 1876 heeft het Noordhollandsch Kanaal voor de zeevaart geen betekenis meer. Het aantal kleine zeeschepen, die dit kanaal nog bevaren, is zeer gering. Voor de binnenvaart echter en tevens als onderdeel van Schermerboezem is het kanaal nog steeds van belang.

PURMERRINGVAART

Zoals de naam reeds aanduidt, loopt deze vaart om de Purmer heen. Zij behoort tot Schermerboezem. Een deel van de ringvaart vormt een belangrijke schakel in de vaart Edam-Purmerend (zie blz. 155). Een ander gedeelte behoort tot de trekvaart Het Schouw-Monnikendam-Edam (zie blz. 154).

De lengte van de ringvaart bedraagt 21.6 km. Het peil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op de waterspiegel varieert van 14 tot 30 m; de diepte van 1 m tot 2.10 m over een bodembreedte van 4 tot 7 m.

De ringvaart is in beheer bij het waterschap de Purmer.

Zij is tot stand gekomen bij de bedijking en droogmaking van de Purmer in de jaren 1617–1622.

RINGVAART VAN DE HEERHUGOWAARD

Deze ringvaart omgeeft niet de gehele polder Heerhugowaard, zoals de naam zou doen vermoeden. Zij loopt niet door langs de ringdijk, die de Heerhugowaard van de polders Veenhuizen en de Berkmeer scheidt.

Het zuidelijke deel van de ringvaart, van Rustenburg tot Huigendijk, is een onderdeel van de scheepvaartverbinding Avenhorn-Alkmaar. Te Rustenburg (voormalige scheiding tussen Raaksmatsboezem en Schermerboezem) is een doorgraving gemaakt, zodat dit traject nu geheel op Schermerboezempeil ligt.

Het westelijke en noordwestelijke deel van de ringvaart, van Huigendijk tot het voormalige Niedorpverlaat, is opgenomen

in het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn. Te Noord-Scharwoude is een schutsluis gemaakt. Het gedeelte van de ringvaart ten zuiden van de schutsluis ligt op Schermerboezempeil; het andere deel behoort tot de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem.

De oostelijke ringvaart behoort eveneens tot laatstgenoemde boezem. Door de schutsluis te Rustenburg is er verbinding tussen de oostelijke ringvaart en de Schermerringvaart. (Onderdeel van de scheepvaartverbinding Avenhorn-Ålkmaar).

De lengte van de ringvaart bedraagt 27 km; met inbegrip van de ringvaarten van de banne en polder Veenhuizen en polder de Berkmeer, voor zover zij deel uitmaken van de rondvaart, 34.5 km. Van Rustenburg westwaarts tot de schutsluis te Noord-Scharwoude ligt het peil gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. Het andere gedeelte ligt op 0.60 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem. De breedte op K.P. bedraagt — het kanaalvak Huigendijk-voormalig Nedorperverlaat buiten beschouwing latende — ten minste 15 m; de diepte varieert van 2 m tot 2.30 m —N.A.P.

Het oostelijke en noordoostelijke deel van de ringvaart is in beheer bij het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland; het zuidelijke, westelijke en noordwestelijke deel is in beheer en onderhoud bij de Provincie.

De ringvaart is in 1629 tot stand gekomen met de bedijking en droogmaking van de Heerhugowaard.

RINGVAART VAN DE WIJDE WORMER

Het zuidoostelijke deel van deze ringvaart is van het noordwestelijke gedeelte door twee dammen afgesloten. Eén dam bevindt zich bij 't Heerenhuis in de zuidwestelijke hoek van de Wijde Wormer. De andere dam ligt bij de Ganzensloot.

Het noordwestelijke gedeelte loopt van de Braak tot de Ganzensloot. De Braak geeft via de Poel verbinding met de Zaan. Tussen de Ganzensloot en het Noordhollandsch Kanaal ligt het Nekkerhop. Al deze wateren liggen met elkaar gemeen en maken deel uit van Schermerboezem. De lengte van dit ge-

deelte bedraagt 8.1 km. Het peil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt ongeveer 18 m; de diepte ongeveer 1.50 m —K.P.

De ringvaart is in beheer bij het waterschap de Wijde Wormer.

Met de bedijking en droogmaking van de Wijde Wormer in de jaren 1624–1626 is ook de ringvaart tot stand gekomen. Na de doorbraak van 1825 is het zuidoostelijke deel van de ringvaart afgedamd.

STIEROP EN ALKMAARDERMEER

Het Alkmaardermeer, ook wel Langemeer genaamd, heeft verschillende uitlopers: de Stierop, de Buiten Krommenie, het Uitgeestermeer, het Limmergat, de Dodde en de Deilings. Het meer heeft een oppervlakte van ongeveer 600 ha en maakt deel uit van Schermerboezem, zodat het gemiddelde peil op 0.45 m —N.A.P. ligt met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte en de diepte zijn zeer afwisselend. De diepte ten noorden van de Stierop is bijna overal 1.90 tot 2.60 m onder Schermerboezempeil. Het deel ten zuiden van de Stierop naar Uitgeest is ondieper: 1.45 tot 1.80 m onder voornoemd peil.

Het meer staat in open verbinding met het Noordhollandsch Kanaal door het scheepvaartgat, genaamd Gat van de Meer, en met de Markervaart door de Stierop. In de Stierop en het Alkmaardermeer is een vaargeul gebaggerd ter diepte van 3.15 m onder Schermerboezempeil bij een bodembreedte van: 30 m in de Stierop, 40 m in het Alkmaardermeer en 25 m in het Gat van de Meer. De Stierop heeft een lengte van 1.5 km. De eerste 800 m heet Enge Stierop, het verdere deel Wijde Stierop.

Het beheer van het meer berust bij Domeinen, terwijl de Provincie de scheepvaartgeul en de lichtbakens verzorgt.

Het Alkmaardermeer is nog een overblijfsel van het uitgestrekte vroegere zeeboezemgebied van Hollands Noorderkwartier. Via de plassen Krommenie en De Ham stond het meer in open verbinding met het IJ. Er zijn indertijd verschillende pogingen aangewend om ook tot bedijking en droog-

making van dit laatste grote meer in het Noorderkwartier te geraken. Zo heeft in de zeventiende eeuw de Alkmaarse oud-burgemeester Pieter Kessel Willemsz. een verzoek hiertoe gedaan. Doch deze poging en nog andere zijn mislukt, daar dit op een centraal punt van Schermerboezem gelegen meer een voortreffelijke waterberging vormt, die bezwaarlijk kan worden gemist.

TREKVAART VAN HET SCHOUW NAAR MONNIKENDAM EN EDAM

Deze vaart loopt van het Noordhollandsch Kanaal bij Het Schouw over Monnikendam naar Edam, alwaar zij bij de Nieuwe Haven is afgedamd. Zij bestaat uit twee panden, die door een schutsluis in de Kloosterdijk te Monnikendam van elkaar gescheiden zijn.

Het eerste pand, van Het Schouw langs Broek in Waterland naar Monnikendam, is lang 7.9 km. Het staat in open verbinding met het eerste pand van het Noordhollandsch Kanaal en ligt dus gemeen met het peil van het hoogheemraadschap Waterland, zijnde 1.35 m — N.A.P.

Het tweede pand, van Monnikendam naar Edam, is lang 5.5 km. Het maakt deel uit van Schermerboezem, zodat het gemiddelde kanaalpeil op 0.45 m — N.A.P. ligt met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P. Dit pand valt gedeeltelijk samen met de Purmerringvaart. Het is te Monnikendam van het IJsselmeer gescheiden door de Grafelijkheidssluis.

De breedte op K.P. van beide panden is ongeveer 15 à 25 m; de bodembreedte 7 à 8 m. De diepte bedraagt voor beide panden ongeveer 2 m — K.P., met verondiepingen bij de bruggen van ten hoogste 0.30 m.

De trekvaart is in beheer bij de Provincie.

Er heeft indertijd een plan bestaan om de zes steden Amsterdam, Monnikendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Enkhuizen door middel van een trekvaart met elkaar te verbinden. Langs deze vaart zou tevens een weg worden aangelegd voor het verkeer te land tussen de zes steden. Dit plan is niet geheel uitgevoerd. Wel zijn er enige gedeelten tot stand gekomen, die de

naam Trekvaart der zes Noordhollandsche steden of Zesstedenvaart gekregen hebben.

Het eerste deel is hierboven beschreven. In de jaren 1882-1884 is deze vaart met provinciale subsidie verbreed en verdiept en is de nieuwe schutsluis te Monnikendam gebouwd.

VAART VAN EDAM NAAR PURMEREND

Deze vaart loopt van de Nieuwe Haven te Edam door de Purmerringvaart en de Weere naar de Beemsterringvaart te Purmerend. Zij behoort tot Schermerboezem.

De totale lengte bedraagt 8.8 km; de Weere is lang 2 km. Het peil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. varieert van 20 tot 30 m. Te Purmerend is de vaart iets minder breed. De bodembreedte bedraagt 6 à 7 m; de diepte 1.70 tot 2.10 m —K.P.

De Purmerringvaart is in beheer bij het waterschap de Purmer. De gemeente Purmerend beheert en onderhoudt de Weere.

De Weere is niet gegraven. Zij vormde vroeger de natuurlijke verbinding tussen de twee grote meren de Beemster en de Purmer. Sinds de droogmaking der beide meren vervult zij dezelfde functie tussen de ringvaarten.

VAN EWIJCKSVAART

Deze vaart loopt van de Boezem van de Zijpe naar het Amstelmeer. Zij ligt met beide gemeen, doch kan van het Amstelmeer worden afgesloten door een schut- en uitwateringssluis, de Van Ewijcksluis, die echter bijna altijd open staat. De vaart maakt deel uit van Schermerboezem. Het gemiddelde kanaalpeil ligt dus op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P.

De Van Ewijcksvaart is lang 3.9 km. De breedte op K.P. varieert van 24 tot 34 m; de bodembreedte van 10 tot 18 m. De onderhoudsdiepte bedraagt 2.05 m —K.P.

De vaart is in beheer en onderhoud bij de Anna-Paulownapolder.

De Van Ewijcksvaart is gegraven tijdens de bedijking en droogmaking van de Anna-Paulownapolder in de jaren 1845–1847. De Van Ewijksluis in de voormalige zeedijk van de polder, de Balgdijk, is eveneens in die jaren gemaakt en vormde de scheiding tussen de Waddenzee (Amsteldiep) en Schermerboezem. Door de aanleg van de Amsteldiepdijk in de jaren 1924–1925 kwam de sluis achter die dijk te liggen. Ten gevolge van de afsluiting van het Amsteldiep trad een verhoging der ebstanden ten zuiden van de afsluitdijk op, hetgeen ook verwacht was. De vrije lozing door de Van Ewijksluis werd daardoor zeer belemmerd. Een verbindingskanaal van voornoemde sluis naar het Balgzandkanaal — laatstgenoemd kanaal werd in November 1926 in gebruik genomen — heeft tijdelijk in de lozing van de Van Ewijcksvaart voorzien. Toen de Wieringermeer eenmaal droog was, behoefde het verbindingskanaal geen dienst meer te doen, daar de lozing van de vaart sindsdien op het Amstelmeer kan geschieden.

WAARDKANAAL

Dit kanaal ligt tussen het Amstelmeer bij Oostpunt en de voormalige buitenhaven te Kolhorn. Het staat zowel met het Amstelmeer als met de voormalige buitenhaven in open verbinding en behoort dus tot de Amstelmeerboezem.

Het kanaal heeft een lengte van ruim 8.9 km. Het kanaalpeil ligt op 0.50 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van voornoemde boezem. De breedte op K.P. is ten minste 40 m. De bodembreedte neemt toe van 19 m bij Kolhorn tot 22 m bij de Oostpunt; de diepte van 3.50 tot 3.70 m —K.P.

Het Waardkanaal is in beheer en onderhoud bij het heemraadschap de Wieringermeer.

De aanbesteding van dit kanaal had plaats op 21 December 1927. Twee jaar later waren de werken voltooid en definitief opgeleverd. Reeds vóór de eerste oplevering werd het kanaal gebruikt voor de scheepvaart en voor de afspuiging van de Wieringermeer, die toen nog niet droog was en waarmede het kanaal in open verbinding stond via de Buitenhaven te Kolhorn. Het is gebaggerd langs de voormalige Zuiderzeekust aan de buiten-

zijde van de zeedijk. Aan de oostzijde van het kanaal is een kade opgeworpen als waterkering van de Wieringermeer tegen het kanaal. Het dient zowel voor de afwatering als voor de scheepvaart.

WESTFRIESE KANALEN

Het is opmerkelijk, dat een zo waterrijke provincie als Noordholland nog geen vijftien jaar geleden zo slecht voorzien was van behoorlijk vaarwater. Op de vraag, waaraan dit euvel toch eigenlijk wel te wijten was, gaf de „Westfriesche Kanaalvereeniging” in een adres, op 3 December 1915 aan Gedeputeerde Staten gezonden, de volgende veronderstelling ten beste: „Het water is voor Noordholland altijd de grote vijand geweest en alle polders en waterschappen hebben altijd getracht het water zoveel mogelijk buiten hun gebied te houden; de vrees, welke men had voor sluizen en andere toestellen, welke het water in de polders konden brengen, heeft er toe geleid, dat men zich liever, wat de scheepvaart betreft, behielp, dan dat men die grote vijand, het water, binnen de polders en waterschappen haalde”.

Wat hier ook van zij, voornoemde vereniging, die in 1890 is opgericht, deelde die vrees zeer zeker niet. Het gemis aan waterwegen deed zich vooral in Westfriesland heel sterk gevoelen en nu had de „Westfriesche Kanaalvereeniging” zich tot taak gesteld om door samenwerking verbetering in die toestand te brengen. Zij liet de volgende voorlopige plannen opmaken: verbetering van de vaart Alkmaar-Oudkarspel-Schagen; aanleg van een kanaal van Medemblik naar Opmeer; verbetering van het vaarwater Hoorn-Avenhorn; aanleg van een kanaal Stolpen-Schagen-Kolhorn. In haar reeds bovengenoemd adres drong zij er bij Gedeputeerde Staten op aan, om vanwege de Provincie de verbetering en uitbreiding der vaarten en kanalen in het noordelijke deel van Noordholland ter hand te nemen. Bij het adres werden tevens de voorlopige plannen overgelegd.

In 1919 ontwierp de Provinciale Waterstaat plannen, die ongeveer overeenkwamen met hetgeen door voornoemde vereniging was gedacht. Men was echter geleidelijk aan tot de over-

tuiging gekomen, dat de belangen van Westfriesland meer gebaat zouden zijn met plannen, die verder reikten dan die streek. Op 21 Juni 1920 werd een Provinciale Commissie geïnstalleerd, die het vraagstuk der kanalisatie van Westfriesland en de problemen, die daarmee nauw samenhangen, in hun geheel zou bezien. In Augustus 1925 bracht de commissie een uitvoerig verslag uit. In dit verslag waren de kanalen opgenomen, zij het gewijzigd en aangevuld, uit het rapport der Commissie Van Aalst (in 1919 door de „Westfriesche Kanaalvereniging” in het leven geroepen), welk rapport door Ir Ringers was opgesteld en 31 Maart 1922 gereed was.

Gedeputeerde Staten meenden het verslag der Provinciale Commissie zonder meer te moeten aanvaarden en zo besloten de Provinciale Staten in hun vergadering van 2 Februari 1926, „ten einde te geraken tot een stelsel van goede waterwegen op het vaste land van het Noordelijk deel van Noordholland, voornamelijk in Westfriesland” voor rekening der Provincie te doen uitvoeren:

- a. de verbetering van de vaarweg over het Alkmaardermeer;
- b. de aanleg van de volgende 14 kanalen: Omval-Huigendijk-Avenhorn - Hoorn; Hoornhuis - Zwaagdijk - Medemblik; Zwaagdijk - Enkhuizen; Huigendijk - Oudkarspel; Alkmaar - Huigendijk; Oudkarspel - Kolhorn; Stolpen - Schagen; Schagen - Kolhorn; Rustenburg - Obdam; Oudkarspel - Dirkshorn; Grootebroek - Andijk; Purmerend - de Hulk; Avenhorn - Spijkerboor; Avenhorn - Oudendijk.

Er waren echter aan de uitvoering van dit besluit enige voorwaarden verbonden. Zo was o.a. nadrukkelijk vastgesteld, dat de direct belanghebbenden in de te kanaliseren streken voor $\frac{1}{6}$ gedeelte in de kosten van uitvoering dier werken moesten bijdragen. Bij de voordracht der kanaalplannen waren Gedeputeerde Staten zó overtuigd, dat dit grote werk, dat immers in het belang van de bewoners dier streken zou worden uitgevoerd, door die bewoners zeer op prijs zou worden gesteld en dus op hun volledige medewerking kon worden gerekend, dat Gedeputeerde Staten zich maar niet verdiept hadden in de vraag, wat

er zou moeten gebeuren, indien die medewerking onverhoopt eens mocht uitblijven.

Vele gemeenten, polders en waterschappen bleken echter niet bereid hun financiële steun aan de uit te voeren werken te verlenen. Na veel moeite slaagden Gedeputeerde Staten er ten slotte in, vooral dank zij de medewerking van de gemeenten Schagen en Alkmaar, van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland en van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, om zich althans voor een belangrijk deel der kanalen van de vereiste bijdragen te verzekeren.

Ook met betrekking tot het verlenen van een bijdrage in de kosten van verbetering van de vaarweg over het Alkmaardermeer verliepen de onderhandelingen stroef. Verschillende Zaanse gemeenten waren tot het verlenen van een bijdrage niet bereid. Een belangrijke kostenverlaging bracht hier de oplossing.

En zo besloten de Provinciale Staten in hun vergadering van 17 December 1930 Gedeputeerde Staten te machtigen:

- a. over te gaan tot de aanleg van de kanalen Stolpen-Schagen; Schagen-Kolhorn; Alkmaar-Huigendijk; Omval-Huigendijk; Huigendijk-Oudkarspel; Oudkarspel-Kolhorn;
- b. de verbetering van de vaarweg over het Alkmaardermeer ter hand te nemen.

Een beschrijving van deze kanalen, die bij de Provincie in beheer en onderhoud zijn, volgt hieronder.

Het door de Staten op 17 December 1930 genomen besluit hield mede in, dat ook tot boezemwijziging zou worden overgegaan. Voor bijzonderheden hieromtrent zie hoofdstuk Boezems blz. 204.

a. Kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolborn

Dit kanaal loopt van het Noordhollandsch Kanaal bij de Omval ten zuidoosten van Alkmaar naar het Kolhornerdiep. Het kanaal bestaat uit drie panden, die door twee schutsluizen van elkaar gescheiden zijn.

De totale lengte van het kanaal bedraagt 24.6 km. Het kanaalgedeelte Omval-Huigendijk buiten beschouwing latende (zie bij het eerste pand) is de breedte op K.P. ongeveer 28 m; in de bodem ten minste 15 m. De diepte bedraagt, met uitzondering van voornoemd kanaalgedeelte, in het midden 3.50 m — N.A.P. en aan de kanten 3.20 m — N.A.P.

Het eerste pand begint bij de Omval en strekt zich uit tot de schutsluis te Noord-Scharwoude. Het staat door het zijkanaal Huigendijk-Alkmaar met het tweede pand van het Noordhollandsch Kanaal in open verbinding en maakt dus deel uit van Schermerboezem. Het pand bestaat uit een gedeelte van de Schermerringvaart en uit een deel der ringvaart van de Heerhugowaard. De lengte bedraagt 11.8 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m — N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m — N.A.P. en N.A.P. Het kanaalgedeelte Omval-Huigendijk heeft een breedte op K.P. van 36 m; in de bodem 20 m. De diepte van dit gedeelte bedraagt 3.65 m — K.P. in het midden en 3.15 m — K.P. aan de kanten.

Het tweede pand ligt tussen de schutsluis te Noord-Scharwoude en de schutsluis in de Braakpolder onder Winkel, de Braaksluis genaamd. Ook een gedeelte van dit pand wordt gevormd door de ringvaart van de Heerhugowaard. Dit pand behoort tot de Vereenigde Raaksmaats- en Niedorperkoggeboezem. Het heeft een lengte van 11.7 km. Het kanaalpeil ligt op 0.60 m — N.A.P., zijnde het zomerpeil van voornoemde boezem.

Het derde pand begint bij de Braaksluis en loopt tot het Kolhornerdiep, waarmede het in open verbinding staat. Het behoort tot de boezem van het Amstelmeer. Dit pand is lang 1.1 km. Het kanaalpeil ligt op 0.50 m — N.A.P., het zomerpeil van de Amstelmeerboezem. Met dit pand ligt gemeen het Boerensluiskanaal.

De bouw van de schutsluis bij Noord-Scharwoude met bijkomende werken werd in 1935 aanbesteed. Het jaar daarop werd de sluis reeds voor het scheepvaartverkeer opengesteld.

In 1936 werd de bouw van de schutsluis in de Braakpolder aanbesteed en in 1938 was de Braaksluis met bijkomende werken voltooid.

Het eerste gedeelte van het kanaal Omval-Huigendijk met brug, tevens keersluis, bij de Omval is in 1937 aanbesteed en kwam in 1939 gereed.

Het gehele traject Omval-Kolhorn was in 1941 voltooid en is omstreeks Januari 1942 in gebruik genomen.

b. Zijkanaal Huigendijk-Alkmaar
(Hoornsche Vaart)

Dit kanaal loopt van het kanaal Omval-Kolhorn bij Huigendijk naar het Noordhollandsch Kanaal bij Alkmaar en staat met beide in open verbinding. Het behoort tot Schermerboezem.

Het kanaal heeft een lengte van 2.7 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. bedraagt 25 à 30 m; in de bodem 15 m. De diepte is 2.75 m —K.P. in het midden en 2.25 m — K.P. aan de kanten.

Dit zijkanaal is tot stand gekomen door verruiming van de Hoornsche Vaart. Deze vaart was belangrijk als schakel tussen de polder Geestmerambacht en het Noordhollandsch Kanaal te Alkmaar. De scheepvaart werd echter zeer belemmerd door de schutsluis aan de Zes Wielen, die, in verhouding tot de afmetingen van de vaart, veel te nauw was. Toen dan ook in het kader van het „Westfriesche Kanalenplan” de Hoornsche Vaart verbeterd werd, heeft men tegelijkertijd deze schutsluis opgeruimd.

In 1941 was het zijkanaal voltooid.

c. Kanaal Stolpen-Schagen

Dit kanaal loopt van het Noordhollandsch Kanaal bij Stolpen naar de haven van Schagen. Het staat met laatstgenoemd kanaal in open verbinding, zodat het tot Schermerboezem behoort. Op 400 m van de haven te Schagen takt het kanaal Schagen-Kolhorn af.

De lengte van het kanaal, met inbegrip van de haven, bedraagt 4.4 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en

N.A.P. De breedte op K.P. is ten minste 37 m; in de bodem 20 m. De diepte is 3.25 m —K.P.

Het kanaal Stolpen-Schagen is geheel nieuw gegraven. In 1934 werd het aanbesteed en op 10 Juli 1936 is het, tegelijk met het kanaal Schagen-Kolhorn en de haven van Schagen, op feestelijke wijze door de Commissaris der Koningin voor het gebruik opgesteld.

d. Kanaal Schagen-Kolhorn

Dit kanaal takt ten noordwesten van Schagen af van het kanaal Stolpen-Schagen en loopt naar het Kolhornerdiep. Ten westen van Kolhorn ligt een schutsluis, waardoor het kanaal ten oosten van deze sluis deel uitmaakt van het Kolhornerdiep.

Het gedeelte tot de schutsluis te Kolhorn staat in open verbinding met het kanaal Stolpen-Schagen en behoort dus tot Schermerboezem. Het heeft een lengte van 7.1 km. Het kanaalpeil ligt gemiddeld op 0.45 m —N.A.P. met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De breedte op K.P. is ten minste 26 m; in de bodem 15 m. De diepte bedraagt 2.75 m —K.P.; in de as van het kanaal 2.95 m —K.P.

Het kanaal Schagen-Kolhorn is gedeeltelijk nieuw gegraven en gedeeltelijk door verruiming van de Gouw tot stand gekomen.

Het is in twee delen uitgevoerd. Het gedeelte ten oosten van de voormalige trambaan Schagen-Van Ewijcksluis, dus van ongeveer 750 m ten westen van de brug in de Meeldijk (Kaagpolder) tot het Kolhornerdiep, werd in 1933 aanbesteed en was in 1934 reeds zover voltooid, dat het water in dit kanaalvak werd toegelaten. In 1935 kwam het gereed. Het gedeelte ten westen van voornoemde trambaan is in 1934 aanbesteed, tegelijk met het kanaal Stolpen-Schagen en de haven van Schagen. Beide kanalen en de haven zijn op 10 Juli 1936 officieel in gebruik genomen.

ZAAN

Deze voormalige rivier loopt van Knollendam naar Zijkanaal G van het Noordzeekanaal en wordt te Zaandam door twee

schutsluizen, de Groote of Wilhelminasluis en de Kleine of Oude sluis, die naast elkaar liggen, in tweeën gedeeld. Het gedeelte ten noorden van de Zaanluizen heet Achter- of Binnenzaan. Het gedeelte ten zuiden van de sluisen is als de Voorzaan bekend.

De totale lengte bedraagt 12.2 km; de breedte op K.P. 20 tot 100 m en meer, in de bodem 20 tot 50 m.

De Achter- of Binnenzaan heeft een lengte van 10.6 km. Zij maakt deel uit van Schermerboezem, zodat het gemiddelde kanaalpeil 0.45 m —N.A.P. bedraagt met mogelijke schommelingen tussen 0.58 m —N.A.P. en N.A.P. De diepte is ten minste 2.80 m —K.P. Zij staat te Knollendam in open verbinding met de Knollendammervaart en de Tochtsloot naar de Markervaart en de Nauernasche Vaart. Zij is in beheer bij de gemeenten Zaandam, Wormerveer, Koog aan de Zaan, Zaandijk en Wormer.

De Voorzaan ligt gemeen met Zijkanaal G. De afmetingen, enz. van de Voorzaan zijn bij dit zijkanaal opgenomen.

Tussen de Zaan en het IJ te Zaandam lagen vanouds twee sluisen: een, de Kleine sluis genaamd, waarvan de dorpen Wormer, Oostzaan en Zaandam (later de bannen Oostzaan, Wormer, Jisp en Nek) onderhoudsplichtigen waren en een andere, die aan het college van den Hondsbosche en Duinen tot Petten toebehoorde. Die laatste sluis, ook wel de „Groote Saerdammer Sluis” genoemd en thans bekend als de Kleine of Oude sluis, was een stenen schutsluis in 1550 voltooid door voornoemd college, dat er belang bij had om van het IJ uit per schip materiaal naar de zeekeringen te kunnen vervoeren. In 1611 kwam er nog een derde sluis bij, die de Beemster moest maken ten behoeve van de afwatering van de Zaan. In de jaren 1778 en 1779 is deze vervangen door een nieuwe duikersluis. Op 17 September 1814 is de Kleine sluis door het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen van voornoemde bannen overgenomen. In 1815 is deze schutsluis, die tot de overneming door het hoogheemraadschap alleen vloeddeuren had, hersteld en van ebdeuren voorzien.

Op 31 Juli 1902 werd de eerste steen gelegd voor de bouw

van de Wilhelminasluis in de Hoogendam, ter plaatse van de Kleine sluis en de Duikersluis. De nieuwe schutsluis was 17 September 1904 voltooid.

B. Boezem van het Noordzeekanaal

NOORDZEEKANAAL MET ZIJKANALEN EN DE VOORZAAN

Het Noordzeekanaal en het Afgesloten IJ vormen de verbinding tussen de Noordzee bij IJmuiden en het IJsselmeer bij Schellingwoude.

Van de koppen der havenhoofden te IJmuiden tot de Oranjesluizen bedraagt de lengte 31.2 km. Het kanaalpeil wordt zoveel mogelijk op 0.50 m —N.A.P. gehouden. De breedte op K.P. is ten minste 160 m; de bodembreedte ten minste 75 m. De diepte is 12.50 m —K.P.

Tussen de spoorbrug te Velsen en de plaats van de tunnelbouw ligt een kanaalgedeelte, lang ongeveer 1750 m, dat nog niet is verruimd. Daar bedraagt de minste breedte: op K.P. 120 m en in de bodem 50 m. De diepte is daar 10.30 m —K.P.

Het kanaal is van de Noordzee gescheiden door de Nieuwe Spuisluis tussen het buiten- en binnenspuikanaal en door vier schutsluizen: de Noordersluis, de Middensluis, de Zuidersluis en de Kleine sluis. Bovendien ligt aan de noordzijde van de Zuidersluis een uitwateringssluis, Oude Spuisluis genaamd.

Beoosten Amsterdam is het Noordzeekanaal (Afgesloten IJ) van het IJsselmeer gescheiden door een afsluitdijk, waarin zich vier naast elkaar gelegen sluizen bevinden, de Oranjesluizen genaamd. De drie noordelijke zijn schutsluizen; de zuidelijke is een uitwateringssluis.

Het kanaal, dat gerekend van de koppen der havenhoofden af over een lengte van 23.420 km in beheer en onderhoud is bij de Rijkswaterstaat, staat gewoonlijk in open verbinding met het Stadswater van Amsterdam en de boezem van Amstelland. Voor bijzonderheden, ook wat de voeding en lozing betreft, wordt verwezen naar hoofdstuk Boezems, blz. 214.

Het Noordzeekanaal staat in open verbinding met de volgende
10 zijkanalen en de Voorzaan:

Zijkanaal	Richting	Lengte in km	Breedte op K.P.	Bodem- breedte	Diepte — K.P.	In beheer bij:
			in meters		in meters	
A ¹⁾	Beverwijk	0.8	30—40	15	2.50	Rijkswaterstaat
B ²⁾	Spaarndam	4.0	30—50	22	3.50	idem
		tot Kolksluis				
C ²⁾	Spaarndam	3.6	75	25	3.50	idem
		tot Groote sluis				
D ³⁾	Nauerna	ruim 1	85	25	3.50	idem
		totschutsluis				
E ⁴⁾	Westzaan	ongeveer 0.5	60	15	2.50; zuidelijk deel 6.50	idem
F ³⁾	Halfweg	ongeveer 4.9	40—70	24	3.50; de laatste 500 m 3.25-2.45	idem
G	Zaandam	ongeveer 1	50—120	20—40	8.50	idem
en		1.5	20—100	20—50	8.50	Gem. Zaandam
Voor- zaan ⁶⁾			en meer			
H ⁷⁾	Keersluis (Barndegat)	ongeveer 1.7	30—250	10	1.75	Rijkswaterstaat
I ⁸⁾	Oostzaner- overtoom	ruim 2.5	50 en meer	10	2.50; tot de brug 3.25	Gemeente Amsterdam
K ⁹⁾	Nieuwendam	0.7	60	10	3.00	idem

1) Staat in open verbinding met de Wijkervaart, die tot Beverwijk doorloopt.

2) Is van het Noorder Buiten Spaarne gescheiden door twee schutsluizen en een uitwateringsluis.

3) Is van de Nauernasche Vaart gescheiden door een schutsluis en een uitwateringsluis.

4) Is van de polder Westzaan gescheiden door een schutsluis.

5) Is van Rijnlandsboezem gescheiden door drie uitwateringsluizen.

6) Is van de Zaan gescheiden door twee schutsluizen.

7) Loopt tot de Oostzaner Zeedijk.

8) Is van de polder Oostzaan gescheiden door een schutsluis.

9) Is van het hoogheemraadschap Waterland gescheiden door een schutsluis.

De doorgraving van Holland op zijn Smalst is reeds in de zeventiende eeuw aan de orde geweest, toen de waterbouwkundige Jan Dou in 1634 een afwateringskanaal voor Rijnland had ontworpen van het Wijkermeer naar zee. In 1772 heeft Christiaan Brunings een dergelijk plan voorgesteld, dat echter voor Amsterdam onaannemelijk was, omdat er tevens de afdamming van het IJ ten oosten van Amsterdam in was opgenomen. Ook Goudriaan en Mentz hebben in hun plan van 1824 tot afdamming van het IJ over het Pampus als bijkomend voordeel de doorgraving van de landengte bij Velsen genoemd. In al deze plannen was echter van een afwateringskanaal sprake. Het is Koning Willem I geweest, die, toen hem in 1817 het ontwerp van het Noordhollandsch Kanaal werd voorgelegd, „met een grof potlood” een streep door Holland op zijn Smalst heeft getrokken, daarmede het traject aangevende van het scheepvaartkanaal, waarlangs later Amsterdam zijn welvaart zou terug krijgen. Dit plan werd toen onuitvoerbaar en tevens te kostbaar geacht.

Van 1848 af verscheen een groot aantal plannen en geschriften over dit onderwerp. Faddegon en Kloppenburg hebben in 1848 in een brochure „De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ” ook het plan ontwikkeld tot het graven van een kanaal door Holland op zijn Smalst. Naar aanleiding van deze brochure publiceerde de hoogleraar Vissering een geestig artikel in De Gids van December 1849, getiteld: „Een uitstapje naar IJ-muiden”, waaraan deze Noordzeehaven haar naam te danken heeft.

In 1850 vroeg de genie-officier W. A. Froger concessie tot drooglegging van het IJ en het aanleggen van een kanaal naar de Noordzee. Het kanaal was in hoofdzaak voor waterafvoer gedacht, doch toch ook als vaarweg voor kleine schepen. Aangemoedigd door de Amsterdamse kooplieden bracht hij daarna zodanige wijzigingen in zijn project aan, dat het kanaal ook voor grote schepen bevaarbaar zou zijn. Een goed deel van dit plan is later door de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij uitgevoerd.

In 1853 vroegen Hartsen, Van Lennep en Jäger concessie aan voor de aanleg van een kanaal met gedeeltelijke droogmaking

van het IJ, volgens een plan van de Engelse ingenieurs Croker en Burn, die bij de Amsterdamsche Duinwaterleiding Maatschappij werkzaam waren, waarvan Jäger secretaris was. Het kanaal zou van de Noordzee door een sluis zijn gescheiden, doch met de Zuiderzee in open verbinding staan. De begroting bedroeg bijna dertien millioen gulden en de tijd van uitvoering was op zeven jaar geraamd. Twee gewijzigde ontwerpen zagen daarna nog het licht, ten einde aan de bezwaren van Waterstaat en aan de wensen van Amsterdam, Rijnland en Schermerboezem tegemoet te komen. Reeds waren de voorwaarden, waaronder op dit plan concessie zou worden verleend, aan de aanvragers medegedeeld, toen Hartsen en Van Lennep zich terugtrokken. Jäger wilde de concessie wel alleen aanvaarden, doch met financiële steun van het Rijk.

In April 1859, de onderhandelingen hadden intussen reeds zes jaar geduurd, riep de Regering een Raad van de Waterstaat bijeen, om te oordelen, of het raadzaam was een kanaal door Holland op zijn Smalst bij wijze van concessie te doen uitvoeren, dan wel of aan een uitvoering van Rijkswege de voorkeur moest worden gegeven. In zijn op 1 Augustus 1859 uitgebracht verslag kwam de Raad tot het besluit, dat het onraadzaam zou zijn bij het ontwerpen van het kanaal tevens indijkingen van het IJ te betrekken. Van iedere verkleining van het IJ moest worden afgezien, zolang dit vaarwater voor het Rijk en de hoofdstad van belang was. De Raad onthield dan ook zijn goedkeuring aan het plan van Jäger, die intussen een vierde ontwerp had ingezonden, en legde een nieuw ontwerp voor, waarin het kanaal nagenoeg geheel ten zuiden van het IJ was geprojecteerd. Kosten f 18.500.000,—. De Regering diende een wetsontwerp in, dat de uitvoering van dit plan beoogde. In het voorlopig verslag der Tweede Kamer werden de kosten te hoog bevonden en achtte men een bijdrage van Amsterdam gewenst. De gemeenteraad van die stad besloot op 14 Maart 1860 een bijdrage van drie millioen gulden te verlenen, na voltooiing van het kanaal te voldoen, mits binnen vijf jaar met het werk werd begonnen. In October van dat jaar kwam de Regering met een nieuw wetsontwerp, waarbij een kanaal werd voorgesteld ten

noorden van het IJ. Dit kanaal zou tevens het handelscentrum aan de Zaan tot voordeel strekken. Kosten f 18.800.000,—. Dit wetsontwerp werd door de Tweede Kamer nog ongunstiger ontvangen dan het vorige. De kosten werden zonder indijking en droogmaking van gronden in het IJ te hoog geacht. Maar door indijken en droogmaken van het IJ zou het vaarwater tussen Amsterdam en de Zuiderzee aanslibben, hetgeen eveneens ongewenst was. Deze moeilijkheid werd opgelost door in het plan de afdamming van het IJ ten oosten van Amsterdam op te nemen, waardoor de slibaanvoer uit de Zuiderzee zou worden tegen gehouden. Doch juist tegen afdamming was Amsterdam steeds fel gekant geweest. Daar de aanleg van een kanaal naar de Noordzee voor Amsterdam van onschatbare betekenis was, wilde het gemeentebestuur de uitvoering van deze werken niet langer belemmeren en gaf in Augustus 1861 het verlangen te kennen, dat aan het kanaalontwerp afsluiting van het oostelijk IJ en droogmaking van gronden zou worden verboden. Dit laatste was in het ontwerp van Jäger opgenomen, zodat dit plan als vanzelf weer op de voorgrond trad.

Bij Koninklijk besluit van 5 December 1861 no 82 werd aan Jäger concessie verleend tot het maken en exploiteren van een kanaal ter verbinding van de Noord- en de Zuiderzee en daarmede in verband staande werken, benevens indijking en droogmaking van gronden in het IJ en het Wijkermeer. Een plan, waarbij ook de afdamming van het oostelijk IJ was op te nemen, zou aan de goedkeuring der Regering zijn te onderwerpen. In April 1862 zond Jäger dit plan in. Het ontwerp was opgemaakt door Froger in overleg met Croker en Burn. Het verwierf de goedkeuring der Regering en bij de wet van 23 Januari 1863 (Staatsblad no 4) werd de concessie bekrachtigd. Zij moest echter worden overgedragen aan een daartoe te vormen naamloze vennootschap. Bij K.B. van 16 Juli 1863 no 44 werd bewilgiging verleend tot oprichting van de N.V. „De Amsterdamsche Kanaalmaatschappij”, die het gehele werk heeft uitgevoerd.

Het plan der concessie is na 1862 nog tweemaal gewijzigd en kreeg in 1865 zijn definitieve vorm.

Op 8 Maart 1865, dus zes dagen vóór het vervallen van de

door Amsterdam aan zijn subsidie verbonden termijn, werd in de Breesaap, op 600 m van het strand, de eerste spade gestoken. Met de Engelse aannemers Henry Lee & Son — men had tevergeefs getracht van een Nederlandse firma een aannemelijk bod te verkrijgen — werd overeengekomen, dat het werk in zeven jaar zou worden voltooid. Een geschil tussen de Kanaalmaatschappij, de Regering en Amsterdam over het aantal scheepvaartsluizen, dat in de afdamming ten oosten van Amsterdam zou worden gemaakt, had een zo langdurig oponthoud in de uitvoering van die werken tot gevolg, dat de voltooiing van het kanaal in zeven jaar onmogelijk tot stand kon worden gebracht. Een en ander was aanleiding, dat bij de wet van 31 Juli 1868 (Staatsblad no 117) een wijziging van de concessie werd goedgekeurd, waarin de datum van de voltooiing der werken op 1 Augustus 1876 werd vastgesteld. De gemeente Amsterdam stelde een tweede subsidie van drie millioen gulden in het vooruitzicht onder voorwaarde, dat de werken vóór voornoemde datum voltooid zouden zijn.

Het gedeelte van de afsluitdijk ten oosten van Amsterdam, tussen Schellingwoude en de in de aanvang van 1867 gereed gekomen kistdam — deze kistdam was voor de bouw der sluizen gemaakt — was reeds in datzelfde jaar voltooid. Het zuidelijke gedeelte van de dijk kwam in 1868 gereed op een opening van 500 m na, welke voor de scheepvaart open moest blijven. In 1871 werd de opening tot 250 m verkleind. Na de beproeving en goedkeuring van het stoomgemaal in April 1872, kon zij verder gesloten worden en op 5 Juni van dat jaar was de scheiding tussen Zuiderzee en IJboezem een feit.

De bouw der sluizen binnen de voornoemde kistdam onder- vond, ten gevolge van het hierboven reeds besproken geschil over het aantal schutsluizen, zodanige vertraging, dat eerst in het laatst van 1868 met het werk kon worden begonnen. De slechte ondergrond, hoofdzakelijk slappe klei, maakte een paalfundering onontbeerlijk, welke in April 1870 gereed kwam. Koning Willem III legde toen de eerste steen voor de opbouw der sluizen, die bij deze gelegenheid de naam van Oranjesluizen kregen. Eind 1871 waren ze voltooid en, na het opruimen van de kistdam, konden zij op 18 Maart 1872 voor de scheepvaart

worden geopend. Het sluisencomplex bestaat uit drie schutsluizen en een uitwateringssluis.

De Noordzeesluizen, bestaande uit twee schutsluizen, thans genaamd Zuidersluis en Kleine sluis, en een uitwateringssluis, thans bekend onder de naam van Oude Spuisluis, waren in het najaar van 1872 voltooid, zodat op 1 November van dat jaar de buitenduinregel werd doorgegraven en de sluisen voor spuiing en doorschutting van baggermateriaal in gebruik konden worden genomen.

Bij de bouw van de Noordzeehaven rezen grote moeilijkheden. De vorming der havenhoofden en het baggeren van de geul in de haven vorderden belangrijk grotere uitgaven en duurden veel langer dan men zich aanvankelijk had voorgesteld. De Staat nam dan ook bij een in October 1874 gesloten overeenkomst de kosten van golfbrekers ter versterking van de hoofden voor zijn rekening.

Aangezien het onmogelijk bleek de werken op 1 Augustus 1876, volgens de bepalingen der concessie, gereed te krijgen, werd bij de wet van 6 April 1875 (Staatsblad no 58) de gehele voltooiing der werken verschoven tot 31 December 1877 onder voorwaarde echter, dat het kanaal op 1 April 1876 voor de scheepvaart met beperkte diepgang moest worden opengesteld. Maar door het verschuiven van de voltooiingsdatum kwam het tweede toegezegde subsidie van Amsterdam in het gedrang. De gemeenteraad was wel genegen het subsidie te handhaven, mits de oplevering van het kanaal vóór 31 December 1878 zou geschieden en enige verbeteringswerken vóór 1884 zouden worden uitgevoerd.

Op 1 April 1876 was het kanaal voor de vaart met schepen van beperkte diepgang nog niet geschikt. Op 3 October echter bereikte het pas gebouwde oorlogsschip Koning der Nederlanden door het kanaal de Noordzee en op 1 November van dat jaar werd het kanaal door Koning Willem III feestelijk geopend. Bij die gelegenheid kreeg de nieuwe haven aan de Noordzee de naam IJmuiden.

De termijn voor de gehele voltooiing der werken werd bij de wet eerst tot 1 October 1878 verlengd, daarna op 1 Mei 1880 en

ten slotte op 31 December 1880 gebracht. Doch ook op die datum was de Noordzeehaven nog steeds niet op de in de concessie voorgescreven afmetingen gereed. Toen kwam op 31 October 1881 tussen de Staat en de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij een overeenkomst tot stand, waarbij het kanaal met alle rechten en verplichtingen aan de Staat overging.

In 1882 was de haven en in November 1883 kwam het kanaal volgens de bepalingen der concessie en met de door Amsterdam in 1875 geëiste verbeteringen gereed.

De kosten van aanleg van het Noordzeekanaal en van de daarmee in verband staande werken hebben tot aan de voltooiing in 1883 *f* 37.225.000,— bedragen. Hierin zijn niet begrepen de uitgaven voor onteigening, technisch en administratief beheer, rente en dividend ten bedrage van *f* 13.234.500,—, zodat de totale kosten *f* 50.459.500,— hebben bedragen.

Reeds spoedig na de voltooiing waren de afmetingen van het kanaal en van de kunstwerken niet meer in overeenstemming met de eisen der grote vaart. Een reeks van verbeteringen kreeg dan ook in de jaren 1887-1907 haar beslag.

Er was allereerst behoefte aan een nieuwe schutsluis te IJmuiden. De schutkolk lengte van de bestaande grote schutsluis bedroeg 119 m, terwijl reeds kort na de openstelling van het kanaal schepen van 150 m lengte niet meer tot de zeldzaamheden behoorden. Bij de wet van 31 Mei 1887 (Staatsblad no 98) werd tot de bouw van een nieuwe schutsluis besloten. Verruiming van het kanaalprofiel en verdieping der haven werden tegelijk met de bouw der sluis ter hand genomen. In Mei 1895 was de sluis, thans Middensluis genaamd, voltooid (schutkolk lengte 225.75 m). Zij kon echter eerst op 12 December 1896 voor de scheepvaart in gebruik worden genomen, aangezien de toeleidingskanalen niet tijdig gereed gekomen waren. Bij de wet van 24 Juli 1899 (Staatsblad no 195) werd bepaald, dat het Noordzeekanaal bevaarbaar zou worden gemaakt voor de grootste schepen, die door de nieuwe sluis te IJmuiden konden worden geschut. Deze verbeteringswerken waren in 1907 gereed.

Bij de wet van 2 Januari 1917 (Staatsblad no 3) werd tot de bouw van een nieuwe, nog grotere schutsluis besloten. Deze

sluis, de Noordersluis, is in 1930 in gebruik genomen en is de grootste schutsluis ter wereld (schutkolklengte 400 m, sluiswijdte 50 m en dorpeldiepte 14.50 m — K.P.).

In de jaren 1929–1939 is, volgens de wet van 1917, het kanaal-profiel verruimd van 778 m² tot 1406 m², bij 75 m bodembreedte en 12.50 m diepte onder kanaalpeil, terwijl, met het oog op een eventuele verdere verruiming, bij de uitvoering der verbeteringswerken gerekend is op 2000 m² profieloppervlak, 100 m bodembreedte en 14.50 m diepte onder kanaalpeil.

Ten slotte is in 1938 aanbesteed de bouw van een nieuwe spuisluis met bijkomende werken. De sluis, benoorden de Noordersluis gelegen, is in 1943 gereed gekomen, doch eerst in 1945 in gebruik genomen.

C. Het Zuiderkwartier

(vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)

AMSTEL EN DRECHT

(Amstel-Drechtkanaal)

De Drecht, oorspronkelijk een riviertje, loopt van de Oude Wetering oostwaarts langs Leimuider tot het Aarkanaal en gaat vervolgens noordoostwaarts tot dat zij met de Kromme Mij-drecht samenvloeit. Op dat punt begint de Amstel.

De Amstel loopt langs Uithoorn en Ouderkerk naar Amsterdam, alwaar hij vroeger als Binnenamstel, Rokin en Damrak in het IJ uitmondde. Het Damrak en een gedeelte van het Rokin zijn echter gedempt. De hoofdverbinding met het Afgesloten IJ is door de Nieuwe Herengracht, de Schippersgracht, de IJ-gracht en het Oosterdok.

De Drecht behoort gedeeltelijk tot Rijnlandsboezem en gedeeltelijk tot Amstellandsboezem. De Tolhuissluis vormt de scheiding tussen beide boezems. Hier begint het Amstel-Drechtkanaal, dat geheel in beheer en onderhoud is bij de provincie Noordholland, terwijl het Rijk met een jaarlijkse subsidie bijdraagt in de onderhoudskosten van deze vaarweg. Het kanaal eindigt bij de Omval, 200 m ten zuiden van de Berlagebrug te Amsterdam, bij de oude mond van de Weespertrekvaart. Het is

een onderdeel van een der vaarwegen van Amsterdam naar Rotterdam, de Amstel-Gouwevaart.

In Amsterdam liggen in de Amstel de Amstelsluizen. Deze schutsluizen staan echter meestal open, zodat het gehele traject van de Tolhuissluis af tot het Afgesloten IJ op het peil ligt van Amstellandsboezem, waarvan de normale waterstand 0.40 m —N.A.P. is. In hoofdstuk Boezems is opgenomen, wanneer de Amstelsluizen gesloten worden en dus een scheiding tussen Amstellandsboezem en het Stadswater van Amsterdam tot stand wordt gebracht.

Van de Tolhuissluis tot de Amstelsluizen bedraagt de lengte 27.5 km (Drecht 7 km en Amstel 20.5 km). De breedte op K.P. varieert van 22 tot 120 m. De bodembreedte bedraagt 25 m en meer. De diepte is ten minste 2.90 m —K.P.

Van de Amstelsluizen tot het Afgesloten IJ is de lengte 2.3 km voor wat de hoofdverbinding betreft. De breedte op K.P. bedraagt ten minste 20 m (Schippersgracht) en de diepte ten minste 2.55 m —K.P. De Amstel zelf heeft van voornoemde sluis tot het Rokin een lengte van 1 km.

Van de Omval af noordwestwaarts is 'de Amstel in beheer en onderhoud bij de gemeente Amsterdam.

Evenals de Drecht is ook de Amstel een voormalige rivier. Hierboven is reeds medegedeeld, dat de Amstel ontstaat uit de samenvloeiing van de Drecht en de Kromme Mijdrecht. Ten zuiden van de Tolhuissluis verenigt de Drecht zich met het Aarkanaal. Dit kanaal was eertijds eveneens een rivier en wel een zijtak van de Rijn. De Kromme Aar is er een nog bestaand gedeelte van. De Amstel ontleende indertijd dus zijn oorsprong aan de Rijn.

Als scheepvaartweg naar Amsterdam was de Amstel tot in het begin der negentiende eeuw van weinig betekenis. Slechts kleine vaartuigen konden door de Amstel de stad bereiken. De voornaamste hindernis vormde de Amstelbrug of Hooge Sluis. Deze stenen brug rustte op 35 overwelfde bogen en beheerste de toegang naar de stad. De doorvaarthoogte was zó gering, dat schepen met een hoge deklust er niet onder door konden varen. Vaartuigen met vaststaande mast konden de brug in het geheel

niet passeren en schepen breder dan ruim $4\frac{1}{2}$ Nederlandse el evenmin. Bovendien was de Amstel zeer ondiep, zodat de meeste schepen over het Haarlemmermeer en het IJ of de Overtoom Amsterdam moesten bereiken.

De twee middelste bogen van de Amstelbrug werden in 1822 weggebroken en vervangen door een dubbele ophaalbrug om Keulenaars en andere grote schepen met staande masten door te laten. Deze verbetering hield verband met het verleggen der vaarroute van de Keulsche Vaart en tevens met het plan om de Amstel, de Drecht en de Aar ook voor diepgaande schepen bevaarbaar te maken. Dit plan was reeds in 1817 aan Koning Willem I voorgelegd door Jacob de Jong, tegelijk met zijn voorstel om de Amstelbrug te doorbreken. Bij Koninklijk besluit van 5 April 1823 no 77 droeg de Koning de verruimingswerken aan Amstel, Drecht en Aar op aan dijkgraaf en heemraden ter Nieuweramstel. Tegelijkertijd schonk hij aan dit college de naam van Heemraadschap van den Amstel en Nieuweramstel. Jacob de Jong werd als lid van het college aangesteld en spoedig daarna, nog gedurende de uitvoering van het werk, als dijkgraaf. De verruiming is in de jaren 1824 en 1825 tot stand gebracht.

Van die tijd, nl. van 1824, dateert ook de schutsluis bij het Huis te Drecht. Deze sluis, die de naam kreeg van Nieuwe Amstelsluis, nam de functie over van twee schutsluizen: de een lag in de Drecht, nl. in de Bilderdam; de andere in de Aar bij de Kattenbrug. Beide sluizen waren gemaakt naar aanleiding van een klacht door Amsterdam in 1670 bij de Hoge Raad ingediend. Zij vormden de scheiding tussen Rijnlands- en Amstelandsboezem. De Nieuwe Amstelsluis is thans een dubbele schutsluis en wordt nu meestal Tolhuissluis genoemd naar het Huis te Drecht, dat ook Tolhuis heet.

De Amstel-Gouwevaart, waarvan hierboven een onderdeel is beschreven, is in de loop der jaren nog belangrijk verbeterd en behoort nog steeds tot een der drukst bevaren binnenwateren van ons land.

AMSTELKANAAL

Het Amstelkanaal — niet te verwarren met het Amstelmeer-

kanaal, dat een boezemwater is langs de zuidoostzijde van het voormalige eiland Wieringen — zal een nieuwe verbinding vormen tussen de Amstel en de Schinkel. Het kanaal takt 300 m ten noorden van de Berlagebrug te Amsterdam van de Amstel af, loopt naar de Boerenwetering en splitst zich daar in tweeën: het Noorder en het Zuider Amstelkanaal. Tot op heden lopen beide takken dood tegen de Amstelveense Weg. Ten westen van voornoemde weg loopt boogvormig de Stadiongracht, die slechts door deze weg van het Noorder en Zuider Amstelkanaal is gescheiden. De Stadiongracht staat door een verbindingskanaal en het Olympiakanaal in open verbinding met de Schinkel.

Het Noorder Amstelkanaal, dat ter verhoging van het stadschoon gegraven is, zal bij de Amstelveense Weg door een keersluis van de Stadiongracht kunnen worden afgesloten. De scheiding tussen het Zuider Amstelkanaal, dat voor de scheepvaart bestemd is, en de Stadiongracht zal gevormd worden door een schutsluis bij voornoemde weg. Beide sluisen zullen als boezemscheidingen kunnen dienen. Het Amstelkanaal behoort nl. tot Amstellandsboezem, waarvan de normale waterstand 0.40 m —N.A.P. is, terwijl de Stadiongracht gemeen ligt met het Stadswater van Amsterdam.

Het Amstelkanaal heeft tot de Boerenwetering een lengte van 1.6 km. Het Noorder Amstelkanaal is lang 2.2 km en het Zuider Amstelkanaal 2.1 km. De breedte op K.P. is 30 m. De diepte bedraagt 2.55 m —K.P.

Het kanaal is in beheer en onderhoud bij de gemeente Amsterdam.

Het Amstelkanaal en het Noorder Amstelkanaal zijn in 1918 gegraven. Het Zuider Amstelkanaal is in gedeelten gegraven in de jaren 1929 tot 1939. Het kanaal is reeds voor de scheepvaart opengesteld, doch de verbinding met de Schinkel is, zoals uit het voorafgaande blijkt, nog niet tot stand gebracht. De schutsluis is voltooid. De keersluis moet echter nog gebouwd worden. (Toestand op 1 Januari 1950).

's-GRAVELANDSCHE VAART

Deze oude vaart — zij is in 1641 gereed gekomen — loopt

van de Vecht naar de Loosdrechtsche Plassen en bestaat uit twee panden.

Het noordelijke pand loopt van de Vecht bij Uitermeer naar het Hilversumsch Kanaal. Het is van de Vecht gescheiden door de schutsluis bij Uitermeer en van voornoemd kanaal door de Zuidersluis. Het heeft een lengte van 9.5 km. Het kanaalpeil ligt op 0.20 tot 0.30 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart. De breedte op K.P. varieert van 10 tot 15 m. De diepte bedraagt 1.50 tot 1.80 m —K.P., doch er komen verondiepingen voor.

Het zuidelijke pand, ook wel Loosdrechtsche Vaart genaamd, loopt van het Hilversumsch Kanaal naar de Drecht, een geul door de Loosdrechtsche Plassen. Dit pand, in de provincie Utrecht gelegen, is van voornoemd kanaal door een schutsluis gescheiden, maar ligt gemeen met de Loosdrechtsche Plassen, waarvan het peil wisselt van 0.90 tot 1.15 m —N.A.P. Het heeft een lengte van 2.4 km. De breedte en diepte zijn gelijk aan die van het noordelijke pand.

Het noordelijke pand is van de Vecht tot het Luye Gat in beheer en onderhoud bij de provincie Noordholland; het overige deel van dit pand bij de 's-Gravelandsche polder. Het zuidelijke pand is in beheer en onderhoud bij de gemeente Loosdrecht.

Zoals de naam reeds doet vermoeden, bestond de Zuidersluis, die ten noorden van het Hilversumsch Kanaal ligt, reeds vóór de aanleg van dit kanaal. Zij vormde toen de afscheiding met het thans ten zuiden van het kanaal gelegen pand. Haar naam dankt zij aan haar zuidelijke ligging ten opzichte van de vroeger bij het Luye Gat gelegen Noordersluis, die de vorige eeuw is opgeruimd.

HILVERSUMSCH KANAAL

Dit nieuwe kanaal, niet te verwarren met de oude Hilversumsche of Gooische Vaart, loopt van de Vecht ten noorden van Vreeland naar het havencomplex te Hilversum. Het kanaal is van de Vecht gescheiden door een schutsluis, die 200 m ten oosten van de Vecht ligt. Het gehele kanaal ligt gemeen met het water van de polder Kortenhoef, waarvan het zomerpeil 1.20 m

—N.A.P. bedraagt. Het kanaal kruist weliswaar de 's-Gravelandsche Vaart, doch de beide panden van die vaart zijn door schutsluizen van het kanaal gescheiden.

De lengte van het kanaal met inbegrip van de haven te Hilversum is 7.8 km; van de Vecht af 8 km. De breedte op K.P. is 30 à 40 m; in de bodem 15 à 25 m. De diepte bedraagt 2.60 m —K.P.; in het midden 2.90 m —K.P.

Het kanaal is in beheer en onderhoud bij de gemeente Hilversum.

De verbinding van de Vecht met Hilversum en het Gooi langs de 's-Gravelandsche Vaart en de Hilversumsche of Gooische Vaart liet reeds lang veel te wensen over. De afmetingen van beide vaarten waren te klein om een behoorlijk scheepvaartverkeer te kunnen verwerken. Vandaar dat naar een nieuwe scheepvaartverbinding werd omgezien. In 1934 begon de provincie Noordholland met de aanleg van het Hilversumsch Kanaal, dat in 1936 gereed kwam. Op 17 December 1938 is het door de Provincie aan de gemeente Hilversum overgedragen.

MERWEDEKANAAL EN AMSTERDAM-RIJNKANAAL IN AANLEG

Het Merwedekanaal loopt van het Afgesloten IJ te Amsterdam, langs Utrecht, naar de Lek te Vreeswijk en van daar naar de Merwede te Gorinchem. Het bestaat uit twee geheel afzonderlijke kanaalvakken, die door de Lek van elkaar gescheiden zijn.

Het gedeelte ten zuiden van de Lek is behandeld in de „Beschrijving van de provincie Zuidholland behorende bij de waterstaatskaart”.

Het kanaalvak ten noorden van de Lek is door de schutsluizen ten westen van Utrecht in twee panden verdeeld, waarvan het zuidelijke pand geheel en het noordelijke pand voor het grootste gedeelte in de provincie Utrecht ligt.

Het noordelijke pand heeft in verband met de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal een belangrijke wijziging ondergaan. Dit pand maakt thans deel uit van laatstgenoemd kanaal en is dien-

tengevolge aanmerkelijk verruimd tot de spoorweg Utrecht-Gouda. Ten zuiden van de spoorweg begint het nieuw gegraven tracé van het Amsterdam-Rijnkanaal, dat ten noordoosten van Jutphaas het Merwedekanaal en tussen Wijk bij Duurstede en Ravenswaaij de Lek kruist, om 1.4 km boven Tiel in de Waal te eindigen. Ten oosten van Jutphaas is een zijtak gegraven naar Vreeswijk, waar een dubbele schutsluis van grote afmetingen, Prinses Beatrixsluis genaamd, het kanaal van de Lek scheidt.

Zo vormt het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) van het Afgesloten IJ te Amsterdam tot de Lek bij Vreeswijk thans één pand. Tot ditzelfde pand zal ook het gedeelte Jutphaas-Wijk bij Duurstede behoren, als het voltooid zal zijn.

Het zuidelijke pand van het Merwedekanaal is, sinds het Amsterdam-Rijnkanaal dit pand kruist, in tweeën gedeeld. Beide delen zijn van laatstgenoemd kanaal gescheiden door schutsluizen. Via een grondduiker is de watergemeenschap tussen beide delen gehandhaafd.

Het kanaalgedeelte Amsterdam-Vreeswijk, dat op 23 Maart 1938 in gebruik genomen is, heeft een lengte van 46.4 km. Alhoewel dit kanaalvak in open verbinding staat met het Afgesloten IJ — de dubbele schutsluis te Zeeburg staat altijd open — behoort het toch tot Amstellandsboezem. Het kanaalpeil ligt op 0.40 m — N.A.P., zijnde de normale waterstand van de boezem. De breedte op K.P. is 75.20 m; in de bodem 50 m. De diepte bedraagt 4.20 m — K.P.

Het Merwedekanaal is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat. Ook het Amsterdam-Rijnkanaal zal door de Rijkswaterstaat worden beheerd en onderhouden.

De openstelling voor de scheepvaart van het Noordzeekanaal in 1876, de steeds toenemende afmetingen der binnenvaartuigen, de grote ontwikkeling van de stoomvaart en de belangrijke voordelen voor de handel verbonden aan een snel en dus zo min mogelijk aan belemmering onderhevig vervoer, maakten een verbeterde watergemeenschap tussen Amsterdam en de bovenrivieren onontbeerlijk. Verschillende plannen zagen dan ook in de loop der volgende jaren het licht, zoals een ontwerp tot

aanleg van een kanaal van Amsterdam door de Geldersche Vallei en de Betuwe naar de Waal bij Dodewaard.

Bij de wet van 29 Juli 1881 (Staatsblad no 143) werd tot de aanleg besloten van een kanaal van Amsterdam naar de Lek ten westen van Vreeswijk en van Vianen naar de Merwede bij Gorinchem. Dit kanaal was deels door bestaande wateren ontworpen, nl. door de Keulsche Vaart, zie blz. 189, en zou deels nieuw worden gegraven. Zo was het de bedoeling, dat de Vecht, van Nigtevecht tot de ombuiging bij Utrecht, in het kanaal zou worden opgenomen. Bij de wet van 15 Mei 1884 (Staatsblad no 106) werd bepaald, dat het Vechtpand zou vervallen en het kanaal langs de oostzijde van de Rijnspoorweg zou worden aangelegd. Op 1 Mei 1893 is het gehele Merwedekanaal, van Amsterdam tot Gorinchem, voor de scheepvaart in gebruik genomen.

Dit belangrijkste kanaal voor de binnenvaart in Nederland en het drukt bevaren binnenkanaal van Europa bleek na enige tijd reeds niet meer te voldoen aan de eisen, die aan de hoofdverbinding te water van Amsterdam met Rotterdam en Duitsland moeten worden gesteld. De binnenvaartuigen namen steeds grotere afmetingen aan en het langdurige wachten bij de schutsluizen belemmerde in ernstige mate een snel vervoer, dat voor de handel van zo grote betekenis is. Vandaar dat een betere verbinding tussen Amsterdam en de Boven Rijn zich steeds dringender deed gevoelen.

Nog geen veertig jaar na de opening van het Merwedekanaal werd bij de wet van 27 Maart 1931 (Staatsblad no 130) de aanleg bevolen van een ruimere vaarweg van Amsterdam naar de Boven Rijn, waarvan een groot gedeelte zou voeren langs het daartoe te verruimen Merwedekanaal. Voor een snellere verbinding met Rotterdam zou een zijtak worden gegraven van Jutphaas naar de Lek ten oosten van Vreeswijk. Hierdoor zou het tijdrovende schutten bij Utrecht en vooral aan de Koninginnensluis te Vreeswijk, waarvan de capaciteit veel te klein geworden was, komen te vervallen, daar de nieuw te maken schutsluis ten oosten van Vreeswijk aanmerkelijk groter zou zijn.

Reeds in 1932 is met de aanleg van de zijtak een begin ge-

maakt. In 1934 begonnen de werkzaamheden aan het hoofdkanaal, dat Amsterdam-Rijnkanaal is genoemd. Zoals hierboven is medegedeeld, is het kanaalgedeelte Amsterdam-Vreeswijk al in gebruik genomen. Het kanaalvak Jutphaas-Wijk bij Duurstede is voor een belangrijk gedeelte gereed. Het gedeelte Ravenswaaij-Tiel verkeert in een minder gevorderd stadium van uitvoering. Het gehele Amsterdam-Rijnkanaal zal waarschijnlijk in 1952 voor de scheepvaart worden opengesteld.

Het zal bevaarbaar zijn voor de grootste Rijnschepen en kleine zeeschepen, terwijl het grootste gedeelte van het jaar op het gehele traject van Amsterdam tot Tiel slechts tweemaal gesloten hoeft te worden. Er komen weliswaar vier schutsluizen in het kanaal — de Prinses Beatrixsluis te Vreeswijk kan hier buiten beschouwing blijven — nl. bij Zeeburg, Wijk bij Duurstede, Ravenswaaij en Tiel, doch hiervan staat die bij Zeeburg altijd open, terwijl de schutsluis bij Ravenswaaij slechts gesloten zal zijn bij een Lekstand van 5.55 m + N.A.P. en hoger, hetgeen normaal ongeveer 20 dagen per jaar voorkomt.

MUIDERTREKVAART

Door de aanleg van het Merwedekanaal, waarvan het gedeelte ten noorden van de Lek in 1892 voor de scheepvaart geopend werd, is de Muidertrekvaart in tweeën gedeeld.

Het oostelijke deel begint bij de Zuidwestelijke Singelgracht van Muiden, die van de Vecht gescheiden is door een schutsluis, de Weesperpoortsluis. Het staat met het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) in open verbinding en behoort dus tot Amstellandsboezem. Het heeft een lengte van 3.5 km; van de Vecht af 4 km. Het kanaalpeil ligt op 0.40 m — N.A.P., zijnde de normale waterstand van de boezem. De breedte op K.P. is ongeveer 20 m; in de bodem ongeveer 10 m. De diepte bedraagt ongeveer 1.40 m — K.P.

Het westelijke deel liep vroeger van het Merwedekanaal naar de Weesperrekvaart bij Diemerbrug. Het had een lengte van 3.7 km. Ongeveer 1.8 km van de vaart is thans gedempt, nl. van een punt ongeveer 700 m ten westen van voornoemd kanaal

tot de Diemen. Dit deel behoort thans tot Rijksweg no. 1.

Het gedeelte vóór de afdamming ligt gemeen met het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) en is lang ongeveer 0.7 km, breed ongeveer 20 m, in de bodem ongeveer 10 m; diepte ongeveer 1 m —K.P.

Het andere gedeelte loopt van de Diemen tot de Weespertrekvaart, waarmede het in open verbinding staat. Het is lang 1.2 km en even breed als het eerste gedeelte, doch de diepte bedraagt slechts 0.50 m —K.P.

Beide gedeelten behoren tot Amstellandsboezem.

De Muidertrekvaart is in beheer en onderhoud bij de „Commissarissen over de Trekvaarten tusschen Diemen en Muiden en tusschen Muiden en Naarden”. De Zuidwestelijke Singelgracht en de Weesperpoortsluis worden door het Ministerie van Oorlog beheerd en onderhouden.

De Muidertrekvaart is gegraven ingevolge een overeenkomst tussen de drie steden Amsterdam, Muiden en Naarden en krachtens het octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 25 October 1640, ten einde de gemeenschap te water tussen deze drie steden te bevorderen. Sinds de aanleg van het Merwedekanaal heeft het westelijke deel van de vaart veel aan betekenis ingeboet.

NAARDERTREKVAART

Deze vaart loopt van de Zuidoostelijke Singelgracht van Muiden naar de Buitenvestinggracht en de havens te Naarden. Eerstgenoemde gracht is van de Vecht gescheiden door een schutsluis, de Keetpoortsluis. De vaart staat met de Buitenvestinggracht en de havens te Naarden in open verbinding en behoort tot de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart.

Zij heeft een lengte van 7.4 km. Het kanaalpeil ligt op 0.20 m tot 0.30 m —N.A.P., zijnde het zomerpeil van voornoemde boezem. De breedte op K.P. is ongeveer 20 m, in de bodem 12 m. De diepte bedraagt ongeveer 1.60 m —K.P.

De Naardertrekvaart is in beheer en onderhoud bij de „Commissarissen over de Trekvaarten tusschen Diemen en Muiden

en tusschen Muiden en Naarden". De Zuidoostelijke Singelgracht en de Keetpoortsluis van Muiden en de Buitenvestinggracht te Naarden zijn in beheer en onderhoud bij het Ministerie van Oorlog; de havens van Naarden bij de gemeente.

De Naardertrekvaart is gegraven ingevolge dezelfde overeenkomst en krachtens hetzelfde octrooi als de Muidertrekvaart.

NIEUWE MEER, SCHINKEL EN KOSTVERLORENVAAKT

Deze drie wateren vormen een onderdeel van de Schinkel-Gouwevaart, een der vaarwegen van Amsterdam naar Rotterdam. De Schinkel-Gouwevaart is nagenoeg even lang als de Amstel-Gouwevaart, maar zij is ruimer en niet zo bochtig.

Het Nieuwe Meer loopt van de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, waarmede het in open verbinding staat, naar de Schinkel, die 300 m ten zuiden van de Nieuwe Meerschutsluis begint. Het Nieuwe Meer heeft een lengte van 2.4 km. De breedte op K.P. varieert van 100 tot 300 m. De bodembreedte is 40 m. De diepte bedraagt 2.40 m — K.P.

De Schinkel is een voortzetting van het Nieuwe Meer en eindigt bij de Overtoom te Amsterdam. De daarin gelegen Nieuwe Meerschutsluis vormt de scheiding tussen Rijnlandsboezem en het Stadswater van Amsterdam. Ten zuiden van die sluis is de waterstand in de zomer 0.57 — en in de winter 0.63 m — N.A.P.; ten noorden ervan 0.45 m — N.A.P., de normale stand van het Stadswater. De Schinkel heeft een lengte van 2.3 km. De breedte op K.P. varieert van 20 tot 100 m; de bodembreedte van 10 tot 40 m. De onderhoudsdiepte bedraagt 3 m — N.A.P.

De Kostverlorenvaart begint bij de Overtoom en eindigt in de Haarlemmertrekvaart. De lengte is 3.6 km; tot de Kattensloot 2.9 km. De breedte op K.P. is 25 à 30 m. De diepte bedraagt ongeveer 2.55 m — K.P.; tussen de Kattensloot en de Haarlemmertrekvaart ongeveer 2.35 m — K.P.

Door de Kattensloot, de Singelgracht, het Westerkanaal en de Oude Houthaven is er verbinding met het Afgesloten IJ te Amsterdam. Van de Kostverlorenvaart tot het Afgesloten IJ

bedraagt de afstand 1.9 km. In het Westerkanaal, 100 m ten noorden van de spoorbrug, ligt de Westerkanaalsluis. Deze schutsluis staat meestal open.

Het Nieuwe Meer, de Schinkel en de Kostverlorenvaart zijn in beheer en onderhoud bij de gemeente Amsterdam.

Het Nieuwe Meer vormde eertijds met de Schinkel een uitloper van het Haarlemmermeer, die tot de Heilige Weg te Amsterdam reikte. In 1413 beval Graaf Willem VI aan de heemraden van Rijnland een watergang te maken van de Heilige Weg af naar het IJ met twee uitwateringssluizen in de IJdijk. Reeds in 1364 had Graaf Albrecht van Beieren aan Rijnland de bevoegdheid gegeven tot het leggen van die sluisen en tot het maken van een watergang er heen, maar van die vergunning was toen geen gebruik gemaakt. Na 1413 is de watergang inderdaad gegraven, maar de sluisen zijn nooit gemaakt, zodat het beoogde doel niet werd bereikt. Vandaar dat die watergang weldra de Kostverlorenvaart werd genoemd.

Reeds vóór 1432 liet Rijnland de watergang even ten zuiden van de Heilige Weg afdammen, ten einde de scheepvaart te beletten van die vaart gebruik te maken. Het duurde tot 1514 eer Amsterdam vergunning kreeg om de dam te verlagen en kleine vaartuigen met landbouwproducten er overheen te zetten. Van die tijd dateert de overtoom, die eeuwenlang tot grote ergernis van het Amsterdamse stadsbestuur gehandhaafd bleef. Eerst in 1808 is de overtoom door een schutsluis vervangen. Doch ook de Overtoomsche schutsluis bestaat thans niet meer. De sluis was veel te klein voor de drukke vaart, zodat de vaartuigen vaak urenlang op doorschutting moesten wachten. Zij is vervangen door de Nieuwe Meerschutsluis, die op 1 Juli 1942 in gebruik is genomen. Deze sluis ligt even ten noorden van de Ceintuurspoorbaan.

Ongeveer 100 m ten noorden van de Overtoomsche schutsluis begon vroeger een vaart, die langs de Heilige Weg de verbinding vormde tussen de Kostverlorenvaart en de Singelgracht bij het Leidse Plein. Deze vaart, bekend als de Overtoomsche Vaart, is in 1903 gedempt en een brede straat, de Overtoom genaamd, is er voor in de plaats gekomen.

In de jaren 1932-1934 is de gehele Schinkel-Gouwevaart verruimd.

RINGVAART VAN DE HAARLEMMERMEERPOLDER

Deze ringvaart, die geheel in de provincie Noordholland ligt, is én als boezemwater én als scheepvaartweg zeer belangrijk.

Als boezem dient zij tot waterberging van de Haarlemmermeerpolder, die, na de Noordoostpolder en de Wieringermeer, de grootste droogmakerij van ons land is.

Als scheepvaartweg is zij in vier vakken te verdelen.

- 1e. Van het gemaal Leeghwater tot het buiten gebruik zijnde stoomgemaal Cruquius vormt de ringvaart de schakel tussen de Kagerplassen en het Spaarne en dus tevens tussen Leiden, Haarlem en het Noordzeekanaal. Lengte 15.8 km.
- 2e. Tussen het Spaarne en het Nieuwe Meer is zij slechts van plaatselijk belang. Lengte 19.7 km.
- 3e. Het belangrijkste vak is het gedeelte tussen het Nieuwe Meer en de Oude Wetering, lang 17.7 km. Dit vak vormt een onderdeel van de Schinkel-Gouwevaart, dus van een der vaarwegen van Amsterdam naar Rotterdam.
- 4e. Het gedeelte tussen de Oude Wetering en het gemaal Leeghwater, lang 6.4 km, ligt in de vaarroute Amsterdam-Leiden.

De ringvaart behoort tot Rijnlandsboezem, zodat het kanaalpeil in de zomer op 0.57 — en in de winter op 0.63 m — N.A.P. ligt. Zij staat met alle voornoemde wateren in open verbinding.

Er is tot de binnen de Haarlemmermeerpolder gelegen vaarten en tochten slechts toegang door de gekoppelde schutsluis bij Aalsmeer. De beide sluisen zijn van elkaar gescheiden door een tussenkanaal, lang ongeveer 50 m en waarvan het peil op ongeveer 2.75 m — N.A.P. ligt. Het zomerpeil van de polder is 5.70 m — N.A.P. Tussen de ringvaart en het polderwater is dus een peilverschil van ruim 5 m. Met behulp van het tussenkanaal is dat verschil ongeveer gehalveerd.

De voornaamste polderwateren zijn: Het Voorkanaal, de

Hoofdvaart, de Kruisvaart, de Slotertocht, de Kagertocht en de IJtocht.

De ringvaart heeft een totale lengte van 59.6 km. De breedte op K.P. bedraagt ongeveer 38 m; in de bodem ongeveer 28 m. De diepte is ongeveer 2.40 m —K.P.

Zowel de ringvaart als de vaarten en tochten in de polder zijn in beheer en onderhoud bij het bestuur van de Haarlemmermeerpolder.

Bij de bedijking en droogmaking van het Haarlemmermeer is er van het begin af aan rekening mee gehouden, dat de ringvaart ook aan de eisen voor de scheepvaart zou moeten voldoen. Aan deze vaart behoefden dan ook sinds haar ontstaan geen belangrijke wijzigingen te worden aangebracht.

De eerste spade voor het graven van de ringvaart en het aanleggen van de ringdijk om het Haarlemmermeer is gestoken op 5 Mei 1840. De ringdijk was begin Juni 1848 gesloten en op 7 Juni van dat jaar begon het gemaal Leeghwater, als eerste der drie gemalen, het water van het meer in de ringvaart te pompen.

Aanvankelijk bestond er geen scheepvaartverbinding tussen de polderwateren en de ringvaart. Toen echter in de jaren 1890–1891 ten behoeve van de defensie dwars door de polder, nl. van Aalsmeer naar Vijfhuizen, een slaperdijk gelegd werd met aan weerszijden een kanaal, het Voor- en Achterkanaal, behoorde ook de gekoppelde schutsluis bij Aalsmeer tot een der uit te voeren werken.

SPAARNE

Het Spaarne loopt van de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, door Haarlem, naar de zijkanalen B en C van het Noordzeekanaal te Spaarndam. Het gedeelte ten zuiden van de Langebrug te Haarlem heeft een lengte van 4.7 km en heet Zuider Buiten Spaarne. Het gedeelte tussen de Langebrug en de spoorbrug te Haarlem, het Binnen Spaarne genaamd, is lang 1.5 km. Het gedeelte ten noorden van de spoorbrug is het Noorder Buiten Spaarne en heeft een lengte van 4.2 km.

Het Spaarne is een boezemwater van Rijnland, zodat het peil in de zomer op 0.57 — en in de winter op 0.63 m —N.A.P.

ligt. Het staat in open verbinding met de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, doch is van de zijkanalen B en C gescheiden door het in het dorp Spaarndam liggende deel van de Spaarndammerdijk, waarin, behalve de keersluis voor het boezemgemaal van Rijnland, twee schutsluizen en een uitwateringssluis liggen. Van de beide schutsluizen is alleen de oostelijke, de Groote schutsluis of Schouwsluis, in gebruik. De westelijke, de Kleine schutsluis of Kolksluis, doet nog slechts dienst als reserve. Tussen de twee schutsluizen ligt een uitwateringssluis, de Woordersluis genaamd. De Spaarndammerdijk vormt de scheiding tussen Rijnlandsboezem en de boezem van het Noordzeekanaal.

In het Zuider Buiten Spaarne komen aan de westzijde uit: het Heemsteedsch Kanaal, de Bronsteeërvaart en de Kraayenestervaart, die alle drie met het Spaarne gemeen liggen.

Met het Noorder Buiten Spaarne staan in open verbinding: aan de westzijde de Jan Gijzenvaart; aan de oostzijde de Mooie Nel, een grote plas, waarin de Liede uitmondt. Dit brede en kronkelende water ligt gemeen met de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, heet ten zuiden van de spoorbrug Buiten Liede en ten noorden ervan Binnen Liede.

Het Spaarne heeft een totale lengte van 10.4 km.

Van de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder tot de spoorbrug te Haarlem varieert de breedte van 30 tot 100 m. Dit gedeelte is ten minste diep 2.20 m — K.P. De officiële diepte is 2.50 m — K.P.

Ten noorden van de spoorbrug neemt de breedte toe tot 250 m. De vaargeul is 10 tot 170 m breed. De diepte bedraagt 3.40 m — K.P. Bij de sluizen is het iets dieper.

De gemeente Haarlem beheert en onderhoudt, gaande in noordwaartse richting: de laatste 1.2 km van het Zuider Buiten Spaarne, het Binnen Spaarne en de eerste 700 m van het Noorder Buiten Spaarne.

Waarschijnlijk is het Spaarne oorspronkelijk een kreek geweest, die van het IJ uit diep het land in drong. Men mag echter aannemen, dat het Spaarne reeds in het midden der dertiende eeuw was afgedamd. Immers in een charter van 9 April 1253 is

sprake van een schutsluis, die Graaf Willem II in een dam in het Spaarne wilde doen maken. De heemraden van het gemene land stelden echter alles in het werk om de Graaf tot andere gedachten te brengen, bevreesd als zij waren, dat door die sluis veel water naar binnen zou komen. Zij boekten succes, want in een privilege van 11 October 1255 herriep de Roomsche Koning de door hem gegeven vergunning tot het maken van de sluis. Doch een oorkonde van Graaf Floris V van 17 Februari 1286 wekt de indruk, dat er vóór die tijd nog nooit een dam in het Spaarne had gelegen. Deze oorkonde immers behelst de vergunning van de Graaf een dam te mogen leggen in „die Sparne”, waar de wilde zee invloeyde en veel land placht te bederven. Toch sluit de inhoud van die oorkonde het bestaan van een dam in het Spaarne geenszins uit, als men aanneemt, dat die dam bij het einde van de Damstraat te Haarlem lag. Deze veronderstelling steunt trouwens op verschillende aanwijzingen.

In de veertiende eeuw heeft het grootwaterschap van Woerden, dat op Rijnland afwatert, een uitwateringssluis in de Spaarndam gelegd. Deze sluis, de Woerdersluis genaamd, is nog steeds bij het grootwaterschap in onderhoud.

Omstreeks 1840 is het Spaarne verbeterd en van een jaagpad voorzien.

In 1903 kwam een overeenkomst tot stand om het Noorder Buiten Spaarne op een diepte te houden van 4.20 m — N.A.P. bij een bodembreedte van ten minste 25 m.

TREKVAART VAN HAARLEM NAAR LEIDEN

Deze vaart loopt van de Zijlbrug te Haarlem tot de Warmonderbrug te Leiden en volgt nagenoeg de spoorlijn tussen deze twee steden. Te Haarlem, waar de vaart aansluit aan de Kinderhuissingel, staat zij door de singels in open verbinding met het Spaarne en te Leiden, via de Korte Mare en de Lange Mare, met de Oude en Nieuwe Rijn. Zij behoort tot Rijnlandsboezem, zodat het kanaalpeil in de zomer op 0.57 — en in de winter op 0.63 m — N.A.P. ligt.

Het gedeelte van de Zijlbrug te Haarlem tot 100 m ten zuiden van het Steengrachtekanaal, bij Halfweg en het spoorwegstation

Lisse, heet Leidsche Trekvaart. Het heeft een lengte van 14.2 km, waarvan 4.4 km in de provincie Zuidholland ligt.

Het gedeelte van Halfweg tot de Warmonderbrug te Leiden heet Haarlemmertrekvaart en is 14.3 km lang. Het ligt geheel in de provincie Zuidholland. De laatste 2.5 km, aansluitende aan de Korte Mare, wordt ook wel Buiten Mare genoemd.

De trekvaart heeft een totale lengte van 28.5 km. De breedte op K.P. is ten minste 15 à 20 m. De officiële diepte bedraagt 1.90 m —K.P.

De Leidsche Trekvaart is in beheer en onderhoud bij de gemeente Haarlem. Voor zover de trekvaart echter door de gemeenten Heemstede, Bennebroek en Bloemendaal loopt, berusten het beheer en onderhoud bij die gemeenten. De gemeente Leiden beheert en onderhoudt de Haarlemmertrekvaart.

De trekvaart Haarlem-Leiden, met een jaagpad er langs, is gegraven krachtens een overeenkomst gesloten tussen de steden Haarlem en Leiden in 1656 en na verkregen octrooi der Staten van Holland en Westfriesland. Zij werd aangelegd „tot gerief ende commoditeyt van den reysende man”.

VECHT

Deze voormalige rivier loopt van de Westelijke Singelgracht te Utrecht naar het IJsselmeer ten noorden van Muiden en ligt voor het grootste gedeelte in de provincie Utrecht.

Zij is van het stadswater van Utrecht gescheiden door een schutsluis, de Weerdsuis genaamd en staat in verbinding met het IJsselmeer door de Groote Zeesluis te Muiden.

De Vecht heeft tot de Zeesluis een lengte van 38.7 km. De breedte varieert van ongeveer 15 m tot 100 m en meer. De bodembreedte is ten minste 12 m. De diepte bedraagt ten minste 2.65 m —N.A.P. of 2.35 m onder de gemiddelde waterstand van de Vechtboezem, die op 0.30 m —N.A.P. ligt. De Vecht heeft nl. geen vast peil, zoals in het hoofdstuk Boezems nader is toegelicht (zie blz. 238).

De Vecht is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat.

Evenals zovele andere rivieren in ons land is ook de Vecht geen eigenlijke rivier meer. Vroeger is zij een Rijnarm geweest;

de stroken rivierklei, op het veen, evenals langs de oevers van de Rijn neergelegd, bewijzen het afdoende.

In 1609 heeft de stad Utrecht de Weerdsluis in de Vecht laten aanbrengen, om het water daarboven op een voldoende hoog peil te kunnen houden. In de jaren 1629-1631 kwam de grote bochtafsnijding tot stand ten oosten van Nigtevecht. Het afgesneden gedeelte werd voortaan Oude Vecht genoemd. Het nieuwe kanaal kreeg de naam Nieuwe Vecht of Reevaart. In 1673 is door de provincie Holland de sluis te Hinderdam opgeruimd, die van 1437 dateerde, en vervangen door de zeesluis te Muiden, die in 1674 gereed kwam.

Keulsche Vaart. Vóór de aanleg van het Merwedekanaal maakte de Vecht een belangrijk onderdeel uit van de vaarweg van Amsterdam naar de Lek te Vreeswijk en van Vianen via het Zederikkanaal en de Linge naar de Merwede. Deze vaarweg stond bekend als de Keulsche Vaart. Zij volgde, van Amsterdam uitgaande, de Amstel tot aan de Omval, vervolgens de ringsloot van de Watergraafsmeer (Diemermeer), dan de Weespertrekvaart, de Gaasp en het Smalweesp tot de schutsluis te Weesp. Vervolgens werd de Vecht gevolgd tot de Weerdsluis te Utrecht en ten slotte de Vaartsche Rijn tot Vreeswijk. Het Rijk en de steden Amsterdam en Utrecht hebben de vaart tussen Amsterdam en Vreeswijk in de jaren 1822-1828 gezamenlijk verbeterd. Bovendien is de Vecht verbreed en verdiept in 1854.

Sinds de aanleg van het Merwedekanaal is de Keulsche Vaart, voor wat de scheepvaart betreft, nog slechts van plaatselijk belang en herinnert de naam aan de vroegere scheepvaart door deze wateren op Keulen. Zo heeft ook de Vecht als scheepvaartweg weinig betekenis meer. Als boezemwater speelt zij echter nog een belangrijke rol, hetgeen in hoofdstuk Boezems nader is omschreven.

WEESPERTREKVAART

Deze vaart begint bij de Vecht te Weesp. Van de Vecht tot het Gein heet zij Smalweesp en van het Gein tot de ringvaart van de Bijlmermeer Gaasp. Onder de naam van Weespertrekvaart volgt zij de oostelijke ringvaart van de Bijlmermeer, loopt ver-

volgens tot de zuidelijke ringvaart van de Watergraafsmeer en volgt die ringvaart tot het Amstel-Drechtkanaal.

De vaart is van de Vecht gescheiden door de schutsluis te Weesp, die 100 m uit de Vecht ligt. Zij kan ook van het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) worden afgesloten door de beide schutsluizen, die aan de west- en oostzijde van het kanaal liggen, doch die sluizen staan nagenoeg altijd open (zie onder hoofdstuk Boezems, blz. 233). Zij staat gewoonlijk dus met voornoemd kanaal in open verbinding en ligt ook met het Amstel-Drechtkanaal gemeen, zodat zij tot Amstellandsboezem behoort.

De vaart heeft een lengte van ongeveer 11 km. Het kanaalpeil ligt op 0.40 m —N.A.P., zijnde de normale waterstand van de boezem. De breedte op K.P. is ten minste 14 m en uiterlijk 126 m. De diepte bedraagt ongeveer 2.25 m —K.P.

De Weespertrekvaart is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat.

De vaart is in 1638 aangelegd ingevolge een overeenkomst tussen de steden Amsterdam en Weesp en krachtens een octrooi der Staten van Holland en Westfriesland. Zoals uit het voorafgaande reeds blijkt, behoefde voor de verbinding te water tussen deze twee steden geen grote nieuwe vaart gegraven te worden. Het Smalweesp en de Gaasp waren reeds bestaande wateren. Het Bijlmermeer en het Watergraafsmeer of Diemermeer waren respectievelijk in 1627 en 1629 drooggemaakt, zodat slechts de aansluiting tussen de ringvaarten van die twee droogmakerijen, een afstand van 2 km, behoefde te worden tot stand gebracht.

Reeds eeuwenlang is het Smalweesp door een schutsluis van de Vecht gescheiden. De eerste sluis bestond reeds vóór 1512, daar in een privilege van dat jaar vergunning werd verleend „om watermolens bij de Noorder Sluyse te moghen zetten”. In 1564 is die sluis vervangen door een nieuwe schutsluis, die ruim twee en een halve eeuw dienst heeft gedaan. Op 6 December 1816 is de eerste steen gelegd voor een sluis met grotere afmetingen. Al heel spoedig bleek deze schutsluis te klein. In verband met de verbreding en verdieping van de Keulsche Vaart werd op 20 Mei 1822 o.a. ook de herbouw van de schutsluis

aanbesteed. De verruimde sluis was in 1823 voltooid.

De Weespertrekvaart maakte eertijds een belangrijk onderdeel uit van de Keulsche Vaart. Sinds de aanleg van het Merwedekanaal heeft de vaart als scheepvaartweg uiteraard veel aan betekenis ingeboet.

HOOFDSTUK V

BOEZEMS

In dit hoofdstuk zijn de voornaamste boezems van dit gewest beschreven. Om een overzicht te geven van de waterstaatkundige indeling van deze provincie, zijn op kaart V de voornaamste boezemgebieden opgenomen.

De onderverdeling van dit hoofdstuk is nagenoeg gelijk aan die van hoofdstuk IV.

HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND

A. Het Noorderkwartier

(vasteland van Noordholland benoorden het voormalige IJ)

I. SCHERMERBOEZEM

Met de naam Schermerboezem houdt die van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland — hieronder kortweg het hoogheemraadschap genoemd — ten nauwste verband. Het komt dan ook herhaaldelijk voor, dat het gebied van Schermerboezem met het gebied van het hoogheemraadschap vereenzelvigd wordt. Het schuldplichtige gebied van het hoogheemraadschap ligt echter ten zuiden van de Zijperzeedijk en het beheer over de tot Schermerboezem behorende wateren gaat dan ook niet verder dan tot de in deze dijk gelegen Zijperschutsluis, terwijl Schermerboezem zich ook nog uitstrekt ten noorden van de Zijperschutsluis en -zeedijk (zie kaart no V).

De voornaamste boezemwateren zijn:

- 1e. ten zuiden van de Zijperschutsluis: het tweede pand van het Noordhollandsch Kanaal, het noordwestelijke deel van de ringvaart van de Wijde Wormer, de Purmerringvaart, de Beemsterringvaart, de Zaan ten noorden van de Zaanstuizen, de Knollendammervaart, de Nauernasche Vaart, de Markervaart, het Alkmaardermeer, de Schermerringvaart, het eerste pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kol-

horn, het zijkanaal Huigendijk-Alkmaar, het zuidelijke deel van de ringvaart van de Heerhugowaard, nl. van Huigendijk tot Rustenburg, de Grootte Sloot, het kanaal Stolpen-Schagen en het kanaal Schagen-Kolhorn tot de schutsluis ten westen van Kolhorn;

- 2e. ten noorden van de Zijperschutsluis: het zogenaamde derde pand van het Noordhollandsch Kanaal, de Boezem van de Zijpe of Oude Veer en de Van Ewijcksvaart.

Van de bovengenoemde boezemwateren maakten het kanaalgedeelte Huigendijk-Oudkarspel en het zuidelijke deel van de ringvaart van de Heerhugowaard tot 1941 deel uit van Raaksmaatsboezem. Door verlegging van de scheiding tussen Schermerboezem en Raaksmaatsboezem werden beide delen van laatstgenoemde boezem bij Schermerboezem gevoegd. Het noordelijke en oostelijke deel van Raaksmaatsboezem werden met de Nedorperkoggeboezem verenigd. In de boezembeschrijving II Verenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem zijn over deze boezemverlegging meer bijzonderheden vermeld.

De oppervlakte van de boezem bedraagt ongeveer 2000 ha. Tegen verkleining, verondieping en verontreiniging van Schermerboezem waakt de keur van het hoogheemraadschap, die laatstelijk is vastgesteld op 24 November 1943.

De totale oppervlakte van de op de boezem lozende polders, met inbegrip van het boezemland en het duingebied, bedraagt 81 190 ha.

Hiervan behoren:

- a. 10 631 ha tot de aangedijkte landen buiten het gebied van het hoogheemraadschap gelegen en bestaande uit: polder Helder en Huisduinen, met inbegrip van de bebouwde kom van Den Helder, 615 ha; polder het Koe gras 3820 ha; Anna-Paulownapolder 5030 ha; polder 't Hoekje 381 ha en polder Callantsoog 785 ha;
- b. 10 775 ha tot het uitbreidingsgebied, dat vroeger tot Raaksmaatsboezem heeft behoord. Dit gebied omvat: polder Heerhugowaard 3800 ha; Ringpolder 1010 ha; polder Geestmer-

ambacht 5598 ha; Rekerlanden 35 ha; Noord-Scharwouderpolder 65 ha; polder Oudorp 250 ha en boezemland ten oosten van polder Westbeverkoog 17 ha.

In de totale oppervlakte is eveneens begrepen de polder Westzaan, groot 2320 ha, die tevens afwatert op de boezem van het Noordzeekanaal.

In hoofdstuk VIII zijn alle waterschappen opgenomen, die in het hoogheemraadschap gelegen zijn. Nu behoren deze polders of tot Schermerboezem of tot de Vereenigde Raaksmachts- en Nedorperkoggeboezem. De polders, die op laatstgenoemde boezem lozen, zijn bij de beschrijving van die boezem alle genoemd. De overige behoren tot Schermerboezem.

Het zomerpeil van de boezem was oorspronkelijk 0.58 m —N.A.P. In verband met maatregelen tot ontzilting van het boezemwater wordt Schermerboezem thans in het zomerseizoen, dat is van ongeveer 15 Maart tot 15 September, door het inlaten van IJsselmeerwater opgezet tot ongeveer 0.45 m —N.A.P. in het midden van de boezem en tot ongeveer 0.35 m —N.A.P. bij het IJsselmeer. Dit inlaten heeft plaats via de duikersluis, naast de Grafelijkheidssluis te Monnikendam gelegen. Aangezien deze duikersluis voor waterinlating niet zo gunstig ligt — de capaciteit van de waterwegen, welke het daar ingelaten water moeten afvoeren, is te gering — wordt sinds 1948 ook door de Hornsluis te Lutjeschardam water ingelaten. Om doorstroming van de boezem te bevorderen, wordt gelijktijdig, voor zover dit in verband met de buitenwaterstanden mogelijk is, water geloosd door de Marineschutsluis en de sluis in het Nieuwe Werk, beide in Den Helder, en door de sluizen te Zaandam en Nauerna. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

Volgens een oude overeenkomst tussen het Rijk en het hoogheemraadschap van 27 Augustus/5 September 1819, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 13 April 1820 no 26, heeft het hoogheemraadschap het recht om, tot bewaring van het zomerpeil, de Zijperschutsluis te sluiten. Van dit recht is echter nimmer gebruik gemaakt. Door de afsluiting van de Zuiderzee kan thans

zoetwater uit het IJsselmeer worden ingelaten om de boezem op peil te houden. Voornoemde schutsluis kan tevens gebruikt worden om bij een onverhoopte doorbraak van de Koegraszeedijk of het bezwijken van een der sluizen te Nieuwediep het zeewater uit de boezem te weren. (Zie ook hoofdstuk IV Kanalen en vaarten, blz. 149).

Door de vele droogmakerijen in de zestiende en zeventiende eeuw had Schermerboezem aanzienlijk in grootte ingeboet, terwijl, zowel door de verbetering der bemalingswerktuigen als door hun groter aantal, veel meer water op de boezem werd gebracht. Om nu te voorkomen, dat de boezemstand te hoog zou stijgen, waardoor het gevaar voor overstroming en kadebreuk aanmerkelijk toeneemt, werd in 1795 de peilmaling ingevoerd. Dit systeem, waarbij door middel van seinen bij hoge boezemstand bekend gemaakt wordt het uitmalen op de boezem te staken, heeft steeds uitmuntend gewerkt. Het thans geldende „Reglement voor de Peilmaling op den Schermerboezem en den Vereenigen Raaksmats- en Nedorperkoggeboezem” is vastgesteld door het bestuur van het hoogheemraadschap op 26 Mei 1943, goedgekeurd op 8 Juli 1943 en afgekondigd op 1 December 1943. Aan dit reglement is het volgende ontleend.

Het maalpeil voor de Schermerboezem is N.A.P. Zodra dit peil te Spijkerboor is bereikt, geeft de hoofdseingever aldaar het stopsein, hetgeen betekent, dat het uitslaan van water op Schermerboezem moet worden gestaakt. In geval door opwaaiende wind het water aan een der uiteinden van Schermerboezem is opgedreven tot 0.08 m + N.A.P., geven de noodseingeverers in dat district het noodstopsein. Beide seinen worden gegeven door het uitsteken van een blauwe vlag of het ontsteken van een wit licht. Het stopsein wordt dan door de seinoverbrengers en noodseingeverers overgenomen en doorgegeven in de volgorde als is aangeduid op de door dijkgraaf en hoogheemraden vastgestelde seinstaat. Het noodstopsein wordt eerst doorgegeven naar Spijkerboor en vandaar naar het overige gebied van Schermerboezem.

Wanneer de boezemstand te Spijkerboor is gezakt tot 0.10 m —N.A.P. na het geven van het stopsein, geeft de hoofdsein-

gever het maalsein door het verwijderen van de seinvlag of het doven van het seinlicht. Het uitmalen op de boezem mag dan worden hervat. Wanneer een noodstopsein is gegeven, wordt het maalsein pas gegeven bij een boezemstand te Spijkerboor van 0.13 m — N.A.P.

Het geven van het stopsein komt echter nog maar zelden voor, hetgeen uit het staatje over de jaren 1941–1947, dat hierna volgt, blijkt.

1941 Op 30 October moest het stopsein worden gegeven voor 24 uur.

1942 Het stopsein behoefde niet te worden gegeven.

1943 Idem.

1944 Ten gevolge van het zeer natte najaar, alsmede door oorlogsomstandigheden — de Duitsers hadden zowel het IJsselmeer als het Noordzeekanaal opgezet — is in de periode van 10 November tot 13 December het stopsein gedurende 617 uren van kracht geweest.

1945 Het stopsein behoefde niet te worden gegeven.

1946 In Februari werd driemaal het stopsein gegeven voor korte perioden.

1947 Het stopsein behoefde niet te worden gegeven.

De hoogte van de boezemkaden varieert gewoonlijk van 0.10 tot 0.50 m + N.A.P.

De waterlozing heeft plaats langs natuurlijke weg op:

1e. de Waddenzee door:

a. de Marineschutsluis, tussen de Maritieme Binnenhaven in Den Helder en het Nieuwediep;

b. de sluis in het Nieuwe Werk, tussen het Noordhollandsch Kanaal en het Nieuwediep;

2e. het IJsselmeer door:

a. de Hornsluis, bij de Beemsteruitwatering, te Lutjeschardam;

b. de Noordersluis en de Zuidersluis, bij de Uitwatering van Kennemerland (Korssloot), beide te Schardam;

- c. de schutsluis in de haven van Edam;
 d. de spuisluis en de Grafelijkheidssluis, beide te Monnikendam;
- 3e. het Noordzeekanaal door:
- a. de Groot- of Wilhelminasluis en de Kleine of Oude sluis, twee naast elkaar liggende schutsluizen te Zaandam, tussen de Achter- of Binnenzaan en de Voorzaan;
 b. de duikersluis te Nauerna;
 c. de schutsluis te Nauerna, tussen de Nauernasche Vaart en Zijkanaal D.

Hieronder volgt het aantal uren, dat in het tijdvak 1941–1947 door bovengenoemde sluisen is gespuid.

Jaar	Waddenzee		IJsselmeer				Noordzeekanaal	
	Den Helder		Lutjeschardam	Schardam	Edam	Monnikendam	Zaandam	Nauerna
	Marine-schutsluis	Sluis in het Nieuwe Werk						
	h	h	h	h	h	h	h	h
1941	330	943		715	309	586	1800	2264
1942	532	1061		1702	772	1211	1007	1173
1943	351	1167		1303	828	1018	568	486
1944	347 ¹⁾	988 ¹⁾		392	164	382	344	132
1945	565	881	212 ²⁾	677	300	442	449	³⁾
1946	941	1347	449	653	407	555	883	1328
1947	624	1004	759	976	713	640	602	367

¹⁾ Exclusief de maand December.

²⁾ Over de maanden November en December. ³⁾ Geen opgave.

Volgens bovenstaande gegevens werd in die zeven jaar op het IJsselmeer gespuid gedurende 16 165, op het Noordzeekanaal 11 403 en op de Waddenzee 11 081 uren.

In tijden van veel waterbezwaar en onvoldoende spuigelegenheden kan bovendien enige lozing van Schermerboezem plaats hebben op de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem door de schutsluis te Noord-Scharwoude en de duikersluis te Rustenburg. Op deze boezem wordt slechts water afgelaten, als ten gevolge van veel waterbezwaar en onvoldoende spuigelegenheden, de waterstand op Schermerboezem is gestegen tot 0.15 m —N.A.P. en zolang de waterstand te Nieuwe Niedorp bij de molen van de Oosterpolder (Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem) niet boven 0.40 m —N.A.P. is gestegen. Zodra laatstgenoemde stand is bereikt of wanneer de stand op Schermerboezem is gezakt tot 0.20 m —N.A.P., wordt de lozing op de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem gestaakt.

Schermerboezem is van de boezem van het Amstelmeer gescheiden door de Van Ewijcksluis, een schut- en uitwateringssluis tussen de Van Ewijcksvaart en het Amstelmeer. Aangezien deze sluis bijna altijd open staat, liggen beide wateren doorgaans gemeen, zodat Schermerboezem nagenoeg steeds in open verbinding staat met de boezem van het Amstelmeer. Bij hoge Amstelmeerstanden en in tijden, dat de gemalen van de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem te Lutjewinkel en Aardswoud in bedrijf zijn, wordt de scheiding tussen Schermerboezem en de boezem van het Amstelmeer verlegd naar de Oude Sluis tussen de Groote Sloot en de Boezem van de Zijpe. De vloeddeuren van deze sluis worden dan gesloten. De Oude Sluis was vroeger in beheer en onderhoud bij de Zijpe en Hazepolder, doch thans bij het hoogheemraadschap.

Met de zorg voor Schermerboezem, voor zover gelegen ten zuiden van de Zijperschutsluis, is het hoogheemraadschap belast. Het zorgt o.a. voor het diep- en schoonhouden van alle wateren, welke van de boezem ten zuiden van voornoemde sluis deel uitmaken, zomede voor het onderhoud en de bediening van de uitwaterings- en verbindingssluisen; een en ander voor zover de verplichting niet op anderen rust. De voornaamste zorg van het hoogheemraadschap is wel de regeling van de boezemstand en de zorg voor behoorlijke afwatering, ten einde alle waterschappen

die op Schermerboezem lozen, gelegenheid tot vrije, onbeperkte uitmaling te verschaffen, alsmede de zorg voor de ontzilting van de boezemwateren.

Zoals reeds hierboven is medegedeeld, heeft het hoogheemraadschap geen zeggingschap over de wateren van Schermerboezem ten noorden van de Zijperschutsluis.

In hoofdstuk VIII Waterschappen, zijn de oprichting van het hoogheemraadschap en de uitbreiding van zijn taak beschreven. Aangezien de geschiedenis van het hoogheemraadschap tot 1942 in wezen de geschiedenis van Schermerboezem is, moge hier met een verwijzing naar voornoemd hoofdstuk worden volstaan.

II. VEREENIGDE RAAKSMAATS- EN NIEDORPERKOGGEBOEZEM

Zoals de naam reeds aanduidt, is deze boezem ontstaan uit de vereniging van Raaksmaatsboezem met de Niedorperkoggeboezem. Dit is echter niet geheel juist, daar het zuidelijke en westelijke deel van Raaksmaatsboezem bij Schermerboezem zijn gevoegd. (Zie onder I Schermerboezem).

Beide eerstgenoemde boezems stonden vóór hun samenvoeging ieder onder een afzonderlijk beheer. Raaksmaatsboezem werd beheerd door het (vroegere) Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht. De Mient of Niedorperkoggeboezem stond onder beheer van het (vroegere) heemraadschap der Strijkmolens van de Niedorperkogge. Na hun vereniging is het beheer van de nieuwe boezem toevertrouwd aan het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennerland en Westfriesland, hieronder kortweg het hoogheemraadschap genoemd.

De voornaamste boezemwateren zijn: het tweede pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn, de Kromme Gouw, het oostelijke deel van de ringvaart van de Heerhugowaard, de ringsloot van polder de Berkmeer, de Korte Lange-reis, de Wester-Langereis en de Langereis.

De oppervlakte van de boezem is 179 ha bij een boezemstand van 0.60 m — N.A.P. en 205 ha bij een boezemstand van 0.28 m

—N.A.P. Volgens artikel 2 van de keur voor het hoogheemraadschap, laatstelijk vastgesteld op 24 November 1943, is het verboden de boezem te verkleinen, te versperren of daarin de loop van het water op enige wijze te belemmeren.

De totale oppervlakte van de op de boezem lozende polders is ongeveer 9500 ha. Van deze polders loosden voorheen:

- 1e. op Raaksmaatsboezem: de Bedijkte Boezem onder Hoogwoud; polder de Berkmeer; de Boomerpolder, ook wel het Heenebosch genaamd; de banne en polder Hensbroek; polder de Kaag onder Spanbroek; polder Koetenburg; de Koog- en Bleekmeerpolder; polder de Lagehoek onder Hoogwoud en Opmeer; de Nieuwepolder; de banne of polder Obdam; de Ringpolder, voor zover het de Voorhuispolder betreft; polder de Schaapskuilmeer; polder de Schagerwaard; de Slootgaardpolder; de Speketerspolder; de banne of polder Valkkoog; de banne en polder Veenhuizen; de Waarlandspolder; het waterschap de Weel en Braken onder Obdam; de Westerendspolder; polder de Wogmeer; polder de Woudmeer;
- 2e. op de Mient of Nedorperkoggeboezem: de Braakpolder onder Winkel; het Kerkerijtje; de Kostverlorenpolder; de Moerbeekerpolder; de Nedorperpolder; de Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Nidorp; polder het Oude Dijkje; de Tjaddinrijtpolder; de Weerepolder; de W.O.L. polder.

Het zomerpeil van de boezem is 0.60 m —N.A.P. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1942–1947 hoofdstuk IX Waterstanden). Voor het op peil houden van de boezem ten behoeve van de scheepvaart, alsmede ter verversing van het boezemwater, wordt in het zomerseizoen (15 Maart–15 September) water ingelaten uit Schermerboezem door de schutsluis te Noord-Scharwoude en door de duikersluis te Rustenburg. Bovendien ontvangt de boezem het overtollige water van Schermerboezem bij het bereiken van een stand op laatstgenoemde boezem van 0.15 m —N.A.P. of hoger. Hierbij mag echter de stand aan de peilschaal bij de molen van de Oosterpolder te Nieuwe Nidorp niet stijgen boven 0.40 m —N.A.P. Ook zodra

de stand op Schermerboezem is gezakt tot 0.20 m —N.A.P. wordt het lozen van water op de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem gestaakt.

Evenals Schermerboezem kenden ook Raaksmaatsboezem en de Nedorperkoggeboezem het instituut van peilmaling, dat ook na de vereniging van beide laatstgenoemde boezems gehandhaafd is. De voorschriften betreffende de peilmaling zijn opgenomen in het „Reglement voor de Peilmaling op den Schermerboezem en den Vereenigden Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem” van 1943. Aan dit reglement is het volgende ontleend.

Het maalpeil voor de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem is 0.28 m —N.A.P. Zodra dit peil te Nieuwe Niedorp is bereikt, geeft de hoofdseingever aldaar het stopsein. Het noodstopsein wordt gegeven bij een stand van 0.25 m —N.A.P.

Wanneer de boezemstand te Nieuwe Niedorp is gezakt tot 0.38 m —N.A.P., na het geven van het stopsein, geeft de hoofdseingever het maalsein. Wanneer een noodstopsein is gegeven, wordt het maalsein pas gegeven bij een boezemstand te Nieuwe Niedorp van 0.40 m —N.A.P.

Bij de beschrijving van Schermerboezem zijn nadere bijzonderheden over de peilmaling medegedeeld.

Uit het hier volgende staatje betreffende het geven van het stopsein in de jaren 1941–1947 blijkt, dat dit, evenals voor Schermerboezem, nog maar zelden voorkomt.

1941 Het stopsein behoefde niet te worden gegeven.

1942 Idem.

1943 Idem.

1944 Wegens gebrek aan brandstof is van eind November af het stopsein gegeven van 4 uur namiddag tot 's morgens 8 uur. Het stopsein is dientengevolge in November gedurende 48 uren en in December 396 uren van kracht geweest.

1945 In verband met de schaarste aan brandstoffen voor de

boezemgemalen is nog geruime tijd de regeling aangehouden het stopsein te geven tegen zonsondergang tot zonsopkomst, ongeacht de stand van de boezem.

1946 Op 9 Februari moest het stopsein voor enkele uren worden gegeven; op 24 September van 12 uur tot 22 uur.

1947 Van 17 tot 25 Maart moest viermaal het stopsein worden gegeven.

De waterontlasting van de boezem geschiedt, zowel kunstmatig als natuurlijk, op de boezem van het Amstelmeer. De kunstmatige lozing heeft plaats:

- 1e. te Lutjewinkel door een vijzelstoomgemaal en een dieselgemaal met centrifugaalpomp. Eerstgenoemd gemaal bestaat uit een stoommachine van 85 pk, die een vijzel drijft. Het waterverzet bedraagt 130 m³ per minuut. Het dieselgemaal is uitgerust met een motor van 200 pk, drijvende een centrifugaalpomp. Het waterverzet bedraagt 300 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 1.20 m. Beide gemalen staan aan het tweede pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn en slaan het water uit, via een voorboezem, op het Boerensluiskanaal.
- 2e. te Aardswoud door een schepradstoomgemaal, staande aan de Langereis en uitslaande, via een voorboezem, op het Groetkanaal. Dit gemaal is uitgerust met twee stoommachines, ieder van 160 pk, die ieder een scheprad kunnen drijven. Het gezamenlijke waterverzet bedraagt 600 m³ per minuut.

Stijgt de boezemstand in het zomerseizoen tot 0.55 m — N.A.P. — in het winterseizoen mag het vastgestelde peil met ± 5 cm worden verhoogd — dan worden één of meer gemalen in werking gesteld tot het normale zomerpeil is bereikt. De gemalen behoeven echter verreweg het grootste gedeelte van het jaar geen dienst te doen, hetgeen uit onderstaande gegevens over de jaren 1941–1947 afdoende blijkt.

Aantal uren, dat de gemalen in bedrijf waren:

Jaar	Lutjewinkel		Aardswoud	
	h	min	h	min
1941 ¹⁾	56	—	572	—
1942	144	—	1475	30
1943	219	—	829	—
1944	336	—	844	—
1945	400	30	167	—
1946	746	30	629	—
1947	728	—	375	—

¹⁾ 4e kwartaal.

De natuurlijke lozing geschiedt:

- 1e. door de spuisluis bij het stoomgemaal te Aardswoud;
- 2e. door de Braaksluis, tussen het tweede en derde pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn. Door deze sluis is gespuid; in het 4e kwartaal van 1944 gedurende 737 uren; in 1945 gedurende 471, in 1946 gedurende 343 en in 1947 gedurende bijna 900 uren.

Bovendien mag in het tijdvak van 15 September tot 15 Maart door de schutsluis te Noord-Scharwoude en de duikersluis te Rustenburg op Schermerboezem worden geloosd, wanneer de waterstand op deze boezem lager is dan op de Vereenigde Raaksmachts- en Niedorperkoggeboezem.

Met de zorg voor de boezem is het hoogheemraadschap belast. Deze zorg strekt zich o.a. uit over alle boezemwateren, over de uitwaterings- en verbindingssluisen en over de bemalingswerktuigen tot ontlasting van de boezem. Het hoogheemraadschap zorgt o.a. voor het diep- en schoonhouden van alle wateren, welke van de boezem deel uitmaken, alsmede voor het onderhoud en de bediening van voornoemde sluisen en boezemgemalen; een en ander echter voor zover de verplichting daartoe

niet op anderen rust. Ook de ontzilting en het verhinderen van verontreiniging der boezemwateren behoren tot de aan het hoogheemraadschap opgedragen zorg. De voornaamste taak is echter de regeling van de boezemstand en de zorg voor behoorlijke afwatering, ten einde alle waterschappen en polders, die op de boezem lozen, gelegenheid tot vrije, onbeperkte uitmaling te verschaffen.

De Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem heeft zijn ontstaan te danken aan het „Westfriesche Kanalenplan”, dat verbetering der scheepvaart, vooral in Westfriesland, beoogde (zie hoofdstuk IV Kanalen en vaarten, blz. 157).

Aangezien schutsluizen tot de grote hindernissen in de scheepvaartwegen behoren, was er dus alle reden om het aantal schutsluizen op de Westfriesche kanalen tot een minimum te beperken. Om dit te bereiken, was boezemwijziging onvermijdelijk. Immers, toen Ir Ringers in opdracht der Commissie Van Aalst in 1920 aan zijn rapport over de kanalisatie van Westfriesland begon, was dit gewest te water slechts toegankelijk, althans voor scheepjes van meer dan tien ton, door de schutsluis aan de Zes Wielen en sinds 1919 door de schutsluis te Rustenburg. — Beide sluisen vormden de scheiding tussen Schermerboezem en Raaksmaatsboezem, zodat de gehele ringvaart van de Heerhugowaard tot Raaksmaatsboezem behoorde. — Wegens het vrij omvangrijke scheepvaartverkeer van het belangrijke land- en tuinbouwgebied de Langendijk op Alkmaar en zuidelijker gelegen plaatsen, alsmede met het oog op het te verwachten verkeer op een door hem ontworpen kanaal Alkmaar-Hoorn-Enkhuizen, achtte hij het van belang de scheiding tussen Schermerboezem en Raaksmaatsboezem te verleggen van de Zes Wielen en ten zuiden van Rustenburg, naar respectievelijk Oudkarspel en ten noorden van Rustenburg, waardoor Schermerboezem zou worden vergroot met het zuidelijke en westelijke deel van Raaksmaatsboezem. Het noordelijke en oostelijke deel van laatstgenoemde boezem zou dan worden verenigd met de Nedorperkoggeboezem door opruiming van het Nedorper Verlaat.

Ook de bij besluit van Gedeputeerde Staten van 2 Juni 1920

benoemde „Commissie van Advies inzake de verbetering van de waterwegen in het noordelijk deel van Noordholland”, in de wandeling Provinciale Commissie genoemd, die via een technische subcommissie het contact onderhield met de Commissie Van Aalst, achtte in haar Verslag van Augustus 1925 de verlegging van de boezemscheiding, zoals zij door Ir Ringers was ontworpen, van groot belang voor de scheepvaart. Door de uitbreiding, die aan Schermerboezem gegeven zou worden, zou de Langendijk immers van het zuiden uit zonder schutten bereikt kunnen worden, terwijl vooral bij de door de Provinciale Commissie vastgestelde wijziging van het tracé Alkmaar-Hoorn de betekenis van het op Schermerboezempeil brengen van de zuidelijke ringvaart van de Heerhugowaard in het oog sprong. (Evenals enige andere Westfrieze kanalen is ook het kanaal Alkmaar-Hoorn bij gebrek aan financiële medewerking van de zijde der direct belanghebbenden niet aangelegd). Ook was de commissie van oordeel, dat de voorgestelde vereenvoudiging om het noordelijke en oostelijke deel van Raaksmatsboezem gemeen te leggen met de Nedorperkoggeboezem mede van gunstige invloed zou zijn op het verkeer te water.

De Provinciale Commissie achtte de voorgestelde boezemwijziging niet alleen van belang voor de scheepvaart, maar beschouwde haar ook als een belangrijke verbetering in waterstaatkundige zin, waarnaar Ir Ringers juist had gestreefd. In zijn rapport schreef hij nl.: „Aanleg van scheepvaartkanalen is in Westfriesland niet mogelijk zonder verband met de afwatering. Deze mag in geen geval achteruitgaan, integendeel is te bestuderen of zij niet door aanleg van scheepvaartkanalen kan worden verbeterd”.

Door de boezemverlegging zou Schermerboezem weliswaar worden belast met de rechtstreekse uitwatering van de polders Geestmerambacht, Heerhugowaard en Oudorp, doch van de andere kant worden ontlast van het water uitgeslagen door de 13 strijkmolens van Raaksmatsboezem. Bovendien zou door de gemeenlegging van de zuidelijke ringvaart van de Heerhugowaard met Schermerboezem een belangrijke verbetering in de watercirculatie van de boezem worden verkregen, aangezien het

boezemwater uit de omgeving van Oudendijk bij lozing op de Waddenzee de kortere weg over Rustenburg en Huigendijk in plaats van de veel langere over het Alkmaardermeer zal kunnen volgen.

Aangaande de vereniging van het noordelijke en oostelijke deel van Raaksmaatsboezem met de Nedorperkoggeboezem, zou de gecombineerde boezem, wat de verhouding tussen de oppervlakken van boezem en afstromingsgebied betreft, in veel gunstiger omstandigheden verkeren dan zulks bij elk der boezems afzonderlijk het geval zou zijn. Verruiming van de Lange-reis is dan echter onontbeerlijk.

Gedeputeerde Staten meenden het verslag der Provinciale Commissie zonder meer te moeten aanvaarden en in hun vergadering van 2 Februari 1926 namen de Provinciale Staten, na een breedvoerig debat, zonder hoofdelijke stemming, de voordracht van Gedeputeerde Staten aan „tot uitvoering der Kanaalplannen voor het noordelijk deel van het vasteland van Noord-holland”.

Bij gebrek aan medewerking der direct belanghebbenden besloten de Staten op 17 December 1930 althans een belangrijk deel der kanalen aan te leggen, hetgeen mede inhield, dat tot de voorgestelde boezemwijziging zou worden overgegaan. Voor deze nieuwe waterstaatkundige toestand moest ook een nieuwe beheersregeling ten aanzien van de boezems in het leven worden geroepen. Vandaar dat de Staten in hun vergadering van 21 Juli 1931 besloten het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland ook met de zorg voor de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem te belasten en het Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht, alsmede het heemraadschap van de Strijkmolens van de Nedorperkogge op te heffen. Dit besluit zou in werking treden op een door Gedeputeerde Staten nader vast te stellen tijdstip. Op 1 Januari 1942 werd dit besluit van kracht.

In 1934 werd aanbesteed de brug, tevens keersluis, (naaldkering) in de Westfriesche Omringdijk aan de Zes Wielen, ter vervanging van de daar aanwezige keersluis. Het werk was in 1935 voltooid. De schutsluis aldaar is enige jaren later opgeruimd.

De schutsluis te Noord-Scharwoude werd in 1936 voor het scheepvaartverkeer opengesteld.

Werken te Rustenburg.

In afwijking van het plan Ringers is de schutsluis ten zuiden van Rustenburg gehandhaafd. In 1938 werd de duikersluis ten westen van de schutsluis aanbesteed en was het jaar daarop voltooid. De verbinding tussen de zuidelijke en oostelijke ringvaart van de Heerhugowaard werd door het leggen van een dam, ten westen van het sluizencomplex, verbroken.

Om de verbinding tot stand te brengen tussen de zuidelijke ringvaart van de Heerhugowaard (Raaksmaatsboezem) en de Schermerringvaart (Schermerboezem) moest een doorsteek gemaakt worden in de Westfriesche Omringdijk. De bouw van de brug, tevens keersluis tussen beide wateren, werd in 1934 aanbesteed en kwam in 1935 gereed. De eigenlijke doorsteek kon eerst gemaakt worden na voltooiing van alle werken nodig voor de verlegging der boezemscheiding.

Op 15 September 1941 had de verlegging van de boezemscheiding plaats. De nog aanwezige kade te Rustenburg werd doorgegraven en de sluis aan de Zes Wielen opengezet.

De vereniging van Raaksmaatsboezem met de Niedorperkoggeboezem kwam eveneens in het najaar van 1941 tot stand, zij het voorlopig alleen door het openzetten van het Niedorper Verlaat. Deze schutsluis is in 1942 opgeruimd.

III. SCHAGERKOGGEBOEZEM

Deze boezem wordt gevormd door:

- 1e. de Benedenkolk, van het boezemgemaal te Kolhorn af langs de noordzijde van de Schrinkkaag tot het elektrische gemaal van de Kaag;
- 2e. de Hoogsloot, van het onder 1e genoemde boezemgemaal af langs de oost- en zuidgrens van de Schrinkkaag en de Hooglandspolder tot het elektrische gemaal van de Slikvenpolder;

- 3e. de Vaart, die ten oosten van Barsingerhorn aftakt van de Hoogsloot en langs het dorp Barsingerhorn naar het elektrische gemaal van de banne en polder Schagen loopt. De laatste 900 m worden Westergraft genoemd;
- 4e. de Bansloot, een zijtak van de Westergraft, noordwaarts lopende tot bij het kanaal Schagen-Kolhorn.

Alhoewel het kanaal Stolpen-Schagen gedeeltelijk en het kanaal Schagen-Kolhorn, tot de schutsluis ten westen van Kolhorn, geheel in de Schagerkogge ligt, behoren deze kanalen niet tot de Schagerkoggeboezem, doch maken deel uit van Schermerboezem.

De oppervlakte van de boezem is ongeveer 16 ha bij een boezemstand van 0.85 m —N.A.P. en 18.5 ha bij een boezemstand van 0.45 m —N.A.P. Volgens de artikelen 3 en 4 van de keur van het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge, laatstelijk vastgesteld op 14 December 1946, is het verboden de boezem te verontreinigen, te verkleinen of daarin de loop van het water op enige wijze te beletten.

De oppervlakte van de op de boezem lozende polders bedraagt 3260 ha. Deze polders zijn: de banne of polder Burghorn, de Hooglandspolder met de Deellanden, de Kaag met de Bossen, de banne en polder Schagen, de Schrinkkaag en de Slikvenpolder.

Het zomerpeil van de boezem is 0.85 m —N.A.P.

In droge tijden wordt water op de boezem ingelaten uit de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem door de schutsluis in de Kromme Gouw bij Kolhorn.

Het maalpeil is 0.45 m —N.A.P. Zodra de in de nabijheid van een gemaal aangebrachte peilschaal een boezemstand aangeeft van 0.45 m —N.A.P., moet de uitmaling op de boezem worden gestaakt, totdat de boezemstand is gezakt tot 0.55 m —N.A.P.

De waterlozing van de boezem geschiedt uitsluitend kunstmatig en wel door het elektrische gemaal aan het einde van de Hoogsloot te Kolhorn, welk gemaal het boezemwater uitslaat op het Kolhornerdiep, dus op de boezem van het Amstelmeer. Dit gemaal is uitgerust met 2 electromotoren, ieder van 80 pk,

gekoppeld aan 2 horizontale schroefpompen, die ieder 140 m³ water per minuut kunnen verzetten bij een opvoerhoogte van 0.80 m.

De boezem en het boezemgemaal zijn in beheer en onderhoud bij het algemeen bestuur van het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge.

Tot in het midden der zeventiende eeuw hebben de Schager- en Nedorperkoggen een gemeenschappelijke boezem gehad. Aangezien de Nedorperkogge veel hinder met de lozing onder- vond, verzochten de regenten van Nedorp en Winkel aan de Staten van Holland en Westfriesland om octrooi tot oprichting van voor- of strijkmolens voor afmaling van de Nedorperkoggeboezem. Dit octrooi werd hun in 1653 verleend, hetgeen het jaar daarop de scheiding tussen de Schagerkogge en de Nedorperkogge ten gevolge had.

Ook de Schagerkogge kreeg naderhand van wateroverlast te lijden en in 1738 kwamen de regenten van die kogge overeen om drie strijkmolens op te richten, die in 1739 gereed kwamen.

In hoofdstuk VIII Waterschappen, blz. 305 en blz. 312, is het bovenstaande uitvoerig behandeld, zodat hier met dit resumé kan worden volstaan.

De drie strijkmolens hebben bijna twee eeuwen dienst gedaan. Oorspronkelijk waren het schepradwindmolens. Naderhand zijn de schepraderen door vijzels vervangen. In 1872 is een vijzelstoomgemaal gesticht, dat, evenals de molens, ten noordwesten van Kolhorn stond. Alle brachten het boezemwater in een bovenkolk, die zich door de Schagersluis, een uitwateringsluis in de Westfriesche Omringdijk, op de voorboezem, het Kolhornerdiep, ontlastte. In 1927 is het elektrische gemaal gesticht ter vervanging van de strijkmolens en het stoomgemaal, die in de jaren 1929/30 definitief buiten gebruik zijn gesteld.

Bij de Westfriesche kanaalplannen (zie blz. 204 e.v.) is nog onderzocht, of gemeenlegging van de Schagerkoggeboezem met de Nedorperkoggeboezem en het noordelijke en oostelijke deel van Raaksmatsboezem mogelijk zou zijn, hetgeen, voor wat de beide eerste boezems betreft, dus zou neerkomen op een terug-

grijpen naar de toestand van vóór 1654, toen de Schager- en Nedorperkoggen een gemeenschappelijke boezem hadden. Het verschil in zomerpeil en maalpeil tussen de drie boezems liet echter een dergelijke combinatie niet toe zonder uitvoering van kostbare werken, zodat hiervan werd afgezien. Gemeenlegging van de Schager- en Nedorperkoggeboezems zou op zichzelf wel mogelijk zijn geweest, doch dan kwam de scheepvaart weer in het gedrang, zodat bij de aanleg der Westfrieze kanalen de Schagerkoggeboezem ongemoeid gelaten is.

IV. BOEZEM VAN HET AMSTELMEER

Tot de boezem van het Amstelmeer behoren de volgende wateren: het Amstelmeer, het Amstelmeerkanaal, het Balgzandkanaal, het Waardkanaal, het uitwateringskanaal van de polder Wieringerwaard, het Groetkanaal, het Kolhornerdiep, het derde pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn en het Boerensluiskanaal.

De oppervlakte van de boezem is ongeveer 900 ha.

Het gebied van de op de boezem lozende polders heeft een oppervlakte van 5648 ha, verdeeld als volgt:

Polder Wieringerwaard	1800 ha
„ Waard en Groet	1470 „
„ Waard-Nieuwland op Wieringen	465 „
Heemraadschap Wieringen	1913 „
	Totaal 5648 ha

In de oppervlakte van het heemraadschap Wieringen zijn begrepen de Normerpolder, de Marskepolder en de Broekerpolder, gezamenlijk groot 335 ha, die vóór 1948 op de Waddensee uitwaterden, doch sindsdien door het gemaal van de Hoelmerpolder op het Amstelmeerkanaal worden afgemalen.

Bovendien ontvangt de boezem van het Amstelmeer het water van:

- 1e. de Schagerkoggeboezem, dat door het gemaal te Kolhorn op het Kolhornerdiep wordt afgemalen;

- 2e. de Vereenigde Raaksmats- en Nidorperkoggeboezem, dat door het gemaal te Aardswoud op het Groetkanaal en door de gemalen te Lutjewinkel op het Boerensluiskanaal wordt gebracht of via de spuisluis te Aardswoud en de Braaksluis op de Amstelmeerboezem looſt.

De Amstelmeerboezem is geſcheiden:

- 1e. van Schermerboezem door:
- a. de Van Ewijcksluis, een ſchutzluis tuiſſen het Amstelmeer en de Van Ewijcksvaart, welke ſluis echter nagenoeg altijd open ſtaat, zodat het Amstelmeer doorgaans in open verbinding ſtaat met Schermerboezem;
 - b. de ſchutzluis bij De Kooy, tuiſſen het Balgzandkanaal en het Noordhollandsch Kanaal;
 - c. de ſchutzluis ten weſten van Kolhorn in het kanaal Schagen-Kolhorn;
- 2e. van de Vereenigde Raaksmats- en Nidorperkoggeboezem door:
- a. de Braaksluis, een ſchutzluis tuiſſen het tweede en derde pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn;
 - b. de uitwateringssluis in de Weſtfrieſche Binnendijk beoosten het gemaal te Aardswoud;
- 3e. van het IJsselmeer door de Stontelerkeersluis aan het oostelijke einde van het Amstelmeerkanaal;
- 4e. van de Waddenzee door de uitwateringssluis aan het noordelijke uiteinde van het Balgzandkanaal te Oostoever.

De Amstelmeerboezem heeft verbinding met de Wieringermeerpolder door:

- a. de Haukeſsluis, een ſchutzluis tuiſſen het Amstelmeer en de Slootvaart;
- b. de Weſtfrieſche Sluis, een ſchutzluis tuiſſen de voormalige buitenhaven van Kolhorn en de Weſtfrieſche Vaart.

De waterlozing geschiedt uitsluitend langs natuurlijke weg op de Waddenzee door de uitwateringssluis te Oostoever.

Het zomerpeil van de boezem is 0.50 m — N.A.P. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden). In de zomermaanden wordt door de Stontelersluis regelmatig water ingelaten uit het IJsselmeer op het Amstelmeerkanaal. Deze waterinlating geschiedt niet alleen om de boezem op peil te houden, doch ook om door middel van infiltratie enkele hooggelegen zanderige poldergedeelten in Afdeling I van de Wieringermeerpolder voor uitdroging te behoeden en tevens ten behoeve van de watervoorziening van de polders op Wieringen. De beheersing van het peil van de Amstelmeerboezem berust bij de dienst van de Zuiderzeewerken.

De boezem van het Amstelmeer is in beheer en onderhoud bij het heemraadschap de Wieringermeer, uitgezonderd de volgende boezemwateren en sluizen, die door de hierna te noemen lichamen worden beheerd en onderhouden:

- 1e. het Balgzandkanaal met de schutsluis bij De Kooy en de uitwateringssluis te Oostoever, door de dienst van de Zuiderzeewerken;
- 2e. het Kolhornerdiep, waarin begrepen het gedeelte van het kanaal Schagen-Kolhorn tussen de schutsluis ten westen van Kolhorn en de Waardpolderbrug, benevens het derde pand van het kanaal Omval-Huigendijk-Oudkarspel-Kolhorn, dat bij de Braaksluis begint, door de Provincie;
- 3e. het Boerensluiskanaal door de polder Waard en Groet;
- 4e. het uitwateringskanaal van de polder Wieringerwaard door de Anna-Paulownapolder.

De boezem van het Amstelmeer is de jongste boezem van Noordholland. Zijn geschiedenis valt samen met die van de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee, waarvan de afsluiting van het Amsteldiep en de bedijking en droogmaking van de Wieringermeer weer onderdelen zijn. In hoofdstuk III Bedijkingen is hierover het een en ander medegedeeld.

In de jaren 1911-1914 was een volledig plan uitgewerkt voor de afsluiting van het Amsteldiep en voor de indijking en droogmaking van de Wieringermeer. In dat plan waren ook de werken opgenomen, die bij de indijking van de Wieringermeer nodig zouden zijn om in de afwatering der boezems en polders te voorzien, die op dit gedeelte der Zuiderzee loosden. Deze werken zouden in hoofdzaak bestaan in de aanleg van een, tevens voor de scheepvaart in te richten, afwateringskanaal, lopende van Aardswoud, langs de binnenzijde der bestaande zeedijken, tot de noordwestelijke hoek van de Anna-Paulownapolder bij De Kooy en van daar, buiten langs de Koegraszeedijk, tot bij het fort Oostoever, alwaar het door uitwateringssluizen op de haven van Nieuwediep lozen zou.

Voornoemde werken zijn in hoofdzaak ongewijzigd tot uitvoering gekomen en zijn thans bekend als het Balgzandkanaal, het Waardkanaal en het Groetkanaal, die in hoofdstuk IV Kanalen en vaarten beschreven zijn.

Door de aanleg van deze drie kanalen was dus voor de afwatering van de voorheen op de Zuiderzee lozende boezems en polders zorg gedragen. Doch de door de kanalen te vormen boezem zou niet groot genoeg zijn om aan de eisen der afwatering te kunnen voldoen. Vandaar dat, ter vergroting van de boezem, achter de afsluitdijk tussen de Noordhollandse kust en het eiland Wieringen een boezemmeer ontworpen werd, groot ongeveer 700 ha. — Dit gedeelte van het Amsteldiep was trouwens voor drooglegging toch ongeschikt vanwege verschillende diepe geulen daar ter plaatse. — Om dit meer te vormen moest een dijk aangelegd worden van ongeveer de Oostpunt van de Anna-Paulownapolder tot bij De Haukes op Wieringen. De uitvoering van dit werk werd in het vierde kwartaal van 1927 ondershands aanbesteed. De dijk werd in open zee aangelegd en had reeds in het voorjaar van 1929 gereed kunnen zijn, doch om technische redenen moesten er twee openingen in de dijk blijven, die eerst in Augustus van dat jaar zijn gedicht. Door de Minister van Waterstaat werd vastgesteld, dat het boezemmeer de naam van Amstelmeer zal dragen en de dijk, welke de Wieringermeer tegen dit meer zal beschermen, Amstelmeerdijk zal worden genoemd.

Ten einde de mogelijkheid te scheppen om in droge perioden het Amstelmeer van zoetwater uit het IJsselmeer te voorzien, werd een waterleiding — het Amstelmeerkanaal — ontworpen langs de zuidkust van Wieringen, met een inlaatsluis, de Stontelerkeersluis, bij Den Oever en een kering, de Haukeskeersluis, in de Amstelmeerdijk bij de oude haven in De Haukes. Dit werk is in twee gedeelten uitgevoerd.

Het eerste gedeelte, ter lengte van 3.7 km, tussen De Haukes en het gemaal van de Hippolytushoeverpolder, met de Haukeskeersluis en bijkomende werken, werd op 21 Mei 1930 aanbesteed. Met de aanleg van dit gedeelte werd beoogd, om zo spoedig mogelijk de Wieringermeer, die men reeds van 10 Februari af aan het droogmalen was, van het water te ontlasten, dat door het gemaal van de Hippolytushoeverpolder op de Wieringermeer werd uitgeslagen. Het werk kwam in het vierde kwartaal van dat jaar gereed.

Toen het zoutgehalte van het IJsselmeer zodanig verminderd was, dat bij een eventuele droge zomer in 1933 op toevoer van dit water prijs gesteld zou worden, was de tijd gekomen om ook het tweede gedeelte van de waterleiding, lang 5 km, aan te leggen, dat op 12 October 1932 werd aanbesteed. De aanbesteding van het bouwen van de Stontelerkeersluis met bijkomende werken volgde op 30 November van dat jaar. In het tweede kwartaal van 1933 kwamen beide werken, op enkele kleinigheden na, gereed.

B. V. Boezem van het Noordzeekanaal

Deze boezem bestaat uit:

- 1e. het Noordzeekanaal met de zijkanalen A naar Beverwijk, B en C naar Spaarndam, D naar Nauerna, E naar Westzaan, F naar Halfweg, G naar Zaandam, H naar de keersluis aan het Bardegat, I naar Oostzaan en K naar Nieuwendam;
- 2e. de Wijkervaart, de Voorzaan en het Afgesloten IJ;
- 3e. de havencomplexen te IJmuiden, Hembrug en Amsterdam.

Tot de boezem wordt tevens gerekend het gedeelte van het

Stadswater van Amsterdam, dat gelegen is buiten de waterkering tussen de eigenlijke binnenstad en het Noordzeekanaal. Bedoeld stadsdeel blijft ook bij afgesloten binnenstad in open verbinding met de boezem.

De oppervlakte van de boezem met inbegrip van voornoemd gedeelte van het Stadswater bedraagt ongeveer 1600 ha.

De totale oppervlakte van de op de boezem lozende polders, boezemland en hoge gronden is ongeveer 24 200 ha. In deze oppervlakte zijn begrepen de polder Westzaan, groot 2320 ha, die tevens op Schermerboezem uitslaat en de polder Waterland, groot 9060 ha, die tevens op het IJsselmeer wordt afgemalen. De waterschappen, lozende op de boezem van het Noordzeekanaal, zijn in alphabetische volgorde opgenomen in hoofdstuk VIII, blz. 323 e.v.

Bovendien wordt de boezem belast met een deel van het water van:

- 1e. Schermerboezem, dat door de sluizen te Nauerna en Zaan-dam respectievelijk op Zijkanaal D en de Voorzaan loost;
- 2e. Rijnlandsboezem, dat door de gemalen te Spaarndam en Halfweg resp. op de Zijkanalen B en C en op Zijkanaal F wordt afgemalen;
- 3e. Amstellandsboezem, dat door de Amstelsluizen enz. (zie blz. 233) via het Stadswater van Amsterdam op de boezem afwatert en door de schutsluis in het Amsterdam-Rijnkanaal te Zeeburg op het Afgesloten IJ loost;
- 4e. het Stadswater van Amsterdam, dat, behalve het reeds onder 3e genoemde water van Amstellandsboezem, ook nog, zo mogelijk elke nacht, rond 600 000 m³ water op de boezem spuit, dat uit het IJsselmeer wordt ingelaten ter ver-versing der stadsgrachten.

De waterstand van het kanaal wordt zoveel mogelijk op 0.50 m —N.A.P. gehouden door te IJmuiden bij eb op de Noordzee te lozen via de Oude en Nieuwe Spuisluis en zo nodig ook door de Kleine schutsluis. Bij lage IJsselmeerstand wordt, zij het in geringe mate, tevens geloosd te Schellingwoude door

de uitwateringssluis der Oranjesluizen. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941-1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

Het Noordzeekanaal staat gewoonlijk met het Stadswater van Amsterdam en Amstellandsboezem in open verbinding, zodat zij gezamenlijk doorgaans één boezem vormen. Wanneer de gemeenliggende boezem bij het Stadswaterkantoor te Amsterdam een stand heeft bereikt van 0.25 m —N.A.P., treedt de hoogwaterbemaling in werking. Het elektrische gemaal te Zeeburg wordt dan in bedrijf gesteld en de boezem, via de siphon onder het Amsterdam-Rijnkanaal, afgemalen op het IJsselmeer.

Stijgt de waterstand in de stadsgrachten van Amsterdam tot 0.15 m —N.A.P., dan wordt het Stadswater van de beide andere boezems gescheiden en afzonderlijk bemalen. De sluisen tussen het Stadswater enerzijds en Amstellandsboezem en de boezem van het Noordzeekanaal anderzijds worden dan gesloten. De eerst bedoelde sluisen zijn in de beschrijving van Amstellandsboezem genoemd op blz. 233. Die tussen het Stadswater (de eigenlijke binnenstad) en de boezem van het Noordzeekanaal zijn de volgende: de Westerkanaalsluis, de Eenhoornsluis in de Korte Prinsengracht, de Nieuwe Haarlemmersluis in de Singel, de Oudezijdscholksluis in de Zeedijk, de duikersluis onder de Nieuwmarkt, de Sint Anthoniesluis tussen de Zwanenburgwal en de Oude Schans, de Rapenburgersluis in de Nieuwe Herengracht, de keersluizen in de Nieuwe Vaart en de Wittenburgervaart, de Nieuwe Entrepôtdoksluis tussen de Nieuwe Vaart en de Nieuwe Entrepôthaven en ten slotte de Zeeburgerluis in de Nieuwe Vaart.

De open verbinding tussen de boezem van het Noordzeekanaal en Amstellandsboezem blijft, ook bij afgesloten Stadsboezem, gehandhaafd, daar de dubbele schutsluis in het Amsterdam-Rijnkanaal te Zeeburg niet gesloten wordt. Amstelland heeft dan echter de bevoegdheid, om de sluisen in de westelijke dijk van het Amsterdam-Rijnkanaal te sluiten, zodat dit deel van Amstelland dan eveneens een aparte boezem vormt. Ter ontlasting van dit afgesloten deel van Amstellandsboezem is

de gemeente Amsterdam verplicht om 800 m³ water per minuut door de Amstelsluizen op de Stadsboezem in te laten. Is, na het afsluiten van het Stadswater, de Stadsboezem afgemalen tot 0.20 m —N.A.P., dan moet de gemeente bovendien water inlaten uit het Noordzeekanaal en wel in zodanige hoeveelheid, als het gemaal te Zeeburg kan verwerken om het peil van de Stadsboezem bij het Stadswaterkantoor op 0.20 m —N.A.P. te handhaven. Een en ander komt dus hierop neer, dat het gemaal te Zeeburg ook bij afgesloten Stadsboezem, zij het dan trapsgewijze, Amstellandsboezem en de boezem van het Noordzeekanaal blijft bemalen.

Als de stand van het Noordzeekanaal, ten gevolge van gestremde lozing, stijgt boven het peil van 0.10 m —N.A.P., wordt het kanaal bovendien op het IJsselmeer afgemalen door het schepradstoomgemaal bij de Oranjesluizen te Schellingwoude. (Dit gemaal is in de jaren 1891–1895 gebouwd ten zuiden van de Oranjesluizen ter vervanging van het oorspronkelijke centrifugaalpomp-gemaal, dat ten noorden van de sluisen stond. Laatstgenoemd gemaal, waarvan de machines in April 1872 door het Rijkstoezicht waren beproefd en goedgekeurd, had een te geringe capaciteit en was bovendien zeer duur in exploitatie. Verbetering van dit gemaal eiste te hoge kosten, zodat tot de bouw van een nieuw stoomgemaal van groter vermogen werd overgegaan. Dit laatste mede in verband met de aanleg van het Merwedekanaal, waardoor Amstelland een rechtstreekse afwatering op het Afgesloten IJ kreeg. Het gemaal is uitgerust met twee stoommachines, ieder van 450 pk, die ieder drie schepraderen kunnen drijven. Het gezamenlijke waterverzet bedraagt 2430 m³ per minuut. De bemaling zal waarschijnlijk in 1951 geëlectriceerd worden. Elke stoommachine zal worden vervangen door een electromotor van 250 pk. Ten gevolge van de afsluiting van de Zuiderzee komen hoge buitenwaterstanden niet meer voor, zodat met motoren van geringere capaciteit kan worden volstaan).

Zodra de stand op het Noordzeekanaal en de Amstel weder is gedaald tot 0.20 m —N.A.P., wordt de afsluiting van de Stadsboezem opgeheven. Het gemaal te Zeeburg blijft dan nog in

werking, totdat de — nu weer gemeenschappelijke — boezem is gedaald tot ± 0.25 m —N.A.P. bij het Stadswaterkantoor te Amsterdam. Het gemaal mag in geen geval nog in bedrijf zijn bij standen lager dan 0.30 m —N.A.P.

De hoogwaterbemaling behoeft echter maar zelden in werking te treden, hetgeen uit het op blz. 222 opgenomen staatje blijkt.

Behalve bij standen van 0.15 m —N.A.P. en hoger, die slechts zelden voorkomen, wordt de boezem van het Noordzeekanaal, indien mogelijk elke nacht, gedurende $6\frac{1}{4}$ uur van het Stadswater gescheiden met het oog op de verversing der stadsgrachten. In de beschrijving van het Stadswater van Amsterdam is een apart gedeelte aan de waterverversing gewijd.

De boezem van het Noordzeekanaal, met inbegrip van de sluisen te IJmuiden en de Oranjesluisen te Schellingwoude, is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat met uitzondering van:

- 1e. het gedeelte beginnende ongeveer 400 m ten oosten van de invaart der J. P. Coenhaven tot een strook ter breedte van 100 m langs de afsluitdijk door het Afgesloten IJ tot de mond van het Amsterdam-Rijnkanaal; dus ook de Zijkanalen I en K;
- 2e. de Wijkervaart;
- 3e. de Voorzaan.

Deze delen zijn respectievelijk bij de gemeenten Amsterdam, Beverwijk en Zaandam in beheer en onderhoud met dien verstande echter, dat de toegangseul naar de Oranjesluisen over 500 m lengte in het Afgesloten IJ door de Rijkswaterstaat wordt beheerd en onderhouden.

Over de aanleg van het Noordzeekanaal en wat daaraan voorafging zijn uitvoerige mededelingen opgenomen bij de beschrijving van dit kanaal in hoofdstuk IV, terwijl over de veranderingen van het IJ na 1300 enige bijzonderheden vermeld zijn in hoofdstuk II bij de beschrijving van de drooggemaakte polders in het voormalige IJ.

C. Het Zuiderkwartier

(vasteland van Noordholland bezuiden het voormalige IJ)

VI. STADSWATER VAN AMSTERDAM

De stadsgrachten, havens en kanalen van Amsterdam zijn te onderscheiden in:

- 1e. de havens en kanalen gelegen in het stadsdeel benoorden het Afgesloten IJ en begrensd door zijkanaal H, de Oranje-sluisen, de Oostzaner Zeedijk en de Waterlandsche Zeedijk;
- 2e. de stadsgrachten gelegen in het stadsdeel bezuiden het Afgesloten IJ en begrensd door Rijnland en Amstelland;
- 3e. de kanalen gelegen in het zuidelijke stadsdeel en het gedeelte van de Singelgracht gelegen tussen het Leidse Plein en het Lozingskanaal. Deze liggen gemeen met Amstelland.

De onder 1e bedoelde havens en kanalen staan in open verbinding met het Noordzeekanaal.

De onder 2e bedoelde stadsgrachten, die in de eigenlijke binnenstad zijn gelegen, vormen het zogenaamde Stadswater, dat hieronder wordt beschreven.

Aangezien de situatie te Amsterdam op waterstaatkundig gebied zeer gecompliceerd is, zijn de waterstaatkundige toestand en de waterverversing, alhoewel ten nauwste met elkaar verbonden, afzonderlijk behandeld.

a. De waterstaatkundige toestand

Het Stadswater is permanent van Rijnlandsboezem gescheiden door de schutsluis in de Haarlemmertrekvaart bij de Wester Gasfabriek en door de Nieuwe Meerschutsluis in de Schinkel, doch vormt gewoonlijk een gemeenschappelijke boezem met Amstelland en het Noordzeekanaal. De sluisen tussen het Stadswater enerzijds en Amstellandsboezem en de boezem van het

Noordzeekanaal anderzijds staan dan open. (Zie blad Amsterdam Oost van de waterstaatskaart).

De gemiddelde waterstand van het Stadswater is 0.45 m —N.A.P. (Zie voor de standen over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

Zodra de waterstand van de gemeen liggende boezem is gestegen tot een peil van 0.25 m —N.A.P., treedt de hoogwaterbemaling in werking. Het gemaal te Zeeburg wordt dan in bedrijf gesteld. Het gemaal slaat het water uit op een voorboezem, die door middel van een siphon onder het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) in verbinding staat met het IJsselmeer.

Stijgt de waterstand van het Stadswater tot 0.15 m —N.A.P., het hoogwaterpeil, dan worden de bovenbedoelde sluisen tussen de boezems onderling gesloten. Het Stadswater vormt dan een afzonderlijke boezem, de Stadsboezem, die door het gemaal te Zeeburg wordt afgemalen.

De verbinding tussen de boezem van het Noordzeekanaal en Amstellandsboezem wordt, ook bij afgesloten Stadsboezem, in het belang van de scheepvaart niet verbroken, daar de schutsluis tussen het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) en het Afgesloten IJ geopend blijft. Wel heeft Amstelland dan de bevoegdheid om het gedeelte van zijn gebied, dat ten westen van het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) ligt, daarvan af te scheiden door sluiting van de in de westelijke kanaaldijk gelegen keersluizen, terwijl Amsterdam verplicht is om, ter ontlasting van dit afgesloten deel van Amstellandsboezem, een hoeveelheid water van 800 m³ per minuut op de Stadsboezem in te laten door de toldeuren van de Amstelsluizen.

Is, na het afsluiten van het Stadswater, de Stadsboezem afgemalen tot 0.20 m —N.A.P., dan moet de gemeente bovendien water uit het Noordzeekanaal inlaten en wel in zodanige hoeveelheid, als het gemaal te Zeeburg kan verwerken om het peil van de Stadsboezem bij het Stadswaterkantoor op 0.20 m —N.A.P. te handhaven.

Zodra de waterstand op de boezem van het Noordzeekanaal en op Amstellandsboezem is gedaald tot 0.20 m —N.A.P.,

wordt de afsluiting van de Stadsboezem opgeheven. Het gemaal te Zeeburg bemaalt dan weer de gemeenliggende boezem, totdat deze is gedaald tot ± 0.25 m — N.A.P., zijnde de stand, waarop het gemaal buiten bedrijf wordt gesteld.

Tot 1941 geschiedde de hoogwaterbemaling door middel van het schepradgemaal te Zeeburg. Toen in October 1941 de Stadsboezem bemalen moest worden, werd een noodbemalingsinstallatie ingeschakeld, terwijl tegelijkertijd het schepradgemaal nog 15 uur en 45 minuten in bedrijf is geweest. Nadien heeft dit gemaal geen dienst meer gedaan. De noodbemalingsinstallatie heeft tot en met Januari 1943 de hoogwaterbemaling en tot en met 1 Mei 1943 de waterversing verzorgd. Sindsdien heeft het elektrische gemaal te Zeeburg, dat medio October 1943 in gebruik is gesteld, beide functies overgenomen.

Laatstgenoemd gemaal is uitgerust met 3 electromotoren, ieder van 450 pk. Elke motor is gekoppeld, door enkelvoudige tandwieloverbrenging, aan een horizontale schroefpomp met een waterverzet van 800 m^3 per minuut bij een opvoerhoogte van 0.715 m. Het gemaal is zodanig ingericht, dat daarin een vierde pomp van gelijk vermogen kan worden opgesteld. Een typische bijzonderheid is wel deze, dat het gemaal zowel voor in- als uitmalen kan worden gebruikt. Het veranderen van de richting, waarin gepompt wordt, geschiedt bij stilstaande pomp door het verstellen van de schoepen en het omkeren van de draairichting der motoren. Met de verstelbare schoepen is tevens de regeling van het waterverzet onder het bedrijf mogelijk, terwijl bovendien bij elke voorkomende opvoerhoogte de gunstigste stand der schroefbladen en dus het zuinigste stroomverbruik kan worden verkregen. Deze constructie op een dergelijke schaal is een unicum op bemalingsgebied.

De hierboven beschreven hoogwaterbemaling treedt echter maar zelden in werking. Om een inzicht te geven, hoe zelden dit in een jaar voorkomt — de jaren 1944 en 1945 buiten beschouwing gelaten — zijn in het hierna volgend staatje over het tijdvak 1941–1947 het aantal uren opgenomen, dat er gemalen moest worden, alsmede de hoeveelheid water, die op het IJsselmeer is uitgeslagen.

Jaar	Hoogwaterbemaling door middel van:						Opmerkingen
	de noodbemaalings- installatie			het elektrische gemaal			
	h	min	m ³	h	min	m ³	
1941	94	30	2 940 222 ¹⁾				¹⁾ Inclusief 744 072 m ³ uitgeslagen door het schep-radgemaal. ²⁾ In beide jaren was het Noordzeekanaal door de Duitse bezetting opgezet voor inundatiedoelcinden. ³⁾ In 1945 was de waterstand in het Noordzeekanaal gedurende 7923 uren hoger dan 0.15 m — N.A.P., gedurende welke tijd de Stadsboezem was afgesloten. Door gebrek aan elektrische stroom kon het gemaal te Zeeburg slechts korte tijd werken. ⁴⁾ Bemaling van het Stadswater met geopende sluisdeuren.
1942	4	50	105 000				
1943	9	—	222 600				
1944 ²⁾				1094	30	99 989 647	
1945 ²⁾				338	55 ³⁾	31 579 790	
1946				64 127	30 25 ⁴⁾	} 13 837 695	
1947				23	30 ⁴⁾		

b. De waterverversing

De verversing van het water der stadsgrachten heeft plaats door het inlaten, of zo nodig inpompen, van IJsselmeerwater via de siphon onder het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) bij Zeeburg en wel, indien mogelijk, elke nacht van 21.45 uur tot 4 uur. Op Zon- en feestdagen wordt de verversing voortgezet tot 8 uur en voorts van 9 tot 12 uur.

De sluisen tussen het Stadswater enerzijds en Amstellandsboezem en de boezem van het Noordzeekanaal anderzijds worden, ten einde een tijdelijke opzetting van het Stadswater te verkrijgen, vóór de aanvang der verversing gesloten en na afloop daarvan weder geopend. De Westerkanaalsluis echter blijft bij

waterverversing steeds geopend, terwijl de Eenhoornsluis in de Korte Prinsengracht en de Oudezijdscholksluis in de Zeedijk om beurten, d.w.z. om de andere nacht, voor de scheepvaart en afstroming op het Afgesloten IJ geopend blijven. Op Zon- en feestdagen blijven van 9 tot 12 uur tijdens de waterverversing de bovengenoemde drie sluisen alle geopend en bovendien de Nieuwe Haarlemmersluis in de Singel.

Bij inlaten komt het IJsselmeerwater door de siphon te Zeeburg op de voorboezem, stroomt door de direct ten zuiden van het gemaal gelegen, dan geopende, keersluis naar het Lozingskanaal en de Nieuwe Vaart in de richting oost-west en vervolgens via het Entrepôtdok naar de binnenstad. Door de Westerkanaalsluis, enz. wordt dan een overeenkomstige hoeveelheid vuil water op het Afgesloten IJ gespuid.

De hoeveelheid water, welke via de siphon op natuurlijke wijze kan worden ingelaten, is afhankelijk van het verschil in waterstand op het IJsselmeer en in de stadsgrachten. Wanneer de omstandigheden niet te ongunstig zijn, kan per nacht rond 600 000 m³ IJsselmeerwater worden ingelaten.

Indien de waterstand op het IJsselmeer lager is dan 0.30 m —N.A.P., wordt ter verversing van het Stadswater het gemaal te Zeeburg ingeschakeld. Nadat de keersluis naast het gemaal door middel van een stalen roldeur gesloten is, wordt het IJsselmeerwater uit de voorboezem in de Stadsboezem gepompt door het in bedrijf stellen van twee der drie pompagregaten, die voldoende water opbrengen voor een doelmatige verversing der grachten.

Wanneer de waterstand bij het Stadswaterkantoor is gestegen tot 0.30 m —N.A.P. of hoger, wordt ter verversing van het Stadswater geen IJsselmeerwater meer ingelaten, noch ingepompt. Als de waterstand op het IJsselmeer het toelaat, wordt het Stadswater via de siphon te Zeeburg op het IJsselmeer geloosd. De keersluis naast het gemaal staat dan open. Dit spuien heeft dus plaats in omgekeerde richting, nl. van west naar oost.

Stijgt de waterstand bij het Stadswaterkantoor tot 0.25 m —N.A.P., dan treedt de hoogwaterbemaling in werking.

Ten slotte zij nog vermeld, dat, wanneer het verschil in water-

hoogte tussen het Afgesloten IJ en het IJsselmeer het mogelijk maakt, IJsselmeerwater op het Afgesloten IJ wordt ingelaten door de uitwateringssluis te Schellingwoude ter verversing van laatstgenoemd water.

Tot 1941 werd het Stadswater ter verversing zo nodig afgemalen door het schepadgemaal te Zeeburg. Op 1 November 1941 werd de noodbemalingsinstallatie voor de watererversing in gebruik genomen. (Van Januari tot en met October was er IJsselmeerwater ingelaten). Voornoemde installatie heeft op 1 Mei 1943 voor het laatst het Stadswater afgemalen. Na de invoering van het winterpeil op het IJsselmeer op 10 October 1943 heeft het nieuwe elektrische gemaal te Zeeburg zo nodig IJsselmeerwater ingepompt. Alhoewel dit gemaal ter verversing van het Stadswater slechts gebruikt mag worden in de richting oost-west, dus om IJsselmeerwater in te pompen, is het in de jaren 1944 en 1945 ook in tegenovergestelde richting voor dit doel in bedrijf gesteld, nl. om grachtwater uit te pompen. Dit hield verband met het feit, dat de Duitse bezetting zowel het Noordzeekanaal als het IJsselmeer voor inundatiedoeleinden had opgezet. Na 1945 is echter geen grachtwater meer uitgepompt.

In het hierna volgend staatje zijn de hoeveelheden IJsselmeerwater opgenomen, die ter verversing van het Stadswater in het tijdvak 1941-1947 via de siphon te Zeeburg zijn ingelaten of door het nieuwe elektrische gemaal zijn ingepompt, alsmede de hoeveelheden grachtwater, die in dezelfde periode via de siphon op het IJsselmeer zijn uitgelaten, door de noodbemalingsinstallatie op het Afgesloten IJ zijn uitgepompt, of door het elektrische gemaal via de siphon op het IJsselmeer zijn uitgeslagen. De laatste kolom bevat de hoeveelheden IJsselmeerwater, die ter verversing van het Afgesloten IJ te Schellingwoude zijn ingelaten.

(Zie tabel op volgende pagina)

Jaar	Ingelaten of IJsselmeerwater	Uitgelaten gracht- water	Uitge- pompt gracht- water	Ingelaten IJsselmeer- water te Schelling- woude	Opmerkingen
	m ³	m ³	m ³	m ³	
1941	128 567 565 ¹⁾	4 671 554	8 473 450	16 221 000	¹⁾ Uitsluitend in- gelaten.
1942	68 166 534 ¹⁾	10 243 571	22 867 700	24 491 600	
1943	122 881 932	26 490 684	19 973 250	78 369 000	²⁾ Inclusief uit- gepompt grachtwater,
1944	164 123 075 ²⁾	10 902 330		57 622 000	
1945	146 587 895 ²⁾	6 493 125		1 923 000	
1946	208 073 255	11 574 065			
1947	150 837 905	7 318 330			

Reeds eeuwenlang is de waterverversing een belangrijke taak, waarmede het bestuur van Amsterdam is belast. De Amstelsluis, voltooid in 1674, was in het belang van de waterverversing der stadsgrachten gebouwd. Zonder verversing zou de stad, vooral vroeger, onbewoonbaar zijn geweest, daar de rioolstoffen uit de huizen in de grachten terecht kwamen. Doch ook nu nog zou Amsterdam het zonder waterverversing niet kunnen stellen, want ondanks de verschillende rioleringsystemen wordt het grachtwater nog steeds verontreinigd, terwijl in 1934 de binnenstad (het gedeelte binnen de Singelgracht) nog in het geheel niet gerioleerd was.

Vóór de afsluiting van het IJ in 1872 stroomde het water bij vloed door de geopende inlaatsluizen de stad binnen. Nadat het water in de grachten tot een bepaalde hoogte gestegen was, werden de inlaatsluizen gesloten. Bij eb stroomde het grachtwater weer af op het IJ door het open zetten van de Eenhoornsluis, de St. Antoniesluis en de Rapenburgersluis, die tijdens de inlaatperiode gesloten bleven.

Na de afsluiting van het IJ is, mede met het oog op de waterverversing, de Nieuwe Vaart doorgetrokken. Zij werd te Zeeburg door een uitwateringssluis met het Afgesloten IJ en door een schutsluis met het Open IJ (Zuiderzee) in verbinding gebracht.

Ook daarna was de waterverversing nog steeds onbevredigend. In verband hiermede en tevens ter voorkoming van te hoge waterstanden op de stadsgrachten is omstreeks 1878, parallel met de Nieuwe Vaart het Lozingskanaal gegraven, waarin in 1878 te Zeeburg het schepradstoomgemaal is gebouwd. Sindsdien had de verversing van het Stadswater plaats langs natuurlijke weg door het inlaten van Zuiderzeewater, zowel door de Nieuwe Vaart als door het Lozingskanaal, met lozing op het Afgesloten IJ. Door de aanleg van het Merwedekanaal, dat in 1893 voltooid was, is de Nieuwe Vaart van het Open IJ afgesneden. Het Lozingskanaal echter behield zijn verbinding met het Open IJ door middel van een siphon onder het Merwedekanaal.

Voor genoemd schepradgemaal, dat in 1912 geëlectriceerd werd, kon echter het Stadswater niet meer uitslaan, wanneer de Zuiderzee een stand had bereikt van 1 m + N.A.P., zodat de Stadsboezem dan van bemaling verstoken was.

Na de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 kon aanvankelijk de waterverversing op dezelfde wijze geschieden als voorheen, daar het IJsselmeer voorlopig op een gemiddeld peil van 0.13 m — N.A.P. bij Urk werd gehandhaafd. Er moest echter met een daling van dit peil tot 0.20 m — N.A.P. in de zomer- en tot 0.40 m — N.A.P. in de wintermaanden rekening worden gehouden. Maar bij dergelijke standen zou het inlaten van IJsselmeerwater via de siphon spaak lopen, zodat hier slechts een gemaal, dat het IJsselmeerwater in de stadsgrachten pompen zou, uitkomst brengen kon. De gemeente Amsterdam zou er echter de voorkeur aan geven, als de bemaling geschieden kon in de richting west-oost, daar dan zowel bij verversing als bij hoogwaterbemaling het grachtwater steeds in dezelfde richting stromen zou.

Een nieuw element kwam naar voren, toen bleek, dat ten behoeve van het in uitvoering zijnde Amsterdam-Rijnkanaal, in de omgeving van Amsterdam eveneens een gemaal zou moeten worden gebouwd ter bemaling van dit kanaal. De vraag deed zich nu voor, of het wellicht mogelijk zou zijn één gemaal te bouwen, dat aan beide doeleinden dienstbaar gemaakt zou kunnen worden. Hierover kwam tussen de Rijkswaterstaat en de

gemeente in principe overeenstemming tot stand. Tot een definitieve regeling kwam het echter nog niet.

Toen in het begin van 1934 de besprekingen tussen voornoemde instanties werden hervat, bleek dat de Minister van Waterstaat zich niet kon verenigen met de wens van Amsterdam om de verversing in de richting west-oost te doen geschieden, daar bij uitmaling op het IJsselmeer gevreesd werd voor een te grote verzouting en verontreiniging van dit meer, hetgeen, met het oog op een mogelijk gebruik van het IJsselmeer als prise d'eau voor drinkwatervoorziening, voorkomen moest worden.

Deze controverse werd op een voor beide partijen bevredigende wijze opgelost, toen het mogelijk bleek pompen te construeren, welke door het inbouwen van verstelbare schoepen in twee richtingen kunnen werken: van oost naar west voor de waterverversing (wens van de Minister) en van west naar oost voor de hoogwaterbemaling. Aan de wens van Amsterdam kwam deze constructie eveneens tegemoet. Bij gewijzigde omstandigheden zal het immers mogelijk zijn om op elk willekeurig tijdstip de verversingsrichting om te keren.

Op 9 Maart 1940 kwam tussen de Rijkswaterstaat en de gemeente Amsterdam een overeenkomst tot stand, waarin o.a. de bouw van een electrisch gemaal, de afbraak van het bestaande schepradgemaal, de bouw van een grondduiker tussen het Lozingskanaal en het IJsselmeer onder het Merwedekanaal (ter vervanging van de bestaande siphon), alsmede de financiële regeling zijn vastgelegd. Nog in dezelfde maand had de aanbesteding van de bouwput en de fundering van het gemaal plaats. In 1941 kwam de noodbemalingsinstallatie gereed, die de functie van het schepradgemaal overnam totdat het nieuwe gemaal in bedrijf zou kunnen worden gesteld. Eind 1942 was de nieuwe siphon onder het Merwedekanaal (Amsterdam-Rijnkanaal) nagenoeg geheel gereed en medio October 1943 kon het electrische gemaal voor de verversing der stadsgrachten in gebruik worden genomen. Het staat bekend als het verversingsgemaal, doch doet, zoals uit het voorafgaande gebleken is, tevens voor de hoogwaterbemaling dienst.

Het schepradgemaal is in de jaren 1942-1946 opgeruimd.

VII. RIJNLANDSBOEZEM

De boezem van Rijnland bestaat uit een samenstel van kanalen, vaarten, meren en andere wateren, die alle in het hoogheemraadschap van Rijnland zijn gelegen, behalve het nieuwe verbindingskanaal tussen de Hollandsche IJssel en de Gouwe, dat in het hoogheemraadschap Schieland ligt. In de „Algemeene Keur van het Hoogheemraadschap van Rijnland”, 1930, staan een groot aantal van deze boezemwateren vermeld.

De oppervlakte van de boezem is 3927 ha, waarvan 1838 ha tot de provincie Noordholland behoren. Volgens artikel 20 van voornoemde keur is het verboden „nieuwe boezemwateren te graven, en bestaande boezemwateren te verwijden, te dempen, te vernauwen, te verondiepen of af te dammen of enig boezemwater in te polderen of enig boezemland, liggende beneden de hoogte van 0.35 m boven het normale boezempeil op te hogen”.

De totale oppervlakte van het boezemgebied bedraagt 91 687 ha, namelijk 73 365 ha bemalen polderland, 15 337 ha boezemland en 2985 ha duinen, waarvan respectievelijk 25 000, 5481 en 1622 ha in Noordholland liggen. In deze oppervlakte zijn begrepen de Oostpolder in Schieland, groot 355 ha, alsmede de Buiten Westerpolder en de Buitendijksche Buitenveldersche polder in Amstelland, respectievelijk groot 71 en 360 ha, die gedrieën op Rijnlandsboezem lozen. De waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland zijn, voor zover zij in Noordholland liggen, in alphabetische volgorde opgenomen in hoofdstuk VIII bij de beschrijving van dit hoogheemraadschap. (Zie blz. 331).

Bovendien watert door de sluis te Bodegraven op Rijnlandsboezem af het gebied van de boezem van Woerden, dat een oppervlakte heeft van ruim 17 000 ha.

Het peil van de boezem wordt door lozing of inlating zoveel mogelijk in de zomermaanden (April-September) op 0.57 m —N.A.P. gehouden en in de wintermaanden (October-Maart) op 0.63 m —N.A.P. Bij harde zuidwesterstorm kunnen echter door op- en afwaaiing in de randgebieden van Rijnland grote waterstandsverschillen voorkomen. Zo was bijvoorbeeld op 28 en 29 December 1914 de stand te Leidschendam 1.10 m —N.A.P. en de gelijktijdige stand te Amsterdam (Overtoom) 0.25 m

—N.A.P. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

Rijnlandsboezem kan in verband met het maalpeil worden verdeeld in een gebied ten noorden en een gebied ten zuiden van de Oude Rijn.

Het gedeelte ten noorden van de Oude Rijn, dus ook het gebied van Rijnland, dat in Noordholland ligt, is vrij, d.w.z. de polders mogen te allen tijde hun water uitslaan ongeacht de boezemwaterstand.

Het gedeelte ten zuiden van de Oude Rijn, ongeveer 23 000 ha, bestaat uit een aantal besloten boezems. Voor bijzonderheden zie de „Beschrijving van de provincie Zuidholland behorende bij de waterstaatskaart” 1937, blz. 98.

De waterlozing van Rijnlandsboezem geschiedt voornamelijk kunstmatig en slechts voor ongeveer 5% natuurlijk.

De kunstmatige lozing heeft plaats:

1e. op de boezem van het Noordzeekanaal:

- a. door het Dieselgemaal te Spaarndam, dat uitgerust is met twee motoren, elk van 300 pk, die ieder vijf schepraderen kunnen drijven; het gezamenlijke waterverzet bedraagt 1860 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 1.10 m;
- b. door het stoomgemaal te Halfweg, bestaande uit een stoommachine van 500 pk, die zes schepraderen kan drijven; het waterverzet bedraagt 1440 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 0.80 m;

2e. op de Hollandsche IJssel door het Dieselgemaal te Gouda, dat uitgerust is met drie motoren, elk van 460 pk, gekoppeld aan drie centrifugaalpompen, die ieder 600 m³ water per minuut verzetten bij een opvoerhoogte van 2.15 m;

3e. op de Noordzee door het stoomgemaal te Katwijk. Dit gemaal bestaat uit twee stoommachines, elk van 425 pk, die ieder drie schepraderen kunnen drijven. Het gezamenlijke waterverzet bedraagt 1435 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 2 m.

Natuurlijke lozing heeft plaats:

- 1e. door de zeesluis te Katwijk op de Noordzee;
- 2e. door drie sluizen te Gouda op de Hollandsche IJssel.

In zeldzame gevallen heeft ook enige lozing plaats op de boezem van het Noordzeekanaal door de sluizen te Spaarndam en Halfweg.

Voor het op peil houden en ter verversing van de boezem wordt regelmatig water ingelaten door de duikersluizen van het gemaal Mr P. A. Pijnacker Hordijk te Gouda.

Rijnlandsboezem wordt beheerd en onderhouden door het hoogheemraadschap van Rijnland, met uitzondering van een aantal boezemwateren, waarvan het onderhoud bij anderen berust. In de algemene keur zijn in staat A de 164 boezemwateren opgenomen, die het hoogheemraadschap zelf schoonhoudt, terwijl in staat B een aantal wateren is vermeld met de onderhoudsplichtigen erbij.

Door de droogmaking van het Haarlemmermeer was de oppervlakte van Rijnlandsboezem aanzienlijk verkleind. Van de 22 700 ha grote boezem was nog slechts een oppervlakte van ongeveer 4000 ha overgebleven. Het hoogheemraadschap van Rijnland heeft dan ook steeds twee bezwaren tegen de droogmaking van het Haarlemmermeer gehad: allereerst de vrees voor wateroverlast op de zo drastisch verkleinde boezem en ten tweede de bezorgdheid, dat die verkleinde boezem in droge zomers ongeschikt zou zijn voor de scheepvaart en niet bij machte om de polders van inlaatwater te voorzien.

Om aan het eerste bezwaar tegemoet te komen, zijn toen op Rijkskosten door de commissie van Beheer en Toezicht over de droogmaking van het Haarlemmermeer de stoomgemalen te Spaarndam, Halfweg en Gouda gesticht. Het gemaal te Spaarndam werd gesticht in de jaren 1843-1844. Een afzonderlijke sluis, de Boezemsluis, werd ten behoeve daarvan gebouwd. Wel dra bleek echter, dat het gemaal niet in staat was om de boezem op een redelijk peil te houden, zodat in de jaren 1851-1853 tot de bouw van een stoomgemaal te Halfweg werd overgegaan.

Doch ook de twee gemalen konden de boezem niet afdoende beheersen met als gevolg de stichting van het stoomgemaal te Gouda in de jaren 1856-1857. De beide eerste gemalen werden in 1856 aan Rijnland overgedragen. De overdracht van het gemaal te Gouda had in 1858 plaats.

De verbetering van de uitwatering bij Katwijk, de verruiming van het Spaarne en het geven van ruime gelegenheid tot het inlaten van water uit de IJssel bij het stoomgemaal te Gouda waren de andere maatregelen, waardoor aan de nadelen, ontstaan uit het verkleinen van Rijnlands boezem, werd tegemoet gekomen.

Door de afsluiting van het IJ in 1872 was de gelegenheid tot natuurlijke lozing door de sluizen te Spaarndam en Halfweg verminderd. Na een langdurige voorbereiding nam de Vereenigde Vergadering van Rijnland op 12 Juli 1879 het besluit om tot de stichting van een stoomgemaal te Katwijk over te gaan, dat het jaar daarop gereed kwam en in 1881 in bedrijf werd gesteld.

De stoommachine te Spaarndam, vernieuwd in 1876, is in 1936 vervangen door twee ruwoliemotoren. In het gemaal te Halfweg is in 1889 en in 1923 de oude stoommachine door een nieuwe vervangen. Het gemaal te Gouda is in de jaren 1935-1936 vervangen door een geheel nieuw gemaal. Het stoomgemaal te Katwijk is tot op heden (toestand op 1 Januari 1950) ongewijzigd gebleven, doch zal in de naaste toekomst door een geheel nieuw gemaal worden vervangen. Ten slotte zij vermeld, dat de schepraderen in de gemalen te Spaarndam, Halfweg en Katwijk nog uit de stichtingstijd dier gemalen dateren. De schepraderen van de beide eerstgenoemde gemalen zijn echter in de loop der jaren vergroot, terwijl hun toerental is opgevoerd.

Over het ontstaan van Rijnland is in het kort het een en ander opgenomen bij de beschrijving van het hoogheemraadschap van Rijnland in Hoofdstuk VIII.

VIII. AMSTELLANDSBOEZEM

De boezem van Amstelland bestaat uit een samenstel van kanalen, vaarten, meren en andere wateren, die grotendeels in het hoogheemraadschap Amstelland liggen.

De voornaamste boezemwateren zijn: het Amsterdam-Rijnkanaal tussen Amsterdam en Wijk bij Duurstede met de zijtak naar Vreeswijk, het Amstel-Drechtkanaal, de Amstel, het Amstelkanaal, de Kromme Mijdrecht, de Waver, de Winkel, de Holendrecht, de Bullewijk, de Weespertrekvaart, de Gaasp, het Smalweesp, het Gein, de Angstel, het Abcoudermeer, de Muidertrekvaart, de Diemen en het Nieuwe Diep.

De oppervlakte van de boezem is ongeveer 1050 ha. Volgens artikel 7 van de keur of politieverordening van het hoogheemraadschap Amstelland, laatstelijk vastgesteld op 8 October 1923, is het verboden „enig water tot Amstelland's boezem behorende te verwijderen, te dempen, te vernauwen, te verondiepen of af te dammen, enig boezemwater of boezemland in te polderen of dit laatste op te hogen”.

De totale oppervlakte van de op de boezem lozende polders, met inbegrip van het boezemland en de hoge gronden, bedraagt ongeveer 43 800 ha. Hiervan liggen 14 500 ha in Noordholland, 1800 ha in Zuidholland en 27 500 ha in de provincie Utrecht.

In laatstgenoemde oppervlakte is een gebied begrepen groot ongeveer 10 685 ha, dat vóór de verruiming van het Merwedekanaal op de Vecht afwaterde, doch thans op het Amsterdam-Rijnkanaal loost. Dit gebied omvat:

1e. de ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal gelegen boezemgebieden van de:	
Heycop of Lange Vliet	2 365 ha
Haarrijn	1 295 „
Vleutensche Wetering	1 150 „
2e. het waterschap de Lage Weide	515 „
3e. de waterschappen Nedereind, Oudenrijn en IJsselveld, deel uitmakende van het grootwaterschap Heycop, genaamd de Lange Vliet, gezamenlijk groot	2 860 „
4e. boezemland, hoge gronden en polders, die op het Amsterdam-Rijnkanaal lozen tussen Utrecht en Wijk bij Duurstede	2 500 „
	<hr/>
	Totaal 10 685 ha

De waterschappen, die in het hoogheemraadschap Amstelland liggen, zijn alle, voor zover zij tot de provincie Noordholland behoren, in hoofdstuk VIII opgenomen. (Zie blz. 338).

De gemiddelde waterstand van de boezem is 0.40 m — N.A.P. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

De waterlozing heeft plaats langs natuurlijke weg:

- 1e. op de boezem van het Noordzeekanaal door de dubbele schutsluis in het Amsterdam-Rijnkanaal te Zeeburg;
- 2e. op het Stadswater van Amsterdam door:
 - a. de Amstelsluizen in de Amstel;
 - b. de Weteringsluis, een schutsluis tussen de Singelgracht en de Lijnbaansgracht aan de Weteringpoort;
 - c. de keersluis in de Singelgracht onder de brug bij het Leidse Plein;
 - d. de Dageraadwaterkering, een keersluis tussen de Singelgracht en het Lozingskanaal onder de brug bij de Zeeburgerstraat;
- 3e. op het IJsselmeer door de Ipenslootersluis en de Diemerdammersluis, twee uitwateringssluizen in de Zeeburg en Diemerdijk.

Amstellandsboezem vormt gewoonlijk met de boezem van het Noordzeekanaal en het Stadswater van Amsterdam één boezem. Heeft de gemeenliggende boezem bij het Stadswaterkantoor te Amsterdam een stand bereikt van 0.25 m — N.A.P., dan wordt de boezem door het elektrische gemaal te Zeeburg, via de siphon onder het Amsterdam-Rijnkanaal, afgemalen op het IJsselmeer. Stijgt de waterstand tot 0.15 m — N.A.P., dan wordt het Stadswater van de beide andere boezems gescheiden en afzonderlijk bemalen. De sluizen tussen het Stadswater enerzijds en Amstellandsboezem en de boezem van het Noordzeekanaal anderzijds worden dan gesloten.

De open verbinding tussen beide laatstgenoemde boezems blijft echter ook bij afgesloten Stadsboezem gehandhaafd ten behoeve van de scheepvaart, daar de dubbele schutsluis te Zeeburg niet gesloten wordt. Deze schutsluis is bij de aanleg van het Merwedekanaal gebouwd om te voorkomen, dat Amstellandsboezem zou worden bezwaard met water uit de boezem van het Noordzeekanaal. In een regeling in 1891 getroffen tussen de Rijkswaterstaat en het hoogheemraadschap Amstelland moest de schutsluis gesloten worden, zodra en zolang de boezemstand van het Noordzeekanaal hoger was dan 0.20 m —N.A.P. en instroming van water uit het Afgesloten IJ naar Amstelland mocht plaats hebben. Tot deze afsluiting behoefde echter slechts zelden te worden overgegaan. Door de gecombineerde bemaling is thans de mogelijkheid geschapen, om zonder bezwaar het Afgesloten IJ en het Amsterdam-Rijnkanaal steeds met elkander in open verbinding te houden, zodat de schutsluis te Zeeburg geen dienst meer behoeft te doen.

Wanneer het Stadswater een afzonderlijke boezem vormt — hetgeen, zoals gezegd, slechts geoorloofd is bij standen van 0.15 m —N.A.P. en hoger — heeft Amstelland de bevoegdheid om de sluisen in de westelijke dijk van het Amsterdam-Rijnkanaal te sluiten. Amsterdam is dan verplicht om 800 m³ water per minuut door de Amstelsluisen op de Stadsboezem in te laten, zodat het deel van Amstelland ten westen van het kanaal gelegen — dit deel vormt dan eveneens een aparte boezem — van enige lozing op de „polder Amsterdam” verzekerd is. Ingeval op dit afgesloten deel van Amstelland toch hogere standen mochten optreden dan op de boezem van het Noordzeekanaal/Amsterdam-Rijnkanaal, worden de keringen in de westelijke dijk van het laatstgenoemde kanaal weer geopend. Bovendien is het Rijk met Amsterdam overeengekomen, dat de gemeente de pompinstallatie in het electrische gemaal te Zeeburg met een vierde pomp zal uitbreiden, indien het Rijk de wens daartoe te kennen geeft. De gemeente zal in dat geval die vierde pomp ten behoeve van de bemaling van Amstelland in werking stellen en de hoeveelheid water van 800 m³/min, welke de gemeente door de Amstelsluisen op de Stadsboezem moet inlaten, verhogen

met de capaciteit van de bij te plaatsen pomp. Met de mogelijkheid van het bijplaatsen van een vierde pomp is bij de inrichting van het gemaal rekening gehouden.

Zodra de stand op de Amstel en het Noordzeekanaal weder is gedaald tot 0.20 m —N.A.P., wordt de afsluiting van de Stadsboezem opgeheven. Het gemaal blijft dan nog in werking, totdat de — nu weer gemeenschappelijke — boezem is gedaald tot \pm 0.25 m —N.A.P. bij het Stadswaterkantoor te Amsterdam. Het gemaal mag in geen geval nog in werking zijn bij standen lager dan 0.30 m —N.A.P.

Behalve bij standen van 0.15 m —N.A.P. en hoger, die slechts zelden voorkomen, wordt Amstellandsboezem, indien mogelijk elke nacht, gedurende $6\frac{1}{4}$ uur van het Stadswater gescheiden met het oog op de verversing der stadgrachten. Voor verdere bijzonderheden hieromtrent zie de beschrijving van het Stadswater van Amsterdam.

De zorg voor Amstellandsboezem berust bij het hoogheerraadschap Amstelland. Tot die zorg behoort o.a.: het diep- en schoonhouden van alle wateren, die deel van de boezem uitmaken (voor zover de verplichting daartoe op anderen rust, heeft het bestuur daar toezicht op); het beheer en onderhoud van de Ipenslootersluis en de Diemerdammersluis; de ontlasting van de boezem, ten einde aan alle waterschappen gelegenheid tot vrije en onbeperkte uitmaling te verschaffen.

De mogelijkheid bestaat, dat het Amsterdam-Rijnkanaal administratief onafhankelijk van Amstelland wordt gemaakt. In verband hiermede wordt een wijziging van het reglement voor het hoogheerraadschap Amstelland overwogen.

Over de oprichting van het hoogheerraadschap, alsmede over de moeilijkheden, die het sinds 1741 heeft ondervonden in verband met het maalpeil, is bij de beschrijving van dit hoogheerraadschap in hoofdstuk VIII het een en ander medege-deeld.

Vóór de aanleg van het Merwedekanaal loosde Amstelland op de Zuiderzee door de Ipenslootersluis en de Diemerdammersluis en via de Amstelsluizen op het Stadswater van Amsterdam. De lozing op het Stadswater was echter aan bezwarende beper-

kingen onderhevig. Een in 1880 tot stand gekomen nieuwe regeling bracht wel enige verbetering, doch hief de bezwaren geenszins geheel op.

Door de voltooiing van het Merwedekanaal in 1893 kwam Amstelland in een belangrijk gunstiger conditie te verkeren. De boezem was vergroot met het eerste pand van dit kanaal tussen het Afgesloten IJ en de schutsluizen ten westen van Utrecht, zijnde een oppervlakte van 120 ha, en kon door de dubbele schutsluis te Zeeburg, die slechts zelden gesloten werd, vrijwel onbeperkt lozen op het Afgesloten IJ.

Ondanks deze voordelen was de waterstaatkundige toestand van Amstelland nog verre van ideaal, daar het normale peil van 0.40 m —N.A.P. bij gestremde lozing te IJmuiden of op het IJsselmeer spoedig overschreden werd.

Door de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal is Amstellandsboezem opnieuw vergroot en wel met 330 ha. Het kanaalgedeelte tussen Amsterdam en Wijk bij Duurstede, dat één pand vormt, alsmede de zijtak naar Vreeswijk, liggen gemeen met deze boezem. Van de andere kant wordt de boezem bij hoge rivierstanden belast met grote hoeveelheden schutwater uit de sluizen te Wijk bij Duurstede en te Vreeswijk en bovendien met veel kwelwater op het kanaalvak Jutphaas-Wijk bij Duurstede, dat diep in het maaiveld ingesneden is. Ook het gebied, dat op de boezem afwatert, is aanmerkelijk uitgebreid, nl. met 11 750 ha, zoals hierboven reeds is medegedeeld.

De toestand van Amstelland, welke tot dusver reeds te wensen overliet, zou na de aanleg van het tracé Amsterdam-Wijk bij Duurstede nog ongunstiger zijn geworden, indien niet tijdig de nodige maatregelen getroffen waren. Aanvankelijk was een boezemgemaal ontworpen op de Zeeburg en Diemerdijk bij de Diemerdammersluis. Dit ontwerp is echter niet tot uitvoering gekomen, aangezien inmiddels het denkbeeld was gerezen de belangen van Amsterdam (waterverversing en hoogwaterbemaling) te combineren met die van Amstelland (boezembemaling). Tot welke gunstige resultaten deze combinatie heeft geleid, is in de beschrijving van het Stadswater van Amsterdam en hierboven afdoende aangetoond.

IX. VECHTBOEZEM

De Vechtboezem, die zich uitstrekt van de Weerdsloop te Utrecht tot de Groote Zeesloop te Muiden, heeft een oppervlakte van ongeveer 240 ha.

De rechtstreeks op de boezem lozende polders beslaan een oppervlakte van 17 117 ha. Hiervan liggen 11 300 ha in de provincie Utrecht en 5817 ha in Noordholland. Dit laatste gebied omvat de volgende polders:

Bloemendalerpolder	430 ha
Nieuwe Keverdijksche polder	820 „
Naardermeer	695 „
Horn- en Kuijerpolder	240 „
Spiegel­polder	260 „
Stichtsch-Ankeveensche polder	475 „
Blijk­polder	155 „
Meer­uiter­dijksche polder	105 „
Horstermeer­polder	610 „
Polder Korten­hoef (inclusief polder Nieuwen­hoek) .	1457 „
alsmede een deel der Loosdrechtsche Plassen en een gedeelte der op deze plassen afwaterende hoge gronden	570 „
Totaal	5817 ha

Bovendien wateren op de Vechtboezem de volgende gebieden af:

1e. in Noordholland:

- a. het boezemgebied van de 's-Gravelandsche Vaart door de schutsluis bij Uitermeer en de Keetpoortsluis te Muiden 8 540 ha
- b. het boezemgebied van het bovenpand van het Tienhovensche Kanaal door de schutsluis ten zuidoosten van Nieuw-Loosdrecht . . . 430 „

Transporteren 8 970 ha

	Transport	8 970 ha
2e. in de provincie Utrecht:		
a. het boezemgebied van de Kerkeindsche Vaart door de Westerbroeksche schutsluis in de Klopvaart		810 „
b. het boezemgebied van het Zwarte Water door de schutsluis te Utrecht		2 570 „
	Totaal	12 350 ha

De ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal gelegen gebieden, o.a. van de Heycop of Lange Vliet, de Haarrijn en de Vleutensche Wetering, die vóór de verruiming van het Merwedekanaal, door middel van grondduikers onder dit kanaal, op de Vecht loosden, wateren thans op het Amsterdam-Rijnkanaal af (zie blz. 232 Amstellandsboezem).

Ten slotte komt op de Vecht, door de Weerdsuis te Utrecht, het water van een gebied groot ongeveer 25 900 ha ten oosten en zuiden van Utrecht gelegen, alsmede het water, dat ter verversing der grachten van Utrecht te Vreeswijk wordt ingelaten.

De gemiddelde waterstand van de boezem is 0.30 m — N.A.P. (Zie voor de boezemwaterstanden over het tijdvak 1941–1947 hoofdstuk IX Waterstanden).

De lozing van de Vechtboezem geschiedt uitsluitend langs natuurlijke weg op het IJsselmeer door de Groote Zeesluis te Muiden.

De Vecht is in beheer en onderhoud bij de Rijkswaterstaat. De Groote Zeesluis te Muiden wordt beheerd en onderhouden door de Directeuren van de Groote Zeesluis te Muiden, tegelijk dijkgraaf en hoogheemraden van den Zeedijk beoosten Muiden.

De Vecht is vroeger een Rijnarm geweest, doch omstreeks 1280 werd de verbinding tussen de hoofdrievier en deze zijtak verbroken door de afdamming te Wijk bij Duurstede. Oorspronkelijk mondde de Vecht vrij uit in de wateren, die naderhand de Zuiderzee hebben gevormd. Bij hoge buitenwaterstanden echter werd niet alleen de lozing gestremd, doch drong het Zuiderzeewater tot diep in het land.

Uit de schouwbrief van Bisschop Jan van Diest voor de Lekdijk Bovendams van 8 November 1323 blijkt, dat de Vecht toen reeds van het buitenwater was afgesloten door een dam boven Breukelen, waarin een sluis lag, de Otterspoorsluize. In 1437 werd de afsluiting verlegd naar een noordelijker gelegen punt, nl. in de afsnijding van een kleine bocht ten noordoosten van Nigtevecht. Van deze dam met sluis, de Hinderdam geheten, liepen, enerzijds naar Muiden en anderzijds in de richting van het Naardermeer, dijken, aansluitende aan de waterkeringen of de hoge gronden langs de Zuiderzee. Hierdoor was een belangrijke verbetering in de bescherming van het achterland tegen het binnendringen van het buitenwater tot stand gebracht. In 1673-1674 lieten de Staten van Holland en Westfriesland de Hinderdam opruimen en de zeesluis te Muiden bouwen, zeer tegen de zin van Utrecht, dat hierdoor de zeggenschap over de afsluiting van de Vecht verloor. (Ook in hoofdstuk IV Kanalen en vaarten zijn enige bijzonderheden over de geschiedenis van de Vecht opgenomen).

Het buitenwater was nu weliswaar tot bij de Zuiderzeekust teruggedrongen, doch hiermede waren alle problemen voor de Vechtboezem geenszins opgelost.

Vóór de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 waren het vooral de noordwesterstormen, die het zeewater tegen de Utrechtse kust opjoegen. Wanneer dan aan zo'n storm een enigszins belangrijke regenval was vooraf gegaan, liep de Vechtstand aan de peilschaal te Nieuwersluis, tussen Loenen en Breukelen, spoedig op tot 0.60 à 0.70 m + N.A.P. Bij laatstgenoemde stand kan voor de behuizingen en bij langere duur ook voor de polderkaden van een noodtoestand worden gesproken. Daar komt nog bij, dat gehele wijken van de aan de Vecht liggende dorpen tussen de bekadingen zijn gebouwd, dus in hetgeen men bij een normale rivier de uiterwaarden of boezemlanden zou noemen. Ook tal van landhuizen en buitenplaatsen liggen onmiddellijk langs deze voormalige rivier. Tijdens een hoogwaterperiode liepen die wijken en buitenplaatsen onder. Deze overstromingen keerden gewoonlijk met tussenpozen van 6 à 10 jaren terug.

Dat deze ongewenste toestand verbeteringsplannen in het

leven heeft geroepen, behoeft wel geen betoog. Maar een doeltreffende verbetering kon alleen bereikt worden door grote en kostbare werken. Wanneer echter na een overstroming de Vecht weer binnen haar boorden stroomde, waren de verbeteringsplannen spoedig vergeten, zodat alles bij het oude bleef. Dit lot was aan alle plannen tussen 1850 en 1900 beschoren.

Na een hoogwaterperiode in 1903 was men in 1910 toch eindelijk zó ver, dat in beginsel tot de oprichting van een hoogheemraadschap over de Vecht en de bouw van een gemaal te Muiden was besloten. In 1920 werd zelfs een ontwerp-reglement ingediend. Het hoogheemraadschap zou ruim 57 600 ha omvatten. De zeer hoge administratiekosten, alsmede het feit, dat in 1920 een aanvang was gemaakt met de afsluiting van de Zuiderzee — de afsluitdijk door het Amsteldiep van de Noordhollandse kust naar het eiland Wieringen — waren oorzaak, dat ook dit plan niet tot uitvoering is gekomen.

In de winter van 1925/'26 was de toestand in de Vechtstreek wederom zeer ernstig en toen in November 1928 nog veel hogere standen voorkwamen — de peilschaal te Nieuwersluis wees zelfs een stand aan van 0.90 m + N.A.P. — werden opnieuw verbeteringsmaatregelen overwogen. Dat deze slechts van tijdelijke aard behoefden te zijn, stond van het begin af aan vast. Men rekende er n.l. op, dat de afsluitdijk van Wieringen naar de Friese kust in 1934 gereed zou komen en dat vier jaar later het IJ- en Eemmeer zou zijn tot stand gebracht. Er zou, wat dit laatste betreft, door het leggen van de IJmeerdijk een kleine, langgerekte smalle boezem worden gevormd, die de monding van Vecht en Eem zou opnemen, zodat de lozing van de Vecht niet meer zou worden gestremd.

Nu waren er, om verdere overstromingen te voorkomen, twee mogelijkheden: verhoging van de dijken en kaden, of bemaling. Het eerste zou, met het oog op de kosten, meer in overeenstemming zijn met het tijdelijke karakter der te nemen maatregelen dan het tweede, daar verhoging der kaden belangrijk goedkoper zou zijn dan bemaling. Het verhogen of versterken van de bekadingen had echter dit grote nadeel, dat vele dorpswijken en talrijke buitenplaatsen langs de rivier daarmee

niet gebaat zouden zijn. Een onderzoek bij de belanghebbende waterschapsbesturen bracht aan het licht, dat dit nadeel bij velen zó zwaar woog, dat zij, ondanks de hogere kosten, aan bemaling verre de voorkeur gaven. Vooral de vereniging „De Vechtstreek”, waarbij verscheidene bezitters van landhuizen langs de oevers der rivier waren aangesloten, beijverde zich zeer voor de totstandkoming van een gemaal. Nog vóór October 1929, dus nog geen jaar na de laatste overstroming, slaagde zij er in zoveel toezeggingen te verzamelen om in de kosten bij te dragen, dat Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht aan een ingenieursbureau opdracht gaven de plannen nader uit te werken.

Toch dreigde er nog een kink in de kabel te komen en wel in de vorm van een schrijven van de dienst der Zuiderzeewerken, gedateerd 10 September 1929, waarin werd geconcludeerd, dat de toestand voor de Vecht, alleen reeds door de afsluiting van de Zuiderzee, zó gunstig zou worden, dat na de afsluiting, welke in 1933, doch misschien reeds in 1932 een feit zou zijn, geen noodtoestand in het Vechtgebied meer zou voorkomen.

Voorname vereniging en haar voornaamste contribuanten, de gemeente Amsterdam, hielden echter voet bij stuk. (Voor Amsterdam had de Vechtbemaling betekenis in verband met de belangen van haar drinkwatervoorziening uit de Loosdrechtsche Plassen). Nadat een regeling omtrent de vereiste bijdragen getroffen was, meende ook het Provinciaal Bestuur van Utrecht zijn medewerking niet te mogen weigeren. Na toestemming van de Directeuren van de Groote Zeesluis te Muiden werd opdracht tot de bouw van het gemaal gegeven, dat op 21 November 1930 bedrijfsvaardig werd opgeleverd. Het gemaal, dat in de westelijke doorvaartopening van de Groote Zeesluis was gebouwd, bestond uit 2 electromotoren, ieder van 450 pk, gekoppeld aan 2 horizontale schroefpompen, die ieder 800 m³ water per minuut konden verzetten bij een opvoerhoogte van 1 m. Deze bemalingsinstallatie behoorde tot de grootste van ons land.

Na de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 heeft het gemaal slechts driemaal (10–11 Dec. 1935; 19–20 Nov. 1936; 28–29 Jan. 1937) dienst gedaan. Daarbij bleek nog, dat zelfs zonder bemaling de Vechtstand te Nieuwersluis niet noemenswaardig zou

zijn opgelopen. Het streven naar voortzetting van de exploitatie — de door de Directeuren van de Groote Zeesluis te Muiden verleende concessie liep 31 December 1937 af — werd door deze gang van zaken nu juist niet bepaald gestimuleerd.

Toch zijn er, o.a. door de vereniging „De Vechtstreek”, nog pogingen aangewend om de voorlopige instandhouding van het Vechtgemeal te Muiden te verzekeren. In de loop van 1938 schenen deze pogingen met succes te zullen worden bekroond. Immers in de Statenzitting van 28 Juni van dat jaar maakten Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht bekend, dat het gemeentebestuur van Amsterdam zich tot hun College had gewend, ten einde tot een voor de Provincie aannemelijke regeling te geraken inzake de voortzetting van de Vechtbemaling en wel voor een periode van 5 jaar. Na het met het gemeentebestuur gepleegde overleg was op 27 Juni een definitief voorstel van dit bestuur ingekomen, dat door Gedeputeerde Staten werd aangevaard. De gemeente Amsterdam zou het gemeal beheren en alle daaraan verbonden kosten betalen. De Provincie zou voor de inning van de toegezegde jaarlijkse bijdragen zorgen en deze aan de gemeente Amsterdam overmaken. In de Statenvergadering van 20 December 1938 deelde de voorzitter echter mede, dat de gemeente Amsterdam haar plan, om de exploitatie van het Vechtgemeal over te nemen, had laten varen. Hiermede was het lot van het gemeal bezegeld. In het voorjaar van 1939 werd het te koop aangeboden. De Vechtbemaling behoorde definitief tot het verleden.

X. BOEZEM VAN DE 'S-GRAVELANDSCHE VAART

De voornaamste boezemwateren zijn: de Naardertrekvaart, de Bussummervvaart, de Karnemelksloot, het noordelijke pand van de 's-Gravelandsche Vaart, het Luye Gat, de Hilversumsche of Gooische Vaart, de Ankeveensche Vaart, de Kwakel en de vestinggrachten van Muiden en Naarden.

Met de boezem liggen de volgende buiten de Zeedijk gelegen wateren gemeen:

1e. de zogenaamde Zoute Gracht, dat is het noordelijke deel

van de vestinggracht te Naarden, dat aan beide einden door stenen beren van het zuidelijke deel is gescheiden, terwijl door de Zeebrug, een overwelfde schotbalksluis in de waterkering tussen de twee beren, en door de Oude en Nieuwe haven de beide delen van de vestinggracht met elkaar in open verbinding staan;

2e. de grachten van het voormalige fort Ronduit;

3e. de sloten van de Naardermeent.

De oppervlakte van de boezem, met inbegrip van de voornoemde buiten de Zeedijk gelegen wateren, is ongeveer 142 ha.

De totale oppervlakte van de op de boezem lozende polders, boezemland en hoge gronden bedraagt ongeveer 8540 ha, omvattende de volgende gebieden:

1e. polders, die op de boezem worden afgemalen of hierop natuurlijk lozen:

Noordpolder beoosten Muiden	345 ha
Zuidpolder beoosten Muiden	220 „
Binnendijksche-, Overscheensche-, Berger- en Meentpolder	310 „
Keverdijksche Overscheensche polder	225 „
Heintjesrak- en Broekerpolder	225 „
Hollandsch-Ankeveensche polder	370 „
Hilversumsche meent	400 „
's-Gravelandsche polder	475 „

Totaal 2570 ha

2e. afgegraven gronden (boezemland) rondom Naarden en ten oosten van de Hilversumsche meent 875 „

3e. hoge gronden met de bebouwde kommen van Bussum en Hilversum, en de vesting Naarden 4780 „

4e. gebied buiten de Zeedijk gelegen 315 „

Totaal generaal 8540 ha

Het zomerpeil van de boezem is 0:20 tot 0.30 m —N.A.P.
De waterlozing heeft uitsluitend plaats langs natuurlijke weg en wel:

1e. op de Vecht:

- a. door de schutsluis in de 's-Gravelandsche Vaart te Uitermeer en
- b. door de Keetpoortsluis, een schutsluis in de Zuidoostelijke Singelgracht te Muiden;

2e. op de Buitenhaven (Buitenvecht):

- a. door de Oostsluis, een uitwateringssluis aan het zuidelijke einde van de voormalige zeewaterkering van het Muider-slot en
- b. door de drie kokers in de stenen beer aan het noordelijke einde van voornoemde zeewaterkering.

Deze vier sluizen zijn in beheer bij het Ministerie van Oorlog.

De waterstand op de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart wordt geregeld volgens de voorschriften, vastgelegd in een in 1930 gesloten overeenkomst tussen het toenmalige Ministerie van Defensie enerzijds en de gemeenten Hilversum, Bussum en Naarden, de „Commissarissen over de Trekvaarten tusschen Diemen en Naarden en tusschen Muiden en Naarden”, de Kamer van Koophandel en Fabrieken van Gooiland en de provincie Noordholland anderzijds. Bij deze overeenkomst, die op 28 Maart 1931 door de Minister van Defensie is goedgekeurd, werd bepaald, dat voornoemd Ministerie de ebdeuren in de schutsluis bij het fort Uitermeer en in de Keetpoortsluis zou vervangen door stroomdeuren. Tevens werd overeengekomen, dat het Rijk die deuren wel zou bedienen, onderhouden en herstellen, doch voor rekening van medecontractanten. De stroomdeuren (puntdeuren) zijn in 1932 aangebracht. Elk paar is voorzien van door schuiven afsluitbare openingen met een totale doorstromingsoppervlakte van 7 m².

Wanneer bij aflopende Vechtstanden de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart is gedaald tot 0.30 m —N.A.P., dan

worden de stroomdeuren, krachtens bovengenoemde overeenkomst, gesloten. Stijgt de boezemstand tot 0.20 m —N.A.P. en is er gelegenheid om op de Vecht te lozen, dan worden de schuiven in de stroomdeuren geopend en, zo mogelijk, de stroomdeuren zelf.

In 1933 is aan deze overeenkomst o.a. de bepaling toegevoegd, dat, indien de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart te Uitermeer lager is dan 0.30 m —N.A.P. en de Vechtstand aldaar is hoger, water op de boezem zal worden ingelaten door de schutsluis te Uitermeer, totdat het peil van 0.30 m —N.A.P. weer is bereikt.

In 1938 is de overeenkomst nog in deze zin gewijzigd, dat de gemeente Hilversum (een der medecontractanten) niet meer behoeft bij te dragen in de kosten van onderhoud en bediening der stroomdeuren.

Het beheer en onderhoud van de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart is niet gecentraliseerd, doch berust bij nagenoeg evenveel instanties als er boezemwateren zijn.

D. XI. Gebieden, die rechtstreeks op het IJsselmeer en de Waddenzee afwateren

a. Op het *IJsselmeer* lozen rechtstreeks:

- 1e. het heemraadschap de Wieringermeer;
- 2e. het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen;
- 3e. de waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland, met uitzondering van de polder Beschoot;
- 4e. de Buitenpolders, opgenomen in hoofdstuk VIII onder D, met uitzondering van het Voorste en Achterste Haverland, die op de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart lozen;
- 5e. de polder Katwoude, voor zover het de afdeling Katwoude Hoogendijk betreft, alsmede een smalle strook van de Zuidpolder bij Edam;

- 6e. het hoogheemraadschap Waterland, dat zowel op het IJsselmeer als op de boezem van het Noordzeekanaal wordt afgemalen;
 - 7e. de Oostermeent ten oosten van Huizen;
 - 8e. het eiland Marken.
- b. Op de *Waddenzee* wateren rechtstreeks af de volgende polders op het eiland Texel: polder Eijerland, polder de Eendracht, het grootste gedeelte van het waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders en van de Prins-Hendrikpolder.

HOOFDSTUK VI

OVERSTROMINGEN

Inleiding

Sinds het begin onzer jaartelling is de provincie Noordholland ongeveer dertig maal door grote overstromingen zwaar geteisterd. Een gewest, dat grotendeels door dijken tegen de zee moet worden beschermd, was vroeger nu eenmaal uiterst kwetsbaar. Als nog maar ruim dertig jaar geleden, nl. in 1916, ernstige dijkdoorbraken konden plaats hebben, hoeveel groter was dan die mogelijkheid in vorige eeuwen, toen de dijken veel minder hecht waren dan nu. Maar behalve de constructie der dijken is ook het beheer en onderhoud thans veel beter, terwijl door de afsluiting der Zuiderzee in 1932 dit gewest aan de oostzijde nu doeltreffender tegen overstromingen is beveiligd dan ooit.

In dit hoofdstuk zijn negen van de grootste overstromingen beschreven. Ten overvloede zij hier opgemerkt, dat deze overstromingen niet uitsluitend Noordholland hebben getroffen, doch een veel groter gebied hebben geteisterd. Van iedere overstroming is hieronder echter slechts datgene vermeld, wat speciaal op dit gewest betrekking heeft.

DE ALLERHEILIGENVLOED VAN 1570

Op 1 November 1570 woedde een hevige storm uit het noordwesten, die juist samenviel met een springvloed. De storm duurde twee etmalen en veroorzaakte de grootste overstromingsramp, die dit gewest ooit getroffen had.

Bij het Hondsbosch werd de zeekering op drie plaatsen weggeslagen. Gelukkig hield de Slaperdijk stand, zodat verder onheil voorkomen werd.

De omstreeks 1561 drooggemaakte Zijpe liep onder. Het merendeel der polderbewoners en nagenoeg al het vee verdronken en over de honderd woningen werden verwoest.

Ook de polder Callantsoog kwam blank te staan (zie blz. 116).

Bij Huisduinen kwam over het land een verbinding tot stand tussen de Noordzee en de Zuiderzee. Ook hier moesten meer dan honderd woningen het ontgelden en kwamen veel mensen en vee om het leven.

De Hoogedijk ten oosten van Medemblik bezweek, waardoor een deel der Vier Noorder Koggen onderliep.

Te Enkhuizen brak de wierdijk door.

In de Waterlandsche Zeedijk vielen drie grote gaten, zodat geheel Waterland en de Zeevang overstroomd werden. Door een der gaten, in de Kinseldijk, stroomde het water met zulk een kracht naar binnen, dat verscheidene morgen land wegspoelden en een groot, diep meer ontstond, het Kinselmeer.

Tussen Amsterdam en Muiden brak op 12 of 13 plaatsen de Diemerdijk door. De schade in de ondergelopen kelders en pakhuizen te Amsterdam was aanzienlijk, daar de opgeslagen goederen bedierven.

Ook op de eilanden Texel en Wieringen was de schade zeer groot.

DE OVERSTROMING VAN 1625

Op 8 Maart 1625 stak een zware storm op uit het noordwesten. De toch reeds, vanwege het springtij, hoge waterstand in de Zuiderzee steeg door opwaaiing dermate, dat op verschillende plaatsen de dijken tegen de enorme waterdruk niet bestand waren.

Te Katwoude, waar men in 1570 een schip van 350 last had laten zinken om een gat in de zeedijk te dichten, forceerde het water opnieuw een toegang tot de polder.

Te Monnikendam stond het water nog een voet hoger dan in 1570.

De Waterlandsche Zeedijk brak op vier plaatsen door. Waterland kwam geheel blank te staan. Dit was sinds 1570 de derde keer dat deze polder door watersnood getroffen werd. In October 1580 was de Schellingwouderdijk doorgebroken met alle gevolgen van dien en in 1610 herhaalde zich de ramp.

De overstroming van Waterland werd ook de Wijde Wormer noodlottig. De droogmaking van dit meer was nagenoeg gereed.

De pas gelegde ringdijk kon de druk van het inundatie-water niet weerstaan en de droogmakerij liep onder nog vóór zij in exploitatie was gekomen.

Ook het IJ en het Wijkermeer waren sterk gezwollen. Amsterdam stond nagenoeg geheel blank. Het water reikte tot bijna midden op de Dam. De Velserdijk, ten noorden van Spaarnedam, bezweek. Het water stroomde tot in Haarlem, waar men met schuiten door de straten voer.

Het eiland Texel werd eveneens geteisterd.

DE SINT PIETERSVLOED VAN 1651

Deze vloed van 22 Februari 1651 richtte ook in Noordholland grote schade aan.

Tijdens een storm uit het noordwesten verdween bij Den Helder een grote strook land met huizen en al in de golven.

Te Hoorn stond het water tot in het hoogste gedeelte van de stad, doordat het water over de dijk liep.

Te Amsterdam was de waterstand nog drie duim hoger dan in 1570. Bijna de gehele stad stond onder water. De schade aan de opgeslagen goederen was aanzienlijk.

In de Diemerdijk vielen twee gaten van 30 voet diep. Door het binnenstromende water zette het Nieuwe Diep zodanig op, dat de ringdijk van de Watergraafsmeer of Diemermeer in de nacht van 5 op 6 Maart bezweek en de polder onder liep. Vele fraaie luthoven werden vernield.

Rondom Haarlem stond alles blank.

DE OVERSTROMING VAN 1665

Op 5 December 1665 bracht een stormvloed veel ellende over dit gewest.

De Schans in Den Helder en nog 17 huizen werden door het geweld der golven gesloopt.

Tussen Durgerdam en Schellingwoude brak de Waterlandsche Zeedijk op twee plaatsen door, zodat Waterland onderliep. Ook de ringkaden van enige drooggemaakte meren bezweken.

Te Amsterdam stroomde het water door verschillende wijken van de stad, zodat kelders en pakhuizen onderliepen.

Te Spaarndam liep het water over de Slaperdijk met als gevolg, dat rondom Haarlem alles overstroomde.

Bij Oudeschild op Texel had een doorbraak plaats.

Ook op Wieringen was veel schade.

Het eiland Marken werd overstroomd.

DE WATERSNOOD VAN 1675

De overstroming van 1675 overtrof weliswaar in uitgestrektheid de Allerheiligenvloed van 1570, doch de gevolgen waren minder noodlottig.

Op 4 November 1675 stak een hevige storm uit het noordwesten op. Het water van de Noordzee, reeds door de springvloed gezwollen, drong met kracht de zeegaten binnen. Een stuk van Huisduinen werd weggeslagen.

Om 2 uur 's nachts brak de dijk ten zuiden van Hoorn — tussen het Zwarte Kerkje te Scharwoude en de Oudendijk — door. Er ontstond een gat van dertig roeden lang en dertig voet diep. Het binnenstromende water bedekte de gronden van Scharwoude, Grosthuisen, Avenhorn, Spierdijk en Bobeldijk, drong door tot Rustenburg en reikte zelfs tot vóór Medemblik. Aan de Langereis wist men het water met grote moeite te keren. Ook de Zwaagdijk en het Keern hielden stand.

De St. Aagtdijk brak op verschillende plaatsen door.

Ook de Slaperdijk ten westen van Spaarndam hield geen stand en bij Halfweg bezweek de Spaarndammerdijk, zodat een groot deel van Rijnland onder water stond.

Een grote doorbraak van de Zeeburg en Diemerdijk vergrootte nog de ellende. Geheel Amstelland kwam diep onder water te staan. Het platte land van Utrecht stond blank tot Breukelen en Portengen.

Ook de Zeedijk beoosten Muiden werd doorbroken. Het water stroomde met zulk een kracht naar binnen, dat de poort van Naarden en de stenen beer aldaar vernield werden. Rondom Naarden, Muiden en Weesp stond alles blank. Het water reikte zelfs tot Laren en Blaricum in het Gooi.

Op 16 November brak de storm opnieuw los. Het water

spoelde het bijna voltooide werk der dichting bij Scharwoude weg en drong nog dieper het land in dan in het begin van de maand. Opmeer, Hoogwoud en Aardswoud liepen geheel onder. Reeds 20 000 morgen land in het Noorderkwartier waren geïnundeerd en 24 kerken stonden in het water.

De Staten van Holland en Westfriesland vaardigden op 23 November een streng plakkaat uit. Indien iemand het mocht wagen binnenkaden of dammen door te steken, om aldus tot eigen ontlasting het inundatiewater op het nog droog gebleven land van een ander te doen afvloeien, dan wachtte hem de doodstraf en verbeurdverklaring van al zijn bezit.

Op 4 December stak de storm andermaal op en wederom werd de met bekwame spoed aangebrachte dichting bij Scharwoude vernield en stroomde het water, maar nu door twee gaten, resp. zes en veertien voet breed, naar binnen. De Zwaagdijk, die tot dan toe het water met succes had gekeerd — hij was inmiddels met drie voet verhoogd — brak op 6 December bij het oosteinde van Zwaag door en weldra stond het water voor de poorten van Enkhuizen en Hoorn. De Vier Noorder Koggen en Drechterland vormden één grote binnenzee.

Gelukkig hield de Langereisdijk — meer dan 4800 man hadden aan de verhoging van die dijk koortsachtig gewerkt — stand, zodat Geestmerambacht en de Nedorperkogge behouden bleven.

Maar de overstroming breidde zich nog verder uit. Ook de Oudendijk langs de Beemsteruitwatering brak door over een lengte van 16 à 17 roeden en het binnenstromende water bedekte de Zeevang en geheel Waterland tot aan Buiksloot.

Het gat in de zeedijk bij Scharwoude was vanwege de diepte niet te dichten. De nieuwe dijk werd buitenwaarts om de breuk heen gelegd. Dit werk was 23 Januari 1676 voltooid. Op oude kaarten staat de plaats van de doorbraak bij Scharwoude aangegeven als „Het Zeegat”.

Een ontzettende ramp had dit gewest getroffen. Van Enkhuizen tot Buiksloot stond dit deel van het Noorderkwartier geheel blank. Ook het Zuiderkwartier was overstroomd. Doch een groot goed is uit dit alles voortgesproten: de geregelde superintendie over de zeedijken van het Noorderkwartier (zie blz. 270).

DE KERSTVLOED VAN 1717

Nadat een hevige wind uit het zuidwesten het zeewater voor onze kusten had opgezekt, stak op 25 December 1717 een zware storm uit het noordwesten op. Het nu in tegenovergestelde richting opgedreven water bereikte zó'n hoogte, dat tal van dijken op 25 en 26 December, vooral in Groningen en Friesland, bezweken.

Ook de waterstand op het IJ was zeer hoog gestegen. Te Amsterdam slaagde men er in het water te keren, zij het met grote moeite. Toch zou de stad niet van overstroming gevrijwaard zijn gebleven, als de dijken langs het IJ en het Wijkermeer het water hadden blijven keren. Doch de Assendelver Zeedijk brak op verschillende plaatsen door, zodat het water bij Amsterdam ging zakken en dus het gevaar voor de stad geweken was. Maar des te erger was de toestand in het overstroomde gebied. Vele dorpen in het Noorderkwartier, van Zaandam af tot Avenhorn toe, stonden onder water. Droog bleven slechts in die streek: het Schermereiland, de Beemster, de Schermer, de Purmer en de Wijde Wormer.

Ook in de St. Aagtendijk vielen twee gaten, waardoor de Uitgeester- en Heemskerkerbannen onderliepen.

Het Haarlemmermeer trad buiten zijn oevers, zodat op sommige plaatsen in Haarlem het water in de huizen stroomde.

Het eiland Texel werd zwaar geteisterd.

DE OVERSTROMING VAN 1775

Op 14 en 15 November 1775 richtte een zware storm, eerst uit zuidwestelijke en daarna uit noordwestelijke richting, grote schade aan in dit gewest.

Te Petten werd twee derde van de zeekering geheel vernield.

In Hoorn stond het water drie voet hoog in de stad.

De gehele Zeevang werd geïnundeerd.

In Zaandam stond het water ruim zeven duim hoger dan in 1717.

In de omgeving van Haarlem en Spaarndam stond alles blank.

Te Amsterdam bereikte de waterstand de buitengewone hoogte van 96 duim boven peil. De gehele buitenstad liep onder.

De schade aan de in kelders en pakhuisen opgeslagen goederen was enorm.

Het eiland Texel leed veel schade.

Wieringen en Marken werden zwaar geteisterd, daar op beide eilanden de zeevering bezweek.

DE WATERSNOOD VAN 1825

De overstroming van 3, 4, 5, en 6 Februari 1825 heeft grote ellende over dit gewest gebracht. De uitgestrektheid van het geïnundeerde gebied was weliswaar niet zo groot als in 1675, toen ook het Zuiderkwartier onderliep, doch zij was toch van zulk een omvang, dat sindsdien een dergelijk groot gebied van Noordholland niet meer onder water heeft gestaan.

Kort voor de hoge springvloed van 3 en 4 Februari had een zuidwester storm gewoed. Op 3 Februari draaide de wind naar het noordwesten en nam steeds in kracht toe. De vloed van die dag was reeds aanmerkelijk hoger dan een gewoon springtij. Bij eb liep het water slechts gedeeltelijk terug. De storm bleef onverminderd woeden en de vloed in de morgen van 4 Februari was nog belangrijk hoger dan de vorige. Een verlaging van de waterstand was bij eb nauwelijks merkbaar en tijdens de daarop volgende vloed steeg het water, opgejaagd door de storm, tot een beangstigende hoogte. Het was op die vierde Februari, dat bij Durgerdam een grote doorbraak plaats had.

Tijdens het bewind van Koning Lodewijk Napoleon had het Departement van Oorlog een stenen muur of beer laten aanbrengen in de Waterlandsche Zeedijk bij het Kinselmeer. Deze muur was van een scherpe rug voorzien, waardoor het een eventuele vijand onmogelijk was gemaakt om over de dijk Amsterdam te naderen. Bovendien had deze muur nog een ander strategisch doel. Na door kanonvuur te zijn vernield, zou geheel Waterland overstromen, waardoor aan oprukkende vijandelijke legers een halt zou worden toegeroepen. In 1825 is de muur inderdaad vernield, maar niet door kanonvuur, doch door de enorme druk van het water, dat ook in de Zuiderzee uitzonderlijk hoog gestegen was.

Op 4 Februari, omstreeks half vier in de namiddag, bezweek

de stenen beer. Er ontstond een gat, dat later bleek 125 m breed en in het midden 30 m diep te zijn. De funderingspalen — zij hadden nauwelijks een derde van de lengte, die zij volgens het bestek hadden moeten hebben — kwamen boven drijven en enorme hoeveelheden veen spoelden weg. Het zeewater stroomde Waterland binnen, dat geheel onderliep.

Omstreeks 8 uur n.m. begonnen de omringdijken van de Buikslotermeer, de Broekermeer en de Belmermeer reeds over te lopen. Drie à vier uren later stonden deze droogmakerijen vol water. In de omringdijk van de Buikslotermeer waren twee gaten gevallen.

Des avonds om 11 uur had het water Landsmeer bereikt.

Op 5 Februari om 3 uur v.m. was geheel Waterland reeds één watervlakte en stroomde het water over de Luijendijk de polder Oostzaan binnen. Het water bleef rijzen en om 5 uur n.m. was de waterstand in die polder zó hoog gestegen, dat het water over de Schinkeldijk in de Zaan stroomde. Des avonds om 8 uur liep de Zaan over de Lagedijk en overstroomde de polder Westzaan. Op dat zelfde uur liep het water uit de Zaan over de omringdijk van de Engewormer.

Op 6 Februari om 6 uur v.m. brak de dijk van de Wijde Wormer bij het Kalf door en binnen vijf uur stond deze grote droogmakerij geheel onder water.

Ook de polders onder Krommenie, Uitgeest en Akersloot hebben door overvloeiing der laagste gedeelten van hun kaden min of meer inundatiewater binnen gekregen. Dit was eveneens het geval met de polder Assendelft, zij het in mindere mate.

Aan de noordzijde van Waterland had de overstroming het volgende verloop.

Op 4 Februari om 8 uur n.m. was de waterstand in het Noordhollandsch Kanaal te Buiksloot gerezen tot 0.45 m — A.P. Nog diezelfde avond stroomde het kanaalwater over de Schans te Purmerend, duwde de sluisdeuren, die naar de Schermerboezem keren, open en stortte zich in die boezem. Purmerend werd na genoeg geheel geïnundeerd.

Op 5 Februari omstreeks 4 uur v.m. was de ontlasting op de

boezem reeds te Edam merkbaar en de stijging van het boezemwater was zodanig, dat in twee uur tijds de Zuidpolder en de polder Katwoude geheel overvloedden. Om 10 uur v.m. was de kanaalstand te Buiksloot reeds tot 0.86 m + A.P. gerezen en stroomde het water in de bannen Wormer, Jisp en Nek. De omringdijk van de Schaalsmeer was tegen de druk van het water niet bestand en ook dit droogmakerijtje liep onder.

De polder de Zeevang bleef evenmin van de overstroming verschoond. Van twee zijden stroomde het water in deze polder: bij Edam uit de Purmerringvaart en bij Purmerend uit de Weere en de Beemsterringvaart, nadat reeds de Overweersche Polder en polder de Kwadijkerkoog waren overstroomd. Ook de Hobreederkoog liep onder.

Eerst in de namiddag van 5 Februari was de stijging van de Beemsterringvaart te Oosthuizen merkbaar. Op 6 Februari om 2 uur v.m. stroomde het water uit de Beemsterringvaart bij Oosthuizen over de waterkering en liepen polder de Westerkoog en polder Beetskoog onder. Bij de Westfriesche Omringdijk werd het water eindelijk gestuit, zodat polder Beschoot behouden bleef.

Ook de Beemster, de Schermer, de aan alle kanten door de overstroming ingesloten Purmer en het Schermereiland werden van overstroming gevrijwaard.

In de avond van 6 Februari, ongeveer om 9 uur, was de stand van het buitenwater zodanig gezakt, dat door het gat bij Durgerdam en door de sluis te Edam het inundatiewater begon af te vloeien. Geleidelijk aan daalde het binnenwater tot het niveau van gewone volle zee en op 9 Februari kon met het dichten van de doorbraak begonnen worden. Sommige overstroomde gebieden waren begin Mei droog. Waterland, de polder Oostzaan en de Zeevang waren niet vóór Juli van het water bevrijd. Voor de ondergelopen droogmakerijen heeft het nog veel langer geduurd.

Ondanks de uitgestrektheid van het geïnundeerde gebied waren slechts 10 mensenlevens te betreuren. Het verlies aan vee was echter aanzienlijk en het aantal ingestorte huizen zeer groot.

Texel. In de nacht van 3 op 4 Februari brak op twee plaatsen de dijk van het buitenpoldertje de Grie door. De daarachter liggende dijk kon het binnenstromende water niet keren en door drie gaten vloeide het zeewater naar binnen. Het land tussen Den Hoorn, Den Burg en Oudeschild werd over een oppervlakte van ongeveer 1500 ha overstroomd. De schade beperkte zich tot de nadelige gevolgen veroorzaakt door het zoutwater, daar geen mensen, noch vee, bij deze ramp zijn omgekomen. Door spoedige dichting der doorbraken is het eiland voor verdere overstroming gespaard gebleven.

Wieringen. In de nacht van 3 op 4 Februari werd de Westeralandsche Zeedijk zwaar beschadigd en de daarachter liggende polder geheel onder water gezet. Ook viel er die nacht een gat in de Hoorndijk, waardoor de Oester- en Oeverpolder onderliep.

Op 4 Februari om 9 uur v.m. bezweek de zogenaamde Burgerdijk. Op 5 Februari in de morgen brak de Hippolytushoeverdijk door. De Hippolytushoeverpolder liep onder en het water reikte bijna tot aan het dorp. Deze doorbraak was weer oorzaak, dat het dwarsdijkje tussen voornoemde polder en de Strooërpolder bezweek, waardoor ook laatstgenoemde polder blank kwam te staan.

Gelukkig hielden de noordelijke zeekeringen stand, zodat althans een gedeelte van het eiland droog bleef en mensen en vee van de ondergang werden gered.

Zes dagen na de vloed was het water grotendeels teruggevloeid en nog vóór het einde van de maand waren de doorbraken gedicht.

Marken. Het eiland werd geheel overstroomd. Het water stond er nog hoger dan in 1775. Een en twintig woningen werden weggeslagen en vijftig andere zwaar beschadigd. Twee bejaarde lieden kwamen om het leven.

DE WATERSNOOD VAN 1916

Een ontzettende ramp trof dit gewest in de nacht van 13 op 14 Januari 1916. Een stormvloed beukte op de kusten. De Zuiderzeedijken bleken op verschillende plaatsen tegen dit geweld niet bestand met als gevolg een overstroming van zulk een omvang, als sinds bijna een eeuw niet meer was voorgekomen.

De windrichting was op 13 Januari aanvankelijk west, maar ging al zeer spoedig in noord-noordwestelijke richting over, was te middernacht noord en bleef in die richting tot het einde van de storm.

De windkracht was weliswaar groot, doch voor een storm in ons land niet abnormaal. Bovendien viel de ramp, voor wat de maanstand betreft, op de tweede dag na Eerste Kwartier, dus in de periode der lagere getijden. Dat er toch zulke ongekend hoge waterstanden in de Zuiderzee voorkwamen — het zijn voornamelijk de dijken in het zuidelijke deel der Zuiderzee geweest, die het hebben moeten ontgelden — moet vooral toegeschreven worden aan het feit, dat de wind gedurende lange tijd uit een hoogst ongunstige richting kwam. Hierdoor steeg het water in de kom van de Zuiderzee onrustbarend en ontstond in het zuidelijke deel, waar de diepte slechts 1 tot 4 m bedraagt, een grote opstuwung. (Het verschil in waterstand door opwaaing kan zeer belangrijk zijn in ondiepe wateren. Bij de storm van Januari 1884 is bijvoorbeeld tussen Blankenham in Overijssel en Durgerdam in Waterland een hoogteverschil van ruim 4 m geconstateerd). Bij een vergelijking tussen de waterstanden van 1916 en 1825 kan in het algemeen worden opgemerkt, dat ten noorden van Edam de standen van 1916 beneden of gelijk aan die van 1825 gebleven zijn, doch dat ten zuiden van Edam de eerstgenoemde standen die van 1825 aanmerkelijk hebben overtroffen.

De windrichting was tevens oorzaak, dat de golfslag bijna loodrecht op de uitspringende gedeelten van de Noordhollandse Zuiderzeedijken stond. Het is daar dan ook, dat de doorbraken hebben plaats gehad en zeer ernstige schade ontstond.

Toch zijn de doorbraken niet in hoofdzaak toe te schrijven aan de verhoogde druk, die door het water op de dijken werd uitgeoefend. Het is vooral het overstortende water geweest, dat, door aantasting van het binnenbeloop, het bezwijken van de dijk heeft veroorzaakt. Dat een dergelijk verschijnsel vroeger nooit in die mate is voorgekomen, vindt hoogst waarschijnlijk zijn verklaring in het feit, dat toentertijd de dijken minder sterk waren, waardoor andere beschadigingen de dijk spoediger deden bezwijken.

Deze ramp was dan ook niet te wijten aan verwaarlozing van het dijksonderhoud. Zo was het buitenbeloop na deze stormvloed over het algemeen slechts zeer weinig beschadigd. Wat de hoogte der dijken betreft, de op de peilschalen afgelezen standen lagen, behalve op het eiland Marken, alle beneden de kruin der waterkeringen.

Omstreeks 4 uur in de morgen van 14 Januari 1916 brak de Amsteldijk van de Anna-Paulownapolder door op ongeveer 100 m ten zuidoosten van de Lotmeer, even ten westen van de oostpunt van de polder. Het water stroomde door een gat van ongeveer 130 m lengte in de Oostpolder en werd daar gekeerd: in het zuiden door de Noorderdijk en de Noordwesterdijk van de polder Wieringerwaard en in het westen door de kade langs de oostzijde van de Van Ewijcksvaart en de Boezem van de Zijpe of Oude Veer. Op 15 Januari omstreeks 6 uur namiddag was de Oostpolder vol gelopen en vloeide het water over de kade in voornoemde vaart-en boezem. Tot 16 Januari te 3 uur v.m. hield de weg langs de westzijde van de Van Ewijcksvaart en het Oude Veer stand. Op die weg was met militaire hulp een noodkade aangebracht, doch ook deze waterkering bezweek. De Westpolder liep onder tot de Zandvaart. De spoordijk bleef behouden door tijdig aangebrachte versterkingen. Later viel een gedeelte van het geïnundeerde gebied droog en vormde de Middenvaart de grens der overstroming. Volledigheidshalve zij hier nog vermeld, dat door de storm van 16 en 17 Februari 1916 het water opnieuw van de Van Ewijcksvaart in de Westpolder liep en dat zelfs de langs de Zandvaart opgeworpen kade bezweek. Het gedeelte tussen het zogenaamde Poldertje en de spoorweg Alkmaar-Den Helder liep toen ook onder.

De eerste doorbraak in de Katwouder Zeedijk ontstond omstreeks kwart over vier in de morgen van 14 Januari. Bij paal 17, bij de oostelijke punt van de polder Katwoude, viel een reeks van drie doorbraken met een totale lengte van 120 m. Ongeveer 1 km zuidelijker, bij de Janhagelhoek, brak de dijk eveneens door, doch hier ontstond een gat van slechts geringe afmetingen. Door deze doorbraken stroomde de gehele polder Katwoude

onder. Toen deze vol gelopen was, vloeide het water over de noordelijke waterkering in de Zuidpolder, die dus ook onder water kwam te staan. De volgende middag, omstreeks 12 uur, liep het water uit de polder Katwoude over de Lagedijk in het Stinkevuil en stond reeds om half drie voor de Kloosterdijk. Deze dijk kon het water niet keren, zodat hier de scheiding tussen Waterland en Schermerboezem verbroken werd.

De Waterlandsche Zeedijk is tussèn de dijkspalen 24 en 27 bij Zuiderwoude, dus aan de oostelijke punt van Waterland, op 10 plaatsen doorgebroken. Deze doorbraken hadden een gezamenlijke lengte van 350 m en waren alle op het noorden gelegen. Omstreeks 3 uur in de nacht van 13 op 14 Januari was bij kilometerpaal 25 het binnentalud, plaatselijk tot het midden van de rijweg, afgescheurd en ingezonken. Het water, door de storm opgestuwd, vloeide bijna onafgebroken in een laag van ongeveer 20 cm dikte over de dijk, die hevig trilde. Waarschijnlijk omstreeks half vier viel op de plaats, waar de afschuiving was waargenomen, een doorbraak, later door andere gevolgd. Het water stroomde met grote kracht het land in en overdekte geheel Waterland ten oosten van het Noordhollandsch Kanaal. Om half zes in de morgen van 14 Januari stond het water reeds zó hoog in de polder, dat het over de dijk van de Belmermeer liep, die in twee uur tijds geheel gevuld was. Omstreeks 10 uur stroomde het water aan de zuidzijde over de dijk van de Broekermeer en om 4 uur n.m. was ook deze droogmakerij onder het watervlak verdwenen. De Buikslotermeer begon diezelfde dag omstreeks 1 uur n.m. in te lopen en was de volgende morgen tegen 6 uur vol.

Te Watergang was in het Noordhollandsch Kanaal tot 14 Januari in de namiddag bijna geen rijzing van de waterstand merkbaar. Toen begon het water met kracht door de in de oostelijke kanaaldijk gelegen bruggen op het kanaal te stromen. Op 15 Januari liep de westelijke kanaaldijk over en inundeerde het westelijke gedeelte van Waterland. In de nacht van 15 op 16 Januari liep de Luidendijk over en kwam dus ook de polder Oostzaan onder water te staan. Bovendien stroomde het water die nacht de banne Purmerland binnen. Op 17 Januari 's mor-

om 5 uur had de waterstand in het Noordhollandsch
aal aan de schutsluizen te Purmerend het Schermerboezem-
peil bereikt, waarna door die sluizen uitstroming van het ge-
nundeerde gebied op Schermerboezem plaats had.

Door de uiterste krachtsinspanning is het gelukt uitbreiding
der overstroming te voorkomen. Zo hebben o.a. de Wijde
Wormer en polder de Zeevang in ernstig gevaar verkeerd.

De Zeeburg en Diemerdijk liep grote schade op. Door het
overstortende water is de Noorder- of Rietpolder, ten westen
van Muiden, ondergelopen.

Achter de Zeedijk beoosten Muiden zette het overstortende
water de Noordpolder blank.

Ook over de Provinciale Zeedijk tussen Muiderberg en
Naarden is water naar binnen gestroomd, waardoor de Binnen-
dijksche-, Overscheensche-, Berger- en Meentpolder gedeeltelijk
is ondergelopen.

De watersnood van 1916 heeft weliswaar veel ellende over
Noordholland gebracht, doch is tevens een mijlpaal geweest in
de waterstaatkundige geschiedenis van dit gewest. Aan deze
overstroming immers heeft het hoogheemraadschap Noordhol-
lands Noorderkwartier zijn ontstaan te danken (zie blz. 271).
Doch ook tot het tot stand komen van de afsluiting der Zuider-
zee heeft deze ramp het hare bijgedragen. Een der argumenten
van de voorstanders van dit grootse plan was, dat door de af-
sluiting een betere beveiliging der waterkeringen rondom de
Zuiderzee zou worden verkregen. Vóór de ramp maakte dit
argument, zelfs bij vele deskundigen op waterstaatsgebied,
weinig indruk. De dijken waren immers hecht en hadden sinds
1825 alle stormen weerstaan. Men waande zich, dank zij de
voortdurende verbetering der dijken, geheel veilig. Bij deze
ramp was echter maar al te zeer gebleken, hoe gevaarlijk de
Zuiderzee voor de omringende gebieden nog steeds was, zodat
na de ramp het argument van betere beveiliging in zijn volle
gewicht werd erkend. En de grote afsluitdijk heeft reeds af-
doende aangetoond, hoezeer de veiligheid van dit gewest door
de aanleg van die dijk is verhoogd.

HOOFDSTUK VII

ALGEMENE PROVINCIALE REGLEMENTEN EN VERORDENINGEN

De jaartallen en nummers geven de provinciale bladen van Noordholland aan, waarin het reglement en de wijzigingen zijn opgenomen.

Algemeen Reglement van bestuur voor de waterschappen in Noordholland.

1904 no 8; 1933 no 186.

Dit reglement geldt nog slechts voor de banne Sint Maarten.

Algemeen Reglement van bestuur voor de waterschappen in Noordholland.

1931 no 66; 1931 no 78; 1937 no 45; 1938 no 55; 1942 no 6.

Dit reglement kan worden aangehaald als *Algemeen Waterschaps-Reglement voor Noordholland*. Het is op die waterschappen van toepassing ten aanzien waarvan zulks bij besluit der Staten van Noordholland is bepaald.

Verordening, houdende regelen omtrent het toezicht van de Provinciale Staten en van Gedeputeerde Staten op de waterschappen in Noordholland en op de waterstaatswerken in die provincie.

1904 no 9; 1920 no 127; 1931 no 70.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de titel *Toezichtverordening op de Waterstaat*. De tekst der verordening, zoals die thans luidt, is in het provinciaal blad no 71 van 1931 bekend gemaakt.

Verordening op het in stand houden der duinen en duingronden in de provincie Noordholland.

1892 no 41; 1906 no 89; 1948 no 50.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de naam van *Duinverordening Noordholland*.

Verordening, houdende bepalingen ter bescherming van de zeedijken, de IJsselmeerdijken en de binnendijken in Noordholland.

1933 no 98; 1935 no 110; 1944 no 7.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de titel *Dijkverordening*.

Verordening, regelende het onderhoud van kunstwerken in de zeedijken, de IJsselmeerdijken, de binnendijken en van niet bij het Rijk, de Provincie of een waterschap in onderhoud zijnde dijksgedeelten.

1933 no 99; 1944 no 8.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de titel *Kunstwerkenverordening*.

Verordening op het verlagen van gronden en van de bodem van wateren.

1935 no 110; 1948 no 43.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de titel *Bodemverlagingsverordening*. De tekst der verordening, zoals deze na de daarin aangebrachte wijzigingen luidt, is in het provinciaal blad no 46 van 1948 bekend gemaakt.

Verordening, houdende voorschriften ter bescherming van het waterlandschap in de provincie Noordholland als natuurgebied en ontspanningsoord.

1936 no 35; 1948 no 49.

Deze verordening kan worden aangehaald onder de naam van *Plassenverordening Noordholland*.

Verordening, houdende bepalingen in geval van watersnood.

1916 no 18; 1916 no 90.

Reglement op de vaarwateren in Noordholland.

1938 no 47; 1939 no 27; 1941 no 47; 1943 no 10.

Dit reglement kan worden aangehaald onder de titel *Reglement Vaarwateren Noordholland*.

Reglement van Politie voor de vaarwateren en verspreide kunstwerken, in beheer bij de provincie Noordholland.

1931 no 46.

Dit reglement kan worden aangehaald onder de naam van *Politierglement provinciale vaarwateren Noordholland*.

Reglement van Politie voor het Amstel-Drechtkanaal in de provinciën Noordholland, Utrecht en Zuid-Holland.

1932 no 207.

Reglement op de Wegen in Noordholland.

1934 no 119.

Dit reglement kan worden aangehaald onder de titel *Wegenreglement Noordholland*.

Provinciaal Wegenplan, als bedoeld bij artikel 34 van de Motorrijtuigenbelastingwet.

1938 no 51; 1940 no 4; 1946 no 14.

Verordening op de Waterstaats- en Wegencommissie.

1947 no 29.

HOOFDSTUK VIII ¹⁾

WATERSCHAPPEN

Inleiding

De zorg voor de waterstaatsbelangen in de provincie Noordholland is opgedragen aan 267 gereguleerde waterschappen, waaronder 7 hoogheemraadschappen, 6 heemraadschappen, 2 ambachten en 17 bannen (toestand op 1 Januari 1950). De eigennamen van de overige waterschappen worden voorafgegaan door „waterschap” — dit komt 19 maal voor — of „polder”, terwijl er ook enkele waterschappen zijn, die slechts de eigenaam voeren. Zo heeft men het hoogheemraadschap Waterland, het heemraadschap Mijzen, het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen, de banne Harenkarspel, het waterschap de Beemster, de polder Assendelft en de Achterkogge. In wezen bestaat er evenwel tussen al deze waterschappen geen verschil.

Buiten de 267 gereguleerde waterschappen zijn er in Noordholland circa honderd niet door de Staten gereguleerde, meest kleine of zeer kleine waterschappen.

Zeggenschap van een waterschap over andere waterschappen komt in deze provincie slechts bij uitzondering en dan nog met betrekking tot enkele aangelegenheden voor. In dit opzicht zijn de verhoudingen in Noordholland anders dan in Zuidholland, waar de hoogheemraadschappen toezicht hebben op de polders in hun gebied.

Van de meeste waterschappen is de taak niet in het reglement omschreven. In het algemeen is het de taak van een waterschap te zorgen voor de waterstaatsbelangen in zijn gebied, voor zover deze taak uit de inrichting van het waterschap voortvloeit en niet bij anderen berust.

¹⁾ Dit hoofdstuk houdt zeer nauw verband met de hoofdstukken II en III. Immers de daarin beschreven drooggemaakte meren, plassen en aangedijkte landen zijn, op enkele uitzonderingen na, tevens waterschappen, zodat zij ook in dit hoofdstuk voorkomen.

Voor enige waterschappen met een bijzonder karakter is een omschrijving van de taak in het reglement opgenomen. Zo is het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier krachtens zijn reglement belast met dijkszorg en wegenbeheer; het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland en het hoogheemraadschap Amstelland met boezembeheer; het hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden en dat van Zeeburg en Diemerdijk met dijksbeheer.

Komt in de reglementen voor de overige waterschappen een taakomschrijving voor, dan hebben meestal bijzondere omstandigheden daar aanleiding toe gegeven.

De meeste thans nog in Noordholland bestaande bannen hebben slechts een beperkte taak. Het gebied van een banne vormt veelal waterstaatkundig niet één geheel. Sommige bannen vormen een onderdeel van een polder (bemaalingswaterschap); andere liggen in twee of meer polders. Ter vereenvoudiging van het bestuursapparaat wordt naar opheffing van de bannen gestreefd. Reeds zijn tientallen bannen opgeheven en er bestaan plannen om ook de nog resterende 17 bannen op te heffen.

Het Algemeen Reglement van bestuur voor de waterschappen in Noordholland, dat kan worden aangehaald als Algemeen Waterschaps-Reglement voor Noordholland, is voor 248 waterschappen van kracht. In dit reglement, vastgesteld door de Staten der provincie bij hun besluit van 29 October 1930 en opgenomen in provinciaal blad no 66 van 1931, is al datgene geregeld, wat anders voor elk dier waterschappen afzonderlijk, doch gelijk, zou moeten worden geregeld. Bovendien hebben Provinciale Staten voor elk dier waterschappen een Bijzonder Reglement van bestuur vastgesteld, waarin die bepalingen zijn opgenomen, welke behalve — en eventueel in afwijking van — de bepalingen van het Algemeen Reglement in het belang van dat waterschap nodig zijn geoordeeld.

Het Algemeen Waterschaps-Reglement voor Noordholland is *niet* van kracht voor:

a. zeven grote waterschappen, nl. het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, het hoogheemraadschap

van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland, het hoogheemraadschap van Rijnland, het hoogheemraadschap Amstelland, het hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden, het hoogheemraadschap van Zeeburg en Diemerdijk en het heemraadschap de Wieringermeer, welke alle een bijzonder karakter hebben en daarom een eigen bestuursreglement bezitten;

- b. de Aetsveldsche polder en de polder Kortenhoef, die, uitsluitend omdat zij zowel in de provincie Noordholland als in de provincie Utrecht zijn gelegen, elk een door de Staten van beide gewesten vastgesteld bestuursreglement hebben;
- c. de Diemer Buitendijksche polder, de polder de Durgerdammer Die, de Hempolder onder Schoorl, de polder de Kleiput in de Etersheimerbraak, de polder Nieuwerhoek, de polder het Oude Dijkje, de Overbrakerbinnenpolder, de Westerendspolder en de polder het Zwijnsmeertje. In deze negen waterschappen is het aantal ingelanden te gering om, volgens de richtlijnen in het Algemeen Waterschaps-Reglement voorgeschreven, een bestuur te vormen. Daarom hebben de Staten voor elk van deze waterschappen een afzonderlijk bestuursreglement vastgesteld, waarbij het bestuur in handen van een vertegenwoordiger is gelegd, voor zover het niet aan de vergadering van stemgerechtigde ingelanden is opgedragen.

Ten slotte is er nog één waterschap, de banne Sint Maarten, waarop het oude Algemeen Reglement van bestuur voor de waterschappen in Noordholland van 1903, opgenomen in provinciaal blad no 8 van 1904, nog van toepassing is.

Alle reglementen worden afgekondigd in het provinciaal blad van Noordholland, dat per jaargang is genummerd.

Beschrijving van de waterschappen

Van de waterschappen, die meer bijzondere belangen behartigen, is een korte beschrijving opgenomen; de overige komen in staatvorm voor.

De belastbare oppervlakte in kolom 2 is overgenomen uit het Jaarboekje voor de provincie Noordholland, 80ste jaargang

1950. Bij de ongereguleerde waterschappen is de waterstaatkundige grootte opgegeven, die met een * is aangeduid.

Ook kolom 3 behoeft enige toelichting. Gedeputeerde Staten van Noordholland laten de tekst van een reglement, zodra daar verschillende wijzigingen in zijn aangebracht, opnieuw afdrucken in het provinciaal blad. In die gevallen (op 1 Januari 1950 waren het er 228) staan in kolom 3 slechts die provinciale bladen vermeld, waarin de gewijzigde tekst van het reglement is opgenomen en de wijzigingen, welke daarna in het reglement zijn aangebracht.

Op blz. 375 e.v. is een alphabetische naamlijst van alle waterschappen opgenomen.

Hierna volgt een opsomming van de thans in deze provincie bestaande gereguleerde alsmede van de belangrijkste ongereguleerde waterschappen, in onderstaande volgorde:

- I. waterschappen op het vasteland van Noordholland;
- II. waterschappen op de eilanden.

I. WATERSCHAPPEN OP HET VASTELAND VAN NOORDHOLLAND

opgesomd in de volgorde:

- A. waterschappen in het Noorderkwartier (dit is benoorden het voormalige IJ);
- B. waterschappen in het gebied van het voormalige IJ en lozende op de boezem van het Noordzeekanaal;
- C. waterschappen in het Zuiderkwartier (dit is bezuiden het voormalige IJ);
- D. waterschappen buiten de IJsselmeerdijken (de zogenaamde buitenpolders).

A. Waterschappen in het Noorderkwartier

(dit is benoorden het voormalige IJ)

onderverdeeld in:

1. hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier;

2. hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland, met de binnen de grenzen van het hoogheemraadschap gelegen waterschappen;
3. hoogheemraadschap Waterland, met de binnen de grenzen van het hoogheemraadschap gelegen waterschappen;
4. de in Westfriesland gelegen waterschappen, voor zover niet reeds vermeld onder 2;
5. de aangedijkte landen.

1. HOOGHEEMRAADSCHAP NOORDHOLLANDS NOORDERKWARTIER

Het gebied van dit hoogheemraadschap komt voor op de bladen der waterstaatskaart Den Helder, Medemblik West en Oost, Alkmaar West en Oost, Enkhuizen en Amsterdam West en Oost.

Het reglement is vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 21 Mei 1919 en is opgenomen in het provinciaal blad no 6 van 1920. Het is later meermalen gewijzigd en met alle wijzigingen opgenomen in het provinciaal blad no 58 van 1939. Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen no 29 van 1940, no 61a van 1941, no 41 van 1948 en de nos 28, 29 en 50 van 1949.

Het gebied van het hoogheemraadschap omvat — met uitzondering van de duinen, het voormalige eiland Wieringen en de Wieringermeer — nagenoeg het gehele vasteland van Noordholland, voor zover gelegen ten noorden van de Noorder IJdijk en de St. Aagtdijk (zie kaart no III). De totale oppervlakte is ongeveer 142 000 ha.

Het hoogheemraadschap heeft tot taak de verdediging van zijn gebied tegen de Noordzee en het IJsselmeer, voor zover die verdediging niet aan anderen is opgedragen.

Het is o.a. belast met:

- a. de zorg voor het onderhoud en de instandhouding van de Hondsbossche Zeewering, de IJsselmeerdijken tussen de afsluitdijk te Schellingwoude en de dijk van de Wieringermeer

bij Medemblik, een aantal binnenwaterkeringen en enkele in deze binnenwaterkeringen gelegen kunstwerken;

- b. de aanleg en instandhouding van waterkeringen en daarmede verband houdende werken, die voor een behoorlijke vervulling van zijn taak noodzakelijk blijken te zijn;
- c. het toezicht op verschillende in de IJsselmeerdijken en binnenwaterkeringen gelegen sluizen.

Het hoogheemraadschap is ook belast met de zorg voor het onderhoud en de instandhouding van de op vorenbedoelde zeekering, IJsselmeerdijken en binnenwaterkeringen gelegen wegen en van verschillende wegen waarvan, ter concentratie van het wegenbeheer, het onderhoud overeenkomstig artikel 19 der Wegenwet ten laste van het hoogheemraadschap is gebracht, of waarvan het onderhoud, krachtens overeenkomst ingevolge artikel 18a der Wegenwet, van de vroegere onderhoudsplichtigen is overgenomen.

De oprichting van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, het grootste waterschap van Nederland, stond in het teken van centralisatie van het dijksbeheer.

Reeds in de vijftiende eeuw zijn er verschillende pogingen aangewend om van Westfriesland een hoogheemraadschap te maken, zoals er in die tijd reeds in Holland bestonden o.a. Delfland, Schieland en Rijnland. In 1405 werd een hoogheemraadschapsbestuur voor Westfriesland ingesteld, doch daar is het bij gebleven, want de vrijheidlievende Westfriezen weigerden iedere medewerking, zodat het bestuur al spoedig ontbonden werd. Philips de Goede stelde in 1436 hoogheemraden aan over de gehele Westfriesche dijk, maar ook dit college bestond niet lang. Tot een hoogheemraadschap Westfriesland naar Zuidhollands model is het nooit gekomen.

4 Juni 1650 werd bij sententie van de Hooge Raad de gemeenmaking van de gehele Westfriesche Omringdijk bevolen en op 30 Juli van dat jaar werd het college van hoofdingelanden van Westfriesland ingesteld. Deze gemeenmaking hield weliswaar geen gemeenschappelijk onderhoud van de dijk in, daar ieder ambacht (zie blz. 305) zijn eigen dijksgedeelte bleef onderhou-

den, doch de kosten werden gezamenlijk gedragen, terwijl het voornoemde college toezicht hield op het financiële beheer der ambachten en op het behoorlijk onderhouden van de gehele dijk.

Op 7 Juni 1658 kwam de gemeenmaking van de Waterland-sche Zeedijk tot stand (zie blz. 303).

De overstroming van 1675, hoe rampzalig zij ook voor het Noorderkwartier geweest is (zie hoofdstuk VI, blz. 250), heeft toch ook haar lichtzijde gehad. Een voor het gehele Noorderkwartier zeer belangrijk besluit is toen door de Staten van Holland en Westfriesland op 3 April 1677 genomen: de instelling van een geregelde superintendentie over de zeedijken van het Noorderkwartier. (Slechts de zeedijk van het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen was aan de superintendentie niet onderworpen. Het toezicht over deze dijk bleef aan de steden, aan wie dit bij privilege van Keizer Maximiliaan van 14 Februari 1492 was opgedragen, op de voet bij dat privilege bepaald). De Staten waren tot de overtuiging gekomen, dat boven de besturen der verschillende delen van de omringdijk van het Noorderkwartier een college van meer gezag moest worden geplaatst, dat de belangen van het geheel behartigen kon, wilde een herhaling van de rampspoeden van 1675 voorkomen worden. Met het oppergezag over die zeedijken werden belast een lid van de ridderschap door zijn medeleden aan te wijzen en het college van Gecommitteerde Raden. Aanvankelijk slechts voor één jaar en bij wijze van proef ingesteld, heeft die commissie onafgebroken tot aan de omwenteling bestaan en vele heilzame maatregelen zijn door haar in dat tijdvak bevolen. Maar hoe belangrijk die superintendentie voor het Noorderkwartier ook is geweest, van beheer en onderhoud der dijken uit één hand kan toch niet worden gesproken.

In de Franse tijd is een lofwaardige poging ondernomen om meer eenheid in het beheer der dijken en een betere regeling van de onderhoudskosten te verkrijgen voor het gehele Koninkrijk Holland. 31 Januari 1810 verscheen een Koninklijk besluit „houdende een wet, bevattende de verordeningen van de wijze waarop, en de fondsen waaruit voortaan de dijken zullen worden onderhouden” met een daarbij behorend reglement „op de be-

heering der dijken binnen het koninkrijk Holland". Veel succes heeft een en ander niet geboekt. In 1835 werd de wet ingetrokken.

De volgende belangrijke stap tot gemeenmaking van dijken was het „Besluit der Staten der provincie Noordholland d.d. 4 Juli 1843 tot vereeniging van de heemraadschappen en dijksbesturen, welke afzonderlijke gedeelten in beheer hebben van den Noorder IJ- en Zeedijk onder het toezigt van een collegie van Hoofd-Ingelanden", goedgekeurd bij K.B. van 29 Augustus 1843. Artikel 1 van het bij dit besluit vastgestelde reglement luidt: „De Heemraadschappen en Dijksbesturen, belast met het onderhoud van eenige gedeelten van den Noorder IJ- en Zeedijk, vanaf den Sint Aagtendijk, tot aan den dijk van West-Vriesland worden vereenigd onder het toezigt van een collegie van algemeen bestuur, met het doel om dezen dijk op gezamenlijke kosten te onderhouden en, waar het noodig is, te herstellen en te verbeteren". Het omslagplichtig gebied van de Vereeniging van den Noorder IJ- en Zeedijk omvatte „het geheele binnengedeelte van Noord-Holland, van den St. Aagtendijk langs de Noordzijde van het IJ en noordwaarts langs de Zuiderzee tot aan den West-Frieschen dijk, met al de binnenlanden van Noord-Holland, tot aan de Zijpe". Evenals bij de Westfriesche Omringdijk bestond ook hier de gemeenmaking uit een gemeenschappelijk dragen der onderhoudskosten en niet een gemeenschappelijk dijksbeheer. Ook hier zorgde een college van hoofdingelanden voor het algemeen toezicht, zowel op financieel als op onderhoudsgebied.

Een totale omwenteling in het waterschapswezen van Noordholland werd echter teweeg gebracht door de oprichting van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, bij besluit der Provinciale Staten van 21 Mei 1919 en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1920. De watersnood van 1916 (zie blz. 256) heeft tot die oprichting de eerste stoot gegeven. Zonder overdrijving kan worden gezegd, dat, indien in de nacht van 13 op 14 Januari van dat jaar de Zuiderzee niet door haar dijken was gebroken, met alle gevolgen van dien, het tot oprichting van een dergelijk hoogheemraadschap niet was gekomen.

De zorg voor het onderhoud en de instandhouding der zee-
weringen tegen de Noordzee en tegen de Zuiderzee, alsmede van
een aantal binnenwaterkeringen, werd onttrokken aan de daar-
mede vanouds belaste dijkscolleges en aan het hoogheemraad-
schap toevertrouwd. De éénmaking van het dijksbeheer was
hiermede bereikt. Het gevolg was, dat de volgende dijksbehe-
rende lichamen werden opgeheven: het heemraadschap van den
St. Aagtendijk, het college van hoofdingelanden van den Noor-
der IJ- en Zeedijk, het college van dammeesteren van den
Nieuwendam bij Monnikendam, het heemraadschap van den
Schardam en Keukendijk, het heemraadschap van den Haze-
dwarsdijk, het college van hoofdingelanden van Westfriesland
en het hoogheemraadschap van den Hondsbossche en Duinen
tot Petten. Een belangrijke taakbeperking van enige andere
waterschappen, o.a. van de vier ambachten in Westfriesland,
sproot eveneens uit deze centralisatie van het dijksbeheer voort.
Op 20 December 1921 werd het beheer en onderhoud der water-
keringen aan het hoogheemraadschap overgedragen. Op die
datum traden ook de besluiten tot opheffing der zeven voor-
noemde dijkscolleges en tot reglementswijziging van een aantal
andere vanouds dijkplichtige waterschappen in werking.

Als bijzonderheid zij hier nog vermeld, dat het „College
van Damheeren van den *Nieuwendam onder Krommenie*” buiten de
reorganisatie is gevallen, niettegenstaande het een dijksbeherend
lichaam is. Weliswaar werd indertijd door Gedeputeerde Staten
te kennen gegeven, dat voornoemd college van damheren even-
eens voor opheffing in aanmerking kwam, doch tot op heden is
het nog steeds in functie.

Het bestaat uit zeven heemraden, overeenkomstig het Hand-
vest van Graaf Willem V van 22 September 1357 (zie blz. 11).

Behalve dijksbeheer kreeg het hoogheemraadschap nog een
belangrijke financiële taak, nl. de uitkering ener bijdrage aan de
Provincie in de rente en aflossing der watersnoodleningen.

Om beide taken naar behoren te kunnen verrichten, werd het
hoogheemraadschap gemachtigd om twee algemene omslagen

over alle ongebouwde en gebouwde eigendommen in zijn gebied te heffen, benevens enige speciale omslagen.

In de jaren 1921-1930 werden de dijken en wegen, die bij het hoogheemraadschap in beheer en onderhoud zijn, in de vereiste toestand gebracht. Tijdens de Novemberstorm van 1925 hielden de dijken stand, waardoor hun deugdelijkheid afdoende werd bewezen.

Het droogvallen van de Wieringermeer in 1930 en de afsluiting der Zuiderzee in 1932 waren ook voor het hoogheemraadschap belangrijke mijlpalen. De Zuiderzeedijken werden IJsselmeerdijken en deze naamsverandering hield tevens een aanzienlijke besparing der onderhoudskosten in.

In de jaren 1931 tot 1941 leverde het hoogheemraadschap een belangrijke bijdrage in de modernisering van het wegennet in Noordholland boven het IJ. Bovendien werd het belast met het innen der lasten voor verschillende andere waterschappen.

Het gemeenlandshuis te Alkmaar bewaart de archieven van 15 opgeheven waterschappen. Ook 9 andere waterschappen hebben hun archief aan het hoogheemraadschap in bewaring gegeven, zodat het ook op dit punt zich ontwikkelde als het centrale waterschap van Noordholland boven het IJ.

2. HOOGHEEMRAADSCHAP VAN DE UITWATERENDE SLUIZEN IN KENNEMERLAND EN WESTFRIESLAND

Het gebied van dit hoogheemraadschap komt voor op de bladen der waterstaatskaart Medemblik West en Oost, Alkmaar West en Oost en Amsterdam West en Oost.

Het reglement is opnieuw vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 8 Juli 1941 en opgenomen in het provinciaal blad no 67 van dat jaar.

Het gebied van het hoogheemraadschap strekt zich uit over alle tot Schermerboezem behorende wateren bezuiden de Zijper-schutsluis en over die, behorende tot de Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem. De belastbare oppervlakte is 67 951 ha.

Het hoogheemraadschap beheert en onderhoudt de uitwaterings- en verbindingsluizen en de beide boezemgemalen van de

Vereenigde Raaksmats- en Niodorperkoggeboezem. Het zorgt voor het schoon- en diephouden van alle boezemwateren, voor zover de verplichting daartoe niet op anderen rust. Het zorgt tevens voor de ontlasting, de ontzilting en het verhinderen van verontreiniging van de boezems en houdt toezicht op de wijze van gebruik der bemalingswerktuigen, die het water op de boezems brengen, zolang de vrije uitmaling der waterschappen op de boezems is beperkt.

Alhoewel in het begin van de vijftiende eeuw alle zeegaten reeds waren gedicht (zie de Inleiding, blz. 10 en 11), was de binnenboezem van het Noorderkwartier toch nog niet geheel en al van de Zuiderzee afgesloten. In de Nieuwendam of Crommenyerdam was een opening of sluis van zestien voet, waarin de Heer van Assendelft geen sluisdeuren liet aanbrengen, daar hij ter plaatse recht van visserij had. Ook de haven van Edam was niet door sluisdeuren afgesloten, zodat de Purmer nog in open verbinding met de Zuiderzee stond.

Op 5 Juli 1544 droeg Keizer Karel V aan twee van zijn Raden: Andriaan van Bronkhorst, raad in het Hof van Holland en Adriaan Stalpaert van der Wiele, rentmeester van Kennemerland en Westfriesland, op een verbaal samen te stellen van de grieven der ingelanden van het Noorderkwartier tegen de open sluizen van Edam en van de Nieuwendam. De commissarissen Van Bronkhorst en Stalpaert brachten op 9 November 1544 advies uit en reeds op 17 December 1544 nam de Keizer een besluit.

In zijn octrooi of ordonnantie beval de Keizer o.a.:

- 1e. in de haven van Edam een schutsluis te maken, welke bij hoog binnen- en laag buitenwater voor de uitwatering geopend moest zijn, doch bij hoog buitenwater gesloten moest blijven om het zeewater te keren;
- 2e. in de Nieuwendamsche sluis slagdeuren aan te brengen, die zich bij vloed sloten en bij eb openden.

De uitvoering van dit besluit werd aan Van Bronkhorst en Stalpaert opgedragen. Het is deze tweede opdracht van de Keizer, die de definitieve oprichting van het (hoog)heemraad-

schap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland bracht. 17 December 1544 wordt tegenwoordig dan ook algemeen als de oprichtingsdatum van het hoogheemraadschap aangenomen.

Op 28 September 1545 werden de sluizen te Edam en in de Nieuwendam door de commissarissen aanbesteed. Op 19 Februari 1546 stelden zij de „smaldeeling op de contributie” of de voorschriften tot invordering der lasten vast. De contribuanten werden in vier klassen gegroepeerd, al naar gelang zij meer of minder belang bij het keren van het zeewater hadden. Met de bouw der sluizen werd begonnen, doch van alle kanten kwamen de bezwaren los. Edam reclameerde, dat haar oude handvest van 1357, haar door Hertog Aelbrecht verleend, was geschonden. Anderen waren het met de omslag der kosten niet eens. Men wendde alles aan om de commissarissen in de volvoering van hun taak te belemmeren. Van Bronkhorst stierf waarschijnlijk in 1552 en Stalpaert overleed op 12 Februari 1557. De ontevreden slaagden er nu in de uitvoering der werken jarenlang op te schorten.

Van de andere kant echter drongen de ingelanden, die hun landen steeds maar zagen afnemen, er bij Koning Philips II op aan, dat het octrooi van 1544 nu toch eindelijk ten uitvoer zou worden gebracht. Deze benoemde op 21 Juli 1565 een lid van zijn Geheime Raad, ridder Philibert de Bruxelles, tot commissaris en droeg hem op, de werken in het octrooi van 1544 omschreven, te doen uitvoeren en de kosten te doen invorderen. De taak van deze commissaris omvatte in feite die van een geheel waterschapsbestuur. Vandaar dat Philibert besloot om een dijkgraaf en heemraden aan te stellen. Als dijkgraaf benoemde hij op 20 October 1565 de baljuw van Bergen, Sebastiaan Craenhals van Hottinga en twee dagen later werden er vijf heemraden en een rentmeester aan de dijkgraaf toegevoegd. Philibert beschreef in zijn ordonnantie van 30 October 1565 uitvoerig de bevoegdheden van dijkgraaf en heemraden. Philips II hechtte op 10 Januari 1566 zijn goedkeuring aan hetgeen zijn commissaris had tot stand gebracht.

In geen der bovengenoemde oorkonden wordt het college van

de Uitwaterende Sluizen als hoogheemraden betiteld. In die stukken is alleen sprake van dijkgraaf en heemraden. Naderhand is de titel hoogheemraden in gebruik gekomen.

Aanvankelijk ondervonden de nieuwe functionarissen veel verzet bij de uitvoering van hun taak. Zelfs hun leven liep gevaar. Op 9 September 1567 gaf de Koning een sententie uit, waarin o.a. het verzet van Edam ongegrond werd verklaard en waarin hij beval de schutsluis in de haven te doen leggen. Ditmaal werd aan de bevelen van de Koning gehoorzaamd. De sluis binnen Edam kwam gereed en ook de andere bevolen werken werden uitgevoerd.

Zo was dan eindelijk de binnenboezem van het Noorderkwartier, die de naam Schermerboezem kreeg, van de zee afgesloten en het heemraadschapsbestuur waakte er voor, dat geen zee-water meer op de boezem werd gebracht.

Was de aard van het heemraadschap in den beginne meer waterkerend dan waterlozend, geleidelijk aan vroeg ook de lozing steeds meer de zorg en aandacht van het bestuur. Door het droogmaken van meren en plassen was de boezem aanmerkelijk kleiner geworden, terwijl hij door de bemaling van de nieuwe landen veel sterker met water werd bezwaard. Alleen reeds door het droogmaken van de Beemster, de Purmer, de Wijde Wormer, het Schermeer, de Engewormer en het Schaalsmeer was de boezem 18 600 morgen (15 810 ha) kleiner geworden, terwijl er 45 windwatermolens meer op uitsloegen. Het bestuur had deze gang van zaken voorzien en heeft dan ook herhaaldelijk aan de ondernemers van droogmakerijen werken ter bevordering van de afwatering van de boezem opgelegd. Zo moest de Beemster volgens een overeenkomst van 19 September 1607 een uitwateringskanaal maken van het Schermeer uit naar de Zuiderzee ten noorden van Schardam en tevens een uitwateringssluis leggen, de Hornsluis, aan de uitmonding van het kanaal in zee (zie blz. 59). Met de aanvragers van het octrooi tot bedijking en droogmaking van het Schermeer kwam op 9 September 1631 een regeling tot stand, waarbij deze op zich namen twee grote vaarten te graven: de zgn. Uitwatering-Noorduit en de zgn. Uitwatering-Zuid, en een stenen schutsluis te maken te Nauerna

(zie blz. 66). Ook de bedijkers van de Wijde Wormer en die van de Heerhugowaard (zie de blz. 61 en 62) moesten het hunne bijdragen om een behoorlijke lozing van Schermerboezem te waarborgen. Aldus werd bereikt, dat, wat het gemene land zelf nooit had kunnen tot stand brengen, door anderen bij gedeelten werd ten uitvoer gebracht.

De verkleining van de boezem had ook tot gevolg — de meren fungeerden vóór hun droogmaking als grote waterreservoirs — dat in het droge jaargetijde de boezemwaterstand te laag werd. Dan was het dus zaak er voor te zorgen voldoende water op de boezem te houden. Zo zijn er ebdeuren aangebracht in de sluizen te Edam, Schardam, Zaandam, Monnikendam en Nauerna, zij het dan ook na veel strijd door het hoogheemraadschap gevoerd. Soms was men zelfs genoodzaakt om brak water in te laten.

In 1795 werd de peilmaling ingevoerd, d.w.z. bij een bepaalde hoge boezemwaterstand moeten de bemalingswerktuigen der verschillende polders — in 1795 sloegen 163 windwatermolens op Schermerboezem uit — buiten werking worden gesteld en mogen eerst weer gaan malen als de waterstand voldoende is gezakt. Het laatste reglement voor de peilmaling is vastgesteld in 1943.

De zorg voor het zoveel mogelijk op peil houden van de boezem is wel de belangrijkste taak van het hoogheemraadschap, waarmede het in 1881 wettig werd belast.

Op 1 Januari 1942 onderging het gebied van het hoogheemraadschap een belangrijke uitbreiding. De gebieden van het Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht, en van het heemraadschap der Strijkmolens van de Nedorperkogge werden aan dat van het hoogheemraadschap toegevoegd. Sinds die datum is het hoogheemraadschap ook belast met de zorg voor de Vereenigde Raaksmats- en Nedorperkoggeboezem.

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
---	------------------------------------	---	------------------------------

BINNEN DE WESTFRIESCHE OMRINGDIJK

a. Waterschappen (geen bannen zijnde) in het vroegere Ambacht van Westfriesland, ge- naamd Geestmer- ambacht (zie blz. 307)	269	1932 no 135 1948 no 6	Alkmaar Oost
Berkmeer (polder de)	129	1932 no 25	Alkmaar West
Daalmeer (polder de) Deze polder bestaat uit drie delen: Daalmeer, Mare en Oudie.	129	1932 no 288	Medemblik West en Alkmaar West
Dergmeer- en Kerkmeer- polder Bij besluit der Provinciale Staten van 11 Juli 1865 werden de beide droog- gemaakte meren: de Dergmeer en de Kerk- meer, tot één waterschap verenigd.	219	1932 no 262 1935 no 103	Medemblik West en Alkmaar West
Dieps- en Moorsmeer- polder Deze polder bestaat uit twee delen: de Dieps- meer en de Moorsmeer.	4840	1938 no 19	Medemblik West en Alkmaar West
Geestmerambacht (polder) (Oosterdijk en Molen- geerzen)	114	1932 no 355	Alkmaar West
Grebpolder onder Warmen- huizen Deze polder bestaat uit			

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>drie delen: de Oude- of Weidgreb, de Nieuwe- of Rietgreb en de Reckerkoog.</p> <p>De polder de Reckerkoog is bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1932 als afzonderlijk waterschap opgeheven. De tot die polder behorende percelen zijn toen opgenomen in de Grebpolder onder Warmenhuizen.</p>	3065	1934 no 42 1940 no 6 1944 no 13	Medemblik West en Oost, Alkmaar West en Oost
Heerhugowaard (polder) Ofschoon binnen de grens van de Heerhugo- waard gelegen, behoren niet tot het gebied van deze polder: de polder Oterleek (zie blz. 280), de Zuid-Scharwouderpol- der (zie blz. 283), de Noord-Scharwouderpol- der (zie blz. 280) en de Smuigelpolder (zie blz. 282).	532	1939 no 48	Alkmaar West en Oost
Hensbroek (banne en pol- der)	64	1932 no 29	Alkmaar West
Kleimeer (polder de) Deze polder bestaat uit drie delen: de Noorder Kleimeer, de Zuider Klei- meer en de Kleine Klei- meer.	64	1932 no 29	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Koetenburg (polder)	52	1932 no 73	Medemblik West
Koog- en Bleekmeerpolder Deze polder bestaat uit twee delen: de Koog- polder en de Bleekmeer.	149	1932 no 115	Medemblik West en Alkmaar West
Nieuwepolder	24	1932 no 294	Medemblik West
Noord-Scharwouderpolder Zie onder polder Heer- hugowaard, blz. 279.	62	1932 no 163	Alkmaar West
Obdam (banne of polder) Het waterschap de Weel en Braken onder Obdam (zie blz. 282), hoewel bin- nen de grenzen van de banne of polder Obdam gelegen, behoort niet tot het gebied van de banne of polder Obdam.	750	1933 no 32	Alkmaar Oost
Oterleek (polder) Zie onder polder Heer- hugowaard, blz. 279.	172	1933 no 78 1948 no 9	Alkmaar West
Oudorp (polder)	237	1941 no 35	Alkmaar West
Ringpolder	1039 incl. de Voor- polder	1941 no 25	Medemblik West
Schaapskuilmeer (polder de)	52	1932 no 298	Medemblik West
Schagerwaard (polder de)	502	1932 no 91	Medemblik West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Slootgaardpolder De zogenaamde Oude Slootgaard, die, ofschoon binnen de bedijking van de Speketerspolder ge- legen, door de Slootgaard- polder wordt bemalen, behoort tot het gebied van laatstgenoemde pol- der.	233	1941 no 29	Medemblik West
Speketerspolder De zogenaamde Oude Slootgaard, ofschoon bin- nen de ringdijk gelegen, behoort tot het gebied van de Slootgaardpolder.	155	1932 no 125	Medemblik West
Ursem (polder) Het Schoutsbraakje (zie blz. 282), hoewel binnen de grens van de polder Ursem gelegen, behoort niet tot de polder.	939	1948 no 40	Alkmaar Oost
Valkkoog (banne of polder)	498	1933 no 88 1935 no 29	Medemblik West
Veenhuizen (banne en polder)	360	1941 no 33	Medemblik Oost en Alkmaar Oost
Voorpolder	44	1932 no 181	Medemblik West
Vroonermeer (de)	104	1932 no 183	Alkmaar West
Waarlandspolder	351	1933 no 90	Medemblik West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Warmenhuizer Kerk- of Debbemeertje(polder het)	19	1932 no 348	Medemblik West
Weel en Braken onder Ob- dam (waterschap de) Dit waterschap, in de banne of polder Obdam gelegen (zie blz. 280), be- staat uit negen poldertjes.	76	1933 no 64	Alkmaar Oost
Westbeverkoog (polder)	126	1933 no 96	Alkmaar West
Westerendspolder	30	1934 no 106	Medemblik West
Wogmeer (polder de)	665	1932 no 131	Alkmaar Oost
Woudmeer (polder de)	213	1932 no 193 1936 no 24	Medemblik West
Zwijnsmeertje (polder het)	16	1934 no 105	Alkmaar West
<i>Ongereguleeteerd zijn :</i>			
Boomerpolder, ook wel het Heenebosch genaamd	7*		Medemblik West
Reekerlanden (de) <i>buiten de Westfriesche</i> Omringdijk.	35*		Medemblik West en Alkmaar West
Schoutsbraakje (het) Zie onder polder Ursem, blz. 281.	6*		Alkmaar Oost
Smuigelpolder Zie onder polder Heer- hugowaard, blz. 279.	20*		Medemblik West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Westelijke proefpolder Deze polder, ten zuid- oosten van Schoorldam, is in 1940 door de Pro- vinciale Waterstaat in cul- tuur gebracht.	30*		Alkmaar West
Zuid-Scharwouderpolder Zie onder polder Heer- hugowaard, blz. 279.	40*		Alkmaar West
b. Bannen in het vroegere Ambacht van West- friesland, genaamd Geestmerambacht			
Broek op Langendijk (banne)	357	1938 no 21	Alkmaar West
Eenigenburg (banne)	178	1932 no 61	Medemblik West
Harenkarspel (banne)	1483	1938 no 23	Medemblik West
Hensbroek (banne en pol- der) zie blz. 279.			
Koedijk (banne)	921	1932 no 71 1934 no 98 1939 no 50	Alkmaar West
Maarten (banne Sint)	615	1906 no 103	Medemblik West
Noord-Scharwoude (banne)	429	1933 no 76	Alkmaar West
Obdam (banne of polder) Zie blz. 280.			

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Oudkarspel (banne)	1126	1938 no 25	Medemblik West en Alkmaar West
Oudorp (banne)	398	1938 no 27	Alkmaar West
Pancras (banne Sint)	332	1933 no 80	Alkmaar West
Valkkoog (banne of polder) Zie blz. 281.			
Veenhuizen (banne en pol- der) Zie blz. 281.			
Warmenhuizen (banne)	1034 incl. de Reeker- landen	1933 no 92	Medemblik West en Alkmaar West
Zuid-Scharwoude (banne)	382	1941 no 37	Alkmaar West
c. Waterschappen in het vroegere heemraad- schap der Strijkmolens van de Nedorperkogge (zie blz. 307)			
Braakpolder onder Winkel	70	1941 no 17	Medemblik Oost
Kostverlorenpolder	358	1941 no 23	Medemblik West en Oost
Moerbeekerpolder	244	1941 no 19	Medemblik West en Oost
Nedorperpolder	633	1941 no 21 1943 no 21	Medemblik West en Oost, Alkmaar Oost

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Niedorp Bij besluit der Provinciale Staten van 1 Juli 1947 zijn de Lagelandspolder, de Nederlandspolder en de Oosterlandspolder met ingang van 1 Januari 1948 als gereguleerde waterschappen opge- heven. De tot die polders behorende gronden zijn toen opgenomen in de Oosterpolder onder Win- kel en Nieuwe Niedorp. Tot de Oosterpolder be- hoort ook het Kerkerijtje.	1142	1941 no 20 1947 no 38	Medemblik Oost
Oude Dijkje (polder het)	23	1934 no 103	Medemblik West
Tjaddinxrijtpolder	21	1935 no 43 1949 no 25	Medemblik West
Vogelzangpolder	22*	Ongeregule- menteerd	Medemblik Oost
Weerepolder	343	1941 no 18	Medemblik West en Oost
W.O.L. polder bestaat uit drie polders: de Westerkamper-, de Oostkamper- en de Leijer- polder.	711 incl. Tjaddinx- rijtpolder	1941 no 22 1943 no 20	Medemblik West en Oost

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
d. Overige waterschappen			
De volgende 3 waterschap- pen liggen tevens in de Vier Noorder Koggen:			
Bedijkte Boezem onder Hoogwoud (de)	20*	Ongeregle- menteerd	Medemblik Oost
Kaag onder Spanbroek (polder de)	347	1941 no 31	Alkmaar Oost
Lagehoek onder Hoog- woud en Opmeer (pol- der de)	389	1941 no 27	Medemblik Oost en Alkmaar Oost
Tevens in Drechterland ligt:			
Beschoot (polder) Bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1948, provinciaal blad no 31 van dat jaar, is de polder de Rietkoog als geregle- menteerd waterschap op- geheven en verenigd met de polder Beschoot. Dit besluit is in werking ge- treden op 1 Januari 1949.	675 Polder de Rietkoog 22	1948 no 33 1949 no 45	Alkmaar Oost

BUITEN DE WESTFRIESCHE OMRINGDIJK

Assendelft (polder) bestaat uit twee polders: de Noorderpolder en de Zuiderpolder. De Zui- derpolder loost op de boezem van het Noord-	2048	1934 no 26 1945 no 8	Alkmaar West en Amsterdam West
---	------	-------------------------	-----------------------------------

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>zeekanaal. Tot de taak van de polder Assendelft behoort, naast de bemaling van de binnen zijn grenzen gelegen gronden, de bemaling van de polder de Buitenlanden onder Assendelft en Wijk aan Zee en Duin, de Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft en de binnengedijkte buitenlanden, genaamd de Noorderbuitendijken, voor zover deze waterschappen hun water op de polder Assendelft (Zuiderpolder) doen afvloeien. De Vlietpolder (zie blz. 301), hoewel binnen de grenzen van de polder Assendelft (Zuiderpolder) gelegen, behoort niet tot het gebied van de polder.</p>			
Baafjespolder	389	1932 no 43	Alkmaar West
Beemster (waterschap de)	6680	1933 no 183 1947 no 20	Alkmaar West en Oost
Beetskoog (polder)	688	1932 no 47 1948 no 42	Alkmaar Oost
<p>Bergermeer (de) Tot het gebied van dit waterschap behoren eveneens de zogenaamde</p>	594	1933 no 109	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Hammen of Bergerham- men met de daarom ge- legen kade, die ze van de Sluispolder scheidt. Het oude land in deze polder is schuldplchtig aan de Vereeniging van polders en oningepolder- de landen onder Bergen.			
Binnengeesterpolder	118	1932 no 53	Alkmaar West
Boekelermeer (polder de)	333	1932 no 55	Alkmaar West
Boekelerpolder	68	1932 no 326	Alkmaar West
Bovenpolder onder Egmond binnen	113	1932 no 286 1933 no 142	Alkmaar West
Castricumerpolder	897	1932 no 57 1938 no 15 1943 no 34	Alkmaar West
Dorregesterpolder De Dielofsmeer of Dorre- geestermeer (zie blz. 301), ofschoon binnen de ring- dijk van deze polder ge- legen, behoort niet tot het gebied van de polder.	186	1932 no 145 1943 no 33	Alkmaar West
Drooggemaakte Veenpol- der te Assendelft loost op de boezem van het Noordzeekanaal.	317	1934 no 38	Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Eendrachtspolder onder Alkmaar De Kijfpolder, de Vrede- polder en de Weezen- polder vormen samen de Eendrachtspolder.	119	1932 no 59	Alkmaar West
Egmondermeer (polder de) omvat de Geestmolen-, Bosmolen- en Visscherij- molenpolder.	699	1932 no 101	Alkmaar West
Eilandspolder (heemraad- schap de) Het bestuur is o.a. belast met het beheer en onder- houd van de dijken, we- gen en bemalingsinrich- tingen, alsmede van de sluis en de brug te West- Grafdijk; met het toe- zicht en de schouwen op het diep- en schoonhou- den van de sloten en met het toezicht op de sluis in de Rijk. Binnen het gebied van het heemraadschap liggen de volgende vier polders:	1358	1934 no 40	Alkmaar West en Oost
1. Graftermeer (polder de)	183	1932 no 63 1943 no 6	Alkmaar West
2. Menningweer (polder)	131		Alkmaar West
3. Noordeindermeer (de) Binnen de grenzen van deze droogmakerij lig- gen 27.43.50 ha oud	168	1932 no 336	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
land, die niet tot het grondgebied van de Noordeindermeer be- horen.			
4. Sapmeer (de) Alleen de polder Men- ningweer behoort tot het gebied van het heem- raadschap. De 4 bannen: Graft, de Rijp, Zuidschermer, Noordschermer en Schermerhorn zijn bij besluit der Provinciale Staten van 18 December 1923 opgeheven.	26*	Ongeregule- menteerd	Alkmaar West
Engewormer (waterschap de)	160	1932 no 147	Alkmaar West en Amsterdam West
Etersheimerbraak (polder de)	46	1932 no 310	Alkmaar Oost
Groot-Limmerpolder	1644	1933 no 28 1943 no 32	Alkmaar West
Halerbroek of Kalverpolder	148	1935 no 35	Amsterdam West
Hempolder onder Akersloot	62	1932 no 67	Alkmaar West
Hempolder onder Schoorl	29	1934 no 101	Medemblik West
Hobreederkoog (polder de)	78	1933 no 52	Alkmaar Oost
Huiswaarder- en Ooster- weezenpolder	76	1932 no 330 1936 no 18	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Karnemelkspolder	43	1932 no 272 1942 no 35	Alkmaar West
Katwoude (polder) bestaat uit de afdelingen Katwoude Hoogendijk en Katwoude Lagendijk. Katwoude Hoogendijk valt buiten het hoog- heemraadschap.	579	1934 no 44	Alkmaar Oost en Amsterdam Oost
Klaas Hoorn- en Kijfpolder	63	1932 no 69	Alkmaar West
Kleiput in de Etersheimer- braak (polder de)	15	1934 no 102	Alkmaar Oost
Kogerpolder	58	1932 no 31 1943 no 16	Alkmaar West
Krommenieër-Woudpolder Dit waterschap is opge- richt bij besluit der Pro- vinciale Staten van 1 Juli 1947. Met ingang van 1 Januari 1948 zijn de polders Krommenie en het Woud, die vóór dat tijdstip twee afzonder- lijke waterschappen wa- ren, tot één nieuw water- schap verenigd, genaamd de Krommenieër-Woud- polder.	738	1947 no 43 1949 no 24	Alkmaar West
Kwadijkerkoog (polder de)	201	1932 no 153	Alkmaar Oost
Maalwater (polder het)	84	1932 no 77	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Marker- en Oostwouder- polder (waterschap de) Zie onder waterschap de Starnmeer en Kamerhop, blz. 295.	171	1932 no 155 1935 no 107	Alkmaar West
Monniken-, Raven- en Ro- bonsbospolder	63	1932 no 79	Alkmaar West
Mijzen (heemraadschap) Het bestuur is o.a. belast met het beheer en de zorg voor het onderhoud van de dijken en kaden, van de bemalingsmiddelen, van enige kunstwerken, alsmede van alle andere werken van het heem- raadschap. Het bestuur is tevens belast met het toe- zicht en de schouwen op het diep- en schoonhou- den der sloten. De 3 bannen: Oost- mijzen, Schermerhorn en Ursem zijn bij besluit der Provinciale Staten van 19 November 1891 opge- heven. Deze opheffing hield verband met de doorbraak in 1889 van de dijk aan de Beemsterring- vaart, waardoor de ge- hele polder overstroomde.	619	1932 no 117	Alkmaar Oost
Noorderbuitendijken (de binnengedijkte buiten- landen, genaamd de)	154	1932 no 159	Alkmaar West en Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Deze polder loost op de boezem van het Noord- zeekanaal.	735	1937 no 24	Alkmaar West
<p>Oningepolderde landen on- der Egmond-binnen (wa- terschap, genaamd de) Aan het bestuur is o.a. opgedragen het beheer en de zorg voor het on- derhoud:</p> <p>1e. van de waterleidin- gen, sloten en beken, de dammen en dui- kers, dienende tot het afvoeren van het wa- ter van de oningepol- derde landen;</p> <p>2e. van de wegen binnen het gebied van het waterschap gelegen, met uitzondering van de kunstwegen, die anderen verplicht zijn te onderhouden.</p> <p>Het bestuur is tevens belast met de zorg voor en het toezicht over de duinen binnen de grenzen van het waterschap gelegen, behoudens de bestaan- de verplichtingen van landeigenaren tot het planten van helm in de voorduinen onder de voormalige ge- meente Wimmenum.</p>			

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Ooster Willis Noord (polder) Zie onder polder West- zaan, blz. 299.	39	1932 no 85 1940 no 9	Amsterdam West
Ooster Willis Zuid (polder) Zie onder polder West- zaan, blz. 299.	44	1935 no 115	Amsterdam West
Oosterzijpolder Tot het gebied van dit waterschap behoort de polder het Lood.	932	1932 no 167	Alkmaar West
Overdie en Achtermeer on- der Alkmaar en Heiloo (polder) Deze polder bestaat uit de delen Overdie, Achter- meer, Klappolder, Groe- newater of Rietmeer en Kooimeer.	267	1932 no 87	Alkmaar West
Overweersche polder	361	1933 no 40	Alkmaar Oost
Purmer (waterschap de) De polder de Nes, ook genaamd de Oude Nes, onder Ipendam, is bij besluit der Provinciale Staten van 14 Juli 1904 als afzonderlijk water- schap opgeheven. De tot die polder behorende per- celen zijn toen opgeno- men in het waterschap de Purmer.	2584	1933 no 181	Alkmaar Oost en Amsterdam Oost

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Sammerspolder	334	1932 no 121 1933 no 143 1936 no 22	Alkmaar West
Schermeer (waterschap de) Binnen het gebied van dit waterschap liggen de Matten, die vóór de droogmaking van het Schermeer een eiland vormden.	4444	1933 no 173 1937 no 50 1947 no 21	Alkmaar West en Oost
Starnmeer en Kamerhop (waterschap de) De Marker- en Oost- wouderpolder (zie blz. 292), hoewel binnen de grenzen van dit water- schap gelegen, behoort niet tot het gebied van het waterschap.	623	1933 no 195	Alkmaar West
Uitgeester- en Heemsker- kerbroek (polder de) Deze polder bestaat uit twee delen: de Uitgees- terbroek met de Heems- kerker Noordbroek; de Heemskerker Zuidbroek.	1662	1932 no 175 1943 no 31	Alkmaar West en Amsterdam West
Vennewaterspolder	377	1933 no 48 1933 no 144 1942 no 28	Alkmaar West
Vereeniging van polders en oningepolderde landen onder Bergen De Vereeniging bestaat	1629	1932 no 320 1933 no 111 1936 no 89 1939 no 15	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>uit zeven polders en uit de oningepolderde landen der gemeente Bergen (zie hieronder). Het oude land in de Bergermeer behoort alleen wat zijn schuldplichtigheid betreft tot de Vereeniging.</p> <p>Er is een algemeen bestuur voor de Vereeniging en een bijzonder bestuur voor elke polder.</p> <p>Het algemeen bestuur voert het beheer over en draagt zorg voor het onderhoud der gemeenschappelijke waterleidingen, bruggen, duikers en wegen. Het is tevens belast met de zorg voor de helmbeplanting der binnenduinen, die echter grotendeels door de Provincie (Provinciaal Waterleidingbedrijf van Noordholland) worden onderhouden.</p> <p>Het bijzonder bestuur beheert en draagt zorg voor het onderhoud der polderkaden, bemalingsmiddelen, afzonderlijke waterleidingen en verdere werken van de polder.</p> <p>De oningepolderde landen staan onmiddellijk onder het algemeen bestuur.</p>			

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Het bijzonder reglement van bestuur voor de Vereeniging is op de zeven polders en de oningepolderde landen van toepassing. Zij hebben geen afzonderlijk bijzonder reglement.			
1. Damlanderpolder	135		Alkmaar West
2. Noorder Reker- en Mangelpolder	121		Alkmaar West
3. Oudburgerpolder	285		Alkmaar West
4. Philisteinsche polder	203		Alkmaar West
5. Sluispolder	212		Alkmaar West
6. Zuider- en Midden Rekerpolder	149		Alkmaar West
7. Zuurvenspolder	191		Alkmaar West
8. Oningepolderde landen onder Bergen	333		Alkmaar West
Vereeniging van polders en oningepolderde landen onder Schoorl en Petten De Vereeniging bestaat uit vier polders en uit de oningepolderde landen der gemeente Schoorl (zie hieronder). Er is een algemeen bestuur voor de Vereeni-	1429	1934 no 95 1938 no 53	Medemblik West en Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>ging en een bijzonder bestuur voor elke polder. Het algemeen bestuur voert het beheer over en draagt zorg voor het onderhoud der gemeenschappelijke waterleidingen, bruggen, duikers en wegen.</p> <p>Het bijzonder bestuur beheert en draagt zorg voor het onderhoud der polderkaden, bemalingsmiddelen, afzonderlijke waterleidingen en verdere werken van de polder.</p> <p>De oningepolderde landen staan onmiddellijk onder het algemeen bestuur.</p> <p>Het bijzonder reglement van bestuur voor de Vereeniging is op de vier polders en de oningepolderde landen van toepassing. Zij hebben geen afzonderlijk bijzonder reglement.</p>			
1. Aagtdorperpolder	208		Alkmaar West
2. Groeterpolder	209		Medemblik West
3. Grootdammerpolder	255		Medemblik West en Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
4. Vereenigde Harger- en Pettemerpolder	362		Medemblik West
5. Oningepolderde landen onder Schoorl	395		Medemblik West en Alkmaar West
Waterland (hoogheemraadschap) doch alleen voor zoveel betreft het gebied van de voormalige banne Purmerend. Zie onder Waterland blz. 303.			
Westerkoog (polder de)	292	1932 no 127	Alkmaar Oost
Westwouderpolder	209	1932 no 189	Alkmaar West
Westzaan (polder) Deze polder, met de daarin gelegen polders Ooster Willis Noord en Ooster Willis Zuid (zie blz. 294), loost zowel op Schermerboezem als op de boezem van het Noordzeekanaal.	1878	1933 no 197	Alkmaar West en Amsterdam West
Wimmenummerpolder	84	1932 no 129	Alkmaar West
Wormer, Jisp en Nek (heemraadschap) Het college van dagelijks bestuur is belast met het beheer en het onderhoud van de dijken, bemalingsinrichtingen, sluizen en alle andere werken van	1877	1933 no 112 1935 no 105	Alkmaar West en Oost, Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>het heemraadschap en met het toezicht en de schouwen op het diep- en schoonhouden van de sloten.</p> <p>De Schaalsmeer (zie blz. 301), hoewel binnen de grenzen van het heemraadschap gelegen, behoort niet tot het gebied van het heemraadschap. De 3 bannen: Wormer, Jisp en Nek zijn bij besluit der Provinciale Staten van 18 Januari 1933 opgeheven. Dit was de eerste stap tot doelbewuste concentratie van waterschapsbestuur in Noordholland.</p>			
Wijde Wormer (waterschap de)	1513	1934 no 32	Alkmaar West en Oost, Amsterdam West en Oost
Zeevang (polder de)	2507	1934 no 97 1942 no 33	Alkmaar Oost
Zien (polder de)	183	1932 no 195 1943 no 35	Alkmaar West
Zuidpolder bij Edam	697	1933 no 199 1934 no 99 1936 no 26 1939 no 51 1947 no 23	Alkmaar Oost
Zwartedijkspolder	57	1932 no 197	Alkmaar West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Zijpe en Hazepolder Zie onder „Aangedijkte landen”, blz. 322.			
<i>Ongereguleeteerd zijn :</i>			
Dielofsmeer of Dorregees- termeer (de) Zie onder Dorregeester- polder, blz. 288.	26*		Alkmaar West
Hazepolder onder Pur- merend	7*		Alkmaar Oost
Heintjesbraak in de Zee- vang (de)	7*		Alkmaar Oost
Leipolder	35*		Medemblik West
Schaalsmeer (de) Zie onder heemraadschap Wormer, Jisp en Nek, blz. 300.	80*		Alkmaar West
Troonlanden (de)	12*		Alkmaar Oost
Varnebroek (de)	40*		Alkmaar West
Vlakte, gemeente Zijpe (de)	6*		Medemblik West
Vlak van Petten (het) Zie onder „Aangedijkte landen”, blz. 322.			
Vlietpolder Zie onder polder Assen- delft, blz. 287.	20*		Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Volendammeerpolder	24*		Alkmaar Oost
Zandbraak onder Warder (de)	13*		Alkmaar Oost
Zwaansmeertje (het)	6*		Alkmaar West

3. HOOGHEEMRAADSCHAP WATERLAND

Het gebied van dit hoogheemraadschap komt voor op de bladen der waterstaatskaart Alkmaar Oost en Amsterdam Oost.

Bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 14 Juli 1936 is een nieuw bijzonder reglement van bestuur vastgesteld, dat is opgenomen in het provinciaal blad no 71 van 1936. Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen no 35 van 1937 en no 52 van 1938.

Het hoogheemraadschap, dat in de zuidoostelijke hoek van het Noorderkwartier is gelegen, heeft een belastbare oppervlakte van 7363 ha.

Tot het gebied van het hoogheemraadschap behoort de veenderij Zunderdorp. Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 13 April 1921 no 94 is aan de N.V. Veenderij-maatschappij vergunning verleend tot het vervenen van een aaneengesloten oppervlakte van 230 ha onder Nieuwendam en Ransdorp (gemeente Amsterdam). De vergunning is verleend tot 1 Januari 1955.

Het gebied van het hoogheemraadschap was vroeger onderverdeeld in 10 bannen, nl.: Broek in Waterland, Buiksloot, Ilpendam en Watergang, Landsmeer, Monnikendam, Nieuwendam, Purmerend, Purmerland, Ransdorp en Schellingwoude. Bij Statenbesluit van 14 Juli 1936, prov. blad no 71 van 1936, zijn deze bannen als gereguleerde waterschappen opgeheven.

Van het gebied van het hoogheemraadschap ligt dat van de voormalige banne Purmerend binnen de ring van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland (zie blz. 299).

Het bestuur van het hoogheemraadschap beheert en draagt zorg voor het onderhoud van de binnendijken, voor de bemaling van Waterland (de electriche gemalen bij Kadoelen en aan de Poel) en voor de gemalen van de voormalige bannen Buiksloot, Purmerend en Purmerland. — Het gemaal bij Kadoelen slaat uit op de boezem van het Noordzeekanaal (zie blz. 325) en het gemaal aan de Poel op het IJsselmeer (zie blz. 246). De gemalen van de voormalige bannen Buiksloot en Purmerland, resp. groot 80 en 900 ha, slaan uit op het eerste pand van het Noordhollandsch Kanaal (boezem van Waterland) en het gemaal van de voormalige banne Purmerend, groot 285 ha, slaat uit op Schermerboezem (zie blz. 299). — Het bestuur is tevens belast met het beheer over en de zorg voor het onderhoud van bruggen, wegen en gouwen en met het toezicht op het diep- en schoonhouden van de sloten, welke taken vroeger aan de banbesturen waren opgedragen.

Het jaar van oprichting van het hoogheemraadschap Waterland is niet bekend. Wel staat vast, dat in 1275 de Waterlandsche Zeedijk reeds bestond. In 1403 waren er reeds algemene heemraden in Waterland, doch in de archiefstukken van vóór 1575 is omtrent een algemene dijkgraaf in Waterland niets te vinden.

De prinselijke ordonnantie van 24 April 1581 kan als een mijlpaal in de waterstaatkundige geschiedenis van Waterland worden beschouwd. In deze ordonnantie waren bepalingen opgenomen betreffende het boezemrecht, waardoor aan het onbeheerd laten liggen van dijkvakken een einde werd gemaakt.

Een nog belangrijker bepaling ter bevordering van een doelmatig dijksbeheer was het gemeenmaken van de Waterlandsche Zeedijk. Op 7 Juni 1658 besliste het Hof van Holland, dat voortaan dijkgraaf en heemraden de gehele ring van Waterland als gemene dijk zouden beheren en onderhouden en de kosten jaarlijks zouden omslaan over al de landen van Waterland en Purmerland binnen de ring. Bij Confirmatoire Sententie van

21 December 1659 bekrachtigde de Hooge Raad deze uitspraak van het Hof.

Het eerste reglement voor het heemraadschap Waterland werd vastgesteld op 14 Mei 1661 en door de Staten van Holland en Westfriesland goedgekeurd op 15 December 1663. De dijkgraaf en heemraden werden nu niet alleen belast met het dijksbestuur, doch ook het molenbestuur berustte voortaan bij hen, welk bestuur tot dusver door de regenten der steden en dorpen, via de hoofdingelanden, werd uitgeoefend. Bijna twee eeuwen werd Waterland naar dit reglement geregeerd.

Het eerste „Bijzonder Reglement van bestuur voor het Hoogheemraadschap Waterland” werd vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van 5 November 1857 en is opgenomen in het provinciaal blad no 110 van dat jaar.

De volgende waterschappen liggen binnen het gebied van — doch behoren niet tot — het hoogheemraadschap.

Waterschappen in het hoogheemraadschap Waterland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Belmermeer (de)	133	1932 no 21	Amsterdam Oost
Broekermeer (de)	314	1932 no 23	Amsterdam Oost
Buikslotermeer (de)	330	1932 no 306 1937 no 46	Amsterdam Oost
Durgerdammer Die (polder de)	40	1934 no 100	Amsterdam Oost
Monnikenmeer (de)	136	1932 no 33	Amsterdam Oost
<i>Ongereguleerde zijn :</i>			
Blijkmeer (de)	50*		Amsterdam Oost
Burkmeer (de)	50*		Amsterdam Oost
Noordmeer (de)	129*		Amsterdam Oost
Wilmkebrek (de)	25*		Amsterdam Oost

4. WATERSCHAPPEN IN WESTFRIESLAND

Inleiding

Het gedeelte van het Noorderkwartier, dat omsloten is door de Westfriesche Omringdijk, staat bekend onder de naam van Westfriesland.

Het bevatte voorheen vier hoofdwaterschappen, ambachten genaamd, nl.:

1. de Schager- en Nedorperkoggen;
2. Geestmerambacht;
3. de Vier Noorder Koggen;
4. Drechterland.

Een college van hoofdingelanden, gekozen uit de besturen van de vier voornoemde ambachten, hield toezicht op het behoorlijk onderhouden van de Westfriesche Omringdijk en besliste omtrent alle gemeenschappelijke belangen, die met de omringdijk in verband stonden.

1. *Het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd de Schager- en Nedorperkoggen.*

Tot in het midden der zeventiende eeuw hebben de Schager- en Nedorperkoggen een gemeenschappelijke boezem gehad. Zij hadden tezamen hun uitwatering door de beide sluizen in de Westfriesche Zeedijk bij Kolhorn. Wanneer de lozing op de Zuiderzee door opwaaiing gestremd was, lieten zij hun overtollig water op Raaksmatsboezem afstromen door het verlaat van Tolke onder Schagen en door het verlaat van Nedorp.

In het begin van de zeventiende eeuw werd vooral van het Nedorperverlaat veel gebruik gemaakt, daar sommige molens in de Nedorperkogge ver van de zeesluizen af stonden en de lozing op de Zuiderzee niet vlot genoeg verliep.

De droogmaking van de Heerhugowaard, de Schagerwaard en andere plassen had de stand van Raaksmatsboezem aanmerkelijk verhoogd. Lozing op die boezem werd daardoor ernstig belemmerd, hetgeen vooral voor de Nedorperkogge hinderlijk

was. Daarbij kwam nog, dat de vloed in de Zuiderzee steeds hoger opliepen en dat, na de indijking van de Wieringerwaard, aanslibbing voor de sluizen plaats had. Het kwam wel voor, dat de beide zeesluizen in de herfst drie weken achtereen moesten gesloten blijven. Bovendien was de eigen boezem verkleind door het droogmaken van verschillende plassen, zodat de boezemwaterstand door de molens der onderscheidene polders hoger opgemaalend werd dan voorheen.

Hoge boezemstand en geringe lozingsmogelijkheden waren oorzaak, dat de Nedorperkogge in een zeer benarde toestand kwam te verkeren. Daar de regenten van Nedorp en Winkel omtrent een verbetering niet tot overeenstemming konden komen met hun burens in de Schagerkogge, wendden zij zich, ten einde raad, op 15 Mei 1651 tot de Staten van Holland en Westfriesland. Zij verzochten de Staten om een octrooi, ten einde zoveel strijkmolens op te mogen richten als tot afmaling van de Koggeboezem wenselijk was, en om tevens een uitwateringssluis in de zeedijk te mogen leggen. De Staten verleenden de Nedorperkogge op 16 September 1653 het gevraagde octrooi, dat de scheiding tussen de Schager- en de Nedorperkogge ten gevolge heeft gehad (zie blz. 312). Er werden vijf strijkmolens opgericht en op 26 September 1654 zijn de eerste molenaars benoemd. Zo had iedere kogge sedert 1654 een aparte boezem, waarop een zeker aantal polders hun water uitsloegen.

Deze boezems werden op hun beurt op een voorboezem afgemaalend door strijkmolens — in 1739 kreeg ook de Schagerkogge haar voor- of strijkmolens (zie blz. 313) — die onder een afzonderlijk bestuur stonden, nl.:

- a.* het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge;
- b.* het (vroegere) heemraadschap der Strijkmolens van de Nedorperkogge.

Het ambacht was bovendien nog onderverdeeld in 7 bannen. In de Schagerkogge: de bannen Barsingerhorn, Haringhuizen, Schagen en Burghorn. In de Nedorperkogge: de bannen Winkel, Nieuwe Nedorp en Oude Nedorp.

Nadat in 1921 het hoogheemraadschap Noordhollands Noor-

derkwartier het beheer had gekregen over de zeekeringen en de voornaamste binnenwaterkeringen van het ambacht, was de taak van het ambacht ingekrompen tot het onderhoud van de dijk langs de noordwestzijde van de Langereis. Daar een dergelijke taak het instandhouden van een afzonderlijk waterschap niet rechtvaardigde, werd bij Statenbesluit van 18 December 1928 (provinciaal blad no 20 van 1929) het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Schager- en Nedorperkoggen opgeheven en het onderhoud en de instandhouding van de Langereisdijk aan de zorg van het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier toevertrouwd.

Het heemraadschap der Strijkmolens van de Nedorperkogge is met ingang van 1 Januari 1942 opgeheven, daar het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland o.a. ook met de zorg voor de Nedorperkoggeboezem werd belast.

De bannen Barsingerhorn, Winkel en Nieuwe Niedorp werden bij besluit der Provinciale Staten van 18 Juli 1939, prov. blad no 44 van 1939, als gereguleerde waterschappen opgeheven; de bannen Haringhuizen en Oude Niedorp bij Statenbesluit van 8 Juli 1941, prov. blad no 61a van 1941.

Van het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd de Schager- en Nedorperkoggen bestaan dus nog slechts het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge en twee bannen in de Schagerkogge, nl. de bannen Schagen en Burghorn.

2. *Het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht.*

Dit ambacht had, evenals de andere drie ambachten in Westfriesland, een gedeelte van de Westfriesche Omringdijk in onderhoud. Dit gedeelte stond bij het bestuur van dit ambacht onder de naam van Zeedijk bekend. Verder waren aan het bestuur het beheer van Raaksmatsoezem en de zorg voor de bemaling opgedragen.

In 1921 nam het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier het beheer en onderhoud van de gehele Westfriesche

Omringdijk over, zodat Geestmerambacht van alle dijkszorg ontheven werd.

In 1930 besloten de Staten tot aanleg van de kanalen Stolpen-Schagen; Schagen-Kolhorn; Alkmaar-Huigendijk; Omval-Huigendijk; Huigendijk-Oudkarspel; Oudkarspel-Kolhorn (zie blz. 159). Door deze aanleg werd de bestaande scheiding tussen Schermerboezem en Raaksmaatsboezem verlegd. Het zuidwestelijke deel van Raaksmaatsboezem werd aan Schermerboezem toegevoegd, terwijl het noordelijke en oostelijke deel van Raaksmaatsboezem met de Niedorperkoggeboezem werd verenigd (zie blz. 204).

Hierin vonden de Staten aanleiding om het beheer over de beide boezems (Schermerboezem en Vereenigde Raaksmaats- en Niedorperkoggeboezem) op te dragen aan het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland, dat tot dusver alleen met het beheer van Schermerboezem was belast.

Het gevolg hiervan was, dat bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 21 Juli 1931 het Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht en het heemraadschap der Strijkmolens van de Niedorperkogge (zie onder 1) werden opgeheven. Dit besluit is op 1 Januari 1942 in werking getreden.

Van de in het vroegere Ambacht Geestmerambacht gelegen 17 bannen bestaan er nog 15 (zie blz. 283).

Bij besluit der Provinciale Staten van 27 Januari 1948, provinciaal blad no 9 van dat jaar, is de naam van de banne en polder Oterleek gewijzigd in polder Oterleek, daar sinds de opheffing van het ambacht de vermelding van banne haar betekenis heeft verloren.

Door een grenswijziging viel het gebied van de banne Ursem geheel samen met dat van de gelijknamige polder, zodat er, ook overigens, geen aanleiding meer bestond om het betrokken waterschap te laten voortbestaan als banne en polder Ursem. Bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1948, provinciaal blad no 40 van dat jaar, is dan ook de polder Ursem zonder meer in de plaats getreden van de banne en polder Ursem. Dit besluit is op 1 Januari 1949 van kracht geworden.

3. *Het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen.*

Het ambacht is verdeeld in vier koggen, tezamen bevattende 16 bannen.

De koggen zijn de volgende:

- 1e. de Medemblikkerkogge met 5 bannen: Medemblik, Opperdoes, Oostwoud, Hauwert, Hoog- en Laag Zwaagdijk;
- 2e. de Hoogwouderkogge met 4 bannen: Hoogwoud en Aardswoud, Opmeer, Abbekerk, Lambertschaag;
- 3e. de Wognummerkogge met 2 bannen: Wognum en Wadway, Spanbroek;
- 4e. de Middelkogge met 5 bannen: Sijbekarspel, Benningbroek, Twisk, Midwoud, Nibbixwoud.

De verdeling van het ambacht in koggen (landelijke districten) heeft met de waterstaatkundige indeling van dit gebied niets gemeen. Sinds 1864 is de verdeling in koggen bijna niets meer dan een historische herinnering. Behalve als kader, waarin de bannen zijn ondergebracht, hebben de koggen nog deze betekenis, dat uit de ingelanden van elke kogge twee heemraden moeten worden benoemd.

De bannen zijn als gereglementeerde waterschappen tot 1933 blijven bestaan, alhoewel zij sedert 1890 nog slechts voornamelijk waren belast met het innen der polderlasten. De toenemende drang ter verkrijging van een geconcentreerder beheer op het gebied van de waterschapszorg, die bij het provinciaal bestuur na de watersnood van 1916 baan brak, is ook aan dit ambacht niet ongemerkt voorbijgegaan. Bij besluit der Provinciale Staten van 23 Mei 1933, provinciaal blad no 206 van dat jaar, werden de bannen in de Vier Noorder Koggen als gereglementeerde waterschappen opgeheven. De achttien hoofdingelanden worden echter nog steeds door de stemgerechtigde ingelanden der bannen gekozen en wel: twee door die van de banne Hoogwoud en Aardswoud, twee door die van de banne Wognum en Wadway en één door die van elk der overige bannen. Als kies-

districten, doch zonder eigen besturen en administraties, zijn de bannen dus gehandhaafd.

Zie voor de beschrijving van dit ambacht blz. 315.

4. *Het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland.*

Dit ambacht was tot 1 Januari 1949 verdeeld in vier koggen, tezamen bevattende 23 bannen, te weten:

- 1e. de Oosterkogge met 4 bannen: Enkhuizen en Westeinde, Bovenkarspel, Grootebroek en Lutjebroek, Andijk;
- 2e. de Middelkogge met 8 bannen: Binnenwijzend, Westwoud, Oudijk, Oosterblokker, Westerblokker, Zwaag, Wervershoof, Hoogkarspel;
- 3e. de Zuiderkogge met 4 bannen: Venhuizen, Hem, Wijdenes en Oosterleek, Schellinkhout;
- 4e. de Westerkogge met 7 bannen: Hoorn, d'Ampten, Berkhout, Grosthuisen, Oudendijk, Avenhorn, Scharwoude.

Bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1948, provinciaal blad no 30 van dat jaar, zijn 22 bannen in dit ambacht als gereglementeerde waterschappen opgeheven. Aangezien de banne Schellinkhout geheel samenviel met de polder Schellinkhout, was het in dit geval voldoende de naam van de banne of polder Schellinkhout te veranderen in polder Schellinkhout. Deze wijziging is in het provinciaal blad no 38 van 1948 opgenomen. Een en ander is met ingang van 1 Januari 1949 in werking getreden.

Ook deze bannen zijn, evenals die in de Vier Noorder Koggen, opgeheven ter concentratie en vereenvoudiging zowel van het technische als het administratieve waterschapsbeheer.

Zijn in de Vier Noorder Koggen de bannen nog als kiesdistricten blijven bestaan; in Drechterland is dit niet het geval. Hier worden de hoofdingelanden thans gekozen door de stemgerechtigde ingelanden der zes bemalingswaterschappen, zodat in dit ambacht de bannen radicaal zijn opgeruimd.

Met de opheffing der bannen is tevens de verdeling van het ambacht in vier koggen verdwenen. Behalve als kader, waarin de bannen waren ondergebracht, hadden de koggen tot dusver nog deze betekenis, dat uit de ingelanden van elke kogge een heemraad moest worden gekozen. In het nieuw bijzonder reglement voor dit ambacht is echter vastgesteld, dat de dijkgraaf en de heemraden door het college van hoofdingelanden uit zijn midden verkozen worden.

Zie voor de beschrijving van dit ambacht blz. 318.

Het college van hoofdingelanden van Westfriesland hield, zoals hierboven reeds is vermeld, toezicht op het behoorlijk onderhouden van de Westfriesche Omringdijk. Toen het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier het beheer en onderhoud van de gehele Westfriesche Omringdijk overnam, had het college geen bestaansreden meer. Het werd dan ook bij Statenbesluit van 21 Mei 1919 opgeheven.

* * *

Hierna volgt een opsomming van de in Westfriesland gelegen waterschappen, onderverdeeld in:

- a. het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge en van de binnenpolders in die kogge;
- b. het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen en de daarin gelegen waterschappen;
- c. het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland en de daarin gelegen waterschappen.

De overige in Westfriesland gelegen waterschappen zijn opgenomen in de lijst „Waterschappen in het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland” onder „Binnen de Westfriesche Omringdijk”, zie blz. 278 e.v.

- a. Heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge en van de binnenpolders in die kogge

Het gebied van dit heemraadschap komt voor op de bladen der waterstaatskaart Medemblik West en Oost.

Het bijzonder reglement is vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 15 November 1904 en is

opgenomen in het provinciaal blad no 23 van 1905. Het is later meermalen gewijzigd en met alle wijzigingen opgenomen in het provinciaal blad no 233 van 1933.

Het gebied van het heemraadschap omvat zes polders, zie blz. 314. De belastbare oppervlakte is 3221 ha.

Er is een algemeen bestuur voor de gemeenschappelijke belangen en een bijzonder bestuur voor elk der zes binnenpolders. De banne of polder Burghorn en de banne en polder Schagen hebben een afzonderlijk bijzonder reglement van bestuur. Op de overige vier binnenpolders is slechts het „Bijzonder Reglement van bestuur voor het Heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge en van de binnenpolders in die kogge” van toepassing.

Het heemraadschapsbestuur voert het beheer en het onderhoud over het elektrische schroefpompemaal te Kolhorn en draagt zorg voor het beheersen van de boezemwaterstand. Het bestuur is tevens belast met het schoon- en diephouden van de boezemwateren. Dit laatste voor zover het belang van de boezem dit medebrengt.

Het bestuur van elke binnenpolder zorgt voor het beheer en onderhoud van de polderkaden, de bemalingsmiddelen en verdere werken van die polder.

De gewichtigste verandering, die tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden op het gebied der bemaling in Westfriesland heeft plaats gehad, is ongetwijfeld de scheiding geweest tussen de Schager- en de Nedorperkogge en de inrichting van een strijkgemaal in iedere kogge.

Toen de Staten van Holland en Westfriesland op 16 September 1653 aan de Nedorperkogge octrooi verleenden tot oprichting van strijkmolens en het leggen van een sluis (zie blz. 306), hadden zij tevens nadrukkelijk bepaald, dat, indien de regenten van de Schagerkogge aan de onderneming wilden medewerken, zij daartoe gerechtigd zouden zijn. Mochten zij er echter de voorkeur aan geven zich af te scheiden, dan zou de Nedorperkogge het werk voor eigen kosten kunnen ondernemen. De regenten van de Schagerkogge verkozen op 6 November 1653

het laatste en zo kwam de scheiding tussen de beide koggen tot stand.

Deze beslissing van de Schagerkogge was niet unaniem genomen. De regenten van Schagen waren vóór de afscheiding, maar te Barsingerhorn en te Kolhorn was men bevreesd wateroverlast te zullen krijgen, daar beide plaatsen dicht bij de zeesluizen lagen. Op 6 November 1653 werd een verbintenis getekend, waarbij de regenten van Schagen zich bereid verklaarden om met Barsingerhorn, Kolhorn en Haringhuizen te zullen overgaan tot het plaatsen van strijkmolens, invoering van een maalpeil of iets dergelijks, indien de kogge na de scheiding met hoger water zou worden belast. Niet lang daarna is inderdaad een maalpeil ingevoerd, waaraan alle polders in de Schagerkogge, behalve Burghorn, onderworpen waren.

De gunstige werking van de strijkmolens in de Niedorperkogge enerzijds en de onhoudbare toestand in de Schagerkogge anderzijds — ten gevolge van de hoge vloed in de Zuiderzee konden de landen in de Schagerkogge in het voor- en najaar hun water niet door de beide zeesluizen in de Westfriesche Zeedijk bij Kolhorn lozen — brachten in de achttiende eeuw opnieuw het stichten van een strijkgemaal in de Schagerkogge aan de orde. De regenten van Barsingerhorn en Haringhuizen voerden hierover in 1730 besprekingen en onderhandelingen met die van Schagen, doch deze laatsten zagen vooral tegen de stichtingskosten op. Nadat de regenten van Barsingerhorn en Haringhuizen de bemiddeling van Gecommitteerde Raden hadden ingeroepen, kwamen de gezamenlijke regenten eindelijk op 9 Januari 1738 overeen om drie strijkmolens op te richten en voor dat doel een geldlening aan te gaan. Gecommitteerde Raden beslisten kort daarop, dat de molens bij Kolhorn zouden worden geplaatst.

Uit de gespecificeerde rekening van 27 October 1739 blijkt, dat het plaatsen van de drie nieuwe zware windwatermolens en het leggen van een nieuwe stenen duiker in de Westfriesche Zeedijk, met bijkomende werken, ruim *f* 58 000,— hebben gekost. Daar het onmogelijk was dit enorme bedrag op de ingelanden te verhalen, richtte het bestuur van de Schagerkogge zich

met een request tot de Staten van Holland en Westfriesland. De deplorabele toestand van de kogge werd daarin uitvoerig beschreven en het bestuur verzocht de Staten om „remissie van de ordinaris verpondinge”, dat is vrijstelling van belasting te willen verlenen voor de tijd van 15 jaar. Bij octrooi van 30 Januari 1742 verleenden de Staten aan de Schagerkogge vrijstelling van belasting voor de tijd van 3 jaar, hetgeen voor de kogge een verlichting der lasten betekende van ruim f 73 000,—.

Behalve de drie strijkmolens stonden er in 1739 nog negen windwatermolens in de Schagerkogge.

In de archiefstukken komt o.a. een „Reglement voor de Molenaars van de Strijkmolens in de Schager-Cogge” voor, bestaande uit 15 artikelen en vastgesteld op 28 Juli 1792.

Binnenpolders van de Schagerkogge	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Burghorn (banne of polder)	293	1933 no 223	Medemblik West
Hooglandspolder	518 incl. de Deel- landen		Medemblik West en Oost
Kaag (de)	540 incl. de Bossen		Medemblik West en Oost
Schagen (banne en polder) De polder de Westerkaag is met ingang van 1 Jan. 1945 als gereguleerd waterschap opgeheven.	1594 incl. pol- der de Wester- kaag	1933 no 219 1949 no 46	Medemblik West
Schrinkkaag (de)	88		Medemblik Oost
Slikvenpolder	311		Medemblik West

b. Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen

Het gebied van dit ambacht komt voor op de bladen der waterstaatskaart Medemblik Oost en Alkmaar Oost.

Bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 23 Mei 1933 is een nieuw bijzonder reglement van bestuur vastgesteld, dat is opgenomen in het provinciaal blad no 206 van 1933. Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen no 51 van 1937, no 38 van 1941, no 39 van 1948 en no 1 van 1949.

Het ambacht, dat ten zuiden van de Wieringermeer is gelegen, heeft een belastbare oppervlakte van 13 007 ha.

Het toezicht en de schouwen op het diep- en schoonhouden van de sloten worden in elke voormalige banne van het ambacht opgedragen aan hoofdingelanden en schouwmeesters.

Het bestuur van het ambacht beheert en onderhoudt het ge-
maal met toebehoren, de boezemwateren en verschillende kunst-
werken, zoals bruggen, sluizen en duikers. Het is verder belast
met het onderhoud van de wegen in zijn gebied, met uitzonde-
ring van de Rijks- en Provinciale wegen.

Het Ambacht de Vier Noorder Koggen heeft vroeger verschil-
lende namen gehad: het Houtwouder Ambacht, het Overleker
Ambacht, het Medemleker Ambacht. Het oudste document,
waarin de huidige naam Vier Noorder Koggen voorkomt,
dateert van 1467. Deze naam ontleent het ambacht aan de ver-
deling in vier koggen (zie blz. 309).

De uitvinding der windwatermolens heeft grote invloed op de
inpoldering van gronden gehad. Ook in Noordholland werden
vele gronden bij gedeelten met kaden omringd. Dit inpolderen
is echter in de Vier Noorder Koggen tot 1851 nagenoeg niet
voorgekomen. Eerst wilden de dorpen zich hier óók gaan af-
polderen. Maar bij de bekende molenakte van 21 April 1537
werd bepaald, dat Medemblik en de dorpen onder één gemeen-
schappelijke bemaling zouden worden gebracht, waartoe voor-
lopig 7 molens zouden worden gebouwd. Deze akte bleef
tot 1819 van kracht. In die periode vormden de Vier Noorder

Koggen één enkele polder, uitslaand op zee. Slechts een gedeelte van de Hoogwouderkogge had een afzonderlijke bemaling.

Bij de molenakte van 1819, die de vroegere van 1537 verving, werden bepalingen omtrent enige afzonderlijke bemalingen vastgesteld, doch ook toen bleef het afzonderlijk omdijken van landerijen en het uitmalen op de gemene boezem op zware straffen verboden.

In 1851 kwam de eerste regeling voor afzonderlijke afpoldering en uitmaling op de gemene boezem tot stand.

De 16 bannen in dit ambacht zijn in 1933 als gereguleerde waterschappen opgeheven (zie blz. 309).

Waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Achterkogge (de)	590	1934 no 34	Alkmaar Oost
Bennemeer (polder de)	116	1932 no 95 1933 no 208	Medemblik Oost
Braakpolder onder Hoogwoud	60	1932 no 99	Medemblik Oost
Brake, Poel en Wijmers en het Lichtewater (waterschap de) Het waterschap bestaat uit drie delen: de Brake, de Poel en Wijmers, het Lichtewater.	163	1932 no 141	Medemblik Oost
Buiten-Walakker (polder de)	29	1936 no 88	Medemblik Oost
Hooge Weere (polder de)	362	1932 no 290	Medemblik Oost
Hoop (polder de)	25	1932 no 328	Alkmaar Oost

Waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Horn (polder de)	134	1932 no 270 1949 no 26	Medemblik Oost
Kaag onder Spanbroek (polder de) Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 286.			
Kolk van Dussen (polder de)	91	1932 no 113	Medemblik Oost
Lagehoek onder Hoogwoud en Opmeer (polder de) Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 286.			
Sluispolder onder Hauwert	139	1933 no 82	Medemblik Oost en Alkmaar Oost
Vereenigden (polder de)	134	1932 no 302 1935 no 30	Alkmaar Oost
Vijf Vereenigden (polder de)	71	1932 no 346	Medemblik Oost
Weelpolder onder Hoogwoud	41	1933 no 94 1936 no 23	Medemblik Oost
Westerpolder onder Nibbixwoud	125	1932 no 304 1935 no 31	Alkmaar Oost
Westerveer (polder)	181	1932 no 280 1933 no 207	Alkmaar Oost
Zuiderpolder onder Medemblik	40	1935 no 117	Medemblik Oost

Waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorder Koggen	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<i>Ongeregulemeenteerd zijn :</i>			
Bedijkte Boezem onder Hoogwoud (de) Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 286.			
Groote Hop bij Medemblik (het)	5*		Medemblik Oost
Kerkepolder onder Wognum	22*		Alkmaar Oost
Leekerlanden (de)	82*		Alkmaar Oost
Veldhuis onder Midwoud (het)	22*		Medemblik Oost

c. Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland

Het gebied van dit ambacht komt voor op de bladen der waterstaatskaart Medemblik Oost, Alkmaar Oost en Enkhuizen.

Het bijzonder reglement van bestuur is opnieuw vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1948 en opgenomen in het provinciaal blad no 32 van dat jaar. Het besluit is op 1 Januari 1949 in werking getreden.

Het ambacht, dat ten zuidoosten van de Vier Noorder Koggen is gelegen en aan drie zijden aan het IJsselmeer grenst, heeft een belastbare oppervlakte van 16 184 ha.

De Baarsdorpermeer, de polder de Groote Waal, de Bedijkte Leek of Kleine Waal op de grens van Wognum en de Kleine Waal of Weel bij Hoorn, ofschoon binnen de grens van het ambacht gelegen, behoren niet tot het ambacht.

Het bestuur van Drechterland is belast met het beheer en de

zorg voor de wegen in het ambacht en van al wat verder tot de werken van het ambacht behoort.

Drechterland, voorheen ook wel Drachterland geheten, vormde omstreeks 1300 met het Houtwouder Ambacht (de Vier Noorder Koggen) het Baljuwschap van Medemblik of Oosterbaljuwschap, waarin reeds vóór 1319 een college van dijkgraaf en heemraden bestond.

In 1413 werd het Oosterbaljuwschap opgeheven, maar het dijksbestuur bleef bestaan. De kastelein (kasteelheer) van Medemblik werd dijkgraaf in het Oosterdijkgraafschap.

In 1503 werd dit dijkgraafschap in tweeën gesplitst, omdat de dijk (de Westfriesche Omringdijk) te lang was voor het toezicht van één dijkgraaf. De kastelein van Medemblik werd dijkgraaf van de Vier Noorder Koggen, terwijl het dijkgraafschap van Drechterland aan de ingezetenen van het ambacht in erfpacht werd geschonken. In 1518 bepaalde Keizer Karel V echter, dat de benoeming van een dijkgraaf voor Drechterland voortaan weer door hem zou geschieden.

Het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland, was dus oorspronkelijk, evenals de Vier Noorder Koggen, een dijkbeherend lichaam. Het had een gedeelte van de Westfriesche Omringdijk in onderhoud.

In 1835 begon het ambacht met de aanleg van wegen in zijn gebied. Het heeft zich echter niet willen belasten met de zorg voor de kunstwerken in die wegen, noch met het onderhoud van de aan die wegen grenzende sloten. De zorg voor die kunstwerken en sloten liet het ambacht aan de betreffende banne- en gemeentebesturen over.

In 1921 ging het dijksbeheer over naar het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, zodat sindsdien het beheer en de zorg voor de wegen de voornaamste taak van het ambacht is.

Voor de opheffing van de bannen zie blz. 310.

Waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Baarsdorpermeer (de)	209	1932 no 45 1933 no 209	Alkmaar Oost
Beschoot (polder) Zie onder Uitw. Sluizen blz. 286.			
Drieban (waterschap de)	2344	1948 no 34 1949 no 23	Alkmaar Oost en Enkhuizen
Groote Waal (polder de)	55	1932 no 65	Alkmaar Oost
Grootslag (polder het)	8028	1948 no 35	Medemblik Oost, Alkmaar Oost en Enkhuizen
Oosterpolder in Drechterland.	1684	1948 no 36	Alkmaar Oost
Schellinkhout (polder)	640	1933 no 277 1948 no 38	Alkmaar Oost
Westerkogge (polder de)	2725	1948 no 37	Alkmaar Oost
<i>Ongereguleteerd zijn :</i>			
Bedijkte Leek of Kleine Waal bij Wognum (de)	9*		Alkmaar Oost
Bedijkte Waal (de)	14*		Alkmaar Oost
Kleine Waal of Weel bij Hoorn (de)	3*		Alkmaar Oost
Lutjebroekerweel (de)	13*		Enkhuizen
Noorderbraak of Achterwaal (de)	6*		Alkmaar Oost

Waterschappen in het Ambacht van Westfriesland, genaamd Drechterland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Rijksproefpolder te Andijk Deze polder, alhoewel binnen de hoofdwaterkering van Drechterland gelegen, maakt geen deel uit van dit ambacht.	40*		Enkhuizen
Zuiderbraak (de)	10*		Alkmaar Oost
Zwarte Waal (de)	4*		Alkmaar Oost

5. DE AANGEDIJKTE LANDEN

In de loop der eeuwen heeft het grondgebied van het Noorderkwartier door de aandijking van gronden ten noorden van de Schoorlsche Zeedijk en de Westfriesche Omringdijk een aanmerkelijke uitbreiding ondergaan. De aldus aan de zee ontrukte gronden kregen de naam van „aangedijkte landen”.

Hieronder volgt een opsomming van de waterschappen ten noorden van voornoemde dijken. Voor nadere bijzonderheden zie hoofdstuk III *Bedijkingen*.

De polder Burghorn, alhoewel aangedijkt zijnde, behoort tot de binnenpolders van de Schagerkogge (blz. 314).

Waterschappen ten noorden van de Schoorlsche Zeedijk en de Westfriesche Omringdijk	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Anna-Paulownapolder	4520	1932 no 41	Medemblik West en Oost

Waterschappen ten noorden van de Schoorlsche Zeedijk en de Westfriesche Omringdijk	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de felementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Callantsoog (polder) bestaat uit vier polders: de Bosker-, de Jewel-, de Uitlandsche- en de Zandpolder.	821	1932 no 260	Medemblik West
Helder en Huisduinen (polder)	± 220	1933 no 227 1938 no 13 1943 no 19	Den Helder
Hoekje (polder 't)	380	1932 no 107	Medemblik West
Koegras (polder het)	3886	1932 no 314 1936 no 19 1947 no 31	Den Helder en Medemblik West
Vlak van Petten (het)	50*	Ongeregulementeerd	Medemblik West
Waard en Groet (polder)	1383	1941 no 70	Medemblik Oost
Waard-Nieuwland op Wieringen (polder)	420	1933 no 179	Medemblik Oost
Wieringen (heemraadschap)	1840	1935 no 45	Medemblik Oost
Wieringermeer (heemraadschap de)	± 20 700	1941 no 87 1944 no 12	Medemblik Oost
Wieringerwaard (polder)	1689	1933 no 221 1949 no 49	Medemblik West en Oost
Zijpe en Hazepolder	6646	1936 no 73 1938 no 14 1942 no 22	Medemblik West

Tot de waterschappen in het Noorderkwartier behoren nog de polder de Wijkerbroek en de polder Oostzaan. Zij liggen buiten

de grens van het omslagplichtige gebied van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland en lozen op de boezem van het Noordzeekanaal. Zie voor de gegevens van deze waterschappen blz. 325.

B. Waterschappen in het gebied van het voormalige IJ

Al deze waterschappen lozen op de boezem van het Noordzeekanaal (zie blz. 214).

Op deze boezem lozen voorts de ten noorden van het voormalige IJ — dus in het Noorderkwartier — gelegen waterschappen: polder de Wijkerbroek, de polder Assendelft (Zuiderpolder, met de daarin gelegen Vlietpolder en de op de Zuiderpolder lozende binnengedijkte buitenlanden, genaamd de Noorderbuitendijken en de Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft), de polder Westzaan (gedeeltelijk) met de daarin gelegen polders Ooster Willis Noord en Ooster Willis Zuid, de polder Oostzaan en het hoogheemraadschap Waterland (gedeeltelijk).

Van voornoemde waterschappen liggen polder de Wijkerbroek, de polder Oostzaan en het hoogheemraadschap Waterland (met uitzondering van de banne Purmerend) buiten de grenzen van het omslagplichtige gebied van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland; de overige liggen binnen die grenzen.

Waterschappen lozende op de boezem van het Noordzeekanaal	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Assendelft (polder) bestaat uit twee polders: de Noorderpolder en de Zuiderpolder. De Noorderpolder loost op Schermerboezem. Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 286.			

Waterschappen lozende op de boezem van het Noordzeekanaal	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Buitenhuizen onder Assendelft (polder) Deze polder, hoewel bij de aanleg van het Noordzeekanaal in twee delen gesplitst, is toch als gereguleerde polder één gebleven. Beide delen betalen gelijke lasten.	91	1933 no 68	Amsterdam West
Buitenlanden onder Assendelft en Wijk aan Zee en Duin (polder de)	330	1934 no 36	Amsterdam West
Buitenlanden onder Beverwijk (polder de)	96	1943 no 2	Amsterdam West
Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 288.			
Groote IJpolder Het voormalige eiland de Horn of de Hoorn (zie blz. 327), hoewel binnen de grenzen van deze polder gelegen, behoort niet tot het gebied van de polder.	1707	1932 no 312	Amsterdam West
Houtrakpolder Het voormalige eiland Ruigoord (zie blz. 327), hoewel binnen de grenzen van deze polder gelegen, behoort niet tot het gebied van de polder.	1208	1932 no 27	Amsterdam West

Waterschappen lozende op de boezem van het Noordzeekanaal	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Inlaagpolder	228	1933 no 38	Amsterdam West
Meerweiden ten noorden van het Noordzeekanaal (waterschap de)	150	1932 no 274	Amsterdam West
Noorderbuitendijken (de binnengedijkte buitelanden, genaamd de) Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 292.			
Noorder IJpolder	424	1932 no 296	Amsterdam West en Oost
Oostzaan (polder) ligt in het Noorderkwartier (dit is benoorden het voormalige IJ). Zie blz. 322.	1859	1933 no 193	Amsterdam West en Oost
Spieringhornerbuitenpolder	22	1941 no 40	Amsterdam West
Velserbroek (polder de)	468	1932 no 177 1949 no 47	Amsterdam West
Vereenigde Nauernasche, Westzaner en Zaanammer polders (waterschap de)	519	1932 no 278	Amsterdam West
Waterland (hoogheemraadschap) wordt tevens op het IJsselmeer afgemalen en, voor zoveel betreft de voormalige banne Purmerend, op Schermerboezem. (Zie blz. 302).			

Waterschappen lozende op de boezem van het Noordzeekanaal	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
<p>Westzaan (polder) Deze polder, met de daarin gelegen polders Ooster Willis Noord en Ooster Willis Zuid, loost tevens op Schermerboezem. Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 294 en 299.</p>			
<p>Wijkerbroek (polder de) ligt in het Noorderkwartier (dit is benoorden het voormalige IJ). Zie blz. 322.</p>	208	1934 no 48 1947 no 22	Alkmaar West en Amsterdam West
<p>Zuid- en Noord-Spaarn-dammerpolder</p>	488	1932 no 350	Amsterdam West
<p>Zuid-Wijkermeerpolder</p>	413	1932 no 133	Amsterdam West
<i>Ongeregulemeenteerd zijn :</i>			
<p>Achtersluispolder heeft een reglement van 28 Mei 1839.</p>	85*		Amsterdam West
<p>Amsterdammerpolder is als geregulemeenteerd waterschap opgeheven bij besluit der Provinciale Staten van 16 December 1930. Alle gronden zijn eigendom van de gemeente Amsterdam, uitgezonderd de terreinen van de aan het Rijk toebehorende trotylfabriek.</p>	80*		Amsterdam West
<p>Baten (de)</p>	4*		Amsterdam West

Waterschappen lozende op de boezem van het Noordzeekanaal	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Buitendijk	50*		Amsterdam West en Oost
Heining (de)	15*		Amsterdam West
Horn of de Hoorn (voormalig eiland de) Zie onder Groote IJ-polder, blz. 324.	49*		Amsterdam West
Noord-Wijkermeerpolder	30*		Amsterdam West
Overbrakerbuitenpolder Deze polder is als gereglementeerd waterschap opgeheven bij besluit der Provinciale Staten van 21 Juli 1925. Alle gronden zijn eigendom van de gemeente Amsterdam, uitgezonderd het gedeelte van de spoorweg Amsterdam-Zaandam, dat Rijkseigendom is.	65*		Amsterdam West
Ruigoord (voormalig eiland) Zie onder Houtrakpolder, blz. 324.	60*		Amsterdam West
Uiterdijken (de)	27*		Amsterdam West
Vlietpolder Zie onder Uitw. Sluizen, blz. 301.			

C. Waterschappen in het Zuiderkwartier (dit is bezuiden het voormalige IJ)

onderverdeeld in:

1. hoogheemraadschap van Rijnland met de waterschappen in het hoogheemraadschap gelegen;
2. hoogheemraadschap Amstelland met de waterschappen in het hoogheemraadschap gelegen;
3. hoogheemraadschap van Zeeburg en Diemerdiijk;
4. hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden;
5. waterschappen beoosten de Vecht;
6. Gooiland.

Alvorens met de beschrijving van deze onderdelen te beginnen, volgen hier enige bijzonderheden over de *Stads- en Godshuispolder* in de gemeente Amsterdam. Deze polder kan niet in een der onderdelen worden opgenomen, omdat hij niet tot Rijnland of Amstelland behoort, noch daarop loost.

De belastbare oppervlakte bedraagt heden nog geen 10 ha, terwijl zij in 1850 ruim 106 ha bedroeg. Geleidelijk aan is de polder een stadswijk van Amsterdam geworden. Reeds in 1894 behoorde een groot gedeelte tot de bebouwde kom der gemeente.

De Stads- en Godshuispolder wordt nog steeds bestuurd door poldermeesters, krachtens een octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 27 Mei 1752. Er bestaan plannen het polderbestuur op te heffen, aangezien het nagenoeg geen bestaansreden meer heeft.

1. HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RIJNLAND

Het gebied van dit hoogheemraadschap ligt in de provincies Noordholland en Zuidholland. Het komt voor op de bladen der waterstaatskaart Hillegom, Amsterdam West en Oost, 's-Gravenhage West en Oost, Utrecht West en Gorinchem West.

Het reglement is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 6 Juli

1857 (Staatsblad no 90) en gewijzigd bij Koninklijk besluit van 10 April 1859 (Staatsblad no 20). Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen van Noordholland no 4 van 1864 en no 68 van 1875, het Koninklijk besluit van 10 Juli 1891 (Staatsblad no 146) en de provinciale bladen van Noordholland no 28 van 1918, no 29 van 1922, no 15 van 1925, no 46 van 1928, no 69 van 1930, no 236 van 1933, no 102 van 1936, no 44 en no 57 van 1937 en no 54 van 1939. Dit reglement is herzien en opgenomen in het provinciaal blad van Noordholland no 78 van 1950. Datum van inwerkingtreding 1 Januari 1951.

Het hoogheemraadschap is begrensd aan de noordzijde door de polders, die op de boezem van het Noordzeekanaal lozen, aan de oostzijde door Amstelland en Woerden, aan de zuidzijde door de Hollandsche IJssel, Schieland en Delfland en aan de westzijde door de Noordzee. De kadastrale grootte binnen de huidige grenzen bedraagt 105 500 ha.

Tot de voornaamste werken, met de zorg waarvoor het hoogheemraadschap is belast, behoren o.a.: de Spaarndammerdijk, ten westen van de spoorweg Amsterdam-Zaandam, met de zich daarin bevindende sluizen (uitgezonderd de Woerdersluis aan de mond van het Spaarne, die in onderhoud is bij het grootwaterschap Woerden), de gemalen van de boezem en de sluizen, die tot uitwatering van de boezem dienen (uitgezonderd voornoemde Woerdersluis) en alle boezemwateren, waarvan de verplichting tot onderhoud niet op anderen rust.

Het hoogheemraadschap draagt zorg, dat de duinen of zee-weringen door afstuivingen niet verachteren en dat de omliggende landen daardoor zo min mogelijk worden benadeeld. Wat het onderhoud betreft, worden de duinen onderscheiden in vrije en onvrije duinen. Die door en op kosten van het hoogheemraadschap worden onderhouden, worden onvrije duinen genoemd. De overige zijn de vrije duinen.

Het ontstaan van Rijnland valt samen met het afdammen van de Oude Rijn bij Katwijk omstreeks het midden van de twaalfde eeuw. In 1165 beval Frederik Barbarossa de dam op te ruimen. Of dit bevel inderdaad is opgevolgd, valt niet met zekerheid te

zeggen. Vast staat, dat omstreeks 1200 de Oude Rijn weer afgedamd was, hetgeen uit het verdrag van 1204 blijkt. Bij het verdrag van 1226 werd onder bepaalde voorwaarden uitlozing door de dam aan de Stichtse belanghebbenden toegestaan. Het toezicht op die dam berustte bij het college van heemraden van Rijnland.

De heemraden worden voor het eerst genoemd in het grafelijke handvest van 11 October 1255. In dit handvest worden de taak, de begrenzing en het bestuursorganisme van Rijnland nauwkeurig omschreven. Sommigen beschouwen deze oorkonde als de stichtingsbrief van Rijnland. Anderen zien de stichting veeleer in het handvest van Graaf Floris V van 1286. Uit dit handvest blijkt, dat er zeven heemraden waren en dat toen de baljuw van Rijnland ook dijkgraaf van dit waterschap werd. De heemraden worden in deze oorkonde nog aangeduid als de heemraden van de Spaarndam. De naam Rijnland komt in de archiefstukken voor het eerst voor in 1324.

Bij handvest van Philips van Bourgondië van 4 October 1427 werden de heemraden hoogheemraden.

De eerste polders in Rijnland zijn vermoedelijk in de vijftiende eeuw ontstaan. De oudste polderrekeningen in het archief van Rijnland dateren van 1541.

Naast de polders hebben er van oudsher ook ambachten in Rijnland bestaan. De oudste ambachtsrekening in voornoemd archief dateert van 1522. Deze ambachten kunnen het best vergeleken worden met de bannen in het Noorderkwartier. De Provinciale Staten van Zuidholland en Noordholland besloten op 7 Juli 1864 tot opheffing der ambachten, welke in ieder geval vóór 1 Januari 1867 moest hebben plaats gehad. Bij gemis aan overeenstemming met de belanghebbenden was de opheffing van vele ambachten in het najaar van 1866 nog niet tot stand gekomen, zodat de Staten op 8 November 1866 besloten de termijn voor de opheffing met twee jaren te verlengen. Doch ook na het verstrijken van die termijn was de opheffing van alle ambachten nog steeds geen feit. De Staten besloten toen op 23/25 November 1869 de nog resterende ambachten per 31 December 1869 op te heffen, met uitzondering van het ambacht

Noordwaddinxveen, dat uiterlijk 31 December 1873 zou worden opgeheven.

Hieronder volgt een opsomming van de waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland gelegen, voor zover zij tot de provincie Noordholland behoren. Voor de polders en waterschappen van Rijnland in Zuidholland zie het boekje „Beschrijving van de provincie Zuidholland behorende bij de waterstaatskaart” 1937, blz. 120 e.v.

Waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Bennebroekerpolder	60	1932 no 49	Amsterdam West
Haarlemmermeerpolder	17 644	1935 no 73 1948 no 8	Hillegom, Amsterdam West, 's-Gravenhage West en Oost, Utrecht West
Hornmeerpolder	186	1932 no 111	Amsterdam West en Utrecht West
Lutkemeerpolder	209	1932 no 332	Amsterdam West
Mariënduin (waterschap)	70	1933 no 58	Hillegom en Amsterdam West
Middelveldsche Akerpolder	212	1933 no 103	Amsterdam West
Oosteinderpoelpolder	542	1936 no 21 1949 no 27	Amsterdam West en Utrecht West
Osdorperbinnenpolder De Ookmeer (zie blz. 334), hoewel binnen de grenzen van deze polder gelegen, behoort niet tot het gebied van de polder.	549	1933 no 105	Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Osdorperbovenpolder	145	1933 no 107	Amsterdam West
Oude Spaarndammer- polder	42	1932 no 169	Amsterdam West
Overbrakerbinnenpolder	98	1934 no 104	Amsterdam West en Oost
Poelpolder onder Haarlem en Haarlemmerliede en Spaarnwoude	129	1932 no 199	Amsterdam West
Riekerpolder	398	1932 no 89	Amsterdam West
Romolenpolder	243	1933 no 34	Amsterdam West
Rottepolder onder Haar- lemmerliede en Spaarn- woude	86	1932 no 342	Amsterdam West
Schinkelpolder Een gedeelte van de pol- der is opgenomen in het zogenaamde Bosplan van de gemeente Amsterdam.	418	1933 no 44	Amsterdam West
Schouwbroekerpolder De Kraayennester- en Bronsteeërvaarten, hoe- wel binnen de grenzen van deze polder gelegen, behoren niet tot het ge- bied van de polder.	99	1934 no 46	Amsterdam West
Sloterbinnen- en Middel- veldsche gecombineerde polders (waterschap de) De Sloterdijkmeer,	1400	1932 no 37 1933 no 110	Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
hoewel binnen de gren- zen van dit waterschap gelegen, behoort niet tot het gebied van het water- schap.			
Sloterdijkermeer (de)	113	1932 no 123	Amsterdam West
Spieringhornerbinnen- polder	345	1934 no 28	Amsterdam West
Stommeerpolder	168	1932 no 300	Amsterdam West en Utrecht West
Veenpolder onder Heem- stede en Haarlem	83	1934 no 30	Amsterdam West
Veerpolder onder Haarlem	147	1933 no 46	Amsterdam West
Vereenigde Binnenpolder onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude	713	1932 no 318	Amsterdam West
Vereenigde Groote en Klei- ne polders onder Haar- lemmerliede en Spaarn- woude	276	1932 no 354	Amsterdam West
Vogelenzang (polder)	269	1932 no 201 1940 no 8	Hillegom
Vijfhuizerpolder onder Haarlem en Haarlemmer- liede en Spaarnwoude	128	1932 no 344	Amsterdam West
Waarderpolder onder Haarlem	196	1933 no 50 1940 no 7	Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Zuiderpolder onder Haar- lem en Haarlemmerliede en Spaarnwoude	123	1933 no 235	Amsterdam West
<i>Ongeregulemeenteerd zijn :</i>			
Huis de Britten of Bretten (polder het)	3*		Amsterdam West
Ookmeer (de) Zie onder Osdorperbin- nenpolder, blz. 331.	28*		Amsterdam West
Rietwijkeroorderpolder is als gereglemeenteerd waterschap opgeheven bij besluit der Provinciale Staten van 20 December 1938. Van de ongeveer 340 ha grote polder is de gemeente Amsterdam eigenares van ± 330 ha. Amsterdam heeft deze gronden gekocht en ont- eigend ten behoeve van het zgn. Bosplan.			Amsterdam West
Schoter Veenpolder is als gereglemeenteerd wa- terschap opgeheven bij besluit der Provinciale Staten van 25 Juli 1935. Alle gronden zijn eigen- dom van de gemeente Haarlem, uitgezonderd 2 aren opgehoogd terrein.			Amsterdam West
Vennerpolder	20*		Amsterdam West

Waterschappen in het hoogheemraadschap van Rijnland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Verdolgen landen langs de Spaarndamsche dijk (Slaperdijk)	25*		Amsterdam West
Zwetpolder	5*		Amsterdam West

2. HOOGHEEMRAADSCHAP AMSTELLAND

Het gebied van dit hoogheemraadschap ligt in de provincies Noordholland, Zuidholland en Utrecht. Het komt voor op de bladen der waterstaatskaart Amsterdam West en Oost en Utrecht West en Oost.

Het reglement is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1872 (Staatsblad no 7). Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen van Noordholland no 54 van 1926 en no 152 van 1933.

Het hoogheemraadschap heeft een belastbare oppervlakte van 29 200 ha.

De taak van het bestuur van Amstelland bepaalt zich tot de zorg voor de gemene boezem en wat daartoe behoort.

Tot die zorg behoort o.a.: het diep- en schoonhouden van alle wateren, die deel van de boezem uitmaken (voor zover de verplichting daartoe op anderen rust, heeft het bestuur daar toezicht op); het toezicht op de waterkerende ring en al de daarin gelegen werken (het onderhoud van de ring rust op hen, die er vóór de invoering van het tegenwoordige reglement reeds mede belast waren); het beheer en onderhoud van de Diemerdammer-sluis en de Ipenslooterssluis en de zorg voor de ontlasting van de boezem, ten einde aan alle waterschappen gelegenheid tot vrije, onbeperkte uitmaling te verschaffen.

Het hoogheemraadschap Amstelland is dus uitsluitend een boezem beherend college.

Het is zeer waarschijnlijk, dat het tegenwoordige Amstelland vroeger uit twee afzonderlijke delen heeft bestaan. Wanneer

die twee delen bij elkander zijn gevoegd, kan niet met zekerheid gezegd worden. Uit de oude stukken blijkt slechts, dat de vereniging reeds bestond in 1525 en dat zij zeer waarschijnlijk nog niet een feit was in 1413.

In 1525 verleende Keizer Karel V aan Amstelland een octrooi, waarbij een college van één dijkgraaf, de baljuw van Amstelland, en zes heemraden, later de hoogheemraden, werd ingesteld, dat tegen onrechtmatige toevoer van vreemd water in Amstelland moest waken. Het college moest er dus voor zorgen, dat de ring om Amstelland aan de landzijde gesloten bleef. Dit handvest van 27 September 1525 is, voor wat de bevoegdheden van voornoemd college betreft, tot 1872, het jaar waarin het tegenwoordige reglement in werking trad, onveranderd gehandhaafd gebleven.

Het bestuur is echter zijn werkzaamheden niet uitsluitend blijven bepalen tot het toezicht op de ring, waartoe het krachtens zijn instelling geroepen was. In de achttiende eeuw was de stand van de Amstel en de andere boezemwateren hoger geworden dan vroeger, hetgeen een gevaar voor sommige polders opleverde. Dit was voor het bestuur van Amstelland aanleiding om in 1741 een verordening uit te vaardigen, waarbij het verboden werd op de boezem te malen, zodra deze een zeker peil had bereikt. Dit maalpeil is meer dan een eeuw een bron van vele geschillen en moeilijkheden geweest.

Het grootste verzet kwam van de kant van Bijleveld. Dit waterschap heeft steeds beweerd, dat het zich aan het maalpeil niet behoefde te onderwerpen. Het beriep zich op de koopbrief van 1 October 1413, waarin is vastgelegd, dat Bijleveld het recht gekocht heeft om al zijn overtollig water op de Amstel te lozen. Bijleveld kon dan ook niet gedwongen worden zich aan de keur van 1741 te houden. In 1785 werd de keur opnieuw vastgesteld en in 1809 bij Koninklijk besluit bekrachtigd, doch ook nu stond Amstelland tegenover Bijleveld machteloos. Ten slotte gaf Amstelland het pleit gewonnen, want bij K.B. van 19 Juni 1844, no 64, werd het reglement op het maalpeil verbindend verklaard voor al de binnen de ring van Amstelland gelegen landen, uitgezonderd die van Bijleveld. Maar nu kwamen de moeilijk-

heden voor Amstelland van andere zijde. In 1847 weigerde het Openbaar Ministerie een vervolging in te stellen wegens een overtreding van voornoemd reglement, zodat aan het reglement op het maalpeil generlei waarde meer kon worden toegekend. Wel werden er nog verschillende pogingen in het werk gesteld om tot de vaststelling van een verordening op het maalpeil te geraken, doch zonder resultaat.

Bij het ontwerpen van een geheel nieuw reglement van bestuur voor Amstelland was een der onderwerpen, waarover de Gedeputeerde Staten van Noordholland, Zuidholland en Utrecht niet tot overeenstemming konden komen, de al of niet noodzakelijkheid van een vast maalpeil. Daar ook de Provinciale Staten der drie provincies niet tot overeenstemming kwamen, besliste de Koning, die bij besluit van 22 Januari 1872 het thans nog van kracht zijnde reglement voor het hoogheemraadschap Amstelland vaststelde. Zoals uit het hieronder weergegeven artikel 61 van het reglement blijkt, kan slechts onder buitengewone omstandigheden een maalpeil worden vastgesteld, waaraan o.a. ook Bijleveld zich te houden heeft.

Artikel 61 luidt: „Het bestuur maakt de keuren of politie-verordeningen, die in het belang van het Hoogheemraadschap vereist worden.

Alléén evenwel voor het geval van buitengewone omstandigheden kan een keur de vrije uitmaling der waterschappen tijdelijk beperken.

Deze keur is niet alleen verbindend voor de waterschappen in Amstelland, maar ook voor Bijleveld, Kockengen en Spengen.”

Het vroegere heemraadschap van den Amstel en Nieuweramstel.

Bij octrooi van 31 December 1520 is door Keizer Karel V een college van dijkgraaf en heemraden ter Nieuweramstel ingesteld, dat er voor waken moest, dat de landen van Amstelveen niet overstroombd werden.

Deze landen werden later ingepolderd. Er ontstonden drie polders: de Binnendijksche Buitenveldersche polder, de Amstelveensche of Middelpolder — thans Middelpolder onder Nieu-

wer-Amstel genaamd — en de Bovenkerkerpolder, welke polders steeds óók tot Amstelland hebben behoord. De taak van het college van dijkgraaf en heemraden ter Nieuweramstel beperkte zich geleidelijk tot het toezicht over de om de drie polders lopende ring, voor zover het die niet zelf onderhield, en tot het onderhoud van enige wegen.

In 1823 kreeg de werkkring van het college een belangrijke uitbreiding. Bij Koninklijk besluit van 5 April 1823, no 77, droeg Koning Willem I aan dijkgraaf en heemraden ter Nieuweramstel de taak op, om de Amstel, de Drecht en de Aar tot de Rijn ook voor grote schepen bevaarbaar te maken. De Koning schonk bij die gelegenheid aan dit college de naam van Heemraadschap van den Amstel en Nieuweramstel. De Amstel, de Drecht en de Aar kwamen in beheer en onderhoud bij dit heemraadschap.

Bij de wet van 9 Juli 1906 (Staatsblad no 181) zijn de werken, waarmede het heemraadschap was belast, in beheer en onderhoud bij de provincies Noordholland en Zuidholland overgegaan. Hierdoor strekten de bemoeiingen van het heemraadschap zich nog slechts uit tot het beheer en onderhoud van en het toezicht op enige wegen en dijken. Aangezien een dergelijke beperkte taak het in stand houden van het heemraadschap niet rechtvaardigde, is bij besluit der Provinciale Staten van 17 December 1907 het heemraadschap opgeheven. De drie bovengenoemde polders zijn toen afzonderlijk gereglementeerd.

Hieronder volgt een opsomming van de waterschappen in het hoogheemraadschap Amstelland gelegen, voor zover zij tot de provincie Noordholland behoren.

Waterschappen in het hoogheemraadschap Amstelland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Aetsveldsche polder ligt in Noordholland en Utrecht.	1167	1936 no 27 1939 no 53	Amsterdam Oost

Waterschappen in het hoogheemraadschap Amstelland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Binnendijksche Buitenveldersche polder	553	1932 no 282 1935 no 33 1938 no 16	Amsterdam West en Oost
Bloemendalerpolder loost op de Vecht.	432	1933 no 66	Amsterdam Oost
Bovenkerkerpolder	1494	1932 no 97 1935 no 28 1937 no 47 1940 no 12	Amsterdam West en Oost, Utrecht West en Oost
Buitendijksche Buitenveldersche polder loost op Rijnlands boezem. Een gedeelte van de polder is opgenomen in het zogenaamde Bosplan van de gemeente Amsterdam.	356	1932 no 352 1938 no 17	Amsterdam West
Bijlmermeer (de)	557	1932 no 143	Amsterdam Oost
Diemerpolder	393	1933 no 74	Amsterdam Oost
Gein- en Gaasperpolder	401	1932 no 103	Amsterdam Oost
Gemeenschapspolder	762	1933 no 72	Amsterdam Oost
Groot-Duivendrechtsche polder	697	1932 no 268	Amsterdam Oost
Holendrecht- en Bullewijkerpolder	Droog- makerij 404 Bo- venl. 85	1933 no 101	Amsterdam Oost
Kalslagerpolder	92	1933 no 30	Utrecht West

Waterschappen in het hoogheemraadschap Amstelland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Middelpolder onder Nieu- wer-Amstel	Beneden- landen 699 Bo- venl. 327	1934 no 93 1937 no 48	Amsterdam West en Oost
Nieuwe Bullewijk (polder de)	282	1932 no 157	Amsterdam Oost
Noorder Legmeerpolder	1363	1932 no 334	Amsterdam West en Utrecht West
Noorder- of Rietpolder	75*	Ongeregle- menteerd	Amsterdam Oost
Oostbijlmerpolder	410	1935 no 39	Amsterdam Oost
Overamstelsche polder is grotendeels bebouwd.	106	1935 no 41	Amsterdam Oost
Overdiemerpolder Tot deze polder behoort de Diemerdammerpolder of het Uilenbosch.	225	1932 no 340	Amsterdam Oost
Rondehoep (polder de)	1249	1932 no 173	Amsterdam Oost, Utrecht West en Oost
Thamer binnenpolder	Droog- makerij 197 Bo- venl. 33	1932 no 93	Utrecht West
Toekomst (veenderij de) De gronden maakten vroeger deel uit van de Groot-Duivendrechtsche polder en de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder.	100*	Ongeregle- menteerd	Amsterdam Oost

Waterschappen in het hoogheemraadschap Amstelland	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Uithoornsche polder	624	1933 no 86 1935 no 119	Utrecht West
Venserpolder	372	1932 no 276 1942 no 34	Amsterdam Oost
Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder	Westbijl- merpol- der 115, Klein Duiven- dr.polder 209	1932 no 179 1939 no 14 1949 no 48	Amsterdam Oost
Watergraafsmeer (de) is gedeeltelijk bebouwd.	548	1932 no 185	Amsterdam Oost
Zuider Legmeerpolder	866	1933 no 36	Utrecht West

3. HOOGHEEMRAADSCHAP VAN ZEEBURG EN DIEMERDIJK

Het gebied van dit hoogheemraadschap ligt in de provincies Noordholland en Utrecht. Het komt voor op de bladen der waterstaatskaart Amsterdam Oost en Utrecht Oost (zie kaart no III).

Het tegenwoordige reglement is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 11 September 1912 (Staatsblad no 290). Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen van Noordholland no 18 van 1917, no 53 van 1922, no 16 van 1925 en no 149 van 1933.

De volgende polders in Noordholland zijn omslagplichtig aan het hoogheemraadschap, dat een belastbare oppervlakte heeft van 22 660 ha:

de Aetsveldsche polder (ligt gedeeltelijk in Utrecht), de Bloemendalerpolder, de Blijkpolder, de Bijlmermeer, de Diemerpolder, de Gein- en Gaaserpolder, de Gemeenschapspolder,

de Heintjesrak- en Broekerpolder, de Hollandsch-Ankeveensche polder, de Horn- en Kuijerpolder, de Horstermeerpolder, de polder Kortenhoef waarvan een klein gedeelte in Utrecht ligt, de Meeruiterdijksche polder, de polder de Nieuwe Bullewijk (gedeeltelijk), de Nieuwe Keverdijksche polder (gedeeltelijk), de Noorder- of Rietpolder, de Oostbijlmerpolder, de Overdiemerpolder, de Spiegelpolder, de Stichtsch-Ankeveensche polder, de Venserpolder (het grootste gedeelte) en de Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder voor wat de Westbijlmerpolder betreft.

Het hoogheemraadschap beheert en onderhoudt de Zeeburg en Diemerdijk — voor zover deze de waterkering vormt tegen het IJsselmeer — en de hoofden van de Ipenslootersluis en van de Diemerdammersluis. Het oefent toezicht uit over het gedeelte van voornoemde dijk, dat bij de gemeente Amsterdam in onderhoud is, over de gedeelten dijk langs de voorhaven van het Merwedekanaal, die bij de Rijkswaterstaat in onderhoud zijn, over de Merwedeschluisen in de dijk, eveneens bij de Rijkswaterstaat in onderhoud, over de Ipenslootersluis en de Diemerdammersluis, die het hoogheemraadschap Amstelland beheert en onderhoudt en over het dijkvak, lang 150 m, onmiddellijk ten oosten van de Diemerdammersluis, dat bij het Ministerie van Oorlog in onderhoud is.

Het oudst bekende stuk, dat melding maakt van deze zeedijk, is een rekening van Barend van Dorenweerde, baljuw van Amstelland, aan de Bisschop van Utrecht, betreffende zijn baljuwschap over de jaren 1305-1307. De dijk is ongetwijfeld van veel vroeger tijd.

Op verzoek van Amsterdam en andere dijkplichtigen in de dijkage van Ypesloot maakte Hertog Philips van Bourgondië in 1440 de ordonnantie op het beheer van de zeedijk, toen een zware beschoeiing van ijzer en paalwerk was aangebracht. Dit was de oorsprong van het tegenwoordige hoogheemraadschap, dat destijds slechts over een bepaald gedeelte van de dijk tussen Amsterdam en Muiden schouw voerde, nl. over het met hout en ijzer beslagen dijkvak.

4. HOOGHEEMRAADSCHAP VAN DEN ZEEDIJK BEOOSTEN MUIDEN

Het gebied van dit hoogheemraadschap komt voor op het blad der waterstaatskaart Amsterdam Oost (zie kaart no III).

Het reglement is door dijkgraaf en hoogheemraden vastgesteld op 9 September 1843 en bekrachtigd bij Koninklijk besluit van 4 September 1844, no 142. Voor later aangebrachte wijzigingen zie de provinciale bladen no 128 van 1916, no 52 van 1926 en no 101 van 1936.

De volgende polders zijn omslagplichtig aan het hoogheemraadschap, dat een belastbare oppervlakte heeft van 1334 ha: de Binnendijksche-, Overscheensche-, Berger- en Meentpolder, voor wat de Bergerpolder betreft; de Nieuwe Keverdijksche polder, uitgezonderd een klein zuidelijk deel; de Noordpolder beoosten Muiden en de Zuidpolder beoosten Muiden.

Het hoogheemraadschap beheert en onderhoudt de Zeedijk beoosten Muiden. Deze dijk loopt van Muiden tot aan de hoge gronden te Muiderberg en van daar tot aan de Provinciale Zeedijk. Verder heeft het hoogheemraadschap toezicht over de Provinciale Zeedijk van Muiderberg af tot Naarden, over de dijk op de Gooyermeent, thans Naardermeent genaamd, over de Zeedijk beoosten Naarden, over de zeewaterkerende sluis in de stad Naarden en over die in Muiden, alsmede over de Oostsluis en de sluis in de stenen beer te Muiden. Het hoogheemraadschap oefent dus toezicht uit over de gehele zeevering, van Muiden tot de hoge gronden ten oosten van Naarden.

Het hoogheemraadschap is ingesteld bij octrooi der Staten van Holland en Westfriesland van 7 Mei 1678.

5. WATERSCHAPPEN BEOOSTEN DE VECHT

Waterschappen beoosten de Vecht	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Binnendijksche-, Over- scheensche-, Berger- en Meentpolder	278	1932 no 139	Amsterdam Oost

Waterschappen beoosten de Vecht	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Blijkpolder	161	1932 no 284	Amsterdam Oost en Utrecht Oost
Heintjesrak- en Broeker- polder	229	1932 no 105	Amsterdam Oost
Hollandsch-Ankeveensche polder	366	1932 no 109 1948 no 7	Amsterdam Oost en Utrecht Oost
Horn- en Kuijerpolder	246	1936 no 86	Amsterdam Oost en Utrecht Oost
Horstermeerpolder Een gedeelte van de Meeruiderdijsche polder, hoewel binnen de gren- zen van de Horstermeer- polder gelegen, behoort niet tot het gebied van laatstgenoemde polder.	574	1933 no 54 1940 no 11	Utrecht Oost
Keverdijsche Overscheen- sche polder	222	1932 no 151	Amsterdam Oost
Kortenhoef (polder) Een klein gedeelte van deze polder ligt in de provincie Utrecht.	1515	1941 no 43	Utrecht Oost
Meeruiderdijsche polder	110	1933 no 229 1935 no 104 1938 no 54 1941 no 44	Utrecht Oost
Naardermeer (de)	695*	Ongeregule- menteerd	Amsterdam Oost
Nieuwe Keverdijsche polder	829	1933 no 231	Amsterdam Oost

Waterschappen beoosten de Vecht	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnum- mer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Noordpolder beoosten Muiden	355	1932 no 161	Amsterdam Oost
Spiegelpolder	267	1933 no 84 1935 no 118	Amsterdam Oost
Stichtsch-Ankeveensche polder	317	1932 no 316	Amsterdam Oost en Utrecht Oost
Zuidpolder beoosten Mui- den	217	1932 no 322	Amsterdam Oost

6. GOOILAND

De Vereeniging Stad en Lande van Gooiland

Het gebied der vereeniging komt voor op de bladen der waterstaatskaart Amsterdam Oost, Utrecht Oost en Harderwijk West.

De vereeniging is ingesteld bij de wet van 25 April 1912 (Staatsblad no 149). Deze wet is bekend als de Erfgooierswet 1912. Hij is gewijzigd bij de wet van 26 Mei 1932 (Staatsblad no 217).

Tot de eigendommen der vereeniging behoren verschillende gronden onder de gemeenten Naarden, Laren, Hilversum, Huizen, Blaricum en Bussum, met name: de Hilversumsche meent, groot 400 ha; de Gooyermeent, thans Naardermeent genaamd en bestaande uit de buitenpolders het Voorste en Achterste Haverland, groot 92 ha; het Meentje, groot 15 ha; enige gronden ten zuidoosten van Naarden, genaamd Onder-sloot en het Kerkhof, resp. 13 en 9 ha groot en de ten noorden en oosten van Huizen gelegen Oostermeent, groot \pm 680 ha.

De vereeniging is geen waterschap. Haar werkzaamheden zijn echter van dien aard, dat zij voor een belangrijk deel overeenkomen met die van een waterschap. Het bestuur der vereeniging

heeft tot taak, de bevordering der welvaart van haar leden in het bijzonder en van Gooiland in het algemeen, bepaaldelijk met het oog op het landbouwbedrijf.

Leden zijn:

- a. de meerderjarige erfgooiers, gevestigd in een der bovengenoemde gemeenten;
- b. de gebruikers van die hofsteden, aan welker bezit van ouds het recht tot gebruik en genot der gemene heiden en weiden verbonden was.

De leden worden in het spraakgebruik — de wet kent deze namen niet — onderscheiden in scharende en niet-scharende leden. Scharende leden zijn zij, die bevoegd zijn tot het gebruik en genot der aan de vereniging behorende zaken, echter slechts onder de voorwaarden, in de omvang en op de wijze, zoals deze bij reglement zijn geregeld. Ook de onder *b* genoemde gebruikers worden als scharende leden aangemerkt. De onder *a* genoemde leden, die niet voldoen aan de voor scharende leden gestelde bepalingen, worden niet-scharende leden genoemd.

Vroeger heette het bestuur „Vergadering van Stad en Lande van Gooiland”. Dit bestuur regelde de uitoefening der rechten op de gemene gronden bij schaarbrief. In 1900 werd er naast dit bestuur door ontevreden leden een eigen bestuur gekozen, dat zich noemde „Hoofdbestuur van de gerechtigden tot de gemeene heiden en weiden van Gooiland”. Deze controverse groeide uit tot de bekende „erfgooiersquaestie”. In 1912 greep de wetgever in, hetgeen tot de instelling van de huidige vereniging heeft geleid.

De *'s-Gravelandsche polder* komt voor op het blad der waterstaatskaart Utrecht Oost en heeft een belastbare oppervlakte van 462 ha. De tekst van het bijzonder reglement is opgenomen in het provinciaal blad no 266 van 1932.

De *polder Nieuwerboek* komt voor op het blad der waterstaatskaart Utrecht Oost en heeft een belastbare oppervlakte van 16 ha. Het reglement is opgenomen in het provinciaal blad no 108 van 1935.

D. Waterschappen buiten de IJsselmeerdijken (de zogenaamde buitenpolders)

Buitenpolders	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Binnen- en Buiten-Uiterdijk De uitwateringstocht van de polder Schellinkhout, ofschoon binnen de grenzen van de Binnen- en Buiten-Uiterdijk gelegen, behoort niet tot het gebied van laatstgenoemde polder.	Binnen-Uiterdijk 27 Buiten-Uiterdijk 10	1932 no 324	Alkmaar Oost
Buitendijken tusschen Naarden en Muiderberg (waterschap de)	109	1933 no 215 1936 no 17 1941 no 64 1943 no 7	Amsterdam Oost
Diemer Buitendijksche polder	44	1935 no 109	Amsterdam Oost
Floriskoog (polder de)	12	1932 no 149	Alkmaar Oost
Gooische Zomerkade (waterschap de)	749	1936 no 84 1939 no 49	Harderwijk West
Oosterkoog (polder de)	26	1932 no 165	Alkmaar Oost
Rietkoog (polder de) Zie polder Beschoot, blz. 286.			
<i>Ongereguleteerd zijn:</i>			
Burgerwoud (het)	9*		Alkmaar Oost

Buitenpolders	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Haverland (Voorste en Achterste) maken deel uit van de Naardermeent (eigendom van de Vereeniging Stad en Lande van Gooiland, zie blz. 345).	92*		Amsterdam Oost en Harderwijk West
Hemmeland (het)	35*		Amsterdam Oost
Immerhornpolder loost op de polder het Grootslag.	15*		Enkhuizen
Koopmanspolder loost op de polder het Grootslag.	18*		Enkhuizen
Nes onder Broek in Waterland (de) behoort aan het hoogheemraadschap Waterland.	30*		Amsterdam Oost
IJdoorn (polder)	40*		Amsterdam Oost

WATERSCHAPPEN OP DE EILANDEN

1. Texel

Voor bijzonderheden over het eiland zie hoofdstuk III *Bedijkingen*, blz. 128.

WATERSCHAP DE DERTIG GEMEENSCHAPPELIJKE POLDERS OP TEXEL

Het gebied van dit waterschap komt voor op het blad van de waterstaatskaart Den Helder.

Het tegenwoordige bijzonder reglement is vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 14 Juli 1904 en is opgenomen in het provinciaal blad no 123 van 1904. Het is later meermalen gewijzigd en met alle wijzigingen opgenomen in het provinciaal blad no 113 van 1935. Voor later aangebrachte wijzigingen zie het provinciaal blad no 48 van 1941.

Het waterschap heeft een belastbare oppervlakte van 5925 ha.

Het oude eiland Texel bestond uit 28 polders, nl. Otterzaat, Oostergeest, 't Zeeuwenland, de Waddel, Westergeest, Zuidhaffel, Noordhaffel, Operen, Elmerbuurt, 't Klei, Ongereren, de Hal, Wittegeest, Gerritsland, de Koog, Everste-Koog, het Binnenspijk, Buitendijk, 't Zoutland, den Aal, 't Wammes, Breem, Bakkum, Trinten en Zuittorp, de Waal, Tienhoven, Dijkmankoog en Oosterend. Deze polders lagen alle gemeen. Na de doorbraak van de Griedijk in 1825 is de Griedijk vroeger een afzonderlijke polder, op hetzelfde peil als de 28 polders komen te liggen. In 1856 is het reglement van bestuur voor het waterschap de Negen en twintig gemeenschappelijke polders op Texel vastgesteld.

In 1880 is ook de polder het Noorden in de gemeenschap opgenomen en werd de naam van het waterschap gewijzigd in de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel.

Aanvankelijk had de polder het Noorden, evenals het overige gedeelte van het waterschap, natuurlijke lozing. Men werd echter genoodzaakt in de polder een watermolen te bouwen, naderhand gevolgd door een ruwoliemachine (sinds 1940 electrisch gemaal). Daar de polder het Noorden de enige der 30 polders was, die bemalen werd, moesten de ingelanden van die polder de bemalingskosten dragen. Aan het reglement van de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel werd dan ook in 1904 een afzonderlijk hoofdstuk III toegevoegd, luidende „Molenbestuur van den polder het Noorden”. Toen in 1940 de electrische gemalen, respectievelijk bij de Waaldersluizen en bij de Schanssluis in gebruik werden genomen, nam de polder het Noorden geen uitzonderlijke positie meer in. Om die reden werd bij Statenbesluit van 17 December 1940, hoofdstuk III vervallen verklaard.

Voor bijzonderheden omtrent de andere waterschappen op het eiland zie hoofdstuk III *Bedijkingen*, blz. 130 e.v.

Waterschappen op het eiland Texel	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de reglementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Burger Nieuwland (polder het)	101	1933 no 70	Den Helder
Dertig gemeenschappelijke polders op Texel (waterschap de)	5925	1935 no 113 1941 no 48	Den Helder
Eijerland op Texel (polder)	2961	1933 no 177 1935 no 32 1947 no 30	Vlieland en Den Helder
Hoornder Nieuwland en de Kuil (polder) Op 1 Januari 1943 zijn het Hoornder Nieuwland en de polder de Kuil op Texel als zelfstandige waterschappen opgeheven en tot een nieuw waterschap verenigd.	151	1943 no 3	Den Helder
Prins-Hendrikpolder op Texel	486	1933 no 217	Den Helder
Waal en Burg op Texel (polder) Tot de taak van de polder behoort o.a. de bemaling van de binnen zijn grenzen gelegen gronden, zomede van de daarop afwaterende polders het Burger Nieuwland, de Koog, Everste-Koog en het Gerritsland en van de	604	1933 no 175	Den Helder

Waterschappen op het eiland Texel	Belastbare oppervlakte in ha	Jaartal en volgnummer der provinciale bladen, waarin zijn opgenomen de re- glementen en de wijzigingen	Blad der waterstaatskaart
Domein- of Mientgronden, voor zover die hun water op een der genoemde polders lozen. <i>Ongeregulemeenteerd zijn :</i> Eendracht (polder de) Horntje (polder het) Weezenpijk (polder het)	 250* 14* 8*		 Den Helder Den Helder Den Helder

2. Marken

Het eiland zou zijn naam te danken hebben aan het feit, dat het in de negende eeuw een mark of grensscheiding uitmaakte tussen de rijken van Keizer Lotharius en zijn broeder Lodewijk.

Van het westen naar het oosten loopt door het eiland een in 1826 gegraven vaart. Deze vaart moest een onderdeel vormen van een scheepvaartweg van Durgerdam af door Waterland, de Gouwezee en Marken tot in het diepere gedeelte van de Zuiderzee ten oosten van de vuurtoren van het eiland. Na de voltooiing van het Noordhollandsch Kanaal in 1824 had Amsterdam weliswaar een nieuwe scheepvaartweg naar zee, doch daarmee waren alle hinderpalen voor een onbelemmerd verkeer te water geenszins uit de weg geruimd. De toenemende aanslibbing in de haven maakte deze voor de grote scheepvaart onbruikbaar, terwijl de toegang naar de Zuiderzee versperd werd door een ondiepte, het Pampus genaamd, aan het oostelijke uiteinde van het IJ. Een plan van Jan Blanken Janzn., om aan de zuidelijke oever van het IJ een regelmatig verloop te geven, was tegelijk met zijn ontwerp van het Noordhollandsch Kanaal in 1817 aan

Koning Willem I ter goedkeuring voorgelegd. Eerstgenoemd plan werd echter door Amsterdam te kostbaar geacht en bovendien hinderlijk voor de scheepvaart. Sinds 1819 trachtte men toen door grote uitbaggingen in het euvel te voorzien, doch zonder resultaat. In 1824 had een veel grootser plan van A. F. Goudriaan, evenals Blanken Inspecteur-Generaal van de Rijkswaterstaat, de aandacht der landsregering getrokken. Hij wilde aan de aanslibbing radicaal een einde maken door afsluiting van het IJ. Voor de verbinding tussen Amsterdam en de Zuiderzee had hij een kanaal geprojecteerd door Waterland en Marken (zie boven). Ook dit plan stiet op hevige tegenstand van de zijde van Amsterdam. Ondanks alle verzet liet de Koning het kanaal, waarvan het tracé op het blad der waterstaatskaart Amsterdam Oost duidelijk te zien is, toch graven. Toen Amsterdam echter met een gedeeltelijke uitvoering van het eens zo fel bestreden plan van Blanken genoegen nam, nl. het maken van het Ooster- en Westerdok, zijn de werkzaamheden aan de scheepvaartweg door Waterland en Marken in 1827 gestaakt. Ook de plannen tot afdamming van het IJ werden niet verder uitgevoerd.

Op het eiland is slechts één waterschap.

HET WATERSCHAP MARKEN

Het gebied van dit waterschap komt voor op het blad der waterstaatskaart Amsterdam Oost.

Het bijzonder reglement is vastgesteld bij besluit der Provinciale Staten van Noordholland van 20 Juni 1928 en is opgenomen in het provinciaal blad no 70 van 1928. Het is later gewijzigd en met alle wijzigingen opgenomen in het provinciaal blad no 292 van 1932.

Het waterschap heeft een belastbare oppervlakte van 221 ha.

Tot 1928 was het eiland Marken ongereguleerd. De afwatering had op natuurlijke wijze plaats, doch kon alleen geschieden bij ebstanden, die vrij aanzienlijk beneden het gemiddelde bleven. Daar ook na de afsluiting van de Zuiderzee de mogelijkheid tot natuurlijke lozing gering zou zijn, werd tot

stichting van een bemalingsinrichting besloten. De oprichting van het waterschap Marken was hier het gevolg van. Aan het bestuur werd de zorg voor de bemaling en afwatering van de binnen de grenzen van het waterschap gelegen gronden opgedragen.

HOOFDSTUK IX

WATERSTANDEN

Buitenwaterstanden in cm ten opzichte van N.A.P.

De gemiddelden zijn dag- en nachtgemiddelden, uitgezonderd die van Oudeschild over de jaren 1941-1944, welke dag-gemiddelden zijn.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddeld hoogwater			Gemiddeld laagwater			Hoogste stand	Laagste stand
		1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 Apr.	Jaar	1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar		
NOORDZEE									
IJmuiden	1941	81 ⁸	74 ⁸	78 ³	-75 ³	-92 ⁴	-83 ⁹	195 19 Oct.	-218 27 Febr.
								7 Nov.	
	1942	90 ⁰	72 ⁸	81 ⁴	-76 ³	-92 ³	-84 ³	220 29 Dec.	-186 23 Jan.
	1943	86 ⁰	93 ⁶	89 ⁸	-80 ⁷	-80 ³	-80 ⁵	282 7 April	-207 10 Jan.
	1944	91 ²	92 ⁴	91 ⁸	-76 ⁹	-80 ⁰	-78 ⁴	273 26 Jan.	-165 28 Nov.
	1945	78 ⁸	84 ⁰	81 ⁰	-81 ²	-86 ⁰	-83 ⁴	240 19 Jan.	-155 13 Jan.
	1946	82 ⁴	77 ⁸	80 ¹	-79 ⁶	-87 ⁷	-83 ⁷	255 23 Febr.	-171 12 Dec.
	1947	71 ⁹	77 ³	74 ⁶	-81 ⁰	-85 ²	-83 ¹	195 26 Nov.	-221 6 Jan.
Den Helder	1941	48 ⁶	41 ⁰	44 ⁸	-85 ⁶	-97 ¹	-91 ³	188 7 Dec.	-203 27 Febr.
	1942	51 ⁷	39 ⁸	45 ⁷	-82 ¹	-97 ⁰	-89 ⁵	210 29 Dec.	-200 20 Jan.
	1943	47 ⁹	53 ²	50 ⁶	-85 ²	-82 ⁶	-83 ⁹	222 7 April	-195 10 Jan.
	1944	47 ⁴	55 ²	51 ³	-86 ⁰	-80 ⁴	-83 ²	211 26 Jan.	-160 14 Febr.
	1945	49 ⁸	53 ²	51 ⁵	-82 ⁸	-81 ⁶	-82 ²	230 19 Jan.	-155 8 Dec.
	1946	48 ⁷	50 ²	49 ⁴	-82 ⁸	-83 ³	-83 ⁰	204 23 Febr.	-163 12 Dec.
	1947	37 ²	43 ⁸	40 ⁵	-95 ⁷	-89 ⁴	-92 ⁵	170 25 Nov.	-225 6 Jan.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddeld hoogwater			Gemiddeld laagwater			Hoogste stand	Laagste stand
		1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar	1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar		
		WADDENZEE							
Den Oever	1941	62 ⁷	51 ⁶	57 ²	-91 ⁹	-106 ⁷	-99 ³	217 18 Oct. 7 Dec.	-222 27 Febr.
	1942	63 ⁰	49 ²	56 ¹	-90 ⁰	-107 ³	-98 ⁷	262 29 Dec.	-217 6 Mrt.
	1943	57 ⁰	64 ⁰	60 ⁵	-94 ⁸	-91 ¹	-93 ⁰	275 7 April	-219 10 Jan.
	1944	60 ²	67 ⁹	64 ⁰	-93 ⁵	-87 ⁷	-90 ⁶	266 4 Febr.	-162 6 Oct.
	1945	62 ⁰	63 ⁸	63 ⁰	-92 ⁰	-90 ⁹	-91 ⁰	295 19 Jan.	-172 8 Dec.
	1946	61 ⁰	60 ⁴	60 ⁶	-91 ⁵	-93 ²	-92 ⁴	237 24 Febr.	-176 12 Dec.
	1947	51 ⁹	56 ²	54 ¹	-99 ⁶	-96 ³	-98 ⁰	215 25 Nov.	-255 6 Jan.
Oudeschild (Texel)	1941	60	38	49	-86	-101	-93	180 8 Dec.	-205 27 Febr.
	1942	62	37	50	-81	-101	-91	181 13 Febr.	-197 6 Mrt.
	1943	60	51	56	-84	-84	-84	190 25 Nov.	-198 10 Jan.
	1944	59	54	57	-86	-79	-83	240 26 Jan.	-140 24 Febr.
	1945	53 ⁶	55 ⁶	54 ⁶	-82 ⁰	-82 ³	-82 ¹	246 19 Jan.	-153 13 Jan.
	1946	53 ⁵	53 ⁰	53 ³	-83 ⁰	-84 ¹	-83 ⁶	210 23 Febr.	-162 12 Dec.
	1947	44 ⁰	49 ⁴	46 ⁷	-91 ⁶	-89 ²	-90 ⁴	192 25 Nov.	-230 6 Jan.

Binnenwaterstanden

De waterstanden van: de boezem van het Noordzeekanaal, het Stadswater van Amsterdam, Amstellandsboezem, de Vechtboezem, de boezem van de 's-Gravelandsche Vaart en het IJsselmeer zijn in de jaren 1944 en 1945 ongunstig beïnvloed

door het opzetten van het boezemwater voor inundatiedoel-
einden.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.	Laagste stand in cm — N.A.P.		
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Schermerboezem								
Nauerna	1941	46	42	44	—10	Oct.	58	Nov.
	1942	46	45	46	—16	Nov.	80	April
	1943	52	50	51	—16	Jan.	95	Febr.
	1944	51	43	47	+ 2	Nov.	100	Jan.
	1945	51	46	48	— 8	Jan.	110	April
	1946	48	49	48	— 2	Febr.	72	Jan.
	1947	52	52	52	—20	Mrt.	85	April
Zaandam	1941	46	41	44	— 3	Oct.	68	Nov.
	1942	45	44	44	—15	Nov.	73	April
	1943	49	48	48	—14	Jan.	78	Mei
	1944	48	40	44	+ 5	Nov.	85	Jan.
	1945	50	45	48	— 5	Jan.	105	April
	1946	47	52	50	— 2	Jan.	77	Jan.
	1947	53	51	52	—21	Mrt.	85	April
Monnikendam	1941	45	43	44	— 5	Oct.	76	Oct.
	1942	45	47	46	—20	Nov.	100	April
	1943	47	50	48	—30	Nov.	120	Febr.
	1944	46	39	42	+ 5	Nov.	100	Jan.
	1945	50	44	47	— 9	Febr.	105	Oct.
	1946	44	48	46	— 1	Febr.	100	Jan.
	1947	46	51	48	—23	Mrt.	100	Nov.
Edam	1941	44	40	42	— 6	Oct.	65	Oct.
	1942	44	45	44	—18	Nov.	80	April
	1943	47	48	48	—29	Jan.	95	Febr.
						Dec.		
	1944	45	35	40	+ 5	Nov.	75	Jan.
	1945	47	41	44	— 7	Febr.	78	Oct.
	1946	43	48	46	0	Febr.	75	Jan.
	1947	47	49	48	—23	Mrt.	75	Nov.
					Apr.			

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm — N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Scharдам	1941	41	36	38	— 2	Oct.	56	Sept.
	1942	40	39	40	—13	Nov.	65	April
	1943	40	41	40	—19	Jan.	75	April
	1944	41	31	36	+ 9	Nov.	58	Mrt.
	1945	42	36	39	+ 4	Febr.	72	April
	1946	38	40	39	+ 7	Febr.	64	Jan.
	1947	44	42	43	—14	Mrt.	83	April
Purmerend	1941	45	40	42	— 6	Oct.	57	Nov.
	1942	44	43	44	—17	Nov.	59	April
	1943	48	47	48	—22	Jan.	62	Mrt.
	1944	47	38	42	+ 4	Nov.	62	Juni
Spijkerboor	1941	41	36	38	0	Oct.	52	Sept.
	1942	42	39	40	—10	Nov.	57	April
	1943	43	42	42	—12	Jan.	60	Mrt.
	1944	43	35	39	+ 7	Nov.	65	Jan.
	1945	45	39	42	— 5	Febr.	76	April
	1946	41	41	41	0	Febr.	68	Jan.
	1947	46	46	46	—12	Mrt.	72	April
Friese brug te Alkmaar	1941	48	42	45	— 7	Oct.	59	Sept.
	1942	46	46	46	—12	Nov.	66	Aug.
	1943	49	48	48	—20	Jan.	71	April
	1944	48	41	44	0	Nov.	63	Mrt.
Noord-Scharwoude	1942	46	43	44	—13	Nov.	62	April
	1943	49	46	48	—16	Jan.	100	Aug.
	1944	49	39	44	+ 5	Nov.	72	April
	1945	49	43	46	+ 8	Nov.	72	Mrt.
	1946	44	46	45	0	Febr.	78	April
	1946	44	46	45	0	Febr.	70	Jan.
	1947	52	51	52	—24	April	75	Jan.
							75	April
Jacob Claas-sensluis	1941	48	39	44	— 6	Oct.	60	Juni
	1942	46	44	45	—12	Nov.	66	Aug.
	1943	49	45	47	—19	Jan.	81	April
	1944	47	41	44	0	Nov.	70	Mrt.
	1945	48	43	46	—11	Febr.	77	April
	1946	45	43	44	— 8	Febr.	67	Mrt.
	1947	52	47	50	—12	Mrt.	73	April

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.	Laagste stand in cm — N.A.P.		
		1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar				
Oude Sluis	1942	45	43	44	-14	Oct.	68	Mrt.
	1943	44	46	45	-16	Jan.	70	Febr.
	1944	48	44	46	0	Nov.	62	Jan.
	1945	47	48	48	-12	Febr.	80	Mrt.
	1946	42	45	44	-2	Febr.	82	April
	1947	47	48	48	-18	Mrt.	78	Jan.
								Febr.
Sluis in het Nieuwe Werk in Den Helder	1941	49	45	47	-2	Mei	75	Nov.
	1942	47	52	50	-19	Oct.	69	Oct.
	1943	50	49	50	-9	Febr.	82	April
	1944	51	45	48	0	Dec.	84	Oct.

Vereenigde Raaksmaats- en Nedorperkoggeboezem

De vereniging van Raaksmaatsboezem met de Nedorperkoggeboezem kwam in het najaar van 1941 tot stand.

Noord-Scharwoude	1942	60	58	59	-37	Mrt.	70	Mrt.
	1943	60	60	60	-36	Jan.	78	Febr.
	1944	61	55	58	-30	Dec.	72	Juli
	1945	61	56	58	-30	Jan.	85	April
	1946	48	58	53	-32	Sept.	85	Jan.
	1947	60	58	59	-27	Mrt.	80	Febr.
							April	
Nieuwe Nedorp	1942	59	54	56	-32	Mrt.	72	Mrt.
	1943	58	57	58	-36	Dec.	74	April
	1944	58	52	55	-28	Dec.	71	Juli
	1945	57	53	55	-12	Mrt.	93	April
	1946	55	57	56	-28	Sept.	86	Jan.
	1947	59	59	59	-28	Mrt.	85	Febr.
Lutjewinkel	1942	59	56	58	-34	Mrt.	71	Mrt.
	1943	58	57	58	-35	Febr.	71	April
	1944	57	52	54	-28	Nov.	68	Juli
	1945	57	52	54	-27	Oct.	90	April
	1946	43	50	46	-28	Sept.	80	Jan.
	1947	58	58	58	-28	Mrt.	82	Jan.
								Febr.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm — N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Aardswoud	1942	54	54	54	—33	Mrt.	69	Mrt.
	1943	55	55	55	—36	Jan.	70	April
	1944	56	50	53	—25	Nov. Dec.	71	Jan.

Boezem van het Amstelmeer

Waardbrug	1941	48	46	47	— 7	10 Dec.	71	13 Mrt.
	1942	46	49	47	—11	11 Oct.	75	31 Mrt.
	1943	46	49	48	—11	3 en 4 Jan.	88	9 Febr.
Ulkesluis	1941	48	46	47	— 6	10 Dec.	70	13 Mrt.
	1942	45	49	47	—11	11 Oct.	71	14 Mrt.
	1943	46	48	47	—10	3 Jan.	76	9 Febr.
	1944	53	49	51	— 5	25 en 26 Nov.	73	6 Oct.
	1945	53	51	52	—11	27 Oct.	89	11 Sept.
	1946	45	53	49	— 3	12 Febr.	93	23 Jan.
	1947	51	54	52	—18	21 Mrt.	88	27 Jan. 5 Febr.
Haukessluis	1941	47	45	46	— 4	10 Dec.	71	13 Mrt.
	1942	44	46	45	—11	11 Oct.	73	30 Mrt.
	1943	44	47	46	—10	3 Jan.	72	25 Jan. 9 Febr.
	1944	51	47	49	— 3	25 en 26 Nov.	71	6 Oct.
	1945	51	51	51	—10	27 Oct.	86	11 Sept.
	1946	43	52	48	— 5	12 Febr.	92	23 Jan.
	1947	50	52	51	—22	25 Mrt.	85	10 Febr.
Stonteler-keersluis	1941	39	47	43	0	19 Oct.	73	13 Mrt.
	1942	33	46	40	— 7	22 Sept.	75	25 April
	1943	36	43	39	0	22 Dec.	70	24 Jan. 9 en 18 Febr.
	1944	28	42	35	+12	15 Nov.	70	8 Oct.
	1945	48	52	50	— 5	27 Oct.	92	23 Dec.
	1946	35	50	42	— 5	12 Febr.	93	23 Jan.
	1947	40	52	46	—13	29 Dec.	85	9 en 10 Febr.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm — N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Schutsluis bij De Kooy	1941	48	46	47	— 6	10 Dec.	74	26 en 27 Aug.
	1942	46	48	47	—13	11 Oct.	71	14 Mrt.
	1943	46	49	47	— 9	4 Jan.	80	25 Jan.
	1944	52	48	50	+12	25 Nov.	76	9 April
	1945	52	51	52	—15	27 Oct.	84	11 Sept.
	1946	44	52	48	—14	11 Febr.	88	20 Jan.
	1947	50	53	52	—20	30 Dec.	85	13 en 14 Febr.

Boezem van het Noordzeekanaal

Stadswaterkantoor te Amsterdam	1941	47	43	45	+ 4	30 Oct.	82	10 Nov.
	1942	45	46	45	—11	4 Nov.	62	18 Febr 5 Dec.
	1943	46	46	46	—15	3 Jan.	63	1 April
	1944	28	30	30	+27	4 en 5 Dec.	62	16 Jan.
	1945	41	28	34	+36	22 April	61	21 Juli 17 Nov.
	1946	46	43	44	+ 1	9 Febr.	64	21 Jan.
	1947	45	45	45	—23	27 Nov.	69	2 Febr.
Oranjesluizen te Schellingwoude	1941	41	37	39	+ 7	30 Oct.	68	10 Nov.
	1942	41	40	40	—16	4 Nov.	59	29 Dec.
	1943	43	43	43	—15	3 Jan.	60	1 April
	1944	27	26	27	+24	21 Nov. 5 Dec.	51	19 Mrt.
	1945	38	26	32	+27	22 April	57	21 Juli
	1946	42	39	40	— 2	24 Febr.	56	9 Dec.
	1947	42	42	42	—20	27 Nov.	58	25 April
Zaandam	1941	44	41	42	+ 5	Oct.	78	Nov.
	1942	41	42	42	— 7	Nov.	62	Febr.
	1943	42	42	42	—12	Jan.	67	April
	1944	24	26	25	+18	April	64	Dec.
	1945	38	24	31	+40	April	59	Nov.
	1946	41	39	40	+ 3	Febr.	63	Oct.
	1947	39	40	40	—15	Nov. Dec.	60	Juli

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm — N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Nauerna	1941	44	40	42	+ 8	Oct.	63	Nov.
	1942	42	42	42	—15	Nov.	65	Aug.
	1943	44	44	44	—12	Jan.	70	April
	1944	27	29	28	+15	April	55	Febr.
	1945	41	27	34	+40	April	60	Juni
	1946	43	40	42	— 1	Febr.	59	Nov.
	1947	42	44	43	—19	Nov.	65	Febr.
IJmuiden	1941	49	46	48	0	30 Oct.	77	9 Jan.
	1942	45	46	46	—19	6 Nov.	92	13 Mrt.
	1943	45	46	46	—19	3 Jan.	69	17 Jan.
	1944 ¹⁾	32	40	36	+ 4	6 April	60	5 Mrt.
	1945 ²⁾	44	42	43	—26	25 Sept.	76	6 Juni
	1946	46	43	44	— 8	9 Febr.	60	27 Febr.
	1947	46	46	46	—25	21 Mrt. 3 April	70	15 Juli
Stadswater van Amsterdam								
Stadswaterkantoor	1941	45	43	44	— 7	30 Oct.	82	10 Nov.
	1942	44	46	45	—13	4 Nov.	62	18 Febr. 5 Dec.
	1943	44	45	45	—15	Oct.	63	1 April
	1944	28	31	30	— 4	1, 7 en 30 Nov. 3 Dec.	62	16 Jan.
	1945	40	28	34	+11	18 April	61	21 Juli 17 Nov.
	1946	43	41	42	+10	9 Febr.	64	21 Jan.
	1947	43	45	44	—22	Mei en Nov.	69	2 Febr.
Rijnlandsboezem								
Sparndam	1941	63	67	65	—49	Dec.	88	Dec.
	1942	62	67	65	—45	Dec.	83	Mrt.
	1943	62	66.	64	—50	Mei	90	Nov.

¹⁾ Van September t/m December niet waargenomen.

²⁾ Van Januari t/m Mei niet waargenomen.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm —N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm —N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Halfweg	1944	66	69	68	—44	Dec.	93	Febr. Sept.
	1945	64	63	63	—37	Jan.	89	Dec.
	1946	62	69	65	—48	Juni	94	Mrt.
	1947	62	66	64	—48	Nov.	95	Jan.
	1941	61	66	63	—45	Oct.	83	Nov.
	1942	61	66	63	—47	Dec.	83	Febr.
	1943	59	63	61	—49	Juli	85	Nov. Dec.
	1944	64	65	65	—40	Dec.	87	Sept. Nov.
	1945	60	59	60	—30	Jan.	86	Dec.
	1946	59	66	63	—46	Juni	91	Mrt.
1947	59	62	60	—42	Nov.	92	Jan.	
Nieuwe Meersluis	1942	58	62	60	—42	April Dec.	86	April
	1943	60	61	61	—40	Febr.	76	Dec.
	1944	64	62	63	—42	Dec.	78	Oct. Nov.
	1945	60	58	59	—28	Jan.	78	Nov.
	1946	60	65	62	—44	Jan.	82	Mrt.
	1947	60	62	61	—30	Nov.	76	Jan.
	1942	58	61	59	—42	Dec.	73	Febr.
Tolhuissluis	1943	57	59	58	—50	Jan. April Aug. Dec.	71	Dec.
	1944	61	59	60	—40	Dec.	75	Oct.
	1945	58	56	57	—24	Febr.	82	Sept.
	1946	57	61	59	—38	Juni	78	Jan.
	1947	59	59	59	—45	Dec.	70	April Dec.
	1941	58	60	59	—46	Oct.	69	Febr.
	1942	58	61	60	—45	Dec.	74	Febr.
	1943	59	60	60	—50	Jan.	70	Jan. Febr. Oct.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm —N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm —N.A.P.		
		1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar					
Bodegraven	1944	55	57	56	—35	Dec.	72	Oct.	
	1945	57	52	54	—32	Febr.	71	Sept. Dec.	
	1946	58	57	58	—43	Febr.	72	Jan.	
	1947	59	60	60	—51	Mrt. Dec.	70	April	
	1941	61	63	62	—37	Jan.	75	Mrt.	
	1942	60	64	62	—49	Oct.	73	Febr. Mrt.	
	1943	60	62	61	—45	Jan.	83	Febr.	
	1944	64	62	63	—40	Dec.	80	Febr. Nov.	
	1945	62	60	61	—35	Jan.	90	Sept.	
	1946	62	64	63	—35	Febr.	80	Jan.	
	1947	60	62	61	—41	Dec.	75	Jan. April Dec.	
	Rijnlandshuis te Leiden	1941	58	60	59	—50	Jan. Mei	72	Mrt.
		1942	61	64	62	—52	April	75	April Oct.
		1943	61	64	62	—52	Jan.	90	Febr.
1944		64	64	64	—45	Dec.	87	Jan.	
1945		64	61	62	—44	Febr.	86	Oct.	
1946		62	67	64	—52	Aug.	84	Jan.	
1947		60	64	62	—48	Mei	86	April	
Leidschendam	1941	63	64	63	—48	Mei	78	Mrt. Aug.	
	1942	53	59	56	—48	April	96	April	
	1943	62	65	64	—50	Mrt. Mei	118	Febr.	
	1944	66	65	65	—44	Dec.	100	Jan.	
	1945	61	61	61	—43	Febr.	100	April	
	1946	62	67	64	—51	Mrt. Mei	91	Jan.	
	1947	60	64	62	—51	Nov.	105	April	

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.	Laagste stand in cm — N.A.P.			
		1 Mei-31 Oct.	1 Nov.-30 April	Jaar					
Gouwesluis	1941	57	58	58	—40	Jan.	72	Mrt.	
	1942	56	60	58	—45	Dec.	73	Febr.	
	1943	56	58	57	—42	Jan.	76	Mrt.	
	1944	60	59	60	—40	Dec.	78	Febr.	
	1945	59	56	58	—35	Febr.	84	Nov.	
	1946	58	63	60	—43	Febr.	86	Sept.	
	1947	52	61	56	—42	Mei Aug.	79	Jan. Febr. Mrt.	
Gouda	1941	58	63	60	—40	Juli	90	Febr.	
	1942	59	63	61	—45	April t/mAug.	84	Dec.	
	1943	57	61	59	—40	Mei	82	Nov.	
	1944	60	63	62	—43	Dec.	88	Mrt.	
	1945	61	61	61	—40	Febr.	113	Dec.	
	1946	59	67	63	—45	April t/mJuli	110	Jan.	
	1947	52	64	58	—45	Oct. Dec. April t/mNov.	114	Dec.	
Katwijk	1941	66	68	67	—54	Jan.	87	Jan.	
	1942	66	69	67	—50	April	90	Febr. April	
	1943	65	68	67	—55	Jan. Mrt.	94	Febr.	
	1944	69	69	69	—47	Dec.	90	Nov.	
	1945	66	64	65	—44	Febr.	87	Oct.	
	1946	65	69	67	—52	Aug.	90	Jan. Febr.	
	1947	64	68	66	—51	Mei	93	April	
Amstellandsboezem									
Diemerbrug	1941	42	37	40	+ 6	30 Oct.	55	21 Mrt.	
	1942	39	39	39	—13	4 Nov.	55	29 Dec.	
	1943	40	39	40	—11	3 Jan.	54	1 April	
	1944	24	25	24	+11	24 Nov.	48	27 April	

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm — N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.		Laagste stand in cm — N.A.P.	
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
	1945	35	24	29	+19	18 April	57	25 Oct.
	1946	39	36	38	+ 2	9 Febr.	53	15 Sept.
	1947	39	38	38	-19	20 Mrt.	56	24 April
Vechtboezem								
Weerdsuis	1941	23	16	20	+48	1 Jan.	48	29 Juli
	1942	28	33	31	+25	22 Mrt.	58	8 April
	1943	35	36	36	+ 7	15 Jan.	65	11 Mei
	1944	18	5	12	+50	25 Nov.	47	2 Febr.
	1945	26	8	17	+65	23 April	71	25 Oct.
	1946	32	24	28	+56	2 Mrt.	74	10 Jan.
	1947	34	33	34	+35	28 Dec.	67	24 April
Nieuwersuis	1941	20	19	20	+35	1 Nov.	50	21 Mrt.
	1942	24	33	29	+ 1	20 Juli	62	29 Dec.
	1943	31	36	33	- 1	4 Dec.	60	6 Febr.
	1944	13	4	9	+47	15 Nov.	61	23 Jan.
	1945	26	7	17	+43	26-28- 29 April	66	25 en 26 Oct.
	1946 ¹⁾	30	23	27	+55	2 Mrt.	62	10 Jan.
	1947	30	35	33	- 7	29 Nov.	77	24 April
Vreeland	1941	22	21	22	+31	1 Nov.	55	21 Mrt.
	1942	27	33	30	+ 2	20 Juli	60	9 April
	1943	33	39	36	-11	3 Jan.	72	6 Febr.
	1944	10	4	7	+48	17 Nov.	60	23 Jan.
	1946 ²⁾	29	22	26	+51	2 Mrt.	63	10 Jan.
	1947 ¹⁾	31	34	32	-11	23 Mei 27 Nov.	54	6 Juni
Uitermeer	1941	25	26	26	+29	1 Nov.	61	21 Mrt.
	1942	30	38	34	- 6	20 Juli	65	10 April
	1943	36	42	39	-10	4 Dec.	72	6 Febr.
	1944	17	11	14	+26	9 Dec.	62	25 Jan.
	1945	31	13	22	+22	26 April	70	25 Oct.
	1946	33	30	31	+39	2 Mrt.	64	5 Jan.
	1947	33	41	37	-13	Mei	79	24 April

¹⁾ In April niet waargenomen.

²⁾ Over 1945 en April 1946 zijn geen waarnemingen bekend.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm —N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.	Laagste stand in cm —N.A.P.
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar		
Muiden	1941	23	24	23	+28 1 Nov.	60 21 Mrt.
	1942	27	36	31	— 5 19 Juli	73 10 April
	1943	33	40	36	— 6 4 Dec.	73 6 Febr.
	1944	15	8	12	+44 16 Nov.	69 25 Jan.
	1945	29	12	21	+25 26 April	71 25 Oct.
	1946	29	28	29	+45 27 Febr.	67 10 Jan.
	1947	29	38	34	— 9 4 Mei	70 24 April

Boezem van de 's-Gravelandsche Vaart

Uitermeer	1941	26	25	25	+ 6 2 Nov.	40 25 Juli
	1942	26	30	28	—12 14 Juli	46 12 Febr.
	1943	33	29	31	—16 10 Juni	43 12 Mei
	1944	23	10	17	+25 21 Nov.	35 6 Mei
	1945	33	15	24	+15 18 April	58 20 Juli
	1946	30	20	25	+20 2 Mrt.	42 17 Oct.
	1947	32	31	32	—15 27 Nov.	49 2 Mrt.

IJsselmeer

Oranjesluizen te Schel- lingwoude	1941	19	24	22	+69 11 Oct.	165 18 Oct.
	1942	27	37	32	+55 29 April	170 10 April
	1943	32	46	39	+37 7 April	238 1 Febr.
	1944	19	13	16	+68 14 Nov.	187 7 Sept.
	1945	33	14	23	+60 8 Jan.	154 26 Oct.
	1946	28	31	30	+72 1 Mrt.	160 10 Juni
	1947	25	45	35	+44 2 Mei	250 9 April
Monnikendam	1941	24	29	26	+20 Nov.	90 Oct.
	1942	29	40	34	+18 April	115 April
	1943	32	44	38	—10 Juli	148 April
	1944	19	13	16	+20 Febr.	110 Jan.
	1945	33	13	23	+39 Jan.	115 Oct.
	1946	30	32	31	+50 Mrt.	110 Jan.
	1947	27	44	36	+10 Mei	190 April
Edam	1941	21	26	24	+ 9 Nov.	70 Oct.
	1942	25	46	36	+ 8 Mrt.	83 April
	1943	31	41	36	— 9 Juli	98 Febr.
	1944	15	8	12	+12 Febr. Mei	78 Jan.

Plaats van waarneming	Jaar	Gemiddelde stand in cm —N.A.P.			Hoogste stand in cm t.o.v. N.A.P.	Laagste stand in cm —N.A.P.		
		1 Mei- 31 Oct.	1 Nov.- 30 April	Jaar				
Scharдам	1945	27	8	18	+32	Jan.	80	Oct.
	1946	26	29	28	+42	Mrt.	78	Jan.
	1947	21	39	30	+22	Mei	110	April
	1941	15	20	18	+25	Nov.	50	Mrt.
	1942	19	30	24	+21	April	70	Mei Juli
	1943	20	35	28	- 1	Aug.	122	April
	1944	9	2	6	+20	Febr.	59	Jan.
	1945	21	4	12	+30	Jan.	56	April
	1946	19	25	22	+39	Mrt.	59	Jan.
1947	16	32	24	+11	Juli	88	April	
Enkhuizen	1941 ¹⁾	20	26	23	0	29 Oct.	43	21 Mrt.
	1942	23	37	30	- 5	2 Mei	59	30 Dec.
	1943	26	38	32	- 1	8 Mei	100	7 April
	1944	15	6	10	+54	20 Nov.	67	4 Febr.
	1945	26	10	18	+32	18 Jan.	64	28 Dec.
	1946	24	28	26	+29	23 Febr.	57	21 Sept.
	1947	24	38	31	- 2	5 Juni	59	6 Febr.
Den Oever	1941	24	30	27	+16	10 Nov. 7 Dec.	92	18 Oct.
	1942	26	39	33	+10	26 Mei	151	11 Juli
	1943	30	42	36	+45	8 Mei	182	7 April
	1944	20	14	16	+85	11 Dec.	159	4 Febr.
	1946 ²⁾	27	31	29	³⁾	³⁾	³⁾	
	1947	29	43	36	+15	23 April	98	25 Nov.

¹⁾ In Februari niet waargenomen.

²⁾ In 1945 is de peilschaal door oorlogshandelingen vernield.

³⁾ Niet bekend.

GERAADPLEEGDE WERKEN

- Aa, A. J. van der.** Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. 13 Delen. Gorinchem 1839-1851.
- Beekman, A. A.** Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland vóór 1795. 's-Gravenhage. Deel I 1905; deel II 1907.
- Beekman, Dr A. A.** Nederland als polderland. Derde druk. Zutphen 1932.
- Beekman, Dr A. A.** De wateren van Nederland. 's-Gravenhage 1948.
- Belonje, Mr J.** De Heer-Hugowaard (1629-1929). Een geschiedenis van den polder. Alkmaar 1929.
- Belonje, Mr J.** Het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1544-1944. Wormerveer 1945.
- Beijer, J. C.** Gedenkboek van Neerlands watersnood, in Februarij 1825. 's-Gravenhage 1826.
- Bicker Caarten, A.** Molenleven in Rijnland. Leiden 1946.
- Bloq van Kuffeler, Ir V. I. P. de.** De ramp in Noord-Holland. (Artikel in „De Ingenieur” no 6 van 1916).
- Bouman, J.** Bedijking, opkomst en bloei van de Beemster. Purmerend 1857.
- Brinkhorst, Ir W. H.** Wijziging van den waterstaatstoestand van Amstelland als gevolg van den aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal. (Artikel in het Decembern timer 1945 van „Publieke Werken”. Officieel orgaan van de Vereeniging van Directeuren van Gemeentewerken, enz.).
- Bijlaard, Ir P. P.** Wijziging van de waterstaatkundige toestand van Amsterdam. (Artikel in het Septembern timer 1948 van „Publieke Werken”. Officieel orgaan van de Vereeniging van Directeuren van Gemeentewerken, enz.).

- Catalogus** van kaarten, enz., betrekking hebbende op de oudere en tegenwoordige gesteldheid van Holland's Noorderkwartier, aanwezig op de tentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam gedurende de maand September 1917. Leiden 1917.
- Conrad, J. F. W.** Rapport van 12 October 1877 betreffende het Noordzeekanaal, en de uitwatering van Rijnland, Schermerboezem en Amstelland.
- Conrad, J. F. W.** Verhandeling over de Hondsbossche Zee-
wering (29 Juli 1864). Alkmaar.
- Driemaandelijksch Bericht** betreffende de Zuiderzeewerken. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat. 's-Gravenhage 1922 t/m 1933.
- Edelman, Prof. Dr C. H.** Petrologische Provincies in het Nederlandsche kwartair. Proefschrift. Amsterdam 1933.
- Edelman, Prof. Dr C. H.** Over de bodemgesteldheid van Midden-Nederland. Utrecht 1947.
- Faber, Prof. Dr Ir F. J.** Geologie van Nederland. Deel I, II en III. Gorinchem 1947-1948.
- Frijtag Drabbe, C. A. J. von.** Het lezen en interpreteren van verticale luchtfoto's. Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. Juli-September 1948.
- Flier, Mr G. van der.** Het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier 1920-1945. Wormerveer 1946.
- Geologische Stichting.** Geologische kaart van Nederland. Schaal 1 : 50 000. Bladen: 1, 4, 9, 14, 15, 19, 20, 24 en 25.
- Geologische Stichting.** Hollands Noorderkwartier. Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland no 2. 's-Gravenhage 1947.

Gevers van Endegeest, Jonkhr Mr. Het hoogheemraadschap van Rijnland. 's-Gravenhage 1871.

Gevers van Endegeest, Jonkhr Mr. Over de droogmaking van het Haarlemmermeer. Eerste gedeelte, tweede druk, 's-Gravenhage 1849; tweede gedeelte, 's-Gravenhage 1853; derde gedeelte, Amsterdam 1861.

Het Groot Noordhollandsch Kanaal 1824-1924. Alkmaar.

Heyst, Ir D. A. van. De stormvloed van 13/14 Januari 1916. (Artikel in „De Ingenieur” no 4 en no 5 van 1916).

Historisch tafereel van den zwaren watersnood op den 3den, 4den en 5den Februarij 1825, een groot deel van ons vaderland hebbende getroffen. Amsterdam 1826.

Jaarboekje voor de Provincie Noordholland. Amsterdam. De jaargangen 1945/46 t/m 1950.

Kent gij onze molens? Uitgegeven ter gelegenheid van de molententoonstelling te Leiden in 1946.

Kooiman, D. De zeekeringen en waterschappen van Noordholland. Derde uitgaaf. Alphen aan den Rijn 1936.

Korte beschrijving van het Noordzeekanaal. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat. Amsterdam 1908.

Leegh-water, Jan Adriaansz. Haarlemmer-Meer-Boek. Achtste druk. Amsterdam 1714.

Maandbericht betreffende de Zuiderzeewerken. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat. 's-Gravenhage 1920 en 1921.

Mansholt, Ir D. R. De waterschapslasten in de provincie Noordholland. 's-Gravenhage 1940.

Mededeelingen van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland betreffende den watersnood. (Opgenomen in „De Ingenieur” no 10 van 1916).

Meer, Ir Z. Y. van der. Het opkomen van den waterstaat als taak van het Landsbestuur in de Republiek der Vereenigde Provinciën. Proefschrift. Delft 1939.

Meer, Dr Ir Z. Y. van der. Geschiedenis van den polder Kallensoog. (Artikel in „De Ingenieur” no 16 van 1939).

Meer, Dr Ir Z. Y. van der. Het waterschapswezen in Noordholland. (Inleiding in het boek van Ir D. R. Mansholt „De waterschapslasten in de provincie Noordholland”). 's-Gravenhage 1940.

Normaal Amsterdamsch Peil. Register IX Noord-Holland. Zesde uitgave. Samengesteld door den Rijkswaterstaat. Deel I Peilmerken van het N.A.P. Deel II Uitgevoerde waterpassingen en nadere beschrijving van de plaats der peilmerken. 's-Gravenhage 1946.

Notulen, enz. van de Algemene Vergaderingen van het Bestuur van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland in de jaren 1942-1948.

Notulen van het verhandelde in de zittingen der Provinciale Staten van Noordholland, alsmede de bijlagen.

Oude archiefstukken van het heemraadschap der Strijkmolens van de Schagerkogge.

Overzicht der scheepvaartwegen in Nederland. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat. Zevende uitgave. 's-Gravenhage 1920.

Prins Jr., J. Geschiedenis van het hoogheemraadschap Waterland, onder de Grafelijke regeering, de Republiek en het Koninkrijk der Nederlanden. Amsterdam 1883.

Publieke Werken. Jaarverslag van de gemeente Amsterdam. De verslagen over 1941 t/m 1947.

- Rapport** over de kanalisatie van Westfriesland, uitgebracht door de Commissie benoemd door den Voorzitter der Westfriesche Kanaalvereeniging Dr C. J. K. van Aalst. Schagen 1922.
- Schorer, Jhr Mr J. W. M.** Profillen der Provincie Noordholland. Haarlem 1895.
- Schorer, Jhr Mr J. W. M.** De zeekeringen en waterschappen van Noordholland. Tweede uitgaaf. Haarlem 1894.
- Schuiling, R.** Nederland. Handboek der aardrijkskunde. Zesde druk. Zwolle. Deel I 1934; deel II 1936.
- Smeding, Ir S.** Onze twaalfde provincie. 's-Gravenhage 1946.
- Teixeira de Mattos, Jhr Ir L. F.** De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland. 's-Gravenhage. Deel I 1906; deel II 1908.
- Tesch, Dr Ir P.** Duinstudies. Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. 1927.
- Tesch, Dr Ir P.** De geschiedenis van de Noordzee. Haagsch Maandblad. Juli 1924.
- Tesch, Dr Ir P.** De Noordzee van Historisch-Geologisch Standpunt. Mededeelingen van 's Rijks Geologischen Dienst. Serie A, no 9, 1942.
- Tesch, Dr Ir P.** De vorming van de Nederlandsche Duinkust. Uitgave der Nederl. Natuurhist. Ver. No 4, 1935.
- Tien jaar Wieringermeer 1930/40.** Uitgegeven door de Directie van de Wieringermeer. Alkmaar 1940.
- Tienjarig Overzicht 1931-1940** der waterhoogten langs Zeeuw-sche stroomen, Noordzee, Lauwerszee, Eemsmond, hoofd-rivieren en IJsselmeer. Bewerkt ter Directie Algemeene Dienst van den Rijkswaterstaat. 's-Gravenhage 1944.

Veen, Dr Ir J. van. Onderzoekingen in de Hoofden. 's-Gravenhage 1936.

Verslag aan Zijne Majesteit den Koning, uitgebragt door de Commissie tot onderzoek omtrent de droogmaking der plassen beoosten de Vecht. Ingesteld bij 's Konings besluit van 1 Junij 1858. 's-Gravenhage 1860.

Verslag over den stormvloed van 13/14 Januari 1916. 's-Gravenhage 1916.

Verslag van de Commissie, benoemd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 2 Juni 1920, teneinde hun College van advies te dienen omtrent de vraag: „Welke werken zullen moeten worden uitgevoerd en welke regelingen van waterstaatkundigen, administratieven en financiële aard zullen moeten worden getroffen teneinde te geraken tot een stelsel van goede waterwegen op het vasteland van het noordelijk deel van Noordholland, voornamelijk in Westfriesland.” Haarlem 1925.

Visser (C.) en J. Pieterse. Hollandsch molenboek. Amsterdam 1941.

Vlam, Dr A. W. Historisch-morfologisch onderzoek van eenige Zeeuwsche eilanden. Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. 1943.

Vries Az., Mr G. de. Het dijks- en molenbestuur in Holland's Noorderkwartier onder de Grafelijke Regeering en gedurende de Republiek. Amsterdam 1876.

Vries Az., Mr G. de. De kaart van Hollands Noorderkwartier in 1288. Amsterdam 1864.

Vries Az., Mr G. de. De zeekeringen en waterschappen van Noord-Holland. Haarlem 1864.

Waterschapsbelangen. Maandblad gewijd aan het Waterschapswezen. Sneek. De jaargangen 1938 en 1939.

De watervloed van 13-14 Januari 1916. Uitgegeven door de
Zuiderzee-Vereeniging. Leiden 1916.

**Wegwijzer voor de binnenscheepvaart. Deel III. Noordweste-
lijk en Westelijk-Midden Nederland.** Bewerkt bij den Alge-
meenen Dienst van den Rijkswaterstaat. Tweede druk.
's-Gravenhage 1934.

Wortman (Ir H.) en Ir G. J. van den Broek. Geschiedenis en
Beschrijving van het Noordzeekanaal. Uitgegeven door het
Departement van Waterstaat. Amsterdam 1909.

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

van de

WATERSCHAPPEN, DROOGMAKERIJEN, VERVENINGEN EN BEDIJKINGEN

(De kanalen, vaarten en boezems zijn in de INHOUD genoemd)

	blz.		blz.
A			
Aagtdorperpolder	298	Beetskoog (polder)	115, 287
Aalmeer (zie Daalmeer)	55	Beinsdorp (voormalig eiland)	
Abbenes (voormalig eiland) zie		zie Haarlemmermeer	93
Haarlemmermeer	93	Belmermeer (de)	73, 304
Achterkogge (de)	316	Bennebroekerpolder	331
Achtermeer onder Alkmaar		Bennemeer (polder de)	77, 316
en Heiloo (polder Overdie		Berger- en Meentpolder (Bin-	
en)	56, 294	nendijksche-, Overscheen-	
Achtersluispolder	326	sche-)	343
Achterste Haverland (Voorste		Bergerhammen (Hammen of)	
en)	348	zie Bergermeer	287
Achterwaal (de Noorderbraak		Bergermeer (de)	55, 287
of)	82, 320	Berkhouter Waal (zie Groot	
Aetsveldsche polder	338	Waal)	81
Amstel en Nieuweramstel (het		Berkmeer (polder de)	67, 278
vroegere heemraadschap van		Beschoot (polder)	286
den)	337	Binnendijksche Buitenvelder-	
Amstelland (hoogheemraad-		sche polder	339
schap)	335	Binnendijksche-, Overscheen-	
Amsterdammerpolder	87, 326	sche-, Berger- en Meent-	
Anna-Paulownapolder	122, 321	polder	343
Assendelft (polder)	286	Binnen- en Buiten-Uiterdijk .	347
B			
Baafjespolder	287	Binnengedijkte buitenlanden,	
Baarsdorpermeer (de)	81, 320	genaamd de Noorderbuiten-	
Baten (de)	87, 326	dijken (de)	292
Bedijkte Boezem onder Hoog-		Binnengeesterpolder	288
woud (de)	286	Binnenkuil	129
Bedijkte Leek of Kleine Waal		Bleekmeerpolder (Koog-en) 65,	280
bij Wognum (de)	82, 320	Bloemendalerpolder	339
Bedijkte Waal (de)	82, 320	Blijkmeer (de)	76, 304
Beemster (waterschap de)	59, 287	Blijkpolder	106, 344
		Boekelermeer (polder de)	56, 288
		Boekelerpolder	288
		Booierpolder, ook wel het	
		Heenebosch genaamd	282

	blz.
Boskerpolder (zie Callants- oog)	116, 322
Bosmolenpolder (zie Egmon- dermeer)	289
Bossen (de)	314
Bovenkerpolder	100, 339
Bovenpolder onder Egmond binnen	288
Braakpolder onder Hoog- woud	78, 316
Braakpolder onder Winkel	67, 284
Braken onder Obdam (water- schap de Weel en)	65, 282
Brake, Poel en Wijmers en het Lichtewater (waterschap de)	78, 316
Britten of Bretten (polder het Huis de)	334
Brockermeer (de)	73, 304
Brockerpolder (Heinrjesrak- en)	106, 344
Broek op Langendijk (banne)	283
Buiksloot (voormalige banne)	303
Buiksloterham	89
Buikslotermeer (de)	73, 304
Buitendijk	88, 327
Buitendijken tusschen Naarden en Muiderberg (waterschap de)	347
Buitendijksche Buitenvelder- sche polder	104, 339
Buitenhuizen onder Assendelft (polder)	85, 324
Buitenkuil	129
Buitenlanden onder Assendelft en Wijk aan Zee en Duin (polder de)	324
Buitenlanden onder Beverwijk (polder de)	324
Buiten-Uiterdijk (Binnen- en)	347
Buitenveld (het) zie polder het Koegras	121
Buiten-Walakker (polder de)	316

	blz.
Bullewijkerpolder (Holen- drechter-en)	101, 339
Burg (polder Hoorn en) zie Prins-Hendrikpolder	132
Burger Nieuwland (polder het)	131, 350
Burgerwoud (het)	347
Burghorn (banne of pol- der)	116, 314
Burkmeer (de)	75, 304
Bijlmermeer (de)	99, 339

C

Callantsoog (polder)	116, 322
Castricumerpolder	288

D

Daalmeer (polder de)	55, 278
Damlanderpolder	297
Debbemeertje (polder het War- menhuizer Kerk- of)	65, 282
Deellanden (de)	314
Dergmeer- en Kerkmeerpol- der	55, 278
Dertig gemeenschappelijke pol- ders op Texel (waterschap de)	348
Dielofsmeer of Dorregeester- meer (de)	55, 301
Diemer Buitendijksche polder	347
Diemerdammerpolder of het Uilenbosch (zie Overdiemer- polder)	340
Diemermeer (zie Watergraafs- meer)	99
Diempolder	339
Dieps- en Moorsmeerpolder	58, 278
Dorregeestermeer (de Dielofs- meer of)	55, 301
Dorregeesterpolder	288
Drechterland (Ambacht van Westfriesland, genaamd)	318
Drieban (waterschap de)	320

	blz.
Drie Waterlandsche Meren (het vroegere heemraadschap der)	73
Drooggemaakte Veenpolder te Assendelft	89, 288
Durgedammer Die (polder de)	76, 304

E

Eendracht (polder de)	134, 351
Eendracht (veenderij de) zie Osdorperbinnenpolder	98
Eendrachtspolder onder Alkmaar	289
Eenigenburg (banne)	283
Egmondermeer (polder de)	55, 289
Eilandspolder (heemraadschap de)	289
Engewormer (waterschap de)	68, 290
Etersheimerbraak (polder de)	64, 290
Everste-Koog (zie polder Waal en Burg op Texel)	129, 350
Eijerland op Texel (polder)	133, 350

F

Floriskoog (polder de)	115, 347
----------------------------------	----------

G

Gaasperpolder (Gein- en)	339
Geestmerambacht (het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd)	307
Geestmerambacht (polder) (Oosterdijk en Molengeerzen)	278
Geestmolenpolder (zie Egmondermeer)	289
Geilmeer (zie Hornmeer)	91
Gein- en Gaasperpolder	339
Gemeenschapspolder	339
Gerritsland (het) zie polder Waal en Burg op Texel	129, 350

	blz.
Godshuispolder (Stads- en)	328
Gooische Zomerkade (waterschap de)	347
Gooyermeent (zie Ver. Stad en Lande van Gooiland)	345
Graftermeer (polder de)	70, 289
's-Gravelandsche polder	346
Grebpolder onder Warmenhuizen	54, 278
Grie (de) zie waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel	130, 349
Groenewater of Rietmeer (zie Overdie en Achtermeer)	57, 294
Groet (polder Waard en)	123, 322
Groeterpolder	298
Gronden van Raasdorp (zie Lutkemeer)	97
Grootdammerpolder	298
Groot-Duivendrechtsche polder	339
Groote en Kleine polders onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude (Vereenigde)	333
Groote Hop bij Medemblik (het)	80, 318
Groote Waal (polder de)	81, 320
Groote IJpolder	86, 324
Groot-Limmerpolder	290
Grootslag (polder het)	320

H

Haarlemmermeerpolder	92, 331
Halerbroek of Kalverpolder	290
Hammen of Bergerhammen (zie Bergermeer)	287
Harenkarspel (banne)	283
Harger- en Pettemerpolder (Vereenigde)	299
Haverland (Voorste en Achterste)	348
Hazepolder (Zijpe en)	117, 322
Hazepolder onder Purmerend	301

	blz.
Heemskerkerbroek (polder de Uitgeester- en)	295
Heenebosch genaamd (Boo- merpolder, ook wel het)	282
Heerenkoog	114
Heerhugowaard (polder)	62, 279
Heilooërmeer	57
Heining (de)	87, 327
Heintjesbraak in de Zeevang (de)	72, 301
Heintjesrak- en Broekerpol- der	106, 344
Helder en Huisduinen (polder)	322
Hem (de) zie Zaandammer- polder	86
Hemmeland (het)	348
Hempolder onder Akersloot	290
Hempolder onder Schoorl	290
Hensbroek (banne en polder) 63, 279	
Hilversumsche meent (zie Ver. Stad en Lande van Gooiland)	345
Hobreederkoog (polder de)	290
Hoekje (polder 't)	122, 322
Holendrecht- en Bullewijker- polder	101, 339
Hollandsch-Ankeveensche pol- der	106, 344
Hooge Weere (polder de)	316
Hooglandspolder	314
Hoop (polder de)	316
Hoorn (voormalig eiland de Horn of de)	87, 327
Hoornder Nieuwland en de Kuil (polder)	131, 350
Hoorn en Burg (polder) zie Prins-Hendrikpolder	132
Horn (polder de)	317
Horn- en Kuijerpolder	344
Hornmeerpolder	91, 331
Horn of de Hoorn (voormalig eiland de)	87, 327
Hornkje (polder het)	134, 351
Horstermeerpolder	105, 344
Houtrakpolder	86, 324

	blz.
Huis de Britten of Bretten (pol- der het)	334
Huisduinen (polder Helder en)	322
Huiswaarder- en Oosterwee- zenpolder	290

I

Immerhornpolder	348
Inlaagpolder	325

J

Jan Rebellewaard (voormalig eilandje) zie Groote IJpolder	87
Jewelpolder (zie Callantsog)	116, 322

K

Kaag (de)	314
Kaag onder Spanbroek (polder de)	286
Kalslagerpolder	339
Kalverpolder (Halerbroek of)	290
Kamerhop (waterschap de Starnmeer en)	69, 295
Karnemelkspolder	291
Katwoude (polder)	291
Kerkepolder onder Wognum	318
Kerkerijtje (het) zie Oosterpol- der onder Winkel en Nieuwe Niedorp	72, 285
Kerkhof (het) zie Ver. Stad en Lande van Gooiland	345
Kerkmeerpolder (Dergmeer- en)	54, 278
Kerk- of Debbemeertje (polder het Warmenhuizer)	65, 282
Keverdijksche Overscheensche polder	344
Kil (de) zie Beemster	60
Klaas Hoorn- en Kijfpolder	291
Klappolder (zie Overdie en Achtermeer)	294

	blz.
Kleimeer (polder de) . . .	57, 279
Klein Duivendrechtsche polder (Vereenigde Westbijlmer en)	341
Kleine Kleimeer (zie Kleimeer)	57, 279
Kleine polders onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude (Vereenigde Grootte en)	333
Kleine Waal bij Wognum (de Bedijkte Leek of)	82, 320
Kleine Waal of Weel bij Hoorn (de)	320
Kleiput in de Etersheimerbraak (polder de)	291
Koedijk (banne)	283
Koegras (polder het)	120, 322
Koetenburg (polder)	280
Kogerpolder	291
Kolk van Dussen (polder de)	79, 317
Koog (de) zie polder Waal en Burg op Texel	129, 350
Koog- en Bleekmeerpolder	65, 280
Kooimeer (zie Overdie en Achtermeer)	57, 294
Koopmanspolder	348
Kortenhoef (polder)	106, 344
Kostverlorenpolder	284
Krommenie (polder) zie Krommenieër-Woudpolder	291
Krommenieër-Woudpolder	291
Kromwater onder Warmenhuizen (het)	54
Kruisoord (zie Beemster)	61
Kuil (polder Hoornder Nieuwland en de)	130, 350
Kuijerpolder (Horn- en)	344
Kwadijkerkoog (polder de)	291
Kijfpolder (zie Eendrachtspolder)	289
Kijfpolder (Klaas Hoorn- en)	291

	blz.
L	
Lagehoek onder Hoogwoud en Opmeer (polder de)	286
Lagelandspolder (zie Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Niedorp)	285
Langedijkerwaard (zie Woudmeer)	67
Leekerlanden (de)	318
Leekermeeetje (zie Bedijkte Leek of Kleine Waal)	82
Leipolder	301
Leijerpolder (zie W.O.L. polder)	285
Lichtewater (waterschap de Brake, Poel en Wijmers en het)	78, 316
Lood (polder het) zie Oosterzijpolder	294
Lutjebroekerweel (de)	83, 320
Lutkedrechterkoog	115
Lutkemeerpolder	97, 331

M

Maalwater (polder het)	291
Maarten (banne Sint)	283
Mangelpolder (Noorder Rekeren)	297
Mare (zie Daalmeer)	55, 278
Mariënduin (waterschap)	331
Marken (waterschap)	352
Marker- en Oostwouderpolder (waterschap de)	69, 292
Matten (de) zie de Schermeer	67, 295
Meentje (het) zie Ver. Stad en Lande van Gooiland	345
Meentpolder (Binnendijksche-, Overscheensche-, Berger-en)	343
Meeruiterdijksche polder	344
Meerweiden ten noorden van het Noordzeekanaal (waterschap de)	325

	blz.
Menningweer (polder)	289
Middelpolder onder Nieuwer-Amstel	102, 340
Middelveldsche Akerpolder	98, 331
Middelveldsche gecombineerde polders (waterschap de Sloterbinnen-en)	332
Midden Rekerpolder (Zuider-en)	297
Moerbeekerpolder	284
Monnikenmeer (de)	75, 304
Monniken-, Raven- en Robonsospolder	292
Moorsmeerpolder (Dieps-en)	58, 278
Mijzen (heemraadschap)	292
Mijzerkoog	115

N

Naardermeent (zie Ver. Stad en Lande van Gooiland)	345
Naardermeer (de)	344
Nauernasche, Westzaner en Zaandammer polders (waterschap de Vereenigde)	88, 325
Nederlands polder (zie Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Niedorp)	69, 285
Neerkaag	115
Neskaag	115
Nes onder Broek in Waterland (de)	348
Nes onder Ipendam (polder de) zie de Purmer	61, 294
Niederperkoggen (het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd de Schager-en)	305
Niederperpolder	284
Nieuwe Bullewijk (polder de)	103, 340
Nieuwe Keverdijsche polder	344
Nieuwendammerham	84

	blz.
Nieuwendam onder Krommenie (College van Damheeren van den)	272
Nieuwe- of Rietgreb (zie Greb-polder)	55, 279
Nieuwepolder	280
Nieuweramstel (het vroegere heemraadschap van den Amstel en)	337
Nieuwerhoek (polder)	346
Nieuwpoortmeer (zie Heilooërmeer)	57
Noordeindermeer (de)	70, 289
Noorden (polder het) zie waterschap de Dertig gemeenschappelijke polders op Texel	134, 349
Noorderbraak of Achterwaal (de)	82, 320
Noorderbuitendijken (de binnengedijkte buitenlanden, genaamd de)	292
Noorder Kleimeer (zie Kleimeer)	57, 279
Noorder Legmeerpolder	101, 340
Noorder- of Rietpolder	340
Noorderpolder (zie polder Assendelft)	286
Noorder Reker- en Mangelpolder	297
Noorder IJpolder	87, 325
Noordhollands Noorderkwartier (hoogheemraadschap)	268
Noordmeer (de)	75, 304
Noordpolder beoosten Muiden	345
Noord-Scharwoude (banne)	283
Noord-Scharwouderpolder	63, 280
Noord-Spaarndammerpolder (Zuid-en)	85, 326
Noord-Wijkermeerpolder	85, 327

O

Obdam (banne of polder)	280
Ondersloot (zie Ver. Stad en Lande van Gooiland)	345

	blz.
Oningepolderde landen onder Bergen	297
Oningepolderde landen onder Egmond-binnen (waterschap, genaamd de)	293
Oningepolderde landen onder Schoorl	299
Ontginning van gronden onder Landsmeer, Ipendam en Oostzaan (Twiskeplan)	77
Ookmeer (de)	98, 334
Oostbijlmerpolder	340
Oosteinderpoelpolder	97, 331
Oosterkaag	115
Oosterkoog (polder de)	347
Oosterlandspolder (zie Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Niedorp)	285
Oostermeent (zie Ver. Stad en Lande van Gooiland)	345
Oosterpolder in Drechterland	320
Oosterpolder onder Winkel en Nieuwe Niedorp	285
Oosterweezenpolder (Huiswaarder- en)	290
Ooster Willis Noord (polder)	294
Ooster Willis Zuid (polder)	294
Oosterzijpolder	294
Oostkamperpolder (zie W.O.L. polder)	285
Oostpolder (zie Anna-Paulownapolder)	122
Oostwonderpolder (waterschap de Marker- en)	69, 292
Oostzaan (polder)	325
Osdorperbinnenpolder	98, 331
Osdorperbovenpolder	98, 332
Oterleek (polder)	63, 280
Oudburgerpolder	297
Oude Dijkje (polder het)	68, 285
Oude Gouwspolder bij Enkhuizen	83
Oude Moer (de)	83

	blz.
Oude Nes (zie de Purmer)	294
Oude- of Weidgreb (zie Greb- polder)	54, 279
Oude Slootgaard (zie Sloot- gaardpolder)	281
Oude Spaarndammerpolder	332
Oudie (zie Daalmeer)	55, 278
Oudkarspel (banne)	284
Oudorp (banne)	284
Oudorp (polder)	280
Overamstelsche polder	340
Overbrakerbinnenpolder	332
Overbrakerbuitenpolder	87, 327
Overdie en Achtermeer onder Alkmaar en Heiloo (polder)	56, 294
Overdiemerpolder	340
Overscheense-, Berger- en Meentpolder (Binnendijk- sche-)	343
Overweersche polder	294

P

Pancras (banne Sint)	284
Pettemerpolder (Vereenigde Harger- en)	299
Philisteinsche polder	297
Poel en Wijmers en het Lichte- water (waterschap de Brake)	78, 316
Poelpolder onder Haarlem en Haarlemmerliede en Spaar- woude	332
Polder IIIb (zie Amsterdam- merpolder)	87
Polder VII	84
Polder VIII (zie Noorder IJ- polder)	87
Prins-Hendrikpolder op Texel	132, 350
Proefpolder (Westelijke)	283
Purmer (waterschap de)	61, 294
Purmerend (voormalige banne)	303
Purmerland (voormalige banne)	303

	blz.
R	
Raasdorp (gronden van) zie Lutkemeer	97
Raven- en Robonsbospolder (Monniken-)	292
Reekerkoog (zie Grebpolder) .	279
Reekerlanden (de)	282
Riekerpolder	332
Rietgreb (Nieuwe- of) zie Grebpolder	55, 279
Rietkoog (zie polder Beschoot)	286
Rietmeer (Groenewater of) zie Overdie en Achtermeer. 57,	294
Rietpolder (Noorder- of) . . .	340
Rietwijkeroorderpolder . 98,	334
Ringpolder	280
Robonsbospolder (Monniken- Raven- en)	292
Romolenpolder	332
Rondehoep (polder de)	340
Rotpolder onder Haarlem- merliede en Spaarnwoude . 332	
Ruigoord (voormalig eiland) 86,	327
Rijksproefpolderte Andijk 124,	321
Rijnland (hoogheemraadschap van)	328

S	
Sammerspolder	295
Sapmeer (de)	70, 290
Schaalsmeer (de)	63, 301
Schaapskuilmeer (polder de) 65,	280
Schagen (banne en polder) . .	314
Schager- en Niedorperkoggen (het vroegere Ambacht van Westfriesland, genaamd de) 305	
Schagerwaard (polder de) . 63,	280
Schellinkhout (polder)	320
Schermeer (waterschap de) 66,	295
Schinkelpolder	96, 332
Schoter Veenpolder	334

	blz.
Schoutsbraakje (het)	64, 282
Schouwbroekerpolder	332
Schrinkkaag (de)	314
Segerijd (zie Braakpolder onder Winkel)	67
Slikvenpolder	314
Slootgaardpolder	58, 281
Sloterbinnen- en Middelveld- sche gecombineerde polders (waterschap de)	332
Sloterdijkermeer (de)	90, 333
Sluispolder	297
Sluispolder onder Hauwert . .	317
Smuigelpolder	63, 282
Speketerspolder	281
Spiegelpolder	106, 345
Spieringhornerbinnenpolder .	333
Spieringhornerbuitenpolder 87,	325
Stad en Lande van Gooiland (de Vereeniging)	345
Stads- en Godshuispolder . . .	328
Starnmeer en Kamerhop (wa- terschap de)	69, 295
Stichtsch-Ankeveensche pol- der	105, 345
Stommeerpolder	91, 333
Strijkmolens van de Niedorper- kogge (het vroegere heem- raadschap der)	306
Strijkmolens van de Schager- kogge en van de binnenpol- ders in die kogge (heemraad- schap der)	311

T	
Thamer binnenpolder	101, 340
Tjaarlingmeer (Moorsmeer of)	58
Tjaddinxrijtpolder	65, 285
Toekomst (veenderij de) . 104,	340
Troonlanden (de)	301
Twiskeplan. Ontginning van gronden onder Landsmeer, Ipendam en Oostzaan	77

	blz.
U	
Uilenbosch (Diemerdammerpolder of het) zie Overdiemerpolder	340
Uiterdijken (de)	327
Uitgeester- en Heemskerkerbroek (polder de)	295
Uithoornsche polder	341
Uitlandsche polder (zie Callantsoog)	116, 322
Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland (hoogheemraadschap van de)	273
Ursem (polder)	281
Ursemmermeer (zie Wogmeer)	58

V

Valkkoog (banne of polder)	281
Varnebroek (de)	301
Veenderij de Eendracht (zie Osdorperbinnenpolder)	98
Veenderij de Toekomst	104, 340
Veenderij Zunderdorp	302
Veenhuizen (banne en polder)	281
Veenpolder onder Heemstede en Haarlem	333
Veerpolder onder Haarlem	333
Veldhuis onder Midwoud (het)	318
Velscherbroek (polder de)	325
Vennerpolder	334
Vennewaterspolder	295
Vennip (voormalig eiland de) zie Haarlemmermeer	93
Venserpolder	341
Verdolgen landen langs de Spaarndamsche dijk (Slaperdijk)	335
Vereenigde Binnenpolder onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude	333
Vereenigde Groote en Kleine polders onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude	333

	blz.
Vereenigde Harger- en Pette-merpolder	299
Vereenigden (polder de)	317
Vereenigde Nauernasche, Westzoner en Zaandammer polders (waterschap de) 86,	325
Vereenigde Westbijlmer en Klein Duivendrechtsche polder	341
Vereeniging Stad en Lande van Gooiland (de)	345
Vereeniging van polders en oningepolderde landen onder Bergen	295
Vereeniging van polders en oningepolderde landen onder Schoorl en Petten	297
Vier Noorder Koggen (Ambacht van Westfriesland, genaamd de)	315
Visscherijmolenpolder (zie Egmondermeer)	289
Vlakte, gemeente Zijpe (de)	301
Vlak van Petten (het)	120, 322
Vlietpolder	88, 301
Vogelenzang (polder)	333
Vogelzangpolder	285
Volendammermeerpolder	64, 302
Volharding (polder de)	129
Voorpolder	281
Voorste en Achterste Haverland	348
Vredespolder (zie Eendrachts-polder)	289
Vroonermeer (de)	55, 281
Vijfhuizerpolder onder Haarlem en Haarlemmerliede en Spaarnwoude	333
Vijf Vereenigden (polder de)	317

W

Waal en Burg op Texel (polder)	131, 350
--	----------

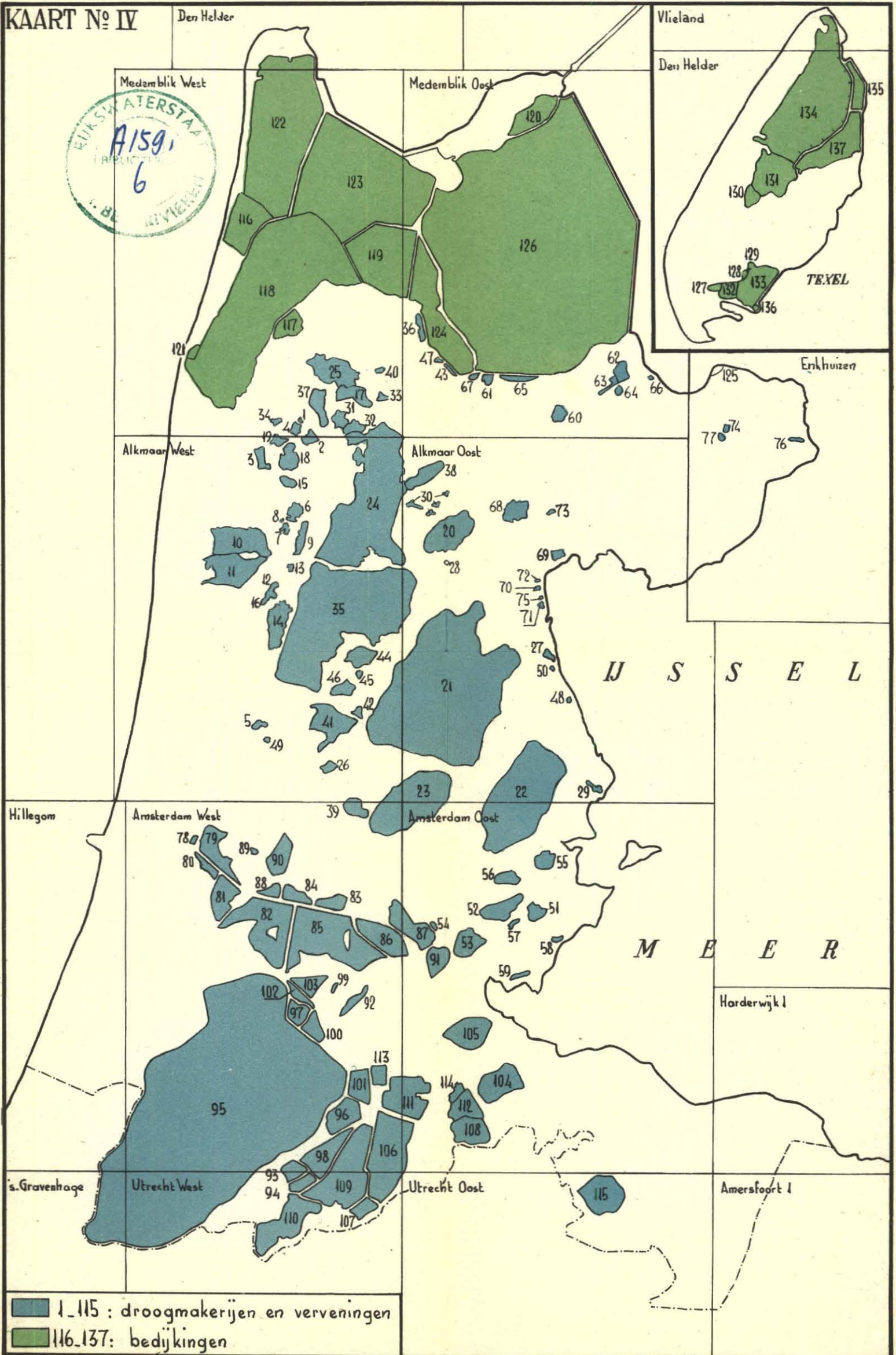
	blz.		blz.
Waard (voormalig eilandje de)		Westzaan (polder)	299
zie Groote IJpolder	87	Westzoner en Zaanammer	
Waard en Groet (polder)	123, 322	polders (waterschap de Ver-	
Waarderpolder onder Haarlem	333	eenigde Nauernasche),	86, 325
Waard-Nieuwland op Wierin-		Wieringen (heemraadschap)	322
gen (polder)	119, 322	Wieringermeer (heemraadschap	
Waarlandspolder	281	de)	125, 322
Waerdermeerken (zie Daal-		Wieringerwaard (polder)	118, 322
meer)	55	Wilmkebreek (de)	74, 304
Warmenhuizen (banne)	284	Wimmemmerpolder	299
Warmenhuizer Kerk- of Deb-		Witsmeer (Schagerwaard of)	63
bemeertje (polder het)	65, 282	Woggenummermeer (zie Baars-	
Watergraafsmeer (de)	99, 341	dorpermeer)	81
Waterland (hoogheemraad-		Wogmeer (polder de)	58, 282
schap)	302	W.O.L. polder	285
Weel bij Hoorn (de Kleine		Wormer, Jisp en Nek (heem-	
Waal of)	320	raadschap)	299
Weel en Braken onder Obdam		Woud (polder het) zie Krom-	
(waterschap de)	65, 282	menieër-Woudpolder	291
Weelpolder onder Hoogwoud		Woudmeer (polder de)	67, 282
80, 317		Wijde Wormer (waterschap	
Weerepolder	285	de)	61, 300
Weezenpolder (zie Eendracht-		Wijkerbroek (polder de)	326
polder)	289	Wijmers en het Lichtewater	
Weezenspijk (polder het)	130, 351	(waterschap de Brake, Poel	
Weidgreb (Oude- of) zie Greb-		en)	78, 316
polder	54, 279		
Westbeverkoog (polder)	282	IJ	
Westbijlmer en Klein Duiven-		IJdoorn (polder)	348
drechtsche polder (Vereenig-			
de)	341	Z	
Westelijke proefpolder	283	Zaandammer polders (water-	
Westerendspolder	282	schap de Vereenigde Nauer-	
Westerkaag (zie banne en pol-		nasche, Westzoner en)	86, 325
der Schagen)	115, 314	Zandbraak onder Warder (de)	
Westerkamperpolder (zie		72, 302	
W.O.L. polder)	285	Zandpolder (zie Callantsoog)	
Westerkogge (polder de)	320	116, 322	
Westerkoog (polder de)	299	Zeeburg en Diemerdijk (hoog-	
Westerpolder onder Nibbix-		heemraadschap van)	341
woud	317	Zeedijk beoosten Muiden	
Westerveer (polder)	317	(hoogheemraadschap van	
Westpolder (zie Anna-Paulow-		den)	343
napolder)	122		
Westwouderpolder	299		

	blz.		blz.
Zeevang (polder de)	300	Zuidpolder beoosten Muiden .	345
Zien (polder de)	300	Zuidpolder bij Edam	300
Zuid- en Noord-Spaarndam- merpolder	85, 326	Zuid-Scharwoude (banne) . . .	284
Zuiderbraak (de)	82, 321	Zuid-Scharwouderpolder . . .	63, 283
Zuider- en Midden Rekerpol- der	297	Zuidveenderij	103
Zuider Kleimeer (zie Kleimeer)	57, 279	Zuid-Wijkermeerpolder	85, 326
Zuider Legmeerpolder	102, 341	Zunderdorp (veenderij)	302
Zuiderpolder (zie polder Assendelft)	286	Zuurvenspolder	297
Zuiderpolder onder Haarlem en Haarlemmerliede en Spaarnwoude	334	Zwaansmeertje (het)	72, 302
Zuiderpolder onder Medem- blik	317	Zwartedijkspolder	300
		Zwartepolder (zie Schinkelpol- der)	96
		Zwarte Waal (de)	83, 321
		Zwetpolder	335
		Zwijnsmeertje (polder het) . .	56, 282
		Zijpe en Hazepolder	117, 322

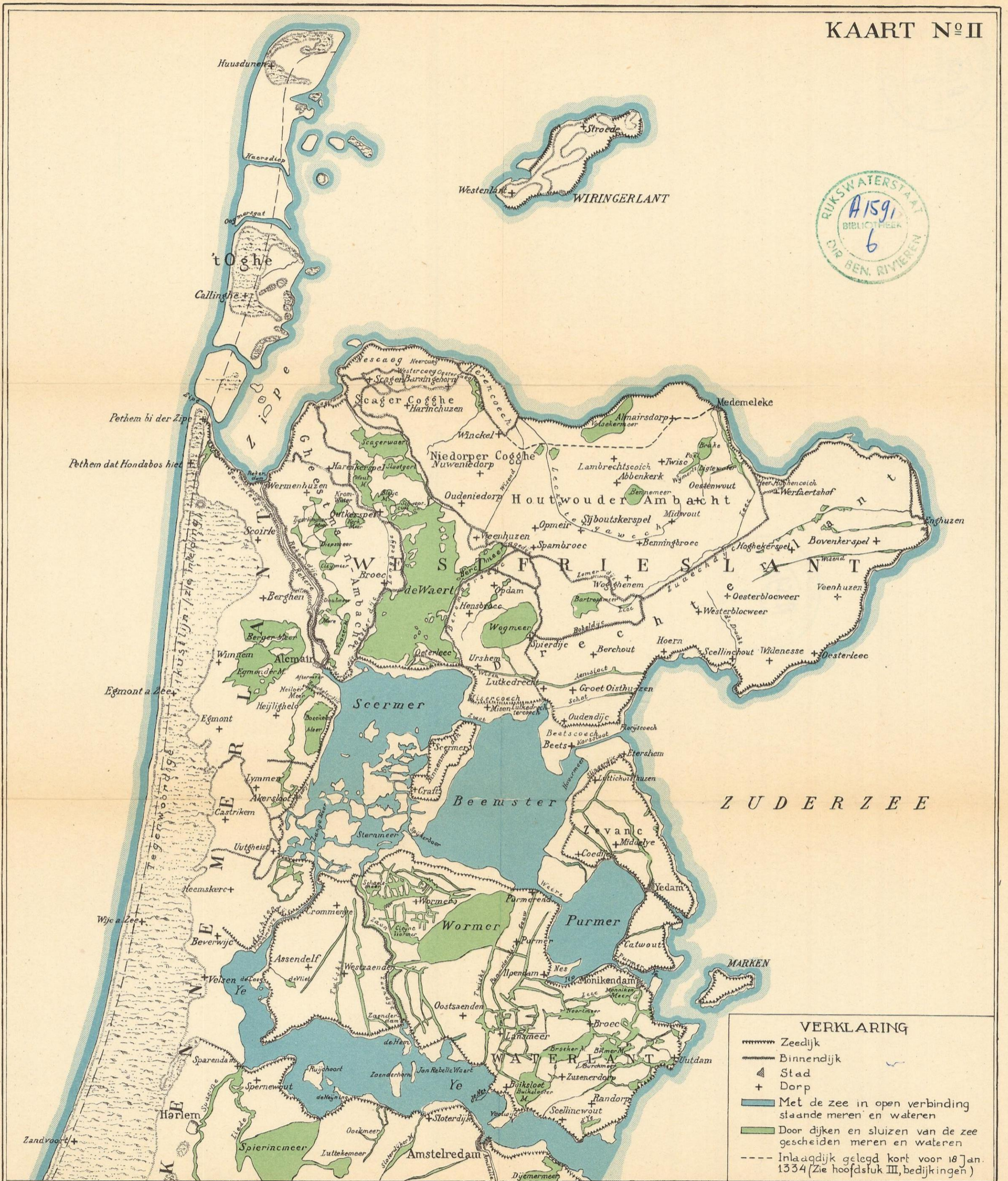
PROVINCIE NOORDHOLLAND

KAART VAN DROOGMAKERIJEN, VERVENINGEN EN BEDIJKINGEN

KAART N° IV

Schaal 1: 300 000

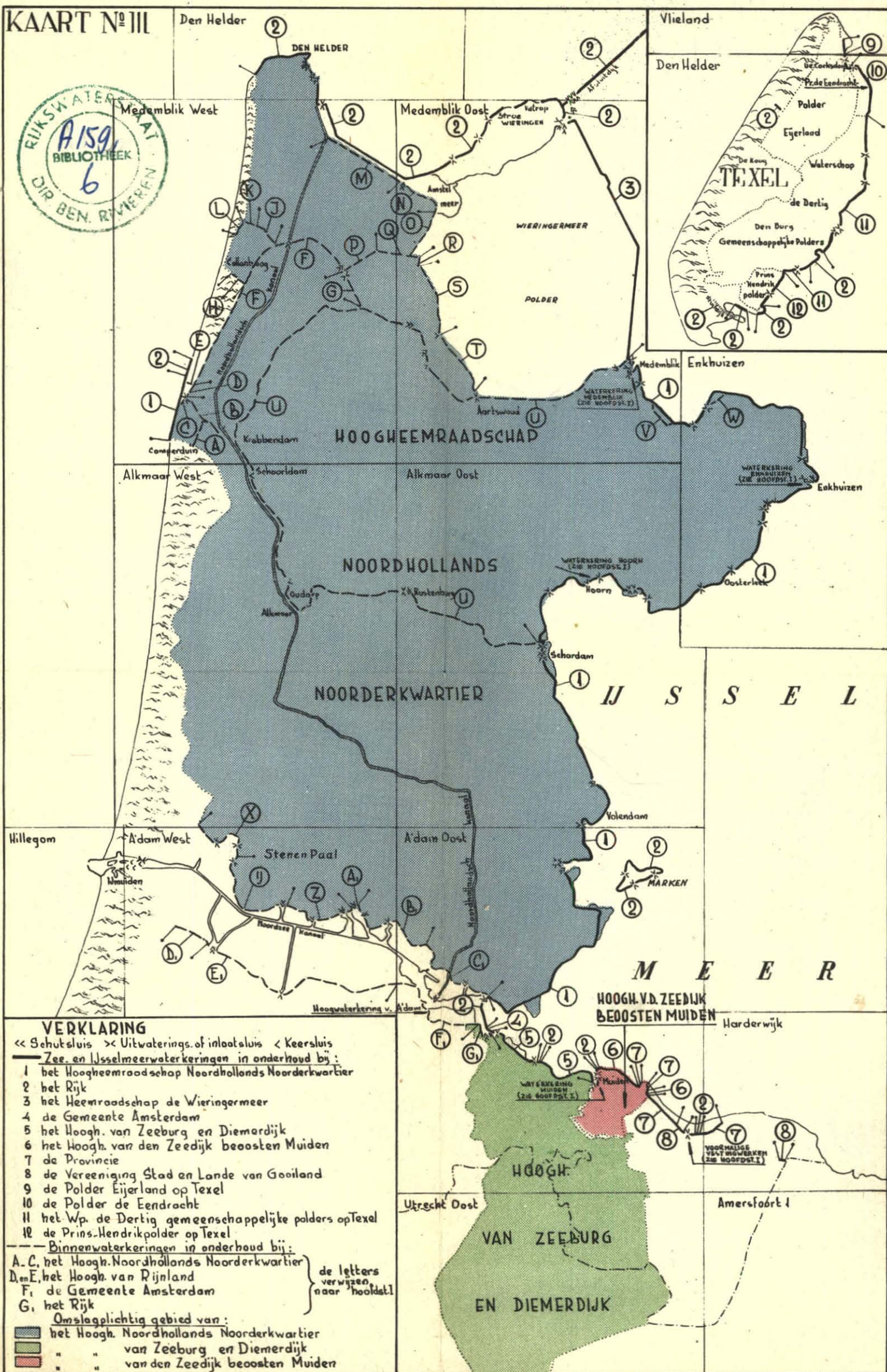

VERKLARING

- ~~~~~ Zeedijk
- ~~~~~ Binnendijk
- ▲ Stad
- + Dorp
- Met de zee in open verbinding staande meren en wateren
- Door dijken en sluisen van de zee gescheiden meren en wateren
- Inlaagdijk gelegd kort voor 18 Jan. 1334 (Zie hoofdstuk III, bedijkingen)

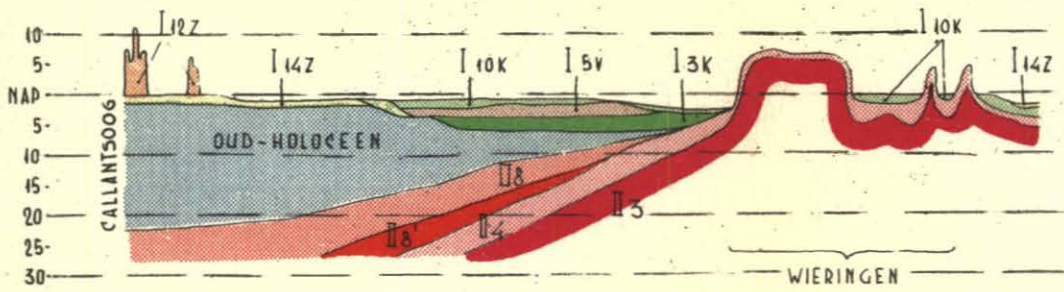
PROVINCIE NOORDHOLLAND

KAART VAN ZEE-, IJSELMEER- EN BINNENWATERKERINGEN

DWARSPROFIELEN DOOR NOORDHOLLAND

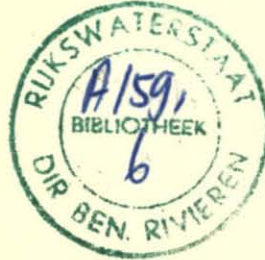
PROFIEL CALLANTSOOG-WIERINGEN

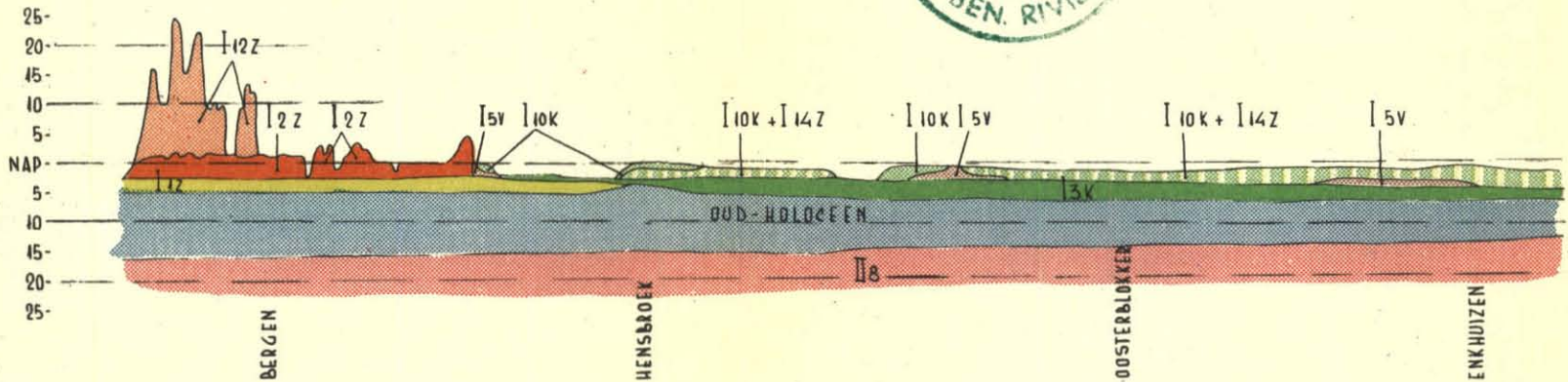
I 14Z: Jong zeezand	II 8: Postglaciale dalopvulling
I 12Z: Jong duinzand	II 8': Eemvorming
I 10K: Jonge zeeklei	II 4: Fluvioglaciaal
I 5V: Laagveen	II 3: Keileem
I 3K: Oude zeeklei	
I 2Z: Oud duinzand (Oude duinlandschap)	
I 1Z: Oud zeezand	
I 6V: Moerasveen	
I 7K: Rivierklei	

HORizontALE SCHAAAL 1:250 000

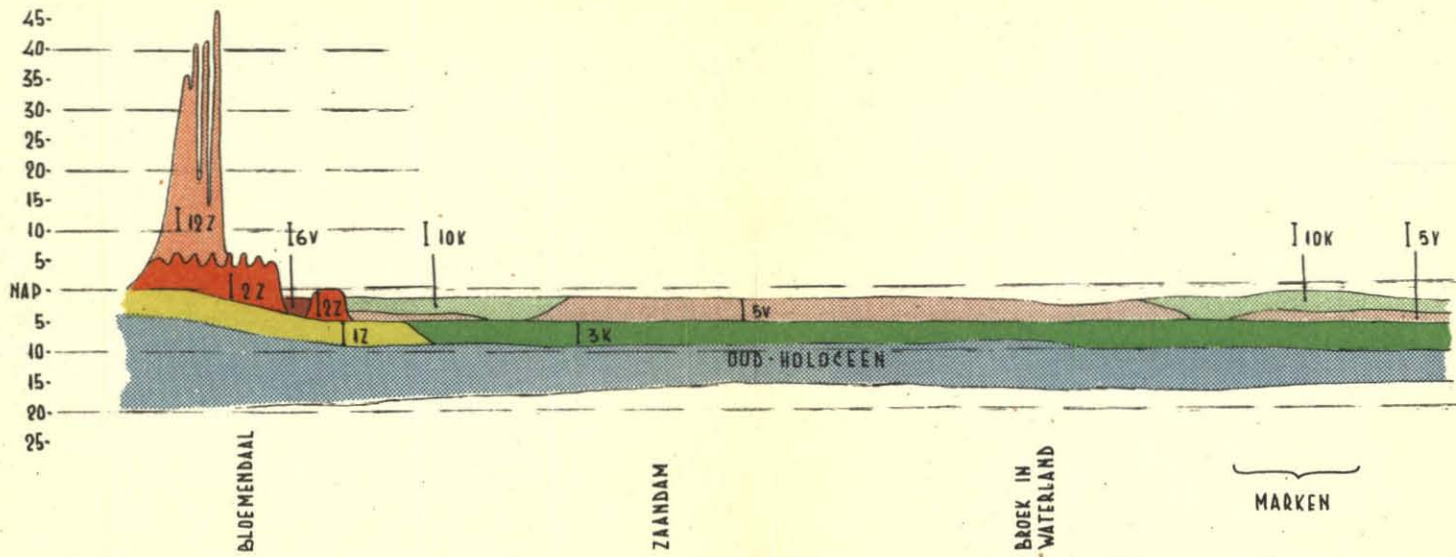
VERTIKALE SCHAAAL 1:1250

PROFIEL BERGEN-ENKHUIZEN

PROFIEL BLOEMENDAAL-MARKEN

PROFIEL HILLEGOM-BUSSUM

